

భగవాదుత్తర గీత

ఆధ్యాత్మిక, జ్యోతిష, వాస్తు, ఆరోగ్య, ధర్మశాస్త్రాది అనేక విషయాలు తెలుసుకోండి...

గ్రంథసర్ధి
THE TREASURE OF PAGE
FIRST EVER TELUGU FREE E-BOOKS
DOWNLOADING WEB PORTAL

ఆధ్యాత్మిక గ్రంథ నిలయం
మోహన్ పబ్లికేషన్స్
కోటగుమ్మం, అజంతా హోటల్ ఎదుట,
రాజమహేంద్రవరం - 533101.

www.granthanidhi.blogspot.in

BRAMHA VIDYA SERIES.

శ్రీ

భ గ వ దు త్త ర గీ త.

ఇది

శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మూర్తిచే

అర్జునునకు

ఉపదేశింపబడెను.

టీక తాత్పర్యములతోను అనుభవార్థములతోను

విశేషార్థములతోను

వ్రాయబడినది.

Second Edition.

PRINTED AT K. R. PRESS,

MADRAS.

1911

(*Al Rights Reserved.*)

దీనివల 12 అణాలు.

పీఠిక.

శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మమూర్తి భారతయుద్ధరంగమందు అర్జునునకు భగవద్గీతలనుజెప్పెను. అట్లు యుద్ధరంగమందుఁ బలుమాటలు చెప్పఁ బడిన పరబ్రహ్మతత్త్వమును మఱిచి తటస్థస్వరూపలక్షణములచేత నా తత్త్వమును తిరుగాచెప్పుమని యర్జునుఁడు అడిగెను. పూర్వమనందుఁ జెప్పినవిషయమును మఱిచినప్పటికిని తిరుగాజ్ఞాప్తికిఁ దెచ్చుకొని యడుగు చున్నాఁడు గనుక బుద్ధిమంతుఁడనితలంచి ఆపరబ్రహ్మతత్త్వమును కృష్ణుఁడు తిరుగాఁజెప్పఁదొడగెను. అదియ భగవదుత్తరగీత. ఇది నాలుఁ గధ్యాయమాలగ్రంథము. ఇందు టీక తాత్పర్యములు విశేషార్థములు అనుభవార్థములు వ్రాయఁబడెను. కావున నిది సర్వజ్ఞులయిన పండిత శ్రేష్ఠులకు సయితము విశ్వాసపాత్రముగా నుండునని నమ్ముచున్నాఁడను.

ఇట్లు

సజ్జనవిధేయుఁడు,

గొల్లపూడి - దుర్గా ప్రసాదరావు

గుంటూరు.

విషయ సూచిక.

	పుటసంఖ్య.
ధ్యానము	3
సజాతీయవిజాతీయస్వగతభేదములు	6
పంచమలములు	7
హృదయాంబుజము	10
ఆత్మమంత్రము	11
హంసవిషయము	12
యోగవిషయము	13
ప్రణవవిషయము	18
ప్రాణాయామము	20
చిదాకాశము	21
బ్రహ్మవేత్త	23
ధ్యానయోగవిషయము	24
షడూర్తులలక్షణము	25
పరాపశ్యంతిమధ్యమవైఖరీవాక్కులు	27
పంచకోశములు	34
లక్ష్యనుసంధానము	37
యమాద్యష్టాంగంబులు	38
సమాధికిఁగిఁగ్నుములు	44
షట్చక్రములు	50
అక్షరశబ్దార్థము	57
భేదరీముద్ర	70
సింగళానాడి; అర్చిరాదిమార్గము	71
ఇడానాడి; ధూమాదిమార్గము	72
సుషుమ్నానాడి	73
బ్రహ్మనిష్ఠయందలిఫలము	99
మనోలయము	124

ఓం

శ్రీకృష్ణాయనమః.

ఓమ్. అస్యశ్రీ భగవదుత్తరగీతా శాస్త్రసార మహామంత్రస్య॥
బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరా ఋషయః॥
గాయత్రీ త్రిష్ట బసుష్టుష్ ఛందాంసి॥
ఆహవనీయ గార్హపత్య దక్షిణాగ్నయ ఘానాని॥
ఋగ్యజు సామవేదాః॥
నీల పీత శ్వేత వర్ణాః॥
అకారో బీజమ్॥
ఉకార శ్శక్తిః॥
మకారః కీలకమ్॥
ప్రణవాది సంపుటమ్॥
శ్రీ మహావిష్ణు ప్రీత్యర్థే జపే వినియోగః॥

—:0:—

అథ కరన్యాసః.

శ్రీమద్భానాత్మనే శ్రీకృష్ణాయ అఙ్గుష్ఠాభ్యాంనమః॥
శ్రీమ దైశ్వర్యాత్మనే ఛందనే తర్జనీభ్యాంనమః॥
శ్రీమ చ్చక్ర్యాత్మనే వేదవ్యాసాయ మధ్యమాభ్యాంనమః॥
శ్రీమ ద్బలాత్మనే బలభద్రరామాయ అనామికాభ్యాంనమః॥
శ్రీమ ద్దయాత్మనే వాసుదేవాయ కనిష్ఠికాభ్యాంనమః॥
శ్రీమద్విజయాత్మనే గాంధీవ ధన్వనే అర్జునాయ కరతల కరపృష్ఠాభ్యాంనమః॥

—:0:—

అథ హృదయాద్విన్యాసః.

శ్రీమద్ధానాత్మ నే శ్రీకృష్ణాయ హృదయాయనమః॥

శ్రీమ దైశ్వర్యాత్మ నే ఛందసే శిరసేస్వాహా॥

శ్రీమ చ్ఛక్త్యాత్మ నే వేదవ్యాసాయ శిఖాయై వాషట్॥

శ్రీమ ద్బలాత్మ నే బలభద్రరామాయ కవచాయనమః॥

శ్రీమ ద్దయాత్మ నే వాసుదేవాయ నేత్ర త్రయాయ వాషట్॥

శ్రీమ ద్విజయాత్మ నే గాండీవధన్వనే అర్జునాయ అస్త్రాయఘట్॥

భూ ర్భువ స్సువరో మితి దిగ్బంధః॥

ధ్యానమ్॥ ఆతామ్ర పాణికకుల ప్రణయ ప్రతోద

మాలాల హారమణికుండల హేమ సూత్రం

ఆవిశ్రమాంబుకణ మంబుద నీలమవ్యా

దాద్యం ధనుంజయ రథాభరణం మహూనః॥

పార్థాయ ప్రతిబోధితాం భగవతా నారాయణేన స్వయమ్

వ్యాసేన గ్రథితాం పురాణమునినా మధ్యేమహాభారతమ్

అద్యైతా మృతవర్షిణీం భగవతీ మష్టాదశాధ్యాయినీ

మమృత్వా మనుసందధామి భగవద్గీతే భవద్వేషిణీమ్॥

ఇతిధ్యానంకుర్యాత్.

శ్రీకృష్ణాయ పరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీభగవదుత్తరగీత—యోగశాస్త్రము.

ప్రథమాధ్యాయః.

హరిః ఓం॥ వాచకః ప్రణవోయస్య క్రీడావ దఖిలంజగత్

శ్రుతివాఙ్మానసాతీతం త వందే దేవకీసుతమ్॥

౧

టీక॥ ప్రణవః=ఓంకారము, యస్య=ఏశ్రీకృష్ణునకు, వాచకః=అభిధాయక శబ్దమో, అఖిలమ్=సమస్తమైన, జగత్=లోకము, క్రీడావత్=క్రీడవంటిదో, తమ్=అట్టి, శ్రుతివాఙ్మానసాతీతమ్=వేదములకును వాక్కులకును మనస్సునకును అగోచరుడైన, దేవకీసుతమ్=దేవకీదేవికి పుత్రుడగు శ్రీకృష్ణునిగురించి, వందే=నమస్కరించుచున్నాను.

తాత్పర్యము॥ “ఓమిత్యేకాక్షరంబ్రహ్మ” అనుశ్రుతి ప్రమాణానుసారముగ ప్రణవముచేత అనఁగా ఓంకారముచేతఁ జెప్పఁబడుచున్నవాఁడును, “క్రీడార్థమితి చాపరే” అనుశ్రుతి ప్రమాణానుసారముగ క్రీడానిమిత్తము సకలలోకములను సృజించినవాఁడును, “యతోవాచోనివర్తంతే అప్రాప్యమనసాసహ” అనుశ్రుతిప్రమాణానుసారముగ వేదములకును, పరాపశ్యంతి మధ్యమ వైఖరీవాక్కులకును, మనస్సునకును గోచరముకానివాఁడును, భక్తానుగ్రహముకొఱకు దేవకీదేవికి పుత్రుడై యవతరించినవాఁడును అయిన శ్రీకృష్ణ పరబ్రహ్మమునకు శిష్టాచారముననుసరించి నేనుజేయఁబూనిన యీయుత్తరగీతోపనిషత్తు నిర్విఘ్నముగ పరిసమాప్తిని పొందుటకు నమస్కరించుచున్నానని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ అఖండ సచ్చిదానంద మవాఙ్మానస గోచరమ్

ఆత్మాన మఖిలాధార మాశ్రయే భీష్టసిద్ధయే॥

౨

టీ॥ అఖండ సచ్చిదానందమ్=ఎడతెగని సచ్చిదానందస్వరూపుఁడును, అవాఙ్మానసగోచరమ్=వాక్కులకును మనస్సునకును గోచరముకానివాఁడును, ఆత్మానమ్=ఆత్మరూపుఁడును, అఖిలాధారమ్ = సర్వమునకును ఆధారుఁడును అయిన శ్రీకృష్ణుని, అభీష్టసిద్ధయే = పరమ పురుషార్థసిద్ధికొఱకు, ఆశ్రయే = ఆశ్రయించుచున్నాను.

తా॥ అఖండా కారుడును సచ్చిదానందస్వరూపుడును వాఙ్మనస్సులకు గోచరముకానివాడును ఆత్మరూపుడును సర్వమునకును ఆధారుడును అయిన శ్రీకృష్ణుని పరమ పురుషార్థమగు మోక్షము నీధించుటకొరకు ఆశ్రయించుచున్నానని తాత్పర్యము.

అరున ఉవాచ.

అర్జునుడు అడుగుచున్నాడు.

శ్లో॥ పరంపరస్యాః ప్రకృతేరనాది మేకంవిశిష్టం బహుధాగుహాను

సర్వాలయంసర్వ చరాచరస్థం త్వమేవవిష్ణుం శరణంప్రపద్యే ॥3

టీ॥ పరస్యాః = పరయనుపేరుగల, ప్రకృతేః = మూలప్రకృతికంటె, పరమ్ = పరుడవును, అనాదిమ్ = ఆదిలేనివాడవును, ఏకమ్ = ఒక్కడవును, గుహాను = బుద్ధిగుహలయందు, బహుధా = అనేకవిధములుగా, విశిష్టమ్ = కూడియున్నవాడవును, సర్వాలయమ్ = సర్వమునకును ఆధారస్థానమైనవాడవును, సర్వచరాచర స్థమ్ = సమస్తములగు స్థావరజంగమదేహములయందు అంతర్యామిరూపముతోనున్న వాడవును, విష్ణుమ్ = సర్వవ్యాపకుడవును, (అయిన) త్వమేవ=నిన్నే, శరణమ్=శరణమును, ప్రపద్యే=పొందుచున్నాను.

తా॥ “పరాచాపరాచ” అనునట్టి శ్రుతియందుఁ జెప్పబడిన పరాప్రకృతి కంటెపరుడవును—అనఁగా పరాప్రకృతికవ్వలనుండువాడవును ఆదిలేనివాడవును “ఏకోదేవః” అనుశ్రుతిప్రమాణానుసారముగ అద్వితీయుడవును “ఇంద్రోమయా భిః పురురూప కుయతే” అనుశ్రుతిప్రమాణానుసారముగ బుద్ధిగుహలయందు జీవ రూపముల నవలంబించి నుఖి దుఃఖి జ్ఞాని అజ్ఞాని మొదలుగాఁగల భేదములతో అనేకవిధముల నున్నవాడవును “తస్మిన్ సర్వంప్రతిష్ఠితమ్” అను శ్రుతిప్రమాణానుసారముగ సర్వమునకును ఆధారమైనవాడవును “సర్వభూతేషుగూఢః” అను శ్రుతిప్రమాణానుసారముగ స్థావరజంగమాత్మకములగు దేహములయందు అంత ర్యామిరూపముతో నున్నవాడవును సర్వవ్యాపకుడవును అయిన నిన్నే శరణము నుగా అనఁగా ప్రాప్యస్థానమునుగా నేవించుచున్నానని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ యదేకంనిషకశంబ్రహ్మ వ్యోమాతీతంనిరంజనం

అప్రతర్క్యమవిజ్ఞేయం వినాశోత్పత్తివర్జితమ్॥

౪

శ్లో॥ కారణంయోగనిర్ముక్తం హేతుసాధనవర్జితం

హృదయాంబుజమధ్యస్థం జ్ఞానంజ్ఞేయస్వరూపిణమ్॥

౫

శ్లో॥ కైవల్యంకేవలంశాంతం శుద్ధమత్యంతనిర్మలం
నిర్గుణంపరమంజ్యోతి రప్రమేయమనుత్తమమ్॥

శ్లో॥ ఆద్యంతరహితంనూత్నం శివమద్వైతమవ్యయం
యదాత్మాముక్తిమాగచ్ఛేత్తద్జ్ఞానంబ్రూహికేశవ॥

టీ॥ యత్=ఏది, ఏకత్వం=సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేద శూన్యమును, నిష్కళత్వం=కళలు (అంశములు) లేనిదియును, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మస్వరూపమును, వ్యోమాతీతత్వం=చతుర్వింశతితత్త్వములకును కారణమైన ఆకాశమును అతిక్రమించినదియును, నిరంజనత్వం=తమోరహితమైనదై జడసంబంధశూన్యమును, అప్రతర్క్యత్వం=మనోవాక్కులచేత నూహింపనలవిగానిదియును, అవిచ్ఛేద్యత్వం=ప్రత్యక్షప్రమాణము మొదలుగాఁగల ప్రమాణములచేతను దెలియ శక్యముగానిదియును, వినాశోత్పత్తివర్జితత్వం=జననమరణములు లేనిదియును, (అనఁగా కాలత్రయాబాధ్యమును.)

టీ॥ కారణత్వం=ప్రపంచముయొక్క పుట్టుపునకు కారణమును, యోగనిర్ముక్తత్వం=ఇతరవస్తు సంబంధము లేనిదియును, హేతుసాధనవర్జితత్వం=సర్వకారణుఁడగుటచేత తనకువేరొక కారణమును యోగసాధనమును లేనిదియును, హృదయాంబుజమధ్యస్థత్వం=హృదయకమల మధ్యమందున్నదియును, జ్ఞానత్వం=జ్ఞానస్వరూపమును, జ్ఞేయస్వరూపిణత్వం=తెలియఁదగిన పరమాత్మయేస్వరూపముగాఁ గలదియును,

టీ॥ కైవల్యత్వం=మోక్షస్వరూపమైనదియును, కేవలత్వం=బంధమోక్షములు లేనిదియును, శాంతత్వం=రాగాదిపరిణామరహితమును—అనఁగా అంతరింద్రియనిగ్రహరూపమును, శుద్ధత్వం=ప్రపంచసంబంధము లేనిదియును, అత్యంతనిర్మలత్వం : పంచవిధములగు మలములు లేకుండా బాగాకళంకరహితమైనదియును, నిర్గుణత్వం=సత్త్వము రజస్సు తమస్సు అనియేడు త్రిగుణములులేనిదియును, పరమత్వం=సర్వోత్తమమును, జ్యోతిః=దివ్యప్రకాశముకలదియును, అప్రమేయత్వం=ఇంతపరిమితకలది యనుటకుఁ దగనిదియును, అనుత్తమత్వం=తనకంటె నుత్తమము లేనిదియును,

టీ॥ ఆద్యంతరహితత్వం=మొదలుచివరలులేనిదియును, నూత్నత్వం=అతిసూక్ష్మస్వరూపమైనశుభ్రములచేతఁ దెలియశక్యముగానిదియును, శివత్వం=మంగళకరమైనదియును, అద్వైతత్వం=భేదములేనిదియును, అవ్యయత్వం=వికారరహితమైనదియును అయియున్నదో, యత్=ఏజ్ఞానమును, జ్ఞాత్వా=గురూపదేశమూలకముగా పెద్దలవలనఁదెలిసి, ముక్తిత్వం=మోక్షమును, ఆగచ్ఛేత్=పొందవచ్చునో, తద్జ్ఞానత్వం=అట్టిపరబ్రహ్మజ్ఞానమును, హేకేశవ=ఓకృష్ణుఁడా ! బ్రూహి=చెప్పము.

తా॥ సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేద శూన్యమును, కళలు (అంశములు) లేనిదియును, పరబ్రహ్మస్వరూపమును, యిరువదినాలుగుతత్త్వములకంటె వేరయినదియును, తమోగుణరహితమైనదియును, అనఁగా జడసంబంధములేనిదియును, మనస్సుచేతనూహింపనలవికానిదియును, వాక్కులచేత చెప్పశక్యముకానిదియును, ప్రత్యక్షప్రమాణము మొదలుగాఁగల ఆఱువిధములగు ప్రమాణములచేతను దెలియశక్యముకానిదియును, జననమరణములు లేనిదియును, అనఁగా కాలత్రయాబాధ్యమైనదియును, ప్రపంచోత్పత్తికి కారణమైనదియును, వస్త్యంతరసంబంధము లేనిదియును, తానుసర్వకారణమైయుండుటచేత తనకు కారణమును సాధనమును లేనిదియును, ఆత్మగుహయనెడు హృత్పండరీకముయొక్క మధ్యయందు అంతర్యామిరూపముతో నున్నదియును, జ్ఞానమేస్వరూపముగాఁ గలదియును, తెలియదగిన పరమాత్మయే స్వరూపముగాఁ గలదియును, మోక్షస్వరూపమైనదియును, బంధమోక్షములు లేనిదియును, రాగాదిపరిణామరహితమును, అనఁగా అంతరింద్రియనిగ్రహరూపమును, ప్రపంచసంబంధరహితమైనదియును, అయిదువిధములయిన ఆణవమలము కార్మికమలము మాయికమలము మాయేయమలము తిరోధానమలము అనునట్టి మలములులేనిదియును, సత్త్వము రజస్సు తమస్సు అనునట్టిత్రిగుణములు లేనిదియును, సర్వోత్తమమైనదియును, దివ్యప్రకాశముకలదియును, ఇంతపరిమితకలదని నిరూపింపనలవికానిదియును, తనకంటెను త్తమమైనదియేదియును లేనిదియును, మొదలుచివరలులేనిదియును, మనస్సునకు నేత్రములకునుగూడ గోచరము కానిదియును, మంగళకరమైనదియును, రెండవదిలేనిదియును, వికారరహితమైనదియును, అనఁగా షడ్భావవికారములులేనిదియును, అయిన యేజ్ఞానమును తెలిసికొనుటవలన ముక్తిని పొందవచ్చునో యోక్యమ౯డా ! అట్టిజ్ఞానమును ఉపదేశించుమని యర్జునుఁడు అడిగెనని తాత్పర్యము

సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేదములు.—వృక్షములకు ఇతరవృక్షములు, మనుష్యులకు మనుష్యాంతరులు మొదలగునవి సజాతీయములు, వృక్షైదులకు మనుష్యాదులును, మనుష్యాదులకు వృక్షైదులును విజాతీయములు, అయ్యైజంతువులయొక్క నఖి దంతకేశాదులు అయ్యైజంతువులకు స్వగతభేదము. పరమాత్మకు సజాతీయభేదము విజాతీయభేదము స్వగతభేదము అనునట్టి మూఁడువిధములగు భేదములు లేవని యెఱుఁగవలయును.

ప్రమాణములు.—ప్రత్యక్షప్రమాణము, అనుమానప్రమాణము, ఉపమానప్రమాణము, శబ్దప్రమాణము, అర్థాపత్తిప్రమాణము, అనుపలబ్ధిప్రమాణము అని ప్రమాణములు ఆఱువిధములు. అందు:—

1. ప్రత్యక్షప్రమాణము = తాను స్వయముగాగాని యొకరుచూపినఁగాని చూచి యిది యిట్టిపదార్థమని తెలిసికొనుట. ఎట్లనఁగా :—కాశీపట్టణమున్నదని చెప్పినప్పుడు తానుస్వయముగాఁ జూచి కాశీపట్టణమున్నదని తెలిసికొనుట. అమూల్యరత్న మొకటియున్నదని చెప్పి దాని నొకరు చూపఁగాఁ జూచి యిట్టి రత్నము కలదని తెలిసికొనుట.

2. అనుమానప్రమాణము = ఒకవస్తువుతో సంబంధించిన మఱియొకవస్తువును జూచి యిట్టివస్తువుకూడ నచ్చటనుండునని యూహించి తెలిసికొనుట. ఎట్లనఁగా :—అగ్నితో సంబంధముగల పొగను యింటిమీదఁ జూచి యింటిలో నిప్పున్నదని యూహించుట.

3. ఉపమానప్రమాణము = ఒకవస్తువును బోలు మఱియొకవస్తువునుజూచి యావస్తువుకూడ నిట్లేయుండునని తెలిసికొనుట. ఎట్లనఁగా :—చంద్రునివలె ముఖమున్నదనివిని చంద్రునిఁజూచి యిట్లేముఖముగూడ నాహ్లాదకరముగ నుండునని గ్రహించుట. గవయమృగము గోవువలె నున్నదని పెద్దలవలనఁ దెలిసికొనినపిమ్మట నడవిలోఁ దిరుగుచున్నపుడు గోవువంటిమృగమునుజూచి యిదియే గవయమృగమని తెలిసికొనుట.

4. శబ్దప్రమాణము = మఱియొకప్రమాణము చేతఁ దెలియుటకు వీలులేనివస్తువు ఐట్టిదని తెలియఁజేయు ప్రాజ్ఞునివాక్యమునుబట్టి యిట్టివస్తువును తెలిసికొనుట. ఎట్లనఁగా :—లండనుపట్టణము నుండి వచ్చిన యొక మనుష్యుఁడు ఆదేశమిట్లున్నదనియు ఆపట్టణమున నీ యీ పదార్థములు కలవనియును జెప్పిన విని నమ్ముట. మఱియును యితరప్రమాణములచేత గోచరముకాని బ్రహ్మవస్తుస్వరూపమును, బ్రహ్మసాక్షాత్కారమును అపరోక్షస్వానుభవజ్ఞానమును గల ఋషులయొక్క వాక్యములను బట్టి తెలిసికొనుట.

5. అర్థాపత్తిప్రమాణము = పైలక్షణములనుబట్టి యీ యంశమిట్లుండవచ్చునని నిర్ణయించుకొని తెలిసికొనుట. ఎట్లనఁగా :—ఒకఁడు పగలు అన్నముతినఁడు కాని బలిసియున్నాఁడు. అనునది తెలిసికొని బొత్తిగాఁదిననియెడల బలియుట తటస్థింపదు గాన వీఁడు రాత్రి తినియుండునని నిర్ణయించుకొనుట.

6. అనుపలబ్ధిప్రమాణము = ఒకపదార్థ మొకస్థలమందు లేకపోవుటను దెలిసికొనుట. ఎట్లనఁగా :—భూమిమీద ఘటము (కుండ) లేదని తెలిసికొనుట.

పంచమలములు. — ఆణవమలము, కార్తికమలము, మాయికమలము, మాయేయమలము, తిరోధానమలము అని అయిదువిధములు. అందు ;—

1. ఆణవమలము=పరబ్రహ్మమును తెలిసికొనవలెనను జ్ఞానము అప్పుడప్పుడు కలుగఁగా దానిని మఱుఁగుపఱచునది ఆణవమలము.

2. కార్మికమలము=పెద్దలవలన వేదాంతశాస్త్రవిషయములను రహస్యము లను దెలిసికొనునపుడు వానియందు బుద్ధిని జొరనీయనిది కార్మికమలము.

3. మాయికమలము=దట్టమయిన యజ్ఞానము. పరబ్రహ్మమును తెలిసికొన వలెనను జ్ఞానవాసనను యెప్పుడును కలుగనీయనిది మాయికమలము.

4. మాయేయమలము=మాయసంబంధములగు పాపకార్యములయందు మన స్సును ప్రవేశపెట్టి చేయించునది మాయేయమలము.

5. తిరోధానమలము=“జగత్సత్యంబ్రహ్మమిద్య” యనునట్లు సర్వవృత్తిరహితంబును త్రిగుణాతీతంబును పంచకోశరహితంబును అవాఙ్మానసగోచరంబును అగునట్టి నిత్యసత్యపరిపూర్ణపరబ్రహ్మమందు అనిత్యబుద్ధిని పుట్టించి అజ్ఞానమునుగలుగఁజేసి పర బ్రహ్మమునకంటెవేరుగా పూజలు దేవతలు మంత్రములు క్రియలు మతములు సాధన ములు కలవు అనియు అవిసత్యములు అనెడుబుద్ధిని కలుగఁజేసి జననమరణాదిదుఃఖ ముల యనుభవమునకు కారణమైనదియే తిరోధానమలము.

తత్త్వములు.—మనస్సు బుద్ధి చిత్తము అహంకారము అనెడు అంతరింద్రి యములు, సమాన వ్యాన ఉదాన ప్రాణ అపానము లనెడుపంచప్రాణములు, శ్రోత్ర త్వక్కు చక్షు జిహ్వా ఘ్రాణము లనెడుజ్ఞానేంద్రియములు, శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధము లనెడుపంచవిషయములు, వాక్కు పాణి పాద పాయువు ఉపథ్థ లనెడుకర్మేంద్రియములునుకలిసి యిరువదినాలుగుతత్త్వములు.—అందు:—

1. మనస్సు—చంద్రుఁడు అధిదేవత. విషయము సంకల్పవికల్పములు.

2. బుద్ధి—బృహస్పతి అధిదేవత. విషయము నిశ్చయము.

3. చిత్తము—క్షేత్రజ్ఞుఁడు అధిదేవత. విషయము చంచలము.

4. అహంకారము—రుద్రుఁడు అధిదేవత. విషయము నేననెడి అభిమానము.

5. సమానవాయువు—జియఁడు అధిదేవత. విషయము ఆహారమును పచ నముచేసును. ప్రాణాపానములమధ్యను నాభిస్థానమందుండి భుజించిన భక్ష్యభో జ్యచోష్యలేహ్యములనెడు చతుర్విధాన్నమును జీర్ణముచేసి సప్తధాతువులకు పంచి పెట్టి శరీరమునకు దారుఢ్యమును కలుగజేయును.

6. వ్యానవాయువు—విశ్వయోని అధిదేవత. విషయము అన్నరసమును సరములకుఁ బంచిపెట్టును.

7. ఉదానవాయువు—అజుఁడు అధిదేవత. విషయము తినుట మ్రింగుట మొదలగునవి. ఈవాయువు కంఠస్థానమందుండి యిష్టపదార్థములను తినుచుమ్రింగుచు అసహ్యపదార్థములను వెలుపలికిత్రోయుచు వాగింద్రియమందుఁజేరి అకారాదియేబదియక్షరములను బలికించుచు వాంతిమొదలగువానిని కలుగజేయుచుండును. మఱియు చాచుట ముడుచుట మొదలగువ్యాపారములను జేయించుచు గుఱుమన్న నాడిద్వారా ఊర్ధ్వముఖివ్యాపనముగలదై జీవునికి పుణ్యముచేత మంచిపదవులను పాపముచేత నరకమును కలుగఁజేయును.

8. ప్రాణవాయువు—విశిష్టుఁడు అధిదేవత. విషయము శ్వాసరూపమున సంచరించుట. హృదయస్థానమందుండినదై ముక్కురంధ్రములగుండ ఉచ్ఛ్వాసని శ్వాసరూపములచేత 21600 హంసలుగా సంచరించును. నొటియందుండి ఉచ్ఛ్వాసని, నాభియందుండి శబ్దమును గలుగఁజేయును. ముక్కునందుండి శ్వాసలను పూరించుట రేచించుటలు చేయును. హృదయమందుండి దగ్గుమొదలుగాఁగలవ్యాధులు గలుగఁజేయును.

9. అపానవాయువు—విశ్వకర్త అధిదేవత. విషయము మలములనుద్రోయుట. మలమూత్రద్వారములయందుండి అధోగమనవ్యాపారమును జేయుచు మలమూత్రశుక్లములను వెళ్లఁద్రోయును.

10. శ్రోత్రేంద్రియము—దిక్కులు అధిదేవత. శబ్దములనువినుట విషయము.

11. త్వగింద్రియము—వాయువు అధిదేవత. స్పర్శలనుదెలిసికొనుట విషయము.

12. చక్షురింద్రియము—సూర్యుఁడు అధిదేవత. దశవిధరూపములనుచూచుట విషయము.

13. జిహ్వేంద్రియము—వరుణుఁడు అధిదేవత. సప్తవిధరసగ్రహణమును జేయుట విషయము.

14. ఘ్రాణేంద్రియము—అశ్వినులు అధిదేవత. వాసనలను దెలిసికొనుట విషయము.

15. శబ్దము—సదాశివుఁడు అధిదేవత. ఏకదేశ శబ్దమునుదెలిసికొనుట విషయము. శ్రోత్రము స్థానము.

16. స్పర్శము—ఈశ్వరుఁడు అధిదేవత. ఏకదేశస్పర్శనుదెలిసికొనుట విషయము. త్వక్కు స్థానము.

17. రూపము—రుద్రుఁడు అధిదేవత. ఏకదేశరూపమునుదెలిసికొనుట విషయము. నేత్రము స్థానము.

18. రసము—విష్ణువు అధిదేవత. ఏకదేశరసమునుదెలిసికొనుట విషయము. జిహ్వా స్థానము

19. గంధము—బ్రహ్మ అధిదేవత. ఏకదేశగంధమును దెలిసికొనుట విషయము ఘ్రాణేంద్రియము స్థానము.

20. వాగింద్రియము—సరస్వతి అధిదేవత. పుణ్యపాపమిశ్రసంభాషణము విషయము.

21. పాణేంద్రియము—ఇంద్రుడు అధిదేవత. దానప్రతిగ్రహములు విషయము.

22. పాదేంద్రియము—ఉపేంద్రుడు అధిదేవత. గమనాగమనంబులు విషయము

23. ఉపస్థేంద్రియము—బ్రహ్మ అధిదేవత. సంయోగానందము విషయము.

24. పాయురింద్రియము—మృత్యువు అధిదేవత. మలవిసర్జనము విషయము.

హృదయాంబుజమధ్యస్థం—వక్షస్థలమందు ఊయైముకకును వీణాదండము నకును మధ్యనుండెడి హృత్స్వర్తముయొక్క మధ్యను పరమాత్మస్థానము. “పద్మకోశ ప్రతీకాశం హృదయంచాప్యథోముఖం అథోనిష్ఠావితస్త్యాంతు నాభ్యాముపరితిష్ఠతి హృదయంతద్విజానీయా ద్విశ్వస్యాయతనం మహత్ ” తైత్తిరీయోపనిషత్. కంఠ మునకుఁగ్రిందుగను బొడ్డునకు జొనెడుమీఁదుగనుండి యథోముఖముగా వ్రేలాడు మాంసపిండమగు హృత్స్వర్తమందుఁబరమాత్మయున్నాఁడు.

శ్రీభగవానువాచ.

భగవంతుఁడగు కృష్ణుఁడు చెప్పచున్నాడు.

శ్లో॥ సమ్యగుక్తం మయా పూర్వం తద్విస్తృత్య పునః పునః

సాధుపృష్టం మహాబాహో బుద్ధిమానసి పాండవ !

యన్తాం పృచ్ఛసి తత్త్వార్థ మశేషం ప్రవదామి తే॥

౮

టీ॥ హేమహాబాహో = అధికమగు భుజపరాక్రమము కలవాడా! పాండవ = పాండురాజ పుత్రుడా! అనఁగాఁ బ్రస్తుతా! పూర్వమ్ = మునుపు, మయా = నాచేత, పునః పునః = పలుమారులు, సమ్యక్ = చక్కఁగా, ఉక్తమ్ = చెప్పబడిన, తత్ = ఆ విషయము, విస్తృత్య = మఱచి, (అద్య = ఇప్పుడు) సాధు = చక్కఁగా, పృష్టమ్ = అడుగఁబడెను; బుద్ధిమాన్ = బుద్ధిమంతుఁడవు, అసి = అయితేవి; మామ్ = నన్ను, యత్ = దేనిని గురించి, పృచ్ఛసి = అడుగుచున్నావో అట్టి, తత్త్వార్థమ్ = ఆత్మ తత్త్వస్వరూపమును, అశేషమ్ = కొఱత లేకుండా — అనఁగా సంపూర్ణముగా, తే = నీకొఱకు, ప్రవదామి = తెలియఁజెప్పచున్నాను.

తా॥ అధికమైన భుజిబలము కలవాడవును పాండురాజపుత్రుడవును అయినయోఅర్జునుడా ! యుద్ధరంగమున పలుమారులు చెప్పబడిన పరబ్రహ్మతత్త్వమును మఱిచి యిప్పుడు తటస్థస్వరూపలక్షణములచేత ఆతత్త్వమును తిరుగాచెప్పమని విశేషముగ అడుగుచున్నావు. అయినప్పటికిని అనగా పూర్వమునందుఁ జెప్పినవిషయమును మఱిచినప్పటికిని యిప్పుడు జ్ఞాప్తికిఁ దెచ్చుకొని యడుగుచున్నావు కనుక బుద్ధిమంతుడవైతివి. కాబట్టి ఆపరబ్రహ్మతత్త్వమును యిప్పుడు సంపూర్ణముగఁ జెప్పదననితాత్పర్యము.

శ్లో॥ ఆత్మమంత్రస్యహంసస్య పరస్పరసమన్వయాత్

యోగేనగతకామానాం భావనాబ్రహ్మచక్షతే॥

టీ॥ ఆత్మమంత్రస్య-అజపామంత్రమునకును, హంసస్య = బ్రహ్మప్రతిపాదకమైన అజపామంత్రమును జపించునట్టి జీవునకును, పరస్పరసమన్వయాత్ = అన్యోన్యమును ప్రతిపాద్యప్రతిపాదకభావసంబంధము కలిగియుండుటవలన, యోగేన=చిత్తవృత్తినిరోధరూపమైన యోగముచేత, గతకామానామ్ = పోగొట్టబడిన యిహాముత్రార్థఫలభోగేచ్ఛలు గలవారియొక్క, భావనా=ధ్యానమే, బ్రహ్మ=పరబ్రహ్మ స్వరూపమని, చక్షతే=చెప్పుచున్నారు.

తా॥ అజపామంత్రమునకును అజపామంత్రమును జపించుచున్న జీవునకును ప్రతిపాద్యప్రతిపాదకభావసంబంధము కలిగియుండుటవలన (అనగా “సోహమ్” ఆపరబ్రహ్మము నేను అనియెడునర్థముగలమంత్రము అజపామంత్రమనియునుయీఅజపామంత్రముచే జీవుఁడు బోధింపబడుచున్నాడనియును తెలియవలయుననుట.) “యోగశ్చిత్తవృత్తినిరోధః” చిత్తవృత్తులను అడ్డగించుట యోగమనబడును అనునట్టి పాతంజలయోగసూత్రప్రమాణానుసారముగ చిత్తవృత్తినిరోధరూపమైన యోగముచేత ఇహాముత్రార్థఫలభోగములయందు విరక్తులయినవారియొక్క సంతతాత్మధ్యానమునే పరబ్రహ్మస్వరూపముగాఁ జెప్పుచున్నారని తాత్పర్యము.

ఆత్మమంత్రము — సూర్యోదయముమొదలుకొని తిరుగ సూర్యోదయముగు వఱకును మూలాధార, స్వాధిష్ఠాన, మణిపూరక, అనాహత, విశుద్ధ, ఆజ్ఞేయ, సహస్రారకమలములకు అధిదేవతలైన గణపతి, బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్ర, యాశ్వర, సదాశివ, పరమాత్మలకు 21600 హంస అజపా గాయత్రీమంత్రజపమున సమర్పించుటయే ఆత్మమంత్రమనియు అజపామంత్రమనియుఁ జెప్పబడును. శ్లో॥ షట్చతంతు గణేశాయ షట్సుహస్రంతు వేదసే షట్సుహస్రం గదాపాణే షట్సుహస్రం పినాకినే ఆత్మనేచ సహస్రంతు గురవేచ సహస్రకం జీవసంఖ్యా విజానీయాత్ సహస్రం పరమాత్మనే॥

హంస. — హంస యనఁగా ఉచ్చాస్యాసనిశ్వాసంబులు. దీనికే ప్రాణమనియు చెప్పదురు. హకార బిందు సకారములే హంస హకారము శివబీజము, సకారము శక్తిబీజమును యీరెంటిమధ్యను శివశ్శక్తులకు ఐక్యస్థానమై బిందురూపముగు బుద్ధితత్త్వము ప్రకాశించుచుండును. హకారమే శుక్లము. సకారమే రక్తము. ఈ రెంటి యొక్క సంయోగమే బిందువు హకారమే సూర్యనాడి లేక పింగళ యని చెప్పఁబడి కుడిముక్కున వాయువును పీల్చును. సకారమే చంద్రనాడి లేక ఇడయని చెప్పఁబడి ఎడమముక్కున వాయువును పీల్చును. మధ్యనుండెడి బిందువునకే తేజోనాడియనియు లేక గుఱుమ్మయనియుఁ జెప్పఁబడును. సకారము శక్తిబీజము గనుక బుద్ధి సకారమువై వున తిరిగినప్పుడు ప్రపంచవిషయజ్ఞానమును హకారమువై వునతిరిగినప్పుడు నిర్విషయజ్ఞానమున్ను కలుగును. ఈమూఁడే నాదబిందుకళలు. యీహంస ప్రకృతిమయమైన ప్రపంచజ్ఞానము శివమయమైన పరబ్రహ్మజ్ఞానము అనెడు రెండుఁకొక్కలతో చిద్బిందురూపమున సకలప్రాణులయొక్క సహస్రారకమలములయందు సంచరించుచుండును. ఈహంస ప్రాణవాయురూపమున ప్రత్యక్షముగ కనఁబడును. ప్రాణమనఁగా లోపలికిపోయి వెలుపలికివచ్చుశ్వాసము ప్రాణమనఁగా నాలుగుశెకనులు. నిమిషమునకు పదునైదుప్రాణములు కనుక దినమునకు ప్రాణములు 21600. ఈహంసలను అజపాగాయత్రీమంత్రజపమున ఆధారచక్రమున కధిపతియగు గణపతికి 600, స్వాధిష్ఠాన చక్రమునకధిపతియగు బ్రహ్మకు 6000, మణిపూరకచక్రమున కధిపతియగు విష్ణుకు 6000, అనాహత చక్రమున కధిపతియగు రుద్రునకు 6000, విశుద్ధచక్రమున కధిపతియగు యీశ్వరునకు 1000, ఆజ్ఞాచక్రమున కధిపతియగు సదాశివునకు 1000, సహస్రారచక్రమున కధిపతియగు పరమాత్మకు 1000, ఈప్రకారముగ నిత్యము అజపాగాయత్రీమంత్రజపమున వారివారికి 21600 హంసలు పంచిపెట్టగనుదనకు కర్తవ్యములేదు. జ్ఞాతమనొబుద్ధి చిత్తాహంకారంబుల నియెడు ఆకాశపంచకంబును, సమానవ్యానోదాన ప్రాణాపానంబులనియెడు వాయుపంచకంబును, శ్రోత్రత్వ కృత్తు ర్జిహ్వఘ్రాణంబులనియెడు అగ్నిపంచకంబును, శబ్దస్పర్శరూపరసగంధంబులనియెడు జలపంచకంబును, వాక్పాణి పాద పాయూపస్థలనియెడు పృథ్వీపంచకంబును యీ యిరువదియైదుతత్త్వంబులును సహస్రారంబున నుండెడి గుఱుమ్మతో సంబంధమగుటనుబట్టి 25000 హంసలగును. అందులో 3400 కుంభకమందు నిలుచును. అది యోగులకే అనుభవనీయమును కరతలామలకంబునగును. కడమ 21600 హంసలు అజపాగాయత్రీమంత్రజపమున ఆయాచక్రాధిదేవతలకు సమర్పింపఁబడును. ఈహంస మూలాధార స్వాధిష్ఠాన మణిపూరక అనాహత విశుద్ధ ఆజ్ఞేయంబులను షడాధారంబులఁజుట్టి తిరుగుచుండును. ఆరోహణము

అవరోహణములే సోహము. కనుక నాదబ్రహ్మమునులేపి యానందించవలయును. రేచక పూరకములే ఆరోహణ అవరోహణంబులని తెలియునది.

యోగము. యోగమనఁగా ప్రత్యగాత్మకును పరమాత్మకును ఘటాకాశమహాకాశములకువలె ఐక్యసంబంధముకలుగుట. అనఁగా మనస్సున నేకరీతులుగాసంచరింపనీయక తనయందే మగ్నముచేసికొనుట. ఇంద్రియములను వశపఱచుకొని చిత్తము ఈశ్వరునియందు లయింపఁజేయుటయే యోగము ఇది సాంఖ్యమునకు సాధకము. “దృగ్యుక్తంలీయతేయత్ర మనస్తతైవలీయతే దృజ్ఞ సాలీయతేయత్ర మారుతం తత్రలీయతే” మనముదేనితో సమస్తపదార్థములను జూచుచుందుమో యట్టి నేత్రద్వయముయొక్క చూపునకు బహిర్వాప్తిలేకుండ దననుదాను జూచుకొనుట నేర్పిన నదివఱకుఁగనుపడు వస్తువులెల్లను గనుపడవు. దీనికే యంతర్ముఖ వ్యాప్తియనిచెప్పదురు. అట్లు చూపెచ్చట లీనమగునో యచ్చటనే మనస్సునైతము లీనమగును. చూపును మనస్సు నెచ్చటలీనమగునో నచ్చటనే సోహస్వరూపముగ నుండెడువాయువును లీనమగును. అచ్చటనే మనోమారుతములు లయమగుచున్నవి. ఒకకుండనుదెచ్చి చూచిన లోపలను వెలుపలంగూడ నాకాశము కనుపించును. లోపలనుండెడు నాకాశమున కావరణయుండెనుగదా ఆకుండను బగులఁగొట్టినపు డాలోపలి యాకాశ మావరణరహితమై వెలుపలనుండునాకాశముతోఁగలిసి నిరావరణమై పేరులేనిది యగుచున్నది. ఆవరణయున్నంతవరకే కుండలోని యాకాశమను వేటుపేరుగాని ఆయావరణము రహితముకాఁగానే నామభేదము నుబోవును. అప్పుడే నామరూపక్రియారహితత్వము నీధ్ధించును. యోగాభ్యాసము చేయఁ దలపుగలవారలు, గుహలయందుగాని లేక జనసంచారమును దుర్వాసనయు మిట్టపల్లములునులేక నల్లులు చీమలు దోమలు యెలుకలు మొదలగువానివలని యుపద్రవములులేక విశాలమై యుండుసమభూమియందుగాని గృహమునందు ఆవుపేడతో చక్కఁగా అలికినగది యందుగాని, మిద్దెమీఁదఁగాని క్రిందఁగానితెల్లగున్నము చక్కఁగాచేసి నల్లులు యీగలు చీమలు దోమలు మొదలుగాఁగల జంతువులు చేరకుండునటులను, గాలివిశేషముగా రాకుండునటులను, గాలిబొత్తిగాలేకపోతే ఆగదిపనికిరాదు గనుక కొంచెముగాలివచ్చునటులను, యేర్పరచబడినట్టియు సువాసనద్రవ్యములతో అలంకరింపఁబడినట్టియు గదియందుగాని పులిచర్మమునైనను కృష్ణాజినమునైనను వేసికొని, దానిమీఁద స్థిరచిత్తముతోఁ గూర్చుండి నడుమును మెడను తలను చక్కఁగా సరిగానుంచి భూమధ్యమందలి చిద్బిందువును దిలకించుచుయోగాభ్యాసము చేయవలయును. కోపమును దూరముగ విడువవలయును. ఉష్ణకారము

మొదలగు తామసపదార్థములను దినక, పాలు నేయి చక్కెర మొదలుగాఁగల సాత్వికమధురపదార్థములనే తినవలయును. “ అతి సర్వత్రవర్జయేత్ ” అనున్యాయముచేత మితాహారమును మితనిద్రయు నుండవలయును. ప్రథమములోఁ బద్మాసనమువేసికొని యొకగంటసేపు కదలక కూర్చుండి యుండుట కభ్యాసముచేయవలయును. అట్లు లభ్యాసమయినపిమ్మటఁ బ్రాణాయామముచేయవలయును. నాగులచవితి గోకులఅష్టమి శ్రీరామనవమి ముక్కోటిపికాదశి శివరాత్రి మొదలగువ్రతములు ఉపవాసములచేతను శరీరమును కృశింపజేయుచు ఏమియునుభక్షింపనివానికి రాజయోగానుసంధానము లభింపదు. గారెలు బూరెలు లడ్డు హల్వా పోళీ మొదలగు మధురపదార్థములను అన్నమును మిక్కిలియెక్కువగా చిరునాలుకవఱకు తిని ఉచ్చాస్వసనిశ్వాసములకయినను వీలులేక ప్రయాసపడుచునుండువానికి రాజయోగానుసంధానము లభింపదు. తెల్లవారుజామున నిద్దురలేవక పగలురాత్రియు నిద్రబోతూ ఏప్రొద్దును నిద్రమబ్బుతో పడియుండువానికిని తెలివి ముఖస్థానమందున లేనివానికిని రాజయోగానుసంధానము లభింపదు. పగలురాత్రియు నిద్దురలేకుండ యెల్లప్పుడు జాగ్రతతో నుండువానికిని నిద్దుర బొత్తిగా లేనివానికిని రాజయోగానుసంధానము లభింపదు. సద్గురువులేనియెడ వ్యాధియును మరణమును గలుగును. కావున యోగాభ్యాసము చేయువారలు యోగవిద్యబాగుగఁ దెలిసిన గురువును దగ్గఱనుంచుకొని యభ్యాసింపవలయును. లేనిచో వ్యాధులకుఁ గారణమగును. కొండనాలుకకు మందుపెట్ట నున్ననాలుకయు నూడిపోయినట్లు యోగవిద్య తెలియక పోగా శరీరాయాసము దగ్గు మొదలగువ్యాధులు యేర్పడును. భోజనానంతరము యోగాభ్యాసము చేయగిట్టదు. తెల్లవారుజామున నాలుగుగంటలవేళయే దీనికిఁ బ్రశస్తమయినకాలము. హఠయోగులు పాలు పంచదార వెన్న నేయి తేనె గోధుమపిండి మొదలగుమధురపదార్థములనే తినవలయును. యోగము అభ్యాసయోగమనియు జ్ఞానయోగమనియు రెండువిధములు. ఈవిషయమును సంపూర్ణముగ దెలియకొరువారు మావద్ద విక్రయింపబడు బ్రహ్మవిద్య యనుగ్రంథమును జూడవలయును.

ఇహముత్రార్థఫలభోగవిరాగము.—ఈలోకమందుండు స్త్రీలు వస్త్రములు, నగలు, పుష్పములు చందనము అత్తరు పన్నీరు మొదలుగాఁగలగుగంధద్రవ్యములు మేడలు మిద్దెలు యిల్లువాకిలి తోటలు ధనము ధాన్యము ఆలుబిడ్డలు మొదలగువాని భోగములయందును పరలోకమందలి ఇంద్రపదవి మొదలుగాఁగల పదవులభోగములయందును రంభాసంభోగాదులయందును స్వర్గవైకుంఠకైలాసాదులయందును కోరికలేక యుండుటయే యిహముత్రార్థఫలభోగవిరాగము.

శ్లో॥ శరీరిణామజస్యాంతం హంసత్వంపారదర్శనం

హంసోహంసాక్షరంవిద్వాన్ జహ్యన్తరణజన్తనీ॥

౧౦

టీ॥ శరీరిణామ్=జీవులయొక్క, అంతమ్=జీవత్వమునకు అవధిభూతమైన, హంసత్వమ్=జీవన్ముక్తత్వము, అజస్య = బ్రహ్మముయొక్క, పారదర్శనమ్=సాక్షాత్కారము, (స్యాత్=అగును.) హంసః=జీవుడు. హంసాక్షరమ్=(జీవజప్యమైన) హంసమంత్రమును—అనఁగాకూటస్థహంసహంసాక్షరములరెంటికిని సాక్షియగుపరతత్త్వమును, విద్వాన్=తెలిసినవాఁడై, మరణజన్తనీ=మరణజననములను, జహ్యత్=విడిచిపెట్టును.

తా॥ జీవులయొక్క తత్త్వావధిభూతమైన జీవన్ముక్తత్వము పరబ్రహ్మముయొక్క సాక్షాత్కారము అనఁబడును. జీవజప్యమైన హంసమంత్రమును కూటస్థహంసాక్షరములరెంటికిని సాక్షిభూతమైనవస్తువును తెలిసినట్టి జీవన్ముక్తుఁడు జననమరణములు లేనివాఁడగునని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ కాకీముఖక కారాంత ముకారశ్చేతనాకృతిః

ఉకారస్యచలుప్తస్య కోర్ధస్సంప్రతిపద్యతే॥

౧౧

టీ॥ కాకీముఖక కారాంతమ్ = కాకిశబ్దముయొక్క అగ్రభాగమునందలి అకారము పురుషబీజము, ఉకారః = ఉకారము ప్రకృతిబీజము. (ఈరెండును చేరి) చేతనాకృతిః = ప్రకృతిపురుషాత్మకజీవుఁడు, (అభవత్ = ఆయెను.) ఉకారస్య = ఉకారము ; లుప్తస్యసతశ్చ = లోపించినదగుచునుండఁగా (అనఁగాజీవత్వమునకు నాశముకలుగుచునుండఁగా) కః=ఏ, అర్ధః = అర్థము, సంప్రతిపద్యతే=పొందఁబడుచున్నది.

తా॥ కాకి అనఁగా (కంచ—అకంచ—కాకి) అనునట్టి వ్యుత్పత్తిని అవలంబించి గుఖదుఃఖములుగల జీవుఁడని కొందఱు చెప్పచున్నారు. మఱియును, ఆకాకి శబ్దముచేతఁ జెప్పబడుచున్న జీవుఁ డెవఁడనఁగా, అవిద్యయందుఁ బ్రతిఘటించిన చైతన్యమని యెఱుఁగవలయును. దీనికి పూర్వ వ్యాఖ్యాతలు కాకీముఖక కారాంతమనఁగా కాకిశబ్దముయొక్క మొదటిదైన కవర్ణముయొక్క కడపటనున్న యకారము ప్రతిబింబమైన జీవునకు బింబభూతమైన బ్రహ్మమును ప్రతిపాదించుననియును కాకిశబ్దవాచ్యుఁడైన జీవునకును కాకాక్షీన్యాయముచేత సంబంధించుననియును చెప్పచున్నారు. ఈపక్షమందు అకారము సృష్టియును ఉకారము స్థితియును మకారము లయమును అగును కనుక ఆకారోకార మకారములకు లయమును జెప్పు

నష్టడు బ్రహ్మ ప్రతిపాదకమైన అకారముతో బ్రహ్మమునకును లయము చెప్పబడును. కనుక అకారము బ్రహ్మప్రతిపాదకమనేయర్థము విరోధించును. కాబట్టి యీయర్థమునువిడిచి యర్థాంతరమును జెప్పచున్నారము ఎట్లనినః—త్వక్చక్షుశ్రోత్రజిహ్వఘ్రాణములనియెడు జ్ఞానేంద్రియపంచకము, వాక్పాణిపాదపాయూపస్థలనియెడు కర్తేంద్రియపంచకము, శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములనియెడు విషయపంచకము, సమానవ్యాసోదానప్రాణాపానంబులనియెడు వాయుపంచకంబు మసోబుద్ధిచిత్తాహంకారములనియెడు అంతఃకరణచతుష్టయము అనునట్టి యిరువదినాలుగుతత్త్వములు చతుర్వింశతితత్త్వములనబడును. ఇట్టి యిరువదినాలుగుతత్త్వములతోఁగూడినది ఘోలశరీరము. దీనియవస్థ జాగ్రదవస్థ. ఈరెంటికిని విశ్వఁడభిమాని. క్రియాశక్తి రజోగుణము. నేత్రస్థానము యుక్తభోగము అనువానితోఁగూడినయాత్మ జీవాత్మ యనబడును. అతఁడే వ్యావహారికజీవుఁడని చెప్పబడును. ఈయర్థమంతయును అకారముచేతఁ జెప్పబడియె. ఈయర్థమునకు “శ్రు॥ పంచీకృతపంచమహాభూతాని తత్కార్యం సర్వంవిరాడిత్యుచ్యతే—ఘోలశరీరమాత్మనః—ఇంద్రియైరథోపలబ్ధిర్జాగరే సదుభయాభిమాన్యాత్మైవిశ్వః—ఏతత్త్రియ మకారస్యార్థః” అనుశ్రుతినిప్రమాణముగాగ్రహింపవలయును. —ఇకను ఉకారార్థము—ఇప్పుడుచెప్పబడిన యుకారమకారములకు మూలశ్లోకమందు కంఠస్థముగఁ బ్రయోగింపబడినప్పటికిని మునుపటివ్యాఖ్యాతలు మూలశ్లోకమునందు ఉకారమకారములకు అర్థమువ్రాసి మునుపుగ్రహించిన యుకారమకారప్రణవములకు విశేషార్థమును వ్రాయలేదు. కనుక అకాకిముఖశబ్దమందలి యకారగ్రహణము వ్యర్థము. కాబట్టి మూలగ్రంథమందును ఉకారమకారములకే అర్థము చెప్పచున్నారు. అదియెట్లున్న జ్ఞానేంద్రియములయిదును కర్తేంద్రియములైదును పంచప్రాణములును మసోబుద్ధులురెండును ఈపదునేడుతత్త్వములతోఁగూడిన అంతరాత్మయనబడు లింగమే హిరణ్యగర్భుఁడు. అదే సూక్ష్మశరీరము. ఈసూక్ష్మశరీరాభిమాని తైజసుఁడనబడును. దీనికి ఆనందము స్వప్నము. ఇచ్చాశక్తిసాత్త్వికాహంకారము నేవ్చాభోగము అనువానితోఁగూడి వ్యాప్తమైన యాత్మ యంతరాత్మ యనబడును. అతఁడే ప్రాతిభాసికజీవుఁడు. ఇదియంతయును ఉకారప్రణవార్థము చేతనాకృతియనబడును. అనఁగా అకారముచేతనమైహిరణ్యగర్భాత్మకుఁడనే తేజస్సు అనబడును. దీనికంతకును “శ్రు॥ అపంచీకృతపంచమహాభూతాని తత్కార్యంహిరణ్యగర్భ ఇత్యుచ్యతే—ఏతత్సూక్ష్మశరీరమాత్మనః కరణేషూపసంహృతేషు జాగర్తి సంస్కారజప్రత్యయస్సవిషయస్వప్నః— తదుభయాభిమాన్యాత్మైవతైజసః—ఏత

త్రియముకారస్యార్థః” అను శ్రుతిని ప్రమాణమునుగా గ్రహింపవలయును. — మ
కారప్రణవమున కర్థము పూర్వముచెప్పబడిన స్థూలసూక్ష్మశరీరములకు రెంటి
కిని కారణము కాబట్టి కారణముననట్టి యవ్యాకృతము. అవ్యాకృతమనఁగా, మహ
దహాకారములు. అదే త్రిగుణగర్భము. దీని కభిమాని ప్రాజ్ఞుఁడను జీవుఁడు. దీనికవష్ట
గుఘ్నపి. ద్రవ్యశక్తి తామసాహాకారము హృదయస్థానము అనందభోగము వీనితో
వ్యాప్తమైనయాత్మ పరయాత్మయనబడును. అతఁడే పారమార్థికజీవుఁడనబడుచు
న్నాఁడు. ఇదియంతయును మకారప్రణవమున కర్థము. దీనికి “శ్రు॥ శరీరద్వయకా
రణమాత్మజ్ఞానసమవ్యాకృత మిత్యుచ్చతే—తచ్చసత్—నాసత్—నాసదసత్—
నాభిన్నం—నభిన్నంవిచ్ఛిన్నం కుతశ్చేత్—నసావయవం—ననిరవయవంమనోమ
యంకేవలం బ్రహ్మత్వైకత్వజ్ఞానోపనోద్యం—సర్వప్రకారజ్ఞానోపనోద్యం—సర్వ
ప్రకాశిజ్ఞానోపసంహరి—బుద్ధేః కారణం గుఘ్నపి స్తదుభయాభిమాన్యాత్మప్రాజ్ఞః
ఏతత్త్రియంమకారస్యార్థః” అను నట్టిశ్రుతిని ప్రమాణముగా గ్రహింపవలయును.
ఈవిధముగా లుప్తమైనందున “కోర్థః” అనుదాని కర్థమేమనఁగా అఖండాద్వైత
సచ్చిదానందరూపమును లక్ష్యార్థమును అయిన బ్రహ్మమేయని తాత్పర్యమునుగా గ్ర
హింపవలయును. మఱియును. “తంప్రతిపద్యతే” అనఁగా ఇప్పుడు చెప్పబడిన విధ
ములచేత ఏక్యానుసంధానమును ఎవ్వఁడుచేయునో వాఁడు ఆబ్రహ్మమును పొందు
నని శ్లోకార్థము. ఈయర్థమునకు “శ్రు॥ అయమాత్మబ్రహ్మస్వయంచాయం పురుషో
యశ్చాసావాదిత్యస్సఏకః—తత్త్వమసి—అహంబ్రహ్మస్మి—అనునట్టిశ్రుతులను ప్రమా
ణములుగా గ్రహింపవలయును. ఈశ్లోకమునకు పాఠాంతరము—“శ్లో॥ కాకీముఖక
కారాంతం మకారశ్చేతనాకృతిః అకారస్యచలుప్తస్య కోర్థస్సం ప్రతిపద్యతే॥” కాకీ
ముఖకకారాంత మనఁగా బ్రహ్మాండ పిండాండ స్వరూపుఁడైన జీవుఁడనుట. కాకి
శబ్దమందలి ప్రథమ కకారముయొక్క అగ్రమందలి అకారము పురుషబీజము. ఉకా
రము ప్రకృతిబీజము. కాబట్టి అకార ఉకారములు రెండునుకూడఁగా ప్రకృతిపురు
షాత్మకమైన జీవుఁడు అనబడును; కాబట్టి కాకియనఁగా జీవుఁడనుట. దీనికి
“శ్రు॥ స్వవిద్యయాసంసరతిస్వవిద్యయావిముచ్యతే” అనుశ్రుతిని ప్రమాణముగా గ్ర
హింపవలయును. మఱియును “అకారస్య” అనఁగా ఆజీవునియొక్క అకారమున
కనుట, అనఁగా జీవత్వాకారమున కనుట. “లుప్తస్య” అనఁగా ఆజీవత్వ నాశన
మున కనుట. “కోర్థ” అనఁగా ఆజీవత్వ నాశమున కర్థమేమనుట. అనఁగా అఖం
డానందాద్వితీయ సచ్చిదానందస్వరూపమైన బ్రహ్మమని యెఱుఁగవలయును. “తం
ప్రతిపద్యతే” అనఁగా ఆబ్రహ్మమును ఆయుక్తానుసంధానమును ఎవఁడు చేయునో
వాఁడు ఆబ్రహ్మమును బొందుననుట. దీనికి “శ్రు॥ ఆప్లవస్వప్లవస్వ—అండిభవచ

మాముహుః—సుఖాదిందుఃఖనిధనాంప్రతిముంచస్వస్వాంపురం” ఆప్లవస్వయనఁగా ఓజీవుఁడా! జననమరణహేతువైన సంసారము విడుపుమనుట. ప్లవస్వ యనఁగా ఆసంసారహేతువైన మనోవ్యాపారములను విడుపుమనుట. అండీభవచమాముహుః అనఁగా బ్రహ్మాండము కలవాడవు కావద్దు. తిరుగా విడిచిన పిండాండ బ్రహ్మాండ వ్యాపారము గలవాడవు గాకుండు మనుట ఆ వ్యాపారము కలవాడవైతివేని దాని వలనఁ గలిగెడు కొఱత యేమనఁగా ఐహికసుఖహేతువై తునకు దుఃఖమును కలుగఁ జేయును. స్వస్వాంపురంప్రతిముంచ అనఁగా స్వకీయమైన ఘోరకారణదేహమును విడుపుమనుట. దీనికిఁ దాత్పర్య మేమనఁగా జీవన్ముక్తుడవగు మనుట.

ప్రణవము.—ప్రణవము అక్షరత్రయంబై మంత్రత్రయంబై నాదబిందుకళా త్కంబై సృష్టిస్థితిలయకారణసూతంబై విరాట్సూత్రాత్మ అంతర్యామిభావంబై శక్తి త్రయంబై యుండు. ఓం = అ + ఉ + మ్. శ్లో॥ ప్రథమంతారకంచైవ ద్వితీయం దండముచ్యతే తృతీయంకుండలాకారం చతుర్థంచార్థచంద్రకమ్ పంచమంబిందుసం యుక్తం ఓమితిజ్యోతిరూపకమ్॥ అకారము—పీతవర్ణము, రజోగుణము, ఘోరదే హము, ఋగ్వేదము, నాదము, బ్రహ్మ, జాగ్రదవస్థ. ఉకారము—శుక్లవర్ణము, స త్వగుణము, సూక్ష్మదేహము, యజుర్వేదము, బిందువు, విష్ణు, స్వప్నావస్థ. మకా రము—కృష్ణవర్ణము, తమోగుణము, కారణదేహము, సామవేదము, కళ, మహేశ్వరుఁడు, సుషుప్త్యవస్థ. ఈస్థితియందు యోగిబ్రహ్మస్వరూపమును తనయందేకను గొనును ఓంకారము—శుద్ధసాత్వికగుణము, మహాకారణదేహము, అధర్వణవే దము, సర్వసాక్షి, తుర్యావస్థ, దీనికే అర్థమాతృకయనియుచెప్పదురు. ప్రణవము— అవాఙ్మానసగోచరము, అవాచ్యము, తుర్యాతీతము, ఉచ్చారణలేదు. శ్లో॥ అకా రార్థో విష్ణుర్జగదుదయరతోప్రలయకృత్ మకారార్థోజీవప్రదుపకరణం వైష్ణవమిదమ్ ఉకారోనన్యార్హంనియమ యతిసమ్బంధమనయోః త్రయీసారస్త్రోత్తప్రణవ ఇమమర్థంసమదిశత్॥ ప్రణవమందలి మూఁడు అక్షరములే మూఁడు వేదములనియు మూఁడు సంధ్యలు అనియు, మూఁడు గుణములనియు చెప్పదురు.

శ్లో॥ యావత్పశ్యేత్తగాకారం తదాకారంవిచింతయేత్॥

౧౨

టీ॥ ఖగాకారమ్ = హంసరూపమైనజీవాకారమును—అనఁగా చిదాకాశ స్వరూపమును, యావత్ = ఎంతపర్యంతము, పశ్యేత్ = చూచునో, (తావత్ = అంతపర్యంతమును) తదాకారమ్ = ఆజీవాకారము నే—అనఁగా ఆచిదాకాశస్వ రూపము నే, విచింతయేత్ = చింతనచేయవలయును.

తా॥ పాంసరూపమైన జీవాకారమును ఎంతపర్యంతము చూచునో అంతవఱకును ఆజీవాకారమునే చింతనచేయవలయును—అనగా శివస్వరూపము తెలియవఱకును ఆశివస్వరూపమును లెస్సగా విచారింపవలయుననుట.

ఈ ప్రకారము జీవస్వరూపమును విచరించి తెలియఁగా మిథ్యయగుటంబట్టి తాను శూన్యమౌదునిలిచి యాత్మసాక్షాత్కారము గలుగఁజేసికొనుట దుర్లభము కనుకను “శ్రు॥ శతాంఘ్రిః పురుషశ్చ తేంద్రియః” అనునట్టి న్యాయానుసారముగ మనుషులు పరిమితాయుష్కులు కాఁబట్టి వాయుధారణమువలన నాయుర్వృద్ధియని చెప్పియుండబడినది కనుక నాయువు నధికముగా సంపాదించి యేవిధముగనైనను శ్రుతిగురుస్వానుభవములచేత బ్రహ్మసాక్షాత్కారమునుకలుగఁజేసికొనవలయును.

ధారణము.—మూలాధారము, స్వాధిష్ఠానము, మణిపూరకము, అనాహతము, విశుద్ధము, అజ్ఞేయము, సహస్రారము, ననెడుకమలములయందు అనఁగాచక్రములయందు వానికి నధిదేవతలైనగణపతి, సరస్వతితోడిబ్రహ్మ, లక్ష్మితోడివిష్ణువు, గౌరితోడిరుద్రుడు, ఈశ్వరుడు, సదాశివుడు, పరమాత్మయనువాని నాయాస్థలములయందు ధ్యానించునపు డాయాచక్రములయందు మనస్సును నిలుపుటయే ధారణము. ఈ ప్రకారముగ నిత్యము నభ్యసించినచో శరీరమెట్లునిలిపిన నట్లు నిలుచును. అభ్యాసమందు చెమటపట్టును. మనస్సణఁగియుండును. వృత్తిరహితమగును. వాయువుయొక్క రాకపోక లనుదిన మొకజాము నిలిపిన సమర్థుఁడగును. ఈ ధారణాయోగమువలన నాయుర్వృద్ధియగును.

శ్లో॥ గచ్ఛన్తిష్యన్యథాకాలం వాయుస్త్విరణంపరం

సర్వకాలం ప్రయోగేన సహస్రాయు ర్భవేన్నరః॥

౧౩

టీ॥ గచ్ఛన్ = పోవుచునడుచుచున్నప్పుడును, తిష్ఠన్ = కూర్చున్నప్పుడును నిలుచున్నప్పుడును, యథాకాలం = కాలమును అతిక్రమింపక, సర్వకాలమ్ = స్నానభోజనశయనాదిసమస్తకాల సర్వావస్థలయందును, వాయుస్త్విరణమ్ = వాయుధారణమును, పరమ్ = అధికముగా, ప్రయోగేన = చేయుటచేత, నరః = మానవుఁడు, సహస్రాయుః = వేయిసంవత్సరములాయుస్సుకలవాఁడు, భవేత్ = అగును.

తా॥ నడుచుచున్నను తిరుగుచున్నను నిలుచున్నను కూర్చున్నను పగలుగాని రాత్రిగాని అన్ని కాలములయందును నియమముచేతనున్న అనియమము చేతనున్న అధికముగా వాయుధారణమును చేయుమానవుఁడు వేయిసంవత్సరము లాయుధాయముకలవాఁడగును అనితాత్పర్యము.

శతాచ్యుః పురుషశ్శతేంద్రియః” అనునట్టిన్యాయానుసారముగ పురుషునికి సూరేండ్లు ఆయుర్దాయము అని చెప్పినప్పటికి వాయుధారణముచేత ప్రాణాయామపరులైనవారికి వేయిసంవత్సరములాయుర్దాయమును ఆపరోక్షజ్ఞానమును బ్రహ్మప్రాప్తియును కలుగును. వాయుధారణమువలన ఆయుష్యమును విశేషముగా సంపాదించినప్పటికిని తనకు జీవస్వరూప మెంతవఱకుగనఁబడునో యంతవఱకును “అధ్యారోపాపవాదాభ్యాంనిష్ప్రపంచంప్రపంచ్యతే” అనున్యాయముచేతను “నేహి” అను వాక్యము మొదలుగాఁగల వాక్యములచేతను విచారించి ఆజీవత్వము తనకులేకయుండుటను దెలిసికొని సదానిర్వికల్ప సమాధియుక్తుడై ఆపరోక్షజ్ఞానముచేతను బ్రహ్మసాక్షాత్కారమును జేసికొనవలయును.

ప్రాణాయామము — ప్రాణాయామము ప్రాకృతప్రాణాయామమని వైకృతప్రాణాయామమని కుంభకప్రాణాయామమని మూఁడువిధములు. ప్రాకృతప్రాణాయామము = సూర్యోదయము మొదలు తిరుగసూర్యోదయమువఱకు మూలాధారము మొదలు గాఁగల కమలములకు అధిదేవతలైన గణపతి మొదలగువారికి 21600 హంస అజపాగాయత్రీమంత్ర జపమున సమర్పించుట. వైకృతప్రాణాయామము = ఎడమముక్కునవాయువునుబూరించి సగభాగము కుంభకమందునిలిపి కడమసగమును గుడిముక్కున రేచింపవలయును. మఱల గుడిముక్కునఁబూరించి సగముకుంభకమందునిలిపి కడమసగము నెడమముక్కున రేచింపవలయును. యీతీరున యథాశక్తిగఁ బ్రాణాయామముచేయుచుండవలయును. కుంభకప్రాణాయామము = మూలబంధ ఉద్యానబంధ జౌలంధరబంధములఁ గావించి వాయువును పూరింపక రేచింపక యేకరీతిని నిలుపుటయే కుంభకప్రాణాయామమనిచెప్పఁబడును. పూరకము = ఉత్పత్తి; రేచకము = సంహారము; కుంభకము = స్థితి, పూరించుట = ప్రాణవాయువును మూలాధారమునుండి బ్రహ్మరంద్రపర్యంతము సుషుమ్నానాళద్వారముగ నుత్థాపనముచేయుట. దీనినే కుండలిని పెకలించుటయనియు చెప్పదురు, రేచించుట = బ్రహ్మరంద్రపర్యంతము పూరించినవాయువును మఱల సుషుమ్నానాళద్వారముగ మూలాధారమునకుఁజేర్చుట, కుంభించుట = పూరించినవాయువును గొన్నినిముషములు రెండుముక్కులుమూసి రేచించకుండ బ్రహ్మరంద్రమందు అనఁగాకపాలకుహరమందు నిలుపుటయే ఉర్ధ్వకుంభకము, రేచించినవాయువును గొన్నినిముషములు రెండుముక్కులుమూసి పూరించకుండ మూలాధారమందు నిలుపుటయే అదోకుంభకము అనిచెప్పబడును.

ప్రాణాయామము రెండుభాగములు. — కుడిముక్కునుమూసి యెడమముక్కుగుండవాయువును లోపలికిఁబీల్చి, ఎడమముక్కుమూసి కుడిముక్కుగుండ

వాయువును లోపలినుండి విడుచుట పూర్వభాగము. ఎడమముక్కుమూసి కుడి ముక్కుగుండ వాయువును లోపలికిఁబీల్చి కుడిముక్కుమూసి యెడమముక్కుగుండ వాయువును లోపలినుండి విడుచుట ఉత్తరభాగము. మూలబంధము=ఎడమకాలి మడమచేత గుదస్థానమును మూయుట; ఉద్యాణబంధము = కుడికాలిమడమచేత నాభిస్థానమును మూయుట; జౌలంధరబంధము = తలవంచి, గడ్డముఱొమ్మునందుంచుట; యోనిబంధము=కాలిమడమచేత గుదస్థానమునుమూయుచు అపానవాయువును ఉర్ధ్వముఖముగా పయికి పీల్చియుండునది యోనిబంధము. ఈవిధముగ బ్రాణాయామము నిత్యము సభ్యాసముచేయుటవలన శరీరము తేలికయగును. అభ్యాసము కానుకాను కేవలకుంభకమగును. చెమటపట్టును. ప్రాణాయామముచేయుట వలన వైత్యము దగ్గు మొదలగువ్యాధులు నెమ్మదించును. ఏవ్యాధియునుండదు. భోజనానంతర మీయభ్యాసము చేయగిట్టదు. తెల్లవారుజామునఁ జేయుటయుక్తము.

ఇత్యో యమనియమాసనంబులు అభ్యసించినపిమ్మటనే ప్రాణాయామ మభ్యసించవలయును, అట్లుగాక మున్నుండుగాఁ బ్రాణాయామ మభ్యసించినచో హృదయవ్యాధులకుఁ గారణమగును, కావున జాగరూకతగలవారై యమనియమాసనంబులు ముందు అభ్యసించునది.

శ్లో॥ ఖమధ్యేకురుచాత్తాన మాత్మమధ్యేచఖంకురు

ఆత్తానంఖంమయంకృత్వా నకించిదపిచింతయేత్ ॥

౧౪

టీ॥ ఖమధ్యే = చిదాకాశమధ్యమందు, ఆత్తానమ్ = జీవాత్మను, కురు = చేయుము—అనఁగా నిలుపుము, ఆత్మమధ్యేచ=ఆజీవాత్మయందు, ఖమ్ = చిదాకాశమును, కురు = చేయుము, ఆత్తానమ్ = జీవాత్మను, ఖంమయమ్ = చిదాకాశమయమునుగా, కృత్వా=చేసి, కించిదపి=(ఇతరమును) కొంచెముగానైనను, నచింతయేత్ = ఆలోచింపఁగూడదు—అనఁగాచిత్తైకాగ్రతచేసి మనస్సును దహరాకాశమందే నిలుపవలయుననుట.

తా॥ చిదాకాశమధ్యమందు జీవాత్మను, ఆత్మమధ్యమందు చిదాకాశమును చేయవలయును. అనఁగా జీవబ్రహ్మలకు అభిన్నసత్తాకమును భావింపవలయుననుట. మఱియును జీవాత్మను చిదాకాశమయమునుగాఁజేసి యితరమును కొంచెముగానైనను ఆలోచింపఁగూడదని తాత్పర్యము.

చిదాకాశము. — ఇంద్రియగోచరంబులగు వస్తువులు విషయంబులనంబడు అట్టివిషయంబులం దొక్కొక్కటి దెలివిచే గ్రహింపంబడియుండ నాతెలివి యావిష.

యంబును విడిచి మఱియొకవిషయమునకు పోవునపుడు పూర్వము పొందియున్న విషయంబును వదలుటచేతను యితరవిషయంబును గ్రహింపకుండుటచేతను యీ మధ్య కాలంబున విషయంబునంటకుండు నా తెలివికి నేరూపంబో అదియ చిదాకాశంబు. స్థూలంబునకు చూచువాఁడు సాక్షీయనియు, చూచువానికి మనస్సు సాక్షీయని యు, మనస్సున కగ్రముగ బుద్ధియనియు, బుద్ధికగ్రముగ ఆత్మయనియు, ఆత్మకగ్ర ముగ పరమాత్మయనియు, పరమాత్మకగ్రముగ పరబ్రహ్మమనియు పెద్దల అభిప్రాయ మని తెలియవలయును.

శ్రు॥ వృక్ష ఇవస్తభో దివితిష్ఠ త్యేకస్తే నేదం పూర్ణం పురుషేణ సర్వమ్ ఆకాశశరీరంబ్రహ్మ, ఖంబ్రహ్మ” అనునట్టి శ్రుతిప్రమాణములననుసరించి ఖశబ్దము చేత బ్రహ్మము చెప్పఁబడియెననియును, ఆత్మశబ్దముచేత జీవుఁడు చెప్పఁబడెననియు ను, ఈ జీవబ్రహ్మలను నొకటిగాఁజేసి బాహ్యవిషయములను దలఁపక బ్రహ్మతాదా త్వ భావనయందే నిశ్చయమైనబుద్ధికలవాఁడై యుండవలయుననియును, ఈశ్లోక ముచేత బ్రహ్మసాక్షాత్కారమును దెలుపుటకు సమాధిలక్షణము చెప్పఁబడెననియును, ఈ విధముగా యోగియైనవానికి బ్రహ్మనిష్ఠకలుగుననియును తెలియవలయును.

శ్లో॥ స్థిరబుద్ధిరసమృద్ధో బ్రహ్మవిద్యబ్రహ్మణిస్థితః
బహిర్వ్యోమస్థితః నిత్యం నాసాగ్రేచవ్యవస్థితమ్
నిష్కళం తద్విజానీయా చ్ఛాస్యోయత్రలయంగతః॥

౧౫

టీ॥ స్థిరబుద్ధిః=స్థిరమైనబుద్ధికలవాఁడును, అసమృద్ధః = అజ్ఞానరహితుఁడు ను. బ్రహ్మవిత్ = పరబ్రహ్మజ్ఞానముగలవాఁడును—అనఁగా బ్రహ్మమును దెలిసినవాఁ డును, బ్రహ్మణి = బ్రహ్మయందు, స్థితః = ఉన్నవాఁడునునై. నిత్యమ్ = సర్వకాల ములయందును, శ్వాసః=శ్వాసము, యత్ర=ఎక్కడ, లయః=లయమును, గతః=పొందినదాయెనో, తత్ర = అక్కడ, నాసాగ్రేచ = నాసాగ్రమందు, వ్యవస్థి తమ్ = ఉన్నదియును, బహిర్వ్యోమస్థితమ్ = బాహ్యకాశమునందున్నదియును, ని ష్కళమ్=కళారహితమును—అనఁగా అవయవసంబంధములేనిదియును, (అయిన) తత్=ఆపరబ్రహ్మస్వరూపమును, విజానీయాత్=తెలిసికొనవలయును.

తా॥ నిశ్చలమైనబుద్ధికలవాఁడును, అజ్ఞానరహితుఁడును, బ్రహ్మజ్ఞానముగ లవాఁడును, బ్రహ్మమునందేయున్నవాఁడునునై యెల్లప్పుడును ఎక్కడెక్కడ ప్రాణవాయువు లయమునుపొందునో అట్టి నాసాగ్రమునందున్నదియును, బాహ్య కాశమునందున్నదియును, కళారహితమును, అవయవసంబంధశూన్యమైనదియును,

అయినపరబ్రహ్మమును దెలిసికొనవలయును. — అనగా బ్రహ్మజ్ఞాననిష్ఠుఁడు శృంగాటకమందు ధ్యానముచేయవలయునని తాత్పర్యము.

బ్రహ్మవిత్. — బ్రహ్మవేత్త, బ్రహ్మవిద్వరుఁడు, బ్రహ్మవిద్వరీయుఁడు; బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుఁడు అని బ్రహ్మవేత్తలు నాలుగు విధములు. అందు: —

1. బ్రహ్మవేత్త. — కర్మఫలత్యాగియై నిత్యనైమిత్తికకర్మలను విధిగ జరుపుచు యదృచ్ఛలాభసంతుప్తియును, నిరహంకారమును, సర్వభూతదయాశుత్వమును, గలిగి ఆత్మారాముండును అత్మతృప్తుండునై కామ క్రోధ లోభ మోహ మద మాత్సర్యంబులనెడు అరిషడ్వర్గంబులలేక ప్రియాప్రియములు సిందాస్తుతులు మానావమానంబులు శతృమిత్రులనెడు భేదములు లేక సంచరించువాఁడును, గుణాతీతుండును, దర్పణమును రూపమంటనిరీతిని నాలుకకు నేతిజిడ్డంటనిరీతిని కుమ్మర పురుగువలె అంటి యంటక యుండువాఁడును, బ్రహ్మవేత్తయని జెప్పబడును. అగ్నిచే గాలినపత్రము పత్రమువలెనే గనుపడునట్లు అజ్ఞానదృష్టిచేత శరీరసహితముగాఁ గనుపడును. నిజముగా చూచినచో అశరీరుఁడనియే చెప్పవలయును, ఆతండ్ సుందర స్త్రీని సూకరముగ జూచును.

2. బ్రహ్మవిద్వరుఁడు — కర్మలనువదిలి సంప్రాప్తసుఖదుఃఖములనుభవించుచు సమాధినిష్ఠాగరిష్ఠుండై యుండువాఁడు బ్రహ్మవిద్వరుఁడు అనిచెప్పబడును.

3. బ్రహ్మవిద్వరీయుఁడు — సర్వకాలములయందు సహజామనస్కరాజి యోగనిష్ఠాగరిష్ఠుండై బరులవలన మేలుకొలుపంబడి కించిదాహారంబుగొనుచు నిద్రబోవువానివలె విశ్వమునుమఱిచియుండువాఁడు బ్రహ్మవిద్వరీయుఁడు.

4. బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుఁడు — బాహ్యంతరములు మఱిచి నిరంతరనిర్వికల్పసమాధినిష్ఠుండై ప్రకాశించువాఁడు బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుఁడు.

 బ్రహ్మవేత్తనియమములు — “అన్నంసనిద్వ్యాత్” = అన్నమును నిందించగూడదు. “అన్నంసపరిచక్షీత్” = అన్నమును పరిహరించగూడదు, “అన్నంబహుకుర్వీత్” = అన్నమును మర్యాదచేయవలెను. తైత్తిరీయోపనిషత్.

శ్లో॥ పుటద్వయవినిర్ముక్తో వాయుర్యత్రవిలీయతే

తత్రసంస్థంమనఃకృత్వా ధ్యాయేత్పార్థతమీశ్వరమ్॥

౧౬

టీ॥ పుటద్వయవినిర్ముక్తః = నానాపుటములజంటనుండి విడువబడిన, వాయుః = వాయువు, ర్యత్ర = ఎక్కడ, విలీయతే = లీనమగుచున్నదో, తత్ర = అక్కడ,

మనః=మనస్సును, సంఘమ్ = ఉన్నదానినిగా, కృత్వా=చేసి, హేపార్థ!=ఓఅర్జునుడా! తమ్=ఆ, ఈశ్వరమ్ = పరమాత్మను, ధ్యాయేత్ = ధ్యానముచేయవలయును.

తా॥ ఓ అర్జునుడా నాసారంధ్రములనుండి బయలు వెలువలినవాయువు ఎక్కడ లీనమగుచున్నదో అక్కడ మనస్సునునిలిపి ఆపరమేశ్వరుని ధ్యానముచేయవలయునని తాత్పర్యము.

 పంచభూతాత్మికమైన బహిరాకాశమందు మనస్సునిలుపకూడదు చిదాకాశమందేనిలుపవలయును. తద్వారా అపరోక్ష సాక్షాత్కారస్వానుభవముకలుగును.

ధ్యానము.—ధ్యానము సగుణధ్యానమనియు నిర్గుణధ్యానమనియు రెండు విధములు: అందు:—హృదయపద్మమందు విరాట్పురుషుని నిలిపి మనస్సుచేత సమస్త వస్తువులను గల్పించి షోడశోపచారములనుజేసి ధ్యానింపవలయును. ఇది సగుణ ధ్యానము. ఇంక నిర్గుణధ్యానమనగా వీరాసనముననుండి చేతులను తొడలమీద నుంచుకొని నేత్రంబులుమూసి“అహంబ్రహ్మస్మి”యను న్యాయముచొప్పునఁ బరబ్రహ్మ స్వరూపమే తానని సదా నిర్వికల్పనిష్ఠఁగలిగియుండుట. ఘోరసూక్ష్మ కారణశరీరములు తానుగాననియుఁ బంచప్రాణములు ఉపవాయువులు తానుగాననియుఁ బదునాలుగింద్రియములు తానుగాననియు, శరీరప్రాణేంద్రియములకుఁ దాను సాక్షీ ననియు, నట్టిసాక్షీత్వమును వృత్తియే గనుక పరబ్రహ్మస్వరూపమే దాననియు సర్వదా బ్రహ్మనిష్ఠయందే యుండుట. ఇట్లు ధ్యానముచేయుట నిత్యము నభ్యాసముచేయఁగ నాత్మజ్యోతి దరిశనమిచ్చును. సత్యజ్ఞానానంద నిత్య నిర్మలాఖండ స్వరూపమగు పర బ్రహ్మమే తాననెడి నిశ్చయము స్వానుభవవేద్య మగుదాఁక సర్వకాల సర్వావస్థల యందు ప్రారబ్ధనాశనపర్యంతము నిర్వికల్ప బ్రహ్మనిష్ఠఁ గలిగియుండుటయే నిర్గుణ ధ్యానము.

శ్లో॥ నిర్మలంతంవిజానీయాత్ షడూర్క్తిరహితంశివం

శివగుప్తతనూపేత మానందంపరమవ్యయమ్॥

౧౭

టీ॥ నిర్మలమ్=ఆణవమలము, కార్మికమలము మాయికమలము మాయేయమలము తిరోధానమలము లనెడి పంచవిధములగు మలములులేనివాఁడును, షడూర్క్తిరహితమ్=క్షుత్తృష్టాశోకమోహ జరామరణములనియెడు నాటువిధములగు నూర్పులులేని వాఁడును, శివమ్ = మంగళకరుఁడును. శివగుప్తతనూపేతమ్ = శుభములచేతవ్యాప్తమైన శరీరముతోఁ గూడుకొన్నవాఁడును, ఆనందమ్=బ్రహ్మనందమే స్వరూపముగాఁ గలవాఁడును. పరమ్=సర్వోత్తముఁడును, అవ్యయమ్=నాశము లేనివాఁడును (అయిన) తమ్=ఆపరమేశ్వరుని, విజానీయాత్ =తెలిసికొనవలయును.

తా॥ పూర్వోక్తములగు పంచములములు లేనివాఁడును, అకలి దప్పిశోకము మోహము ముది మరణములనియెడు నాఱువిధములయిన యూర్తులు లేనివాఁడును, మంగళకరుఁడును, శుభకరమైన దేహముతోఁగూడినవాఁడును, ఆనందరూపుఁడును, సర్వోత్తముఁడును, నాశములేనివాఁడును, అయిన పరమేశ్వరుని ధ్యానముచేయ వలసినదని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ షడూర్తులు. — యు తృప్త్యులురెండును ప్రాణధర్మములనియు, శోక మోహములురెండును మనోధర్మములనియు, జరామరణములురెండును దేహధర్మము లనియు, ఈ యాఱింటిలో నేదియును ఆత్మధర్మముకాదనియు, అందువలన పర మాత్మ షడూర్తులులేనివాఁడనియు గ్రహింపవలయును.

శ్లో॥ స్వయముచ్చలితేదేహే దేహీత్యక్త్వాసమాధినా
నిశ్చలంతంవిజానీయా త్సంసారరహితంశివమ్॥

౧౪

టీ॥ దేహే = దేహము, ఉచ్చలితే సతి = (అనాదిప్రారబ్ధవశముచేత)చలింపఁ జేయఁబడినదగుచుండఁగా, దేహీ = జీవుఁడు, స్వయమ్ = తాను, తమ్ = ఆ దేహాభిమాన మును, సమాధినా = బ్రహ్మనిష్ఠచేత, త్యక్త్వా = విడిచి, నిశ్చలం = చలనరహితమును, సంసారరహితమ్ = జననమరణాద్యాత్మకమైన సంసారములేనిదియును, శివమ్ = మంగళకరమును (అయిన) పరమాత్మను, విజానీయాత్ = తెలియవలయును.

తా॥ దేహము అనాది ప్రారబ్ధవశముచేత చలింపఁజేయఁబడిన దగుచునుండఁ గా తాను దేహాభిమానమును విడిచిపెట్టి జీవబ్రహ్మైక్య భావనాయోగముచేత అవ యవ రహితమును జనన మరణాద్యాత్మక సంసారరహితమును అయిన పరబ్రహ్మ మును తెలియవలసినదని తాత్పర్యము. మఱియును. కొందఱు ఈశ్లోకమును—
శ్లో॥ స్వయముచ్చలితేదేహే దేహీన్యస్తసమాధినా నిశ్చలంతంవిజానీయా త్సమాధి స్తస్యలక్షణమ్. టీ॥ దేహే = దేహము, ఉచ్చలితేసతి = అనాదిప్రారబ్ధవశముచేత చలింపఁజేయఁబడినదగుచుండఁగా, దేహీ = దేహాభిమానియగుజీవుఁడు, న్యస్తసమాధి నా = ఉంచఁబడినసమాధిచేత, నిశ్చలమ్ = చలనరహితమైన, తమ్ = ఆపరమాత్మను, స్వయమ్ = తాను, విజానీయాత్ = తెలిసికొనునూ, తత్ = ఆ తెలిసికొనుటయే, తస్య = వానియొక్క, సమాధిః = సమాధియొక్క, లక్షణమ్ = లక్షణము. తాత్పర్యము. — చిరకాల కర్మవాసనవలన దేహము చలించినప్పటికిని, భైర్యముచేత చలింపని ధ్యాన యోగముచేత నిశ్చలమైనయాత్మను దెలిసికొనుట యేదికలదో అదియే సమాధిలక్షణ మనఁబడునని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ ప్రభాశూన్యం మనశ్శూన్యం బుద్ధిశూన్యం నిరామయం
సర్వశూన్యం నిరాభాసం సమాధిస్తస్యలక్షణమ్
త్రిశూన్యం యోవిజానీయా త్సద్యోముచ్యేత బంధనాత్ ॥ ౧౯

టీ॥ ప్రభాశూన్యమ్ = కళారహితమును కాంతిలేనిదియును, (అనఁగా కనుబడుచున్న దేహాదిప్రపంచరహితమైనదనుట) మనశ్శూన్యమ్ = మనస్సులేనిదియును (దేహాదిప్రపంచమునకు హితమైనమనస్సులేదనుట) బుద్ధిశూన్యమ్ = ఘటపటాది నిశ్చయాత్మకమైనబుద్ధిలేనిదియును, నిరామయమ్ = రోగాదులులేనిదియును (అనఁగా నిర్వాణమునుట) సర్వశూన్యమ్ = సర్వమునులేనిదియును (తనకువ్యతిరీక్తమైన ప్రపంచవస్తువులు మిథ్యయైనందున ఆనందైకరసమైన బ్రహ్మమేదికలదో యట్టిబ్రహ్మమగుతానెక్కడనుమాత్రమే మిగిలియుండుననుట) నిరాభాసమ్ = బ్రహ్మమూలమైనతలఁపులేనిదియును అయినస్థితి, సమాధిస్తస్య = సమాధియందున్న వానియొక్క, లక్షణమ్ = లక్షణమైయున్నది, యః = ఎవ్వఁడు, త్రిశూన్యమ్ = పైనజెప్పఁబడిన మూడు విధములయినశూన్యములను అనఁగా ప్రభాశూన్య మనశ్శూన్య బుద్ధిశూన్యములను, విజానీయాత్ = తెలిసికొనునూ, సః = వాఁడు, బంధనాత్ = సంసారబంధముల నుండి, సద్యః = తక్షణమే, ముచ్యేత = విడువబడును.

తా॥ కనఁబడుచున్న దేహాదిప్రపంచమునకు హితమైనమనస్సులేనిదియును, ఘటపటాదినిశ్చయాత్మకమగు బుద్ధిలేనిదియును, నిర్వాణమును, నిరామయమును, తనకువ్యతిరీక్తమైనప్రపంచమంతయును మిథ్యయైనందున ఆనందైకరసమైన బ్రహ్మమేదికలదో అట్టిబ్రహ్మమగుతానెక్కడో నిలిచియుండుటయును, బ్రహ్మమూలమైనతలఁపులేనిదియును, అనియెడుస్థితి సమాధియందున్న వానిలక్షణమనఁబడును.

ప్రభాదిత్రివిధశూన్యము నెవ్వఁడుచూచుచున్నాఁడో యనుటచేత జాగ్రదాద్యవస్థాత్రయశూన్యత చెప్పఁబడెననియును, సర్వశూన్యమనుటచేత బ్రహ్మరూపుఁడైయుండుట సమాధి యని గూఁచింపఁబడెననియును, “ సద్యోముచ్యేతబంధనాత్ ” అనుటవలన జీవన్ముక్తతచెప్పఁబడెననియును తెలియవలయును. జీవన్ముక్తుఁడగువాఁడు దేహాభిమానశూన్యుఁడు కావలసినదని యెఱుఁగవలయును.

శ్లో॥ అమాత్రంశబ్దరహితం స్వరవ్యంజనవర్జితం
బిందునాదకళాతీతం యస్తంవేదసవేదవిత్ ॥

౨౦

టీ॥ అమాత్రమ్ = హ్రస్వదీర్ఘప్లుతములులేనిదియును, శబ్దరహితమ్ = శబ్దాతీతమును, స్వరవ్యంజనవర్జితమ్ = అక్షరసమూహాత్మకములైన పదములులేనిదియును,

బిందునాదకళాతీతత్వం = బిందునాదకళలకవ్వలనుండునట్టిదియును, (అయిన) తత్వం = ఆ పరబ్రహ్మమును, యః = ఎవ్వఁడు, వేద = తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః = వాఁడు, వేదవీత్ = వేదమునుదెలిసినవాఁడు.

తా॥ హ్రస్వదీర్ఘ ప్లుతములులేనిదియును, శబ్దాతీతమును అక్షరసమూహాత్మకములైన పదములులేనిదియును, బిందునాదకళల కవ్వలనుండునట్టిదియును అయిన బ్రహ్మము నెవ్వఁడు తెలిసికొనుచున్నాఁడో వాఁడు వేదములను దెలిసినవాఁడనబడుచున్నాఁడని తాత్పర్యము.

మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారంబుల కుత్పత్తిస్థానమైన మహదహంకారంబునకు బీజభూతమైన మూలప్రకృతి యనియెడు పరాశక్తి బిందువనంబడుననియును, ఆపరాశక్తియనియెడు బిందువును భేదించుకొని పుట్టిన పరాపశ్యంతీమధ్యమవైఖరీ రూపములయిన చతుర్విధవాక్కులయొక్క ధ్వనియొక్క సమూహమునాదమనఁబడుననియును, తేత్రజ్ఞచైతన్యజీవులనియెడు నామధేయముల సముదాయము కళయనఁబడుననియును, వీనికన్నిటికిని అతీతమైన బ్రహ్మమునుదెలిసినవాఁడె సర్వవేదాంతతత్త్వజ్ఞుఁ డనఁబడుననియును తెలియవలయును. “మనోగ్రేవసతేబిందుః ప్రాణాగ్రేవసతేకళా ఉభయోర్ద్వితేనాదం లయయిత్యుచ్యతేబుధైః” మనస్సునకు అగ్రముగానుండు బిందువగు బుద్ధియును ప్రాణమునకు అగ్రముగానుండు కళయును లీనమయినప్పుడే నాదమునులయమగును. అట్టినిష్కళయే పరబ్రహ్మస్వరూపమని తెలియునది.

పరాపశ్యంతీమధ్యమవైఖరీవాక్కులు.—వాక్కులు నాలుగువిధములు. పరావాక్కు=సంకల్పము పుట్టుట; పశ్యంతీవాక్కు= సంకల్పమును వెలువరించుట; మధ్యమవాక్కు= దంతతాల్వోష్ఠవ్యాపారములతోఁగూడినది; వైఖరీవాక్కు=బిగ్గటగా మాటలాడుట. ఈవాక్కులు దిగువనుండి యొకటొకటి యడఁగిపోఁగాఁ జివటకునిలిచెడు పరావాక్కుగూడ లేనప్పుడు బ్రహ్మానందము కలుగును. “పరాప్రాణమయీప్రోక్త పశ్యతీచమనోమయీ మధ్యమాయీంద్రియాణ్యామః వైఖరీవాగితిస్తృతాః” అను ప్రమాణములను దెలియునది.

ఈవిధముగ ప్రాప్తమైన తత్త్వజ్ఞానమునకు అనుభవ విపరీతభావనలు కారణము కనుక బ్రహ్మనిష్ఠునకుఁ జేయఁదగిన కార్యమును యీక్రిందిశ్లోకముచేతఁ జెప్పచున్నాఁడని యెఱుగవలయును.

శ్లో॥ ప్రాప్తేజ్ఞానేనవిజ్ఞానే జ్ఞేయేచహృదిసంస్థితే
లబ్ధశాంతిపదేజీవే నయోగోన్మైవధారణా॥

టీ॥ జ్ఞానేన = శాస్త్రాచార్యోపదేశజన్యమైన జ్ఞానముచేత, విజ్ఞానే = జ్ఞాన విశేషముగు భగవద్జ్ఞానము, ప్రాప్తే సతి = పొందఁబడినదగుచునుండఁగా, జ్ఞేయేన = సర్వవేదాంత తాత్పర్యగోచరమైన బ్రహ్మము, హృది = హృదయమునందు, సంస్థితే సతి = ఉన్నదగుచునుండఁగా, జీవే = జీవుఁడు, లబ్ధశాంతిపదే = పొందఁబడినయుప శాంతికలవాఁడగుచునుండఁగా, యోగః = యోగము, న = లేదు, ధారణా = ధారణ, నైవ = లేదు.

తా॥ శాస్త్రాచార్యోపదేశజన్యమైన జ్ఞానముచేత జ్ఞానవిశేషముగు పరమాత్మ తత్త్వజ్ఞానము పొందఁబడినదగుచు నుండఁగను, సర్వ వేదాంత తాత్పర్యగోచరమైన బ్రహ్మము హృదయమునందు ప్రత్యక్షముగా ప్రకాశించుచుండఁగను దేహిపాపాధికల జీవుఁడు సంప్రాప్తమైన యుపశాంతికలవాఁడగుచు నుండఁగను, జీవన్ముక్తుఁడగునని యును, అట్టి జీవన్ముక్తునకు తన్నిమితమైన యోగమునుగాని ధారణమునుగాని జేయ నక్కఱలేదని తాత్పర్యము. మఱియును యోగధారణలతో నిమిత్తములేకయే అనుభూతి స్వరూపమైన ఫలముసంబంధించును కనుక యోగసాధనమువలన ప్రయోజనము లేదనియును, బ్రహ్మపరోక్షజ్ఞానముకల జీవన్ముక్తుఁడు ఈశ్వరుఁడగుననియును, తెలియవలయును.

శ్లో యోవేదాదాస్వరఃప్రోక్తో వేదాంతేచప్రతిష్ఠితః

తస్యప్రకృతిలీనస్య యఃపరస్సమహేశ్వరః॥

— ౨౨

టీ॥ వేదాదా = సకలవేదముల యొక్కయును మొదటియందు, యః = ఏ, స్వరః = ప్రణవవ్యవహారము, ప్రోక్తః = చెప్పఁబడెనో, వేదాంతేచ = సకలవేదముల యొక్కయుంతమందు, ప్రతిష్ఠితః = ఉంచఁబడెనో, ప్రకృతిలీనస్య = ప్రకృతియందణి యున్న, తస్య = ఆస్వరమునకు, యః = ఎవ్వఁడు, పరః = సర్వోత్తముఁడో, సః = వాఁడు, మహేశ్వరః = మహేశ్వరుఁడు.

తా॥ సకలవేదములయొక్కయును మొదటియందు యేప్రణవవ్యవహారము చెప్పఁబడినదో, యేప్రణవవ్యవహారము సకలవేదములయొక్కయును అంతమందుంచఁబడినదో ప్రకృతియందణియున్న యాప్రణవమున కవ్వలనుండువాఁడు మహేశ్వరుఁడనఁబడునని తాత్పర్యము.

తా॥ సర్వవేదములను రక్షించుటకొఱకుగా నుంచఁబడినస్వరము ప్రణవ మనఁబడును. ప్రణవరూపియైన ప్రకృతియొక్క పరాశక్త్యాద్యవస్థలయందలి లయ ఘనకు పరమైయుండువాఁడు మహేశ్వరుఁడనఁబడును.

అబ్రహ్మసాక్షాత్కారము కలిగిన పిమ్మట అబ్రహ్మసాక్షాత్కారమునకు నిమిత్తమైన సాధనములతో పనిలేదనియును అనుభవజ్ఞానమువలన కృతకృత్యుడైన వానికి గూడ సాధనములతోఁ బనిలేదనియును ఈ క్రిందిశ్లోకముచేతఁ దెలుపుచున్నాడని యెఱుఁగవలయును.

శ్లో॥ నావార్థీతుభవేత్తావ ద్యావత్పారంనగచ్ఛతి

ఉత్తీర్ణేచసరిత్సూరే నౌకయాకింప్రయోజనమ్॥

౨౩

టీ॥ యావత్ = ఎంతవర్యంతము, పారమ్ = నదీతీరమును, నగచ్ఛతి = పొందుచుండలేదో, తావత్ = అంతవర్యంతమును, నావార్థీ = నావనుకోరువాఁడు, భవేత్ = అగును. సరిత్సూరే = నదీప్రవాహము, ఉత్తీర్ణేచసతి = దాటబడినదగుచునుండఁగా, నౌకయా = ఓడతో, ప్రయోజనమ్ = పని, కీమ్ = ఏమికలదు.

తా॥ ఎంతకాలముదనుక నదీతీరమునుజేరఁడో అంతకాలమువఱకును నది నిదాటుటకు ఓడచక్కఁగుండవలయునని ఓడను అపేక్షించుచుండును. నదీప్రవాహమును దాటినపిమ్మట ఓడతో ప్రయోజనములేదు. కనుక ఓడను అపేక్షింపఁడు. ఇటులనే అబ్రహ్మసాక్షాత్కారముకలుగువఱకు వేదాంతశాస్త్రాచార్యోపదేశాదులతోఁ బని కలిగియుండు ననియును, అబ్రహ్మసాక్షాత్కారమైన పిమ్మట శాస్త్రాచార్యోపదేశాదులతోఁ బనిలేదు. కనుక వానిని విడిచిపెట్టవలయునని తాత్పర్యము.

అమలమివధాన్యార్థీ త్యజేద్గ్రంథమశేషతిః॥

౨౪

శ్లో॥ గ్రంథమభ్యస్యమేధావీ జ్ఞానవిజ్ఞానతత్పరః

పలాలమివధాన్యార్థీ త్యజేద్గ్రంథమశేషతిః॥

టీ॥ మేధావీ = బుద్ధిమంతుడగువాఁడు, గ్రంథమ్ = వేదాంతశాస్త్రమును, అభ్యస్య = అభ్యసించి, జ్ఞానవిజ్ఞానతత్పరః = జ్ఞానవిజ్ఞానములను దెలిసేగానినవాఁడై, ధాన్యార్థీ = ధాన్యమునుగోరువాఁడు, పలాలమివ = తృణమునువలెనే (గడ్డినివలెనే), గ్రంథమ్ = గ్రంథమును, అశేషతః = సంపూర్ణముగా, త్యజేత్ = విడువవలయును.

తా॥ కృషీవలుడగువాఁడు ధాన్యమును గ్రహించినపిమ్మట కసపునువిడిచి పెట్టువిధముగ బుద్ధిమంతుడగువాఁడు వేదాంతశాస్త్రములను గురూపదేశపూర్వక

ముగ అభ్యసించి బ్రహ్మ సాక్షాత్కారమును పొందినపిమ్మట ఆగ్రంథములతోఁ బని లేదు కనుక విడిచిపెట్టవలసినదని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ ఉల్కాహస్తాయధాకశ్చిన్ద్రవ్యమాలోక్యతాంత్యజేత్

జ్ఞానేనజ్ఞేయమాలోక్య పశ్చాద్దానంపరిత్యజేత్ ॥

౨౫

టీ॥ కశ్చిత్ = ఒకానొకఁడు, ఉల్కాహస్తః = దీపముచేతియందుఁగలవాఁడై, ద్రవ్యమ్ = ద్రవ్యమును, అలోక్య = చూచి, తామ్ = ఆ దీపమును, యథా = ఏవిధముగా, త్యజేత్ = విడిచిపెట్టునొ, తథా = ఆ విధముగా, జ్ఞానేన = జ్ఞానముచేత, జ్ఞేయమ్ = తెలియఁదగినయాత్మతత్త్వమును, అలోక్య = చూచి (తెలిసికొని) పశ్చాత్ = పిమ్మట, జ్ఞానమ్ = సాధనజ్ఞానమును, పరిత్యజేత్ = విడిచిపెట్టవలయును.

తా॥ పురుషుఁడు చేతియందు దీపమునుంచుకొనినవాఁడై రాత్రులయందు చీకటియందున్నవియును తనకుఁగావలసినవియును అయినవస్తువులను గైకొనినపిమ్మట ఆ దీపమును విడిచిపెట్టువిధముగ శాస్త్రాచార్యోపదేశజన్యజ్ఞానముచేత ఆత్మ సాక్షాత్కారమైనపిమ్మట సాధనముగు వృత్తిజ్ఞానమును విడిచిపెట్టి బ్రహ్మరూపముతో నుండవలసినదని తాత్పర్యము.

ఇతఁమీఁదఁగూడ అపరోక్షానుభవము కలిగిన పిమ్మట ఆయపరోక్షజ్ఞానమునకు సాధనముగు పరోక్షజ్ఞానముతోఁ బ్రయోజనము లేదనుటయందుఁ దగిన దృష్టాంతమును జెప్పచున్నాఁడని యెఱుఁగవలయును.

శ్లో॥ అమృతేనతుతృప్తస్య పయసాకింప్రయోజనం

ఏవంతత్పరమంజ్ఞాత్వా వేదైర్నాస్తిప్రయోజనమ్ ॥

౨౬

టీ॥ అమృతేనతు = అమృతపానముచేత, తృప్తస్య = తృప్తినిపొందినవానికి, పయసా = ఉదకముతో, కింప్రయోజనమ్ = ఏమిపనికలదు, ఏవమ్ = ఈ విధముగా, పరమమ్ = సర్వోత్తమమైన, తత్ = ఆపరమాత్మను, జ్ఞాత్వా = తెలిసికొనినయెడల, వేదైః = వేదములతో, ప్రయోజనమ్ = పని, నాస్తి = లేదు.

తా॥ అమృతపానముచేత తృప్తుఁడైనవానికి ఉదకముతో పనిలేనివిధముగ బ్రహ్మ సాక్షాత్కారము కలిగినవానికి వేదములతోఁ బ్రయోజనములేదని తాత్పర్యము. ఇతఁను తత్త్వజ్ఞానికి విధినిషేధాదికర్తవ్యములులేవని యీ క్రింది శ్లోకము చేతఁ జెప్పచున్నాఁడు.

శ్లో॥ జ్ఞానమాత్రేణతృప్తస్య కృతకృత్యస్యయోగినః

నైవాస్తికించిత్కర్తవ్య మస్తిచేన్నసతత్త్వవిత్ ॥

౨౭

టీ॥ జ్ఞానమాత్రేణ = బ్రహ్మసాక్షాత్కారజ్ఞానముచేత, తృప్తస్య = తృప్తిని పొందినవాఁడును, కృతకృత్యస్య = ధన్యుఁడును, (అయిన) యోగినః = యోగికి, కర్తవ్యమ్ = చేయఁదగినపని, కించిత్ = కొంచమైనను, నైవాస్తి = లేదు, అస్తిచేత్ = లోకానుగ్రహముకొఱకైనను చేయఁదగినకార్యముండెనేని, సః = వాఁడు, తత్త్వ విత్ = తత్త్వమును తెలిసినవాఁడు, న = కాదు.

తా॥ బ్రహ్మసాక్షాత్కారజ్ఞానమనియెడు సమృతముచేత తృప్తుఁడును ధన్యుఁడును అయినయోగికి చేయఁదగిన కార్యమేదియును లేదు; ఒకవేళ లోకానుగ్రహముకొఱకైనను చేయఁదగినకార్యమేదియైన నుండెనేని అట్టివాఁడు తత్త్వవేత్త యనుటకు వీలులేదు అని తాత్పర్యము.

తై॥ వేదపాఠ శాస్త్రపాఠములచేత బ్రహ్మవేత్త కాఁడనియును, వేదాంతార్థగోచరమైన బ్రహ్మనుభవముకలవాఁడేవేదవేత్త యనిపించుకొనుననియును తెలియవలయును.

శ్లో॥ తైలధారామివాచ్ఛిన్నం దీర్ఘఘంటానినాదవత్

అవాచ్యంప్రణవస్వార్థం యస్తం వేదసవేదవిత్ ॥

౨౮

టీ॥ తైలధారామివ = తైలధారవలె, అచ్ఛిన్నమ్ = తెంపులేనిదియును, దీర్ఘఘంటానినాదవత్ = అతిదీర్ఘమైనఘంటాధ్వనివలె, అచ్ఛిన్నమ్ = తెంపులేనిదియును, అవాచ్యమ్ = వేదవాక్కులచేతఁ జెప్పనలవికానిదియును, ప్రణవస్య = ప్రణవముయొక్క, అర్థమ్ = అర్థమును, (అయిన) తమ్ = ఆపరమాత్మను, యః = ఎవ్వఁడు, వేద = తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః = వాఁడు, వేదవిత్ = వేదవేదార్థములను తెలిసినవాఁడు.

తా॥ తైలధారవలె తెంపులేనిదియును, యెడతెగని ఘంటానాదమువలె తెంపులేనిదియును, వేదవాక్కులచేతఁ జెప్పనలవికానిదియును ప్రణవార్థమును అయినబ్రహ్మమును తెలిసినవాఁడు వేదవేత్తయనఁబడును అని తాత్పర్యము.

తై॥ అకార ఉకార మకార బిందు నాద కళాత్మక మనెడి మూలప్రకృతి రూపమైన లక్ష్యైర్థనిర్ణయమగు బ్రహ్మమును ఎవ్వఁడు తెలిసికొనుచున్నాఁడో వాఁడు సర్వమును తెలిసినవాఁడగుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ ఆత్మానమరణింకృత్వా ప్రణవంచోత్తరారణిం

ధ్యాననిర్మథనాభ్యాసా ద్వేవంపశ్యేన్నిగూఢవృత్ ॥

౨౯

టీ॥ ఆత్మానమ్ = తత్త్వధ్యానవంతుడైనజీవుని, అరణిమ్ = క్రిందనున్న అరణినిగా, కృత్వా = చేసి, ప్రణవమ్ = ప్రణవస్వరూప మగుపరబ్రహ్మమును, ఉత్తరార్థ

జీవఁడుర్ధ్వభాగమునం దున్నయరణినిగా, కృత్వా=చేసి, ధ్యాననిర్మథ నాభ్యాసాత్=ధ్యానమునియెడు నిర్మథనాభ్యాసమువలన, నిగూఢవృత్ = గూఢముగావర్తిం చునట్టి, దేవఁ=దేవుని, పశ్యేత్=చూడవలయును.

తా॥ తత్త్వజ్ఞానముకలజీవుని క్రిందనున్నయరణినిగాఁ జేసియును, పరబ్రహ్మమునువైభాగముందున్న యరణినిగాఁ జేసియును, ధ్యానమునియెడు నిర్మథనముయొక్క యభ్యాసముచేత గూఢముగానున్న పరమాత్మను జూడవలయునని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ విధూమాగ్నిప్రభందేవం పశ్యేదత్యంతనిర్మలం

తాదృశంపరమంరూపం స్మరేత్సార్వభౌమసన్యధీః॥

30

టీ॥ హేపార్థ=ఓ అర్జునుడా ! విధూమాగ్నిప్రభవఁపొగలేని యగ్నిజ్వాలవలెఁ బ్రకాశించుచున్నవాఁడును, అత్యంతనిర్మలఁ=అతిస్వచ్ఛమైనవాఁడును, దేవఁ=ప్రకాశించువాఁడును, (అయిన) పరమాత్మను, పశ్యేత్ = చూడవలయును, పరమంరూపఁ=సర్వోత్తమమైనవాఁడును, (అత్యంత)ప్రశుభ్రమగు (బ్రహ్మస్వరూపము), తాదృశఁ=తైనచెప్పబడిన లక్షణములుకలవాఁడును, (అయిన) పరమాత్మను, అసన్యధీః = ఇతరమందుబుద్ధిలేనివాఁడై—అనఁగాయితరచింతలుమాని, స్మరేత్ = స్మరింపవలయును.

తా॥ ఓ అర్జునుడా ! అపరోక్షసాధనమువలనను స్వప్రకాశముయొక్క ధారణాస్వరూపమును చెప్పెదనువినుము. పొగలేని యగ్నిజ్వాలవలెఁ బ్రకాశించుచున్నదియును, అతిస్వచ్ఛమైనదియును అయినపరమాత్మను ఆత్మసాక్షాత్కారానుభవముకలుగువలనను చూడవలెను, సర్వోత్తమమయిన యాబ్రహ్మమును ఇతరచింతలుమాని ధ్యానముచేయవలయు ననితాత్పర్యము.

తా॥ ఈ క్రిందిశ్లోకముచేత భావనాప్రకారమే బ్రహ్మస్వరూపమని ప్రకటన చేయుచున్నాఁడని యెఱుఁగవలయును.

శ్లో॥ దూరస్థాపినదూరస్థః పిండస్థఃపిండవర్జితః

విమలస్సర్వదాదేహీ సర్వవ్యాపీనిరంజనః॥

31

టీ॥ దేహీ=జీవుఁడు, దూరస్థాపి=(అజ్ఞానముచేత బ్రహ్మమునకు) దూరమునం దున్నవానివలె నున్నప్పటికిని, దూరస్థః=దూరమునందున్నవాఁడు, స=కాడు, పిండస్థః=దేహమునందున్నవానివలెనున్నప్పటికిని, పిండవర్జితః = దేహమునందున్నవాఁడు కాఁడు, దేహీ=జీవుఁడు, సర్వదా=సర్వకాలములయందును, విమలః = స్వచ్ఛమైనవాఁడును, సర్వవ్యాపీ=అంతటనువ్యాపించినవాఁడును, నిరంజనః=జడసంబంధములేనివాఁడును, (భవతి=అగుచున్నాఁడు.)

తా॥ జీవుఁడు సర్వకాలములయందును అజ్ఞానముచేత బ్రహ్మమునకు దూరమునందున్నవానివలెఁ గనఁబడుచున్నప్పటికిని దూరమందున్నవాఁడు కాఁడనియును, దేహమునందున్నవానివలెఁ గనఁబడుచున్నప్పటికిని దేహసంబంధములేనివాఁడగుననియును, నిర్మలుఁడనియును, సర్వమునందు వ్యాపించియున్నవాఁడనియును, జడసంబంధములేనివాఁడనియును తెలియవలయును. మఱియును ఇట్లుచెప్పటచేత జీవునకు వాస్తవముగ కర్తృత్వభోక్తృత్వాదులేవియునులేవని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ కాయస్థోపినభుంజానః కాయస్థోపినబధ్యతే॥

3-1

టీ॥ దేహి=జీవుఁడు, కాయస్థోపి=శరీరధ్యానము నందున్నవానివలె నున్నప్పటికిని, భుంజానః=భోగములను అనుభవించువాఁడు, న=కాఁడు. కాయస్థోపి=బంధహేతువైన దేహమునందున్నప్పటికిని, నబధ్యతే=బంధింపఁబడఁడు.

తా॥ జీవుఁడు శరీరధ్యానముకలవాఁడైనప్పటికిని భోగరహితుఁడగుననియును, బంధహేతువగు శరీరమందున్నప్పటికిని వాస్తవముగ బంధములేనివాఁడే యగుచున్నాఁడు. అనితాత్పర్యము.

శ్లో॥ కాయస్థోపినలిప్తస్స్యా త్కాయస్థోపినబాధ్యతే॥

33

టీ॥ కాయస్థోపి=సుఖదుఃఖాదిహేతువైన దేహమునందున్న వాఁడైనప్పటికిని, లిప్తః = సుఖదుఃఖాదులచేత వ్యాప్తమైనవాఁడు, నస్యాత్=కాఁడు. కాయస్థోపి=మరణాదికష్టములుగల దేహమునందున్నప్పటికిని, నబాధ్యతే = మరణాదులచేత బాధింపఁబడుచుండలేదు.

తా॥ జీవుఁడు సుఖదుఃఖాదులకు కారణమైన దేహమునందున్నవాఁడైనప్పటికిని సుఖదుఃఖాదులచేత వ్యాప్తమైనవాఁడు కాఁడనియును, మరణాదిదుఃఖములుగల దేహమునందున్నప్పటికిని మరణాదులచేత బాధింపఁబడఁడనియును, తాత్పర్యము.

అట్లుచెప్పటచేత ఆత్మకు అస్తే, జాయతే, వర్ధతే, పరిణమతే, అపక్షీయతే, వినశ్యతే యనఁగా పిండరూపమున నుండుట, పుట్టుట, పెరుగుట, మాటుట, చిక్కుట, నశించుటయనునట్టి షడ్భావవికారములు లేవని సూచింపఁబడెనని యెఱుఁగవలయును.

ఆత్మజ్ఞానముచేత కలిగిన సంసారసంబంధరూపమైన యపవాదము అపవాదముచేత తొలగిపోవుననియును, దేహాంతఃకరణాదులకంటె ఆత్మ విలక్షణుఁడనియును ఈక్రిందిశ్లోకముచేతఁ జెప్పచున్నాఁడని యెఱుఁగవలయును.

శ్లో॥ తిలమధ్యేయథాతైలం క్షీరమధ్యేయథాఘృతం

పుష్పమధ్యేయథాగంధః ఫలమధ్యేయథారసః

కాష్ఠాగ్నివత్ప్రకాశేత హ్యకాశేవాయువచ్ఛిరమ్॥

38

టీ॥ తిలమధ్యే = సువ్యులమధ్యయందు, తైలంయథా = నూనెవలెను, క్షీరమధ్యే = పాలమధ్యయందు, ఘృతంయథా = నేయివలెను. పుష్పమధ్యే = పుష్పమధ్యయందు, గంధోయథా = గంధమువలెను, ఫలమధ్యే = ఫలముమొక్క మధ్యయందు రసోయథా = రసమువలెను, కాష్ఠాగ్నివత్ = కట్టెలమధ్యయందు నిప్పువలెను, ఆకాశే = ఆ కాశమునందు, వాయువత్ = వాయువువలెను, చిరమ్ = చిరకాలము, ప్రకాశేతహి = పరమాత్మప్రకాశించునుగదా!

తా॥ సువ్యులలోనున్ననూనె సువ్యులనుండి వేటుచేయబడినట్లును పాలనుండి నేయి వేటుచేయబడినట్లును పుష్పములనుండి గంధము వేటుచేయబడినట్లును, ఫలమునుండి రసము వేటుచేయబడినట్లును, కట్టెలనుండి నిప్పు వేటుచేయబడినట్లును, ఆ కాశమునందు వాయువున్నట్లును, పరమాత్మకూడ పంచకోశములనుండి వేటుచేయబడినదై శాశ్వతముగ స్వయంప్రకాశముగలదై యుండునని తాత్పర్యము.

పంచకోశములు. — అన్నమయ ప్రాణమయ మనోమయ విజ్ఞానమయ ఆనందమయములని కోశములయిదును చేరి పంచకోశములని చెప్పబడియె; కోశము = కత్తిని ఒరయును, పిండమునుమావియును కప్పియున్నట్లు కప్పెడునదియె కోశము సంచియని చెప్పుదురు, అందు:—

1. అన్నమయకోశము = “అన్నవికార శుక్లశోణితజన్య షడ్భావవికారసహితం అన్నేనైవ వర్థమానం ఇదం ఘూలశరీర మన్నమయకోశః” అన్నమువలనఁబుట్టి అన్నమువలననేవృద్ధిఁబొంది శుక్లశోణితములవలనఁ గలిగిన ఉండుట పుట్టుట పెరుగుట మాటుట చిక్కుట నశించుట యనునాఱుభావవికారములుగలదై స్తంభమువలె ఘూలమై ప్రత్యక్షముగ కరచరణాద్యవయవములతోను త్వక్చర్మమాంసరుధిరమెదోస్థి మజ్జలనెడు సప్తధాతువులతోను గూడినదై సమస్తప్రాణికోటికి కనుబడిఁగి ఘూలశరీరమే అన్నమయకోశము. ఘూలశరీరము జననమునకంటె పూర్వమందును మరణమునకుఁ బరమందును లేదు. అత్త యెల్లప్పుడు కలదు. కనుక యిది యాత్మకాదు. మాతాపితృలయొక్కసంయోగమువలన కలిగి లయమగుచున్నది గనుక యాత్మకాదు.

2. ప్రాణమయకోశము = “ప్రాణాదిపంచకం ప్రాణమయః కర్తేంద్రియైర్యుతమ్” సమానవ్యానోదాన ప్రాణఅపానంబులనెడు పంచప్రాణంబులు వాక్పాణి

5 ఆనందమయకోశము = అజ్ఞానమందు పరమానందమును పొందినాను అనెడిదియె ఆనందమయకోశము. మలినసత్వరజస్త మోగుణాత్మికమైన యవిద్యయే ఆనందమయకోశము. “ప్రియమోద ప్రమోదవృత్తిమదజ్ఞానప్రధాన మంతఃకరణం ఆనందమయకోశ ఇత్యుచ్యతే.” ప్రియము మోదము ప్రమోదము అనెడువృత్తులతోఁ గూడిన యజ్ఞానమే ప్రధానముగాఁగల యంతఃకరణమే ఆనందమయకోశము. ప్రియము = పదార్థమునుజూచినమాత్రమున కలుగుసంతోషము; మోదము = తనకు లభించిన పిమ్మట గలిగినసంతోషము; ప్రమోదము = అనుభవించినపిమ్మట కలిగిన సంతోషము. ఈ కోశము ఘటమువలె జడమయినది గనుకయాత్మకాదు. త్రాటిని చూచి పాకునిభయమును బొందినవానికి విచారణచేత భయముదీరి సంశయము రహితమైనటుల శ్రవణమనననిదిధ్యాసలచేతను నిత్యానిత్యవస్తువివేక విచారణచేతను పంచకోశములు రహితమై సర్వసాక్షీయగు ఆత్మ హిరణ్యమయకోశమందున్నట్లు

తోచబడును. ఆహిరణ్మయకోశమును దాటి అమనస్కంబయినచో సాక్షీత్వము గూడబోయి పరబ్రహ్మమందైక్యమగును. అప్పుడు నిర్గుణసాక్షాత్కార పరబ్రహ్మస్వ రూపముదప్ప అన్యమేమియులేదు. చెప్పేవారును లేరు. చూచునది చూడబడునది యును లేక సమస్తము పరబ్రహ్మస్వరూపమగును. ఈ కోశములు యొకటొకటిగా యంతరముగా నుండును. అన్నమయకోశంబునకంతరముగా ప్రాణమయకోశంబు ను, ప్రాణమయకోశంబున కంతరముగా మనోమయకోశంబును, మనోమయకోశంబున కంతరముగా విజ్ఞానమయకోశంబును, విజ్ఞానమయకోశంబున కంతరముగా ఆనందమయకోశంబును, ఆనందమయకోశంబున కంతరముగా హిరణ్మయకోశంబును గలవు. హిరణ్మయకోశముయొక్క నాశనమప్పుడు రూపనామక్రియా రహితమును ఆవరణరహితమును అగు అచలపరిపూర్ణమే నిలిచియుండును.

 ఈ క్రిందిశ్లోకముచేత ఆత్మసర్వవ్యాపియని తెలియఁజేయుచున్నాఁడని యెఱుఁగవలయును.

శ్లో॥ తథాసర్వగతోదేహీ దేహమధ్యేవ్యవస్థితః

మనస్థోదేహీనాందేవో మనోమధ్యేవ్యవస్థితః॥

3౫

టీ॥ తథా=ఆ విధముగా, (అనఁగా పూర్వమునందుఁజెప్పఁబడిన తైలధారాదికమువలె) సర్వగతః = అంతటనువ్యాపించిన, దేహీ =జీవుఁడు, దేహమధ్యే= నానావిధములును భిన్నభిన్నములును అయినదేవమనుష్యతిర్యగాదిదేహములయందు, వ్యవస్థితః=ఉన్నవాడై, (భాతి=ప్రకాశించుచున్నాఁడు.) దేవః = యీశ్వరుఁడు, దేహీనామ్=అయ్యైదేహములయందు భిన్నభిన్నులవలె నున్నజీవులయొక్క, మనస్థః =మనస్సులయందున్నవాడై, మనోమధ్యే = అయ్యైయంతః కరణములమధ్యమందు, వ్యవస్థితః=సాక్షీరూపముతోనున్నవాడై, (భాతి=ప్రకాశించుచున్నాఁడు.)

తా॥ పూర్వశ్లోకమునందుఁజెప్పఁబడిన తైలధారాదికమువలె జీవుఁడు నానా విధములును భిన్నభిన్నములును అయినదేవమనుష్య తిర్యగాదిదేహములయందు నూ సమైదలగువానివలె నేకాకారముతోనున్నవాడని యెఱుఁగవలయును. అయ్యైదే హములయందు భిన్నభిన్నములుగనున్న యంతఃకరణములయందు యీశ్వరుఁడు సాక్షీరూపముతోనుండి యజ్ఞానముకలవారి కనేకులవలెఁ గనబడుచున్నాఁడని యును, అట్లుఅనేకులవలె గనపడుచున్నను తానుకొండెయై యంతటను ప్రకాశించు చున్నాఁడనియును తాత్పర్యము.

శ్లో॥ మనస్థంమనమధ్యస్థం మధ్యస్థంమనవర్జితమ్

మనసామనఃకల్యో స్వయంసిద్ధ్యంతియోగినః॥

3౬

టీ॥ మనస్థమ్ = మనస్సునందున్నదై, మనమధ్యస్థమ్ = సాక్షీభూతమై మనస్సునకుమధ్యయందున్నదియును, మధ్యస్థం = ఆప్రకారము మనస్సుయొక్క మధ్యయందుండియును, మనవర్జితమ్ = సంకల్పవికల్పములులేనిదియును, అయిన, మనః = అవబోధాత్మకమైనపరమాత్మను, మనసా = పరిశుద్ధమైన అంతః కరణముచేత, ఆలోక్య = చూచి, యోగినః = యోగులు, స్వయమ్ = స్వయముగా, తమంతటతామే, నీర్ధ్యంతి = నీర్ధినిపొందుచున్నారు.

తా॥ మనస్సునందుండియును, సాక్షీభూతమై మనస్సునకు మధ్యయందున్నదియును, ఆప్రకారము మనస్సుయొక్క మధ్యయందుండియును, సంకల్పవికల్పములు లేనిదియును అయిన అవబోధాత్మకమైనపరమాత్మను పరిశుద్ధమైన మనస్సుచేతఁ జూచి యోగులు తమయొక్క సదాచారాదులవలననే ముక్తిని పొందుచున్నారని తాత్పర్యము.

ఇప్పుడు చెప్పినవిషయమునకు యీ క్రిందిశ్లోకముచేత లక్ష్యమును చెప్పుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ ఆకాశంమానసంకృత్వా మనఃకృత్వానిరాస్పదం

నిశ్చలంతంవిజానీయా త్సమాధిస్తస్యలక్షణమ్॥

32

టీ॥ మానసమ్ = మనస్సును, ఆకాశమ్ = ఆకాశమునుగా, కృత్వా = చేసి, (అనఁగా నిర్విషయమైనదానినిగాఁజేసి) మనః = మనస్సును, నిరాస్పదమ్ = నిరాధారమైనదానినిగా, కృత్వా = చేసి, నిశ్చలమ్ = నిష్క్రియఁడైన, తమ్ = ఆపరమాత్మను, విజానీయాత్ = తెలియవలయును, (ఏతత్ = ఇది) సమాధిః = సమాధియందున్న, తస్య = ఆయోగియొక్క, లక్షణమ్ = లక్షణము.

తా॥ మనస్సును ఆకాశమునుగాఁజేసి అనఁగా సంకల్పవికల్పాత్మకమైన మనస్సును సంకల్పవికల్పములు లేనిదానినిగాఁజేసి ఆమనస్సును ఏవిషయములమీదికిని బోకుండునట్లుచేసి నిశ్చలుడైనపరమాత్మను ఎవ్వఁడు తెలిసికొనుచున్నాఁడో వాఁడు సమాధియందున్నవాఁడగును; మరియును మనస్సును విషయములమీదికిఁ బోనీయక పరమాత్మను తెలిసికొనుటయే సమాధిలక్షణమని తెలియవలయునని తాత్పర్యము.

ఇదివఱకు ఆరూఢునిలక్షణము చెప్పఁబడెననియును, ఇంకమిదట ఆరురుతునిలక్షణము చెప్పఁబడుచున్నదనియును తెలియవలయును.

శ్లో॥ యోగామృతరసంపీత్వా వాయుభక్షస్సదాసుఖీ

యమమభ్యసతేనిత్యం సమాధిమమృతాశనమ్॥

33

టీ॥ యోగామృతరసమ్ = యోగమనియెడునమృతరసమును, పీత్వా = పానముచేసి, వాయుభక్షః = ప్రాణాయామముచేత నిరోధింపఁబడిన కేవలకుంభకాహారము కలవాఁడై, సదా = సర్వకాలములయందును, గుఖీ = రోగాభావముచేతనైన దృఢగాత్రతచేత గుఖముకలవాఁడై, అమృతాశనమ్ = అమృతాహారస్వరూపమైనదియును, యమమ్ = యమమును పేరుకలదియును, (అయిన) సమాధిమ్ = సమాధిని, నిత్యమ్ = సర్వకాలములయందును, అభ్యసతే = అభ్యసించుచున్నాఁడు.

తా॥ యమనియమాద్యష్టాంగాభ్యాసామృతపానమునుచేసి ప్రాణాయామముచేత నిరోధింపఁబడిన కేవలకుంభకాహారము కలవాఁడై సర్వకాలములయందును యోగాభ్యాసముచేతనైన రోగాభావముచేత మిగులదృఢమైన శరీరముగలవాఁడై అనఁగా సర్వకాలములయందును గుఖముకలవాఁడై సర్వకాలములయందును అమృతాహారరూపమును యమమనియెడు పేరుకలదియును అయిన సమాధిని (బ్రహ్మనిష్ఠను) అభ్యసించవలసినదని తాత్పర్యము.

అష్టాంగములు. — యోగాంగములు, పూర్వాంగములనియు యుత్తరాంగములనియు రెండువిధములు. యమము, నియమము, ఆసనము, ప్రాణాయామము, యివిపూర్వాంగములు. ప్రత్యాహారము, ధారణము, ధ్యానము, సమాధి యివి యుత్తరాంగములు. మంత్రలయహతరాజయోగములలో నేయోగమభ్యసించినను బూర్వాంగములు ముందుగనభ్యసించి పిమ్మట ఉత్తరాంగముల నభ్యసించవలయును.

1. యమము ; — అహింస, అస్తేయము, సత్యము, అపరిగ్రహము, బ్రహ్మచర్యము అనియైదువిధములు. అందు :—

(1) అహింస — యజ్ఞములయందును, దుర్గాశక్తి నివేదనలయందును తప్ప తక్కినకాలములయందును జింతువులను జింపకుండుట. ఈరు పేను నల్లి భీమయీఁగ మొదలగు స్వల్పజింతువులను క్రూరములగు పాములు లేళ్లు మండ్రగబ్బలు మొదలగువిషజింతువులను భయంకరములయిన నీంహ్వములు పెద్దపులులు చిరుతపులులు యేనుఁగులు అడవిపందులు యెలుగుబంట్లు మొదలుగాఁగల అశవిమృగములను చంపకయుండుట అ హింస యనిచెప్పఁబడును. ఏ ప్రాణికిని నొప్పికలుగఁజేయకుండుట. ఎవనికునగునకు నాయసము గలిగింపకుండుట.

(2) అస్తేయము = స్వప్నమందయిన నితరులసొత్తు నాశింపక తనకెంతటి కష్టముసంభవించిన సెరులయాస్త్రీని దొంగిలింపక తానెంతటివిపత్తున మునిఁగియున్న నెట్టిపేదఱికము ననుభవించుచున్నఁ బెరివారిసొమ్ము తనకురాఁగోరక అపహరింపుమని నొటఁజెప్పక చేతముట్టక యుండుట అస్తేయము.

(3) సత్యము=చూచినసంగతిచూచినట్లుగను, దెలిసినసంగతి తెలిసినట్లుగను విన్నసంగతి విన్నట్లుగను చెప్పట. తనయొక్కగాని యితరులయొక్కగాని ప్రాణ మానములను రక్షించుటకుఁ జెప్పిన యబద్ధము సత్యముగనే యెన్నఁబడఁ దగును. వీలుగలయపు డబద్ధముచెప్పియైనఁ బ్రాణమానములు రక్షింపనియెడ మహాపాపము గలుగునని పెద్దల యభిప్రాయము.

(4) అపరిగ్రహము=శిష్యులుతప్ప తక్కినయెవరేమియిచ్చినను దానములను బట్టకుండుట.

(5) బ్రహ్మచర్యము=స్త్రీసంభోగములేకయుండుట. మనస్సునందైనను స్త్రీలమీఁదఁ గోరికలేక యుండవలయును. భార్యకలవాడయ్యేనేని ఋతుకాలములయందుమాత్ర మామెతోఁ గ్రీడించి తృప్తిబొందువాఁడుబ్రహ్మచారిగానే యెన్నఁబడును. దోషములు కాయికదోషమనియు వాచకదోషమనియు మానసికదోషమనియు మూఁడువిధములు అందు కాయికము=అన్యస్త్రీని బ్రత్యక్షముగఁ బొందుట కాయికదోషము ; వాచకము=అన్యస్త్రీనిగోరుచు నన్యస్త్రీలతోడి సంభాషణమునకు సంతోషించుచు, వారిపొందులభింపకపోయేనే యెట్లుసమకూడునని మిత్రులతో నాలోచించుచుండుట వాచకదోషము ; మానసికము=అన్యస్త్రీలనువలచి వారికొఱకై మనస్సునఁ బరితపించుచు నెవ్వరికిందెలియనీయక లోలోనన కృశించుచుండుట మానసికదోషము. తనభార్యకాక తక్కినస్త్రీలందఱు దల్లులనియుఁ దాను వారికుమారుడనియుఁ దలంచుచు స్త్రీలమీఁదికోరిక తప్పించుకొనవలయును. ఋతుకాలము = బహిష్కారమునదిమొదలు పదునాఱుదినములు. అందు మొదటి నాలుగుదినములు పదునెకండువదినమును బదుమూఁడవదినమును నిందితములు. అష్టమి, ఏకాదశి, చతుర్దశి, పూర్ణిమ, అమావాస్య, సంక్రాంతి, ప్రతదినములు, సూతకదినములును నిందితములు. కావున నీదినములయందు స్త్రీసంపర్కముకూడదు. మనదీపమని ముద్దుఁబెట్టుకున్నచో మూఁత్రకాలును. అట్లే స్వభార్యయైనను ఋతుకాలములయందుదప్ప తక్కినకాలములయందు సంభోగముకూడదు. శ్రాద్ధమందుభుజించినబ్రాహ్మణుఁడు తనభార్యకోరినను నాడు సంపర్కముచేయఁ గూడదు. ఋతుస్నానముచేసిన మూఁడుదినములకులోపలఁ గామాతురుఁడైయుండినను రమింపఁగూడదు. ఒకపడకయందుఁ బవళించుటయును గూడదు. ప్రాతఃకాలము పగలు అర్ధరాత్రముల యందును సంధ్యాకాలములయందును రమింపఁగూడదు. దితి సంధ్యాకాలమున కశ్యపునితో బలాత్కారముగ రమింప హిరణ్యకశిపుఁడు హిరణ్యాక్షులుబుట్టి సంధ్యాకాలదోషముచే అతిక్రూరులయిరి కనుక సంధ్యాకాలమందు సంగమము కూడదు. రాత్రికాలమందే

స్త్రీసంభోగము కూడునుగాని పగటఁ గూడదు. “ప్రాణంవా ఏతేప్రస్కందంతి యే దివారత్యా సంయుజ్యంతే బ్రహ్మచర్యమేవ తద్యద్రాతౌ రత్యాసంయుజ్యంతే” ప్రశ్నోపనిషత్. అట్లుకానియెడ నాలుగవదినమున ననఁగా స్నానదినమున రమింపఁగా నిల్చినగర్భమందలి శిశువల్పాయువును దరిద్రమును బొందును. పదునెకండవ దినమున నిల్చినగర్భ మధర్మమందిచ్చగల యాదుశిశువును బొందును. పదుమూడవ దినమున నిల్చినగర్భమున వర్ణసంకరురాలగు కూతురు కలుగును, ఇది నిశ్చయము. ఉపరతివలన నిల్చినగర్భము స్త్రీయొక్క యాకారచేష్టలుగల నపుంసకుని బొందును; లేకున్నఁ బురుషచేష్టలుగల స్త్రీయైన నిలుచును. ఆఱుమాసములు మిగిలిన గర్భిణిస్త్రీని రమింపఁగూడదు. ఈబ్రహ్మచర్యనియమమును సమస్తమైనవారును జరుపవలయును.

2. నియమము:—స్వాధ్యాయము, సంతోషము, శౌచము, త్రివిధతపస్సులు, యాశ్వరప్రణిధానము, అనియైదువిధములు. అందు :—

(1) స్వాధ్యాయము=వేదమూలమంత్రములను పఠించుట. స్వాధ్యాయము వాచకమనియు ఉపాంశువనియు మానసికమనియు మూఁడువిధములు. వాచకము=సోట బిగ్గరగా యితరులకు వినబడునట్లు చెప్పట; ఉపాంశువు=యితరులకు వినబడకుండ ధ్వనిగలుగకుండ మనస్సుననే పఠించుట; మానసికము=ధ్వనిలేకుండఁ బ్రత్యక్షమును విరళించి నెమ్మదిగా మనస్సున జపముచేయుట, అన్నిటిలోనను మానసికము ముఖ్యము.

(2) సంతోషము = సుఖమునకు సంతోషింపక దుఃఖమునకు వ్యసనపడక ప్రారబ్ధమువలన నేవేళకేది ప్రాప్తించినను యదృచ్ఛలాభసంతుష్టితోనుండి నిత్య తృప్తిసొంది యుండుట.

(3) శౌచము=మలినములేకుండుట. శౌచము, బాహ్యశౌచమని అంతరశౌచమని రెండువిధములు. అందు:—బాహ్యశౌచము = స్నానముమొదలగువానివలన శరీరముయొక్క వెలుపలి మలమును బోఁగొట్టుటయే బాహ్యశౌచము; అంతరశౌచము= అరిషడ్వర్గమును బంచమలములను విడనాడి మనస్సును బరిశుద్ధముగా నుంచుకొనుట.

(4) త్రివిధతపస్సులు = శరీరతపస్సు, వాక్తపస్సు, మనోతపస్సు అని తపస్సులు మూఁడువిధముల. అందు:—యమమునందలి అహింస అన్తేయము సత్యము అపరిగ్రహము బ్రహ్మచర్యము అనునవియును, శౌచమునందలి బాహ్యపరిశుద్ధము అంతరపరిశుద్ధము అనునవియును అణకువయును విధేయతయును గలిగి దేవతలను బెద్దలను బ్రాహ్మణులను గురువులను పండితులను సన్యాసులను హంసలను పరమ

హంసలను అవధూతలను సాధులను బూజించుట శరీరతపస్సు; సత్యములై మనోహరములగు మాటలాడుటయును వేదమూలమంత్రములను బఠించుటయును వాక్తపస్సు; మనోనిగ్రహమును మనశ్శుద్ధియును మంచినడతయును గలిగియుండుట మనోతపస్సు అనిచెప్పబడును.

(5) యీశ్వరప్రణిధానము = జ్ఞానేంద్రియములును గర్తృంద్రియములు సంతరింద్రియములును బూజోపాత్రములుగను దశవిధప్రాణములు పనిబాగులవాండ్రుగను గంగాయమునాసరస్వత్యాది నామములుగల యిడాపింగళానుషమ్నదులగు నాడు లభిషేకాదిజలములుగను మూలాధార స్వాధిష్ఠాన మణిపూరక అనాహత విశుద్ధ ఆజ్ఞేయములను షట్కమలములు పుష్పములుగను జఠరాగ్ని ధూపముగను జిత్కళలు దీపములుగను బ్రహ్మనందము వైవేద్యముగను సూర్యచంద్రులమండల జ్యోతు లారతులుగను జేసి శరీరమనెడు దేవాలయమందు సహస్రారకమలమనెడి సింహాసనముపైన శాంతి యనెడు సీతతోఁ యుండు పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడగు శ్రీరాముని నెల్లప్పుడు పూజించుచుండుటయే యీశ్వరప్రణిధానమని తెలియునది.

3. ఆసనములు:—ఆసనము లెనుబదినాలుగు లక్షలు. అందుముఖ్యములగు నవి వివరింపబడును.

(1) పద్మాసనము = కుడితొడమీఁద నెడమపాదము నెడమతొడమీఁద గుడిపాదమునుంచి వెనుకప్రక్కగఁ గుడిచేతితోఁ గుడికాలిబొటమనవ్రేలు, నెడమచేతితో నెడమకాలిబొటమనవ్రేలునుబట్టికొని గడ్డము వక్షస్థలమునకు దగులునట్టుగఁ దలవంచి భూమధ్యమందు దృష్టి నిలిపియుంచునది. ఇది గృహస్థులకు ముఖ్యము.

(2) సింధాసనము = ఆసనమందు (మలద్వారమున) నెడమకాలిమడిమెయు లింగస్థానమందుఁ (మూత్రద్వారమున) గుడికాలిమడిమెయు నునిచి, శరీరము వంకరలేకుండ నిలిపి కొంచముగా తలవంచి సగముకన్నులుమూసి నిమిలితనేత్రుండై భూమధ్యమందు దృష్టినినిలిపి ఆత్మావలోకనచేయునది. గృహస్థులకుఁ బద్మాసనము ముఖ్యము. తక్కినయాశ్రమస్థులకు సింధాసనము ముఖ్యము. ఈ ఆసనమువలన మనస్సు నిర్మలమగును. ఇంద్రియనిగ్రహముగలిగి తద్వారా దేహదారుఢ్యమున్ను ముఖవర్చస్సున్ను కలుగును. ముఖము షోడశకళాపరిపూర్తియై యుండును.

(3) భద్రాసనము = కాలిచీలమండలను అండములక్రిందనునిచి రెండుమడిమలను రెండుచేతులఁ బట్టుకొని కదలక భూమధ్యమున దృష్టిని నిలుపునది.

(4) సింహాసనము = ఎడమపిష్టక్రిందఁ గుడికాలిమడిమెయు కుడిపిష్టక్రింద నెడమకాలిమడిమెయు నునిచి తనరెండుచేతులవ్రేళ్లను రెండుమోకాళ్లమీఁద సవ్య

ముగ వెడల్పుగ నునిచి నిక్కి-సరిగాకూర్చుండి నోరుదెరిచికొని భూమధ్యమందు దృష్టిని నిలిపి ఆత్మావలోకన చేయునది.

(5) వీరాసనము = ఒకతొడమీద నెకపాదమును మఱియొక తొడక్రింద రెండవపాదమును జేర్చి శరీరమును వంకరలేకుండ నిలిపి భూమధ్యమందు దృష్టినిలిపి యుండునది.

(6) కూర్మాసనము = కాలిమడిమలమీదఁ గూర్చుండి భూమధ్యమందు దృష్టిని నిలుపునది.

(7) ముక్తాసనము = ఎడమ కాలిమడిమచే గుదస్థానమునుగప్పి కుడిపాదము నెడమతొడమీదనునిచి భూమధ్యమందు దృష్టినిలిపియుండునది.

(8) సుఖాసనము = అంతరబాహ్యదృశ్యములన్నియుఁ బరబ్రహ్మస్వరూపమనియు నాపరబ్రహ్మస్వరూపమే తాననియుఁదలఁచి యేసంకల్పమునులేక, నిస్సంకల్పఁడై బడలిక జొడ్యము నిద్ర ఆయాసము మున్నగునవి యేపరబ్రహ్మస్వరూపముననుండుటచేతఁ గలుగవో యట్టియునికియే సుఖాసనము. [ద్రష్టృదర్శనదృశ్యములు అనఁగా చూచువాఁడు చూపు చూడఁబడునది యేపరబ్రహ్మమందు లయమగుచున్నవో యట్టిపరబ్రహ్మమునందే దృష్టినిలుపవలెంగాని యభ్యాసకులవలె భూమధ్యమున లక్ష్యములు నిలుపరాదు. ఇదియ యమనస్కరాజయోగలక్షణము.]

4. ప్రాణాయామము :—చూడుము పుట 20.

5. ప్రత్యాహారము = జ్ఞానేంద్రియములను గర్తేంద్రియములను అంతరింద్రియములను వానివానివిషయములకుఁ బోసేయక మఱలించుట ప్రత్యాహారము. ఈ ప్రకారము నిత్యము నభ్యసించిన నింద్రియములు స్వాధీనములగును. ప్రాణాయామమువలన వాయువునిలిచినపు డింద్రియవ్యాపారములును నిలుచును. మనస్సునైతము నిలుచును. ఏసంగతినైన నాలోచించునప్పుడు మనస్సు ఆపనియందే నిలుచును. అట్టిసమయమున నెదుటనున్నవస్తువు కన్నులకుఁగనుపడదు. ఇతరులుచెప్ప మాటలు వినఁబడవు. ఇది సర్వత్రయనుభవమువలనఁ దెలియువిషయమే. అదే ప్రకారము మనస్సు పరబ్రహ్మస్వరూపమందు లయమైనఁ బదునాలుగింద్రియములును వ్యాపారశూన్యములైనిలుచును.

6. ధారణము :—చూడుము పుట 19.

7. ధ్యానము :—చూడుము పుట 24.

8. సమాధి :—శ్లో॥ సవికల్పోనిర్వికల్ప స్సమాధిర్ద్వివిధాభవేత్ దృశ్యశబ్దానుబిద్ధోయం సవికల్పః పునర్ద్విధా॥ సమాధి సవికల్పమని నిర్వికల్పమని రెండువిధ

ములు. అందుసవికల్పము దృశ్యానువిధ సవికల్పమని శబ్దానువిధసవికల్పమని రెండు విధములు. ఈమూఁడును బాహ్యంతరభేదములచేత నాఱువిధములయ్యెను. సమాధి ముక్తికిమార్గము. ముముక్షువులకు సహజనిర్వికల్పసమాధియు గుఖాసనమును ముఖ్యములు. బాహ్యదృశ్యానువిధ సవికల్పసమాధి అంతరదృశ్యానువిధసవికల్పసమాధి బాహ్యశబ్దానువిధ సవికల్పసమాధి అంతరశబ్దానువిధసవికల్పసమాధి బాహ్యనిర్వికల్ప సమాధి అంతరనిర్వికల్పసమాధి యని యాఱువిధములు. అందు:—

(1) బాహ్యదృశ్యానువిధసవికల్ప సమాధి :—బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరులనెడి త్రిమూర్తులు యింద్రాదిదేవతలు మనుష్యులు పశువులు పక్షులు క్రిమికీటకాదులు మొదలగుచేతనములును, కొండలు గుహలు పర్వతములు మొదలుగాఁగల అచేతనములును, నేత్రములకుగోచరములగు బాహ్యదృశ్యములనెడు సమస్తచేతనాచేతనములును దనతెలివయందేవుట్టి నశించును గనుక నట్టిదృశ్యములకుఁ దాను విలక్షణుఁడననియుఁ బరబ్రహ్మస్వరూపమే తాననియుఁ దలంచుట బాహ్యదృశ్యానువిధసవికల్ప సమాధి యనఁబడును.

(2) అంతరదృశ్యానువిధసవికల్పసమాధి=తనయందు స్వభావముచేతఁ బుట్టు సంతరదృశ్యములకు ననఁగా వృత్తులకుఁ దాను విలక్షణుఁడననియుఁ పరబ్రహ్మస్వరూపమే తాననియుఁ దలంచుట అంతరదృశ్యానువిధసవికల్పసమాధి యని చెప్పదురు.

(3) బాహ్యశబ్దానువిధసవికల్ప సమాధి = బాహ్యశబ్దములనెడు సమస్తనామములకుఁ దాను విలక్షణుఁడననియు నామరూపక్రియారహితమగు పరబ్రహ్మస్వరూపమే తాననియుఁ దలంచుచు ఆనందముననే దేలుచుండుట బాహ్యశబ్దానువిధసవికల్పసమాధియని తెలియునది.

(4) అంతరశబ్దానువిధసవికల్పసమాధి = అంతరశబ్దములనెడు కామక్రోధలోభమోహమదమాత్సర్యములు మొదలగువానికి ప్రణవనాదమందలి చిణీనాదము, చిణిచిణీనాదము, ఘంటానాదము, శంఖనాదము, వీణానాదము, తాళనాదము, వేణునాదము, భేరీనాదము, మృదంగనాదము, మేఘనాదము అనుదశవిధనాదంబులకుఁదాను విలక్షణుఁడననియుఁ బరబ్రహ్మస్వరూపమే తాననియుఁ దలంచుట అంతరశబ్దానువిధసవికల్పసమాధి యని చెప్పఁబడును.

(5) బాహ్యనిర్వికల్పసమాధి=పైనాఱుగువిధములగు సవికల్ప సమాధులయందును స్థిరమై అంతరబాహ్యములయందుఁ దనకంటె భిన్నమయినదేదియుఁ దోచక పరబ్రహ్మస్వరూపముగనై కన్పించుట బాహ్యనిర్వికల్పసమాధి యనఁబడును.

(6) అంతరనిర్వికల్పసమాధి=తానువిలక్షణుడననెడు వృత్తియులేక, తానే పరబ్రహ్మస్వరూపమనెడు వృత్తియులేక, యఖండపరిపూర్ణసచ్చిదానంద పరబ్రహ్మ స్వరూపమై తానుతానై యుండుట అంతర నిర్వికల్పసమాధి యని ప్రసిద్ధము. అను భవమువలననే తెలిసికొనవలయును.

 ఈ సమాధులయందు వాయువు పూర్తిగా నిలుచును. నిద్రకంటె నధికమయిన సుఖము కలుగును. సమాధినిష్ఠాగరిష్ఠునకు నన్న పానాదులయందుఁ గోరి కయుండదు. బంగారమును మట్టియు సమముగనే తోచును. అతనికి శీతోష్ణములు, సుఖదుఃఖములు, జాతిమతములు, శాస్త్రములు, కర్మలు, నుండవు. భూషింపడు. కొట్టఁడు, కొట్టఁబడడు, తిట్టఁడు, తిట్టువడఁడు.

 మఱియు సమాధి సంప్రజ్ఞాతసమాధియని అసంప్రజ్ఞాత సమాధియని రెండువిధములు. అందు—మనస్సు పూర్తిగా అయిక్యముకాకుండా వుండేస్థితి గలసమాధి సంప్రజ్ఞాతసమాధియనియు; మనస్సు వునరావృత్తిరహితముగా అయి క్యమయి బ్రహ్మనందమున మునిగియుండే స్థితిగలసమాధి అసంప్రజ్ఞాతసమాధి యనియుఁ జెప్పదురు. సంప్రజ్ఞాతసమాధియందు ప్రజ్ఞాయుండును; అసంప్రజ్ఞాత సమాధియందు ప్రజ్ఞలేదు. ఈ యసంప్రజ్ఞాతసమాధియే అంతరనిర్వికల్పసమాధి యని తెలియునది. యీ రెంటికిని భేదమేమియులేదు.

 శ్రమలేక నిర్వాణప్రాప్తికానేరదు. సకలప్రాణులు మరణించుట యందు ఆత్మ నేత్రములగుండఁనా లేక అధోముఖముగా మూలాధారముగుండఁ నా లేక మరియేద్వారముననా బయలువెడలును. ఇట్టిసమాధులయందు అభ్యసించిన సమాధినిష్ఠాగరిష్ఠునకు కపాలకుహరము అనఁగా బ్రహ్మరంధ్రముగుండ ఆత్మ అంతరాత్మ పరమాత్మబయలు వెడలును. సమాధినిష్ఠుని శరీరము మంచికళలు గలిగియుండును. ఏ స్త్రీచూచిననుమోహించునట్లు ప్రకాశమానముగ నుండును. స్వప్రకాశము దానంతట అదే బయలువెడలును. చిత్తము ప్రాణవాయువుతోకూడా సుషుమ్నతోకలియఁగను చిత్తనిరోధమగును. అప్పుడు మనస్సు నిలుచును.

 ప్రాణాయామముగాని సమాధులుగాని అభ్యాసకులు జామునకుమించి చేయగిట్టదు. స్త్రీసంపర్కమువలన బలహీనము యింద్రియనష్టము అగును. స్త్రీ సంపర్కములేకుండ యోగాభ్యాసము చేయువానికి శరీరమంతా సుగంధము వ్యాపించును. విశేషముగా స్త్రీసంపర్కముగలవానికి శరీరమంతయు దుర్వాసనయగును.

 సమాధికివిఘ్నములు :—రోగము, బడలిక, సందేహము, అజాగ్రత, సోమరితనము, విషయలోలత్వము, తప్పఅభిప్రాయము, స్థిరములేమి, బాధ, హీన

త్వము, జౌహ్యము, ఆయాసము, దగ్గు మొదలుగాఁగలవి. ఇవియున్నప్పుడు సమాధులుచేయఁగిట్టదు. మున్నుండుగా ప్రతిబంధములను నివర్తించిజేసికొని సమాధినిష్ఠులకుఁ బోవలయును.

మఱియును ఇప్పుడు ఆరురుక్షునకు సవికల్పక సమాధ్యుపాయము చెప్పఁబడినదనియును, ఇఁకమీదట ముముక్షువునకు నిర్వికల్పసమాధిని చెప్పచు న్నొడనియును తెలియవలయును.

శ్లో॥ ఊర్ధ్వశూన్యమథశ్శూన్యం మధ్యశూన్యంయదాత్మనః
సర్వశూన్యంతదాత్మేతి సమాధిస్థస్యలక్షణమ్॥

3F

టీ॥ ఊర్ధ్వశూన్యమ్ = భూర్భువస్సువరాద్యూర్ధ్వదేశపరిచ్ఛేదశూన్యమును, అథ శ్శూన్యమ్ = అతలవితలాద్యథోదేశపరిచ్ఛేద శూన్యమును, మధ్యశూన్యమ్ = ఊర్ధ్వాథోదేశమధ్యవర్తిస్థావర జంగమాత్మకమైన ప్రపంచశూన్యమును, సర్వశూన్యమ్ = దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదశూన్యమును, ఆత్మనః = పరమాత్మయొక్క, (రూపమ్ = రూపము) యత్ = ఏది, (అస్తి = కలదో) తత్ = అదియే, ఆత్మేతి = ఆత్మయనియెడు భావన, సమాధిస్థస్య = సమాధియందున్నవానియొక్క, లక్షణమ్ = లక్షణము, స్యాత్ = అగును.

తా॥ భూర్భువస్సువర్లోకాద్యూర్ధ్వదేశపరిచ్ఛేదశూన్యమును, అతలవితలాద్యథోదేశపరిచ్ఛేదశూన్యమును, ఊర్ధ్వాథోదేశమధ్యవర్తియగు స్థావరజంగమాత్మకమైనవస్తుపరిచ్ఛేదశూన్యమును అనఁగా దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదశూన్యమును, అయిన యాత్మయొక్క రూపమేదికలదో అదియే యాత్మ (తాను) అనియెడుభావనయే సమాధియందున్న వానిలక్షణము అనితాత్పర్యము.

మఱియును ఇఁకమీదట సర్వశూన్యభావనకలవానికి విధినిపే. ధాదులులేవని చెప్పచున్నాఁడు యెఱుఁగవలయును.

శ్లో॥ శూన్యభావితభావాత్తా పుణ్యపాపైఃప్రముచ్యతే॥

౪౦

టీ॥ శూన్యభావితభావాత్తా = శూన్యమునుగా ఆలోచింపఁబడిన భావనతోఁ గూడిన యంతఃకరణము కలవాఁడు, పుణ్యపాపైః = పుణ్యపాపములచేత, ప్రముచ్యతే = విడువఁబడుచున్నాఁడు.

తా॥ తనకంటెచ్యుతమగునది యేదియునులేదని తలచి సర్వమును తనను వరబ్రహ్మమునుగాఁ జూచుచున్న బ్రహ్మజ్ఞుని, “శ్రు॥ నైసంకృతాకృతేతపతః” = ఈ బ్రహ్మవిదుని పుణ్యపాపములు నశింపఁజేయలేవు అనియెడు శ్రుతిప్రమాణానుసారముగ పుణ్యపాపములచేత విడువఁబడుచున్నాఁడని తాత్పర్యము.

 ఈ విధముగా భగవంతుడగు కృష్ణుడు చెప్పఁగావిని అర్జునుడు సమాధియందలి విరోధమునుగురించియును అసంభవమునుగురించియును ఇంకమీదట అడుగుచున్నాడని యెఱుఁగవలయును.

అరున ఉవాచ.
జ

అర్జునుడు అడుగుచున్నాడు.

శ్లో॥ అదృశ్యేభావనానాస్తి దృశ్యమేతద్వినశ్యతి
అవర్ణమస్వరంబ్రహ్మ కథంధ్యాయంతియోగినః ॥

౪౧

టీ॥ అదృశ్యే=కనఁబడనివస్తువునందు, భావనా = ధ్యానము, నాస్తి=లేదు; దృశ్యమ్ =కనఁబడుచున్న, ఏతత్=ఈ ప్రపంచమంతయును, వినశ్యతి = నశించుచున్నది, అవర్ణమ్ = రూపరహితమును, అస్వరమ్ = శబ్దాదులకు గోచరముగానిదియును (అయిన) బ్రహ్మ=బ్రహ్మమును, యోగినః = యోగులు, కథమ్ = ఎట్లు, ధ్యాయంతి=ధ్యానముచేయుచున్నారు?

తా॥ ఓ కృష్ణుడా ! కనఁబడనివస్తువునందు భావన అనఁగా ధ్యానము లేదు; మఱియును కనఁబడుచున్న యీ ప్రపంచమంతయును శుక్తియందలిరజితమువలె నాశమునుపొందుచున్నది, బ్రహ్మమన్న సో “శ్రు॥ యత్తదదృశ్యమగ్రాహ్యమగోత్రమవర్ణ మచక్షుశ్రోత్రంతదపాణిపాదమ్ అశబ్దమస్పర్శ మరూపమవ్యయమ్” అందఱియొక్కయును బుద్ధింద్రియాదులకగమ్యము, కర్తేంద్రియములకు అవిషయము, మూలరహితము, శుక్లత్వాదిరహితము, చక్షుశ్రోత్రాదులులేనిది, కర్తేంద్రియములులేనిది శబ్దస్పర్శరూపాదులులేనిది, నాశములేనిది అనియెడు శ్రుతిప్రమాణానుసారముగ రూపరహితమును శబ్దాదులకగోచరమును అయియున్నది. అట్టిబ్రహ్మమును యోగులు యెట్లు ధ్యానముచేయుదురని తాత్పర్యము.

 తలచుటకు అననుభూతమైనది కనుక అదియోగమేకాదని యెఱుఁగవలయును. మఱియును బ్రహ్మము సావయవమూర్త్యాత్మకమయ్యేనేని ధ్యానము చేయుటకుఁ దగినదే కనుక ధ్యానమునెట్లుచేయుదునని యడుగనక్కరలేదనియును, కావున పూర్వముచెప్పఁబడిన భావము ఘటింపనేరదనియును, నిర్విశేషపరబ్రహ్మమే నిర్మలమని చెప్పఁబడిన వేదాంతములచేత ఆబ్రహ్మము లభించుననియును తెలియవలయును.

శ్రీభగవానువాచ.

భగవంతుఁడగుకృష్ణుఁడు చెప్పచున్నాఁడు.

శ్లో॥ ఊర్ధ్వపూర్ణమధఃపూర్ణం మధ్యపూర్ణంయదాత్మకం
సర్వపూర్ణంతదాత్మేతి సమాధిస్థస్యలక్షణమ్॥

౪౨

టీ॥ ఊర్ధ్వపూర్ణమ్ = భూర్భువస్సువరాదిలోకములయందునిండియున్నదియును, అధఃపూర్ణమ్ = అతలవితలాద్యధో లోకములయందు నిండియున్నదియును, మధ్యపూర్ణమ్ = మధ్యమలోకమగు స్థావరజంగమాత్మక ప్రపంచమునందు వ్యాప్తమైనదియును, సర్వపూర్ణమ్ = అంతటను నిండియున్నదియును, ఆత్మకం = పరమాత్మ యొక్క (రూపమ్ = రూపము) యత్ = ఏది, (అస్తి = కలదో) తత్ = అదియే అనఁగా ఆపర బ్రహ్మమే, ఆత్మేతి = ఆత్మయనియెడుభావన (తాననియెడుతలంపు) సమాధిస్థస్య = సమాధియందున్న వానియొక్క, లక్షణమ్ = లక్షణము.

తా॥ ఊర్ధ్వాధోమధ్యలోకములయందంతటను నిండియున్నదియును అనఁగా దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదంబును, సర్వమునందును నిండియున్నదియును అయిన బ్రహ్మమే తాననియెడు తలంపు సమాధియందున్న వానిలక్షణమని అనఁగా అఖండా నందైకరసపరిపూర్ణమైనవస్తువు తానని యెవ్వఁడు ధ్యానముచేయునో వాఁడు సమాధిఘ్నుఁడని యెఱుఁగవలయునని తాత్పర్యము.

 మఱియును సాలంబనయోగమనియును నిరాలంబనయోగమని యును ద్వైవిధ్యమునుకల్పించి యీరెంటికిని దోషకల్పననుశంకించి అర్జునుఁడు అడుగుచున్నాఁడని యెఱుఁగవలయును.

అర్జున ఉవాచ.

అర్జునుఁడు అడుగుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ సాలంబస్యాప్యనిత్యత్వం నిరాలంబస్యశూన్యతా
ఉభయోరపిదోషత్వా త్కథంధ్యాయంతియోగినః॥

౪౩

టీ॥ సాలంబస్య = ఆధారముతోఁగూడిన (అనఁగా మూర్తివంతమగువస్తువు యొక్క) యోగస్య = ధ్యానయోగమునకు, అనిత్యత్వమపి = అనిత్యత్వము, (స్యాత్ = అగును,) నిరాలంబస్య = నిరాధారమైన (అనఁగా మూర్తివంతముగాని వస్తువు యొక్క) యోగస్య = యోగమునకు, శూన్యతా = అభావము, (స్యాత్ = అగును.) ఉభయోరపి = సాలంబనిరాలంబధ్యానయోగములురెండును, దోషత్వాత్ = దోషముకలవగుటవలన, యోగినః = యోగులు, కథమ్ = ఎట్లు, ధ్యాయంతి = ధ్యానమును చేయుచున్నారు.

తా॥ మూర్తిధ్యానముతోఁగూడిన యోగమునకు నాశముకలుగుచున్నది. మూర్తిధ్యానములేని యోగమునకు శశవిషాణాదులవలె అభావము కలుగుచున్నది. మఱియును యీసాలంబ నిరాలంబ యోగములు రెండును దోషయుతములయిన వగుటవలన యోగులు యేవిధముగా ధ్యానమును చేయుచున్నారని తాత్పర్యము.

మఱియును కాలపరిపాకమువలన శుద్ధాంతఃకరణుడైనవానికి వేదాంతజన్యజ్ఞానమువలన ప్రపంచాతీతమైన బ్రహ్మముయొక్క సాక్షాత్కారముకలుగుచున్నదికనుక శూన్యముకాదను యభిప్రాయమును శ్రీకృష్ణుఁడు యీక్రిందిశ్లోకముచేతఁ దెలుపుచున్నాఁడని యెఱుఁగవలయును.

శ్రీభగవానువాచ.

సంపత్కరుడైన భగవంతుఁడుచెప్పచున్నాఁడు.

శ్లో॥ హృదయం నిర్మలంకృత్వా చిత్తం శూన్యమనామయం

అహమేకస్సర్వమితి నై తత్పశ్యేత్పరంసుఖమ్॥

౪౪

టీ॥ హృదయమ్ = మనస్సును, నిర్మలమ్ = అయిదువిధములయిన మలములులేనిదానినిగా, కృత్వా = చేసి, చిత్తమ్ = మనస్సును, శూన్యమ్ = ఇతరవిషయములులేనిదానినిగాను, నిరామయమ్ = కలుషరహితమైనదానినిగాను, కృత్వా = చేసి, సుఖమ్ = పరమసుఖముకలవాఁడై సర్వమ్ = సమస్తమును, అహమ్ = నేను, ఏకః = ఒక్కఁడనై, ఇతి = ఇట్లని, పశ్యేత్ = చూడవలయును, పరమ్ = ఆత్మవ్యతిరిక్తమైన, ఏతత్ = ఈ సర్వమును, నపశ్యేత్ = చూడఁగూడదు.

తా॥ హృదయమును ఇదివఱకుఁజెప్పఁబడిన యైదువిధములయిన మలములు లేనిదానినిగాఁ జేసి మఱియును మనస్సునందు ఏవిషయములను ప్రవేశింప నీయక కలుషరహితమైన దానినిగాఁ జేసి పరమసుఖముకలవాఁడై యీ కనుబడుచున్న ప్రపంచమంతయును నేనేకాని నాకంటె వ్యతిరిక్తమైనది యేదియును లేదని తలఁచి బ్రహ్మసాక్షాత్కారము కలవాఁడు కావలసినదని తాత్పర్యము.

మిథ్యాప్రపంచమునకు శబ్దాత్మకత్వముచేతను, రుచియును వర్ణాత్మకత్వముచేతను, సకలవర్ణములకును అకారముత్పత్తిస్థానమని యెఱుఁగవలయును. మఱియును ఆయకారము ప్రణవాత్మకమైనది కనుక అక్షరములకు ప్రణవాత్మకత్వముచేతను, ప్రణవమునకు బింబాత్మకత్వముచేతను బ్రహ్మమందు విపర్సన రూపముచేత నాశ్రయించియున్నది. కాబట్టి బిందునాదకళాతీతమైన బ్రహ్మమును ధ్యానముచేయవలయునని భగవంతుఁడానఁచెను గాన నీయర్థము లెస్సగాఁ దెలియుటకొఱకు యీ క్రిందిశ్లోకముచేత అర్జునుఁడు అడుగుచున్నాఁడని యెఱుఁగవలయును.

అర్జున ఉవాచ.

అర్జునుఁడు అడుగుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ అక్షరాణిసమాత్రాణి సర్వేబిందుసమాశ్రితాః
బిందుర్నాదేనభిద్యేత సనాదఃకేనభిద్యతే॥

౪౫

టీ॥ సమాత్రాణి=ప్రాశస్త్యదీర్ఘశ్లోతములతోఁగూడిన, అక్షరాణి-అక్షరములు, సర్వే=అన్నియును, బిందుసమాశ్రితాః = బిందువునాశ్రయించినవి, (భవంతి = అగుచున్నవి.) బిందుః=బిందువు, నాదేన=నాదముచేత, భిద్యతే=భేదింపఁబడుచున్నది, సః=అటువంటి, నాదః=నాదము, కేన = దేనిచేత, భిద్యతే=భేదింపఁబడుచున్నది.

తా॥ ప్రాశస్త్యదీర్ఘశ్లోతములతోఁగూడిన యక్షరములన్నియునుబిందువును ఆశ్రయించియున్నవనియును, ఆబిందువు నాదముచేత భేదింపఁబడుచున్నదనియును, చెప్పఁబడుచున్నదికదా ! ఓ కృష్ణుడా ! ఆనాదము దేనిచేత భేదింపఁబడుచున్నదని అర్జునుఁడు ప్రశ్నమునుచేసెనని తాత్పర్యము.

తా॥ ఈవిధముగా అర్జునుఁడు అడుగఁగా నీవడిగినది బ్రహ్మమునందుఁ గూడునని శ్రీకృష్ణుఁడు ఈక్రిందిశ్లోకముచేత సమాధానమును చెప్పచున్నాఁడని యెఱుఁగవలయును.

శ్రీభగవానువాచ.

భగవంతుఁడగు కృష్ణుఁడు చెప్పచున్నాఁడు.

శ్లో॥ అనాహతస్యశబ్దస్య తస్యశబ్దస్యయోధ్వనిః
ధ్వనిరంతర్గతంజ్యోతి ర్జ్యోతిరంతర్గతంమనః
తన్మనోవిలయంయాతి తద్విష్ణోఃపరమంపదమ్॥

౪౬

టీ॥ అనాహతస్య = షట్చక్రములలో నొక్కటియగు అనాహతచక్రము యొక్కమధ్యను, శబ్దస్య=శబ్దము, (అస్తి = కలదు.) తస్య=ఆ, శబ్దస్య = శబ్దము యొక్క అంతరమందు, ధ్వనిః=ధ్వని, యః=ఏది, (అస్తి= కలదో), (తస్య=అటువంటి), ధ్వనిః=ధ్వనియొక్క, అంతః=లోపల, జ్యోతిః=తేజస్సు, గతమ్ = పొందినది అయివున్నది. జ్యోతిరంతః=తేజస్సుయొక్కలోపల, మనః=మనస్సు, గతమ్ = పొందినది అయివున్నది, తన్మనః=ఆశబ్దాదిప్రపంచకారణమైనమనస్సు, (యత్ర = ఎక్కడ), విలయమ్=నాశమును, యాతి=పొందుచున్నదో, తత్=అది, విష్ణోః=విష్ణువుయొక్క, పరమమ్=శ్రేష్ఠమైన; పదమ్=స్థానము.

తా॥ యోగసంబంధములైన షట్చక్రములలో అనాహతచక్రముయొక్క ధ్వనిలోపల జ్యోతిస్సు ఇమిడియున్నదనియును, ఆమనస్సు జ్యోతిస్వరూపమైన దగుటచేత ఆమనస్సు జ్యోతిస్సులోపల నున్నదనియును, తెలియవలయును. మఱియును ఇట్టిమనస్సు ఎక్కడలయమును బొందుచున్నదో అదియే విష్ణువుయొక్క పరమపదమని యెఱుంగవలయును. అనఁగా ఎడతెగనినాదమునందు జ్యోతిస్సు ఉన్నదనియును, జ్యోతియందు మనస్సు అంతర్గతమై యున్నదనియును అట్టిమనస్సు దేనియందు లయమగునో అదియే విష్ణువుయొక్క పరమపదమనఁబడును. అనఁగా మనస్సు వృత్తిశూన్యము కాఁగా అట్టిస్థితి బ్రహ్మమందు లయమనఁబడును. మఱియు నదియే పరమపదమనఁబడునని తాత్పర్యము.

షట్చక్రములు.—మూలాధారము, స్వాధిష్ఠానము, మణిపూరకము, అనాహతము, విశుద్ధము, ఆజ్ఞాచక్రము అని యాఱుచక్రములు; అందు:—

1. మూలాధారము=మూలశరీరంబునందు గుదస్థానముకంటె రెండంగుళంబులు మీదను లింగస్థానమునకంటె రెండంగుళంబులుక్రిందను అగ్రకోణము అధోముఖముగాఁగల మూడుకోణంబులతో శరీరమునకు మధ్యను మూలాధారచక్రమున్నది. అందు నాలుగుదళములుగల కమలముండును. వ శ ష స అనెడునాలుగును బీజములు. ఈకమలమున కధిపతియగు గణపతికి అజిపాగాయత్రీమంత్రజపమున 600 హంసలు సమర్పింపఁబడును. ఇది పృథివికిస్థానము గాన దీనికిని ముక్కునకును సంబంధము. ఇది మలవిసర్జనకుఁ గారణము.

2. స్వాధిష్ఠానము=మూత్రద్వారమందు ఆఱుదళములుగల కమలముండును. బ భ మ య ర ల అనెడునాలుగును బీజములు; ఈకమలమున కధిపతియగు సరస్వతితోఁ గూడియుండు బ్రహ్మకు అజిపాగాయత్రీమంత్రజపమున 6000 హంసలు సమర్పింపఁబడును. ఇది జలమునకు స్థానముగాన దీనికిని నాలుకకును సంబంధము. ఇది మూత్రవిసర్జనకు శుక్లశోణితములవిసర్జనకును గారణము.

3. మణిపూరకము=నాభియందుఁ బదిదళములుగలకమలముండును. డ ధ ణ త థ ద ధ న ప ఖ అనెడుపదియును బీజములు. ఈకమలమున కధిపతియగు లక్ష్మీతోఁ గూడియుండు విష్ణువునకు నజిపాగాయత్రీమంత్రజపమున 6000 హంసలు సమర్పింపఁబడును. ఇది అగ్నికి స్థానముగాన దీనికిని గన్నులకును సంబంధము. ఇందలి యగ్నిభుజించిన సమస్తపదార్థములను జీర్ణముచేయును. ఇదియే చిత్తమునకుస్థానము.

4. అనాహతము=వక్షస్థలమందు ఱొమ్మైముకకును వీణాదండమునకును మధ్య నుండెడి హృత్పద్మము. ఇదిపండ్రెండుదళములుగల కమలము. క ఖ గ ఘ జ చ ఛ డ

ర్పు ఇ ట త అనెడుపండ్లెందును బీజములు. ఈకమలమున కధిపతియగు పార్వతితోఁ గూడియుండురుద్రునకు అజపాగాయత్రీమంత్రజపమున 6000 హంసలు సమర్పింపఁ బడును. ఇది వాయువునకు స్థానముగాన దీనికిని త్వగింద్రియమునకును సంబంధము. ఇదియె ప్రాణవాయుసంచారమునకును అహంకారమునకును స్థానము.

5. విశుద్ధము = కంఠస్థానమందుఁ బదియాఱుదశములుగల కమలముండును. అ ఆ ఇ ఈ ఉ ఊ ఋ ఋ ఌ ఌ ఔ ఔ అం అః ఆనెడిపదునాఱును బీజములు. ఈకమలమున కధిపతియగు నీశ్వరునకు నజపాగాయత్రీమంత్రజపమున 1000హంసలు సమర్పింపఁబడును. ఇది యాకాశహంశముగానఁ జెవులతో సంబంధము గలిగి యుండును. ఇదియె మనస్సునకు స్థానము. సమస్తభూతములయందుండెడియాత్మ స్వరూపమే కృష్ణుఁడనియు నాకృష్ణుఁడు సహస్రారమం దుండుననియు విశుద్ధచక్రంబు నందలి పదియాఱుదశంబులను వీక్షించుచుండుననియు నీపదియాఱుదశంబులే పది యాఱువేలగోపికలనియు నీవీక్షణవలననే కృష్ణుఁడు గోపికలతోఁ బొందెననియు నా కృష్ణుఁ డఫలితబ్రహ్మచారియనియు సదోపవాసియనియుఁ జెప్పదురు.

6. ఆజ్ఞాచక్రము=భూమధ్యమందు రెండుదశములుగల కమలముండును. హం త్సం యనునవిబీజములు. ఈకమలమున కధిపతియగు సదాశివునకు నజపాగాయత్రీ మంత్రజపమున 1000హంసలు సమర్పింపఁబడును. ఇది బుద్ధికి స్థానము. మనస్సునకు గంఠముస్థానమైనను సకలేంద్రియవ్యాపారములు చేయుటయందు ఆజ్ఞాచక్రమునకు వచ్చును గనుక మనస్సునకు విషయమగుసంకల్పవికల్పములేయీచక్రమునకు రెండు దశములని చెప్పఁబడెను. మొదటయైదుచక్రములయందు హతయోగులు క్రమక్రమ ముగ మనస్సునిలిపి వాయునిరోధముచేసి అభ్యసించెదరు. రాజయోగులు ఆజ్ఞాసహస్రారచక్రములయందే అభ్యాసము చేసెదరు. ఇదియేముక్తికాంతకు స్థానము. ఇచ్చటి ముక్తికాంత లేక జ్ఞానకాంతతో సంయోగమే జీవన్ముక్తి. ఇదియే జీవేశ్వరైక్యము దీనినే త్రినేత్రమనియుఁ జెప్పదురు.

శ్లో॥ ఓంకారధ్వనినాదేన వాయుసంహరణాత్మకమ్

నిరాలంబంసముద్దిశ్య తత్రనాదోలయంగతః॥

౪౭

టీ॥ వాయుసంహరణాత్మకమ్ = వాయువుయొక్క యపసంహరమేస్వరూప ముగాఁగలదియును, నిరాలంబమ్ = నిరాధారమును అయినబ్రహ్మమును, ఓంకార ధ్వనినాదేన=ఓంకారధ్వనియొక్క నాదముచేతను, సముద్దిశ్య=ఉద్దేశించి అనఁగా లక్ష్యముంచి, (యత్ర=ఎక్కడ, విద్వాన్ = విద్వాంసుఁడు, నివసతి = నివసించు

చున్నాఁడో) తత్ర=అక్కడ, నాదః=నాదము, లయః=నాశమును, గతః=పొంధి నది, (భవతి=అగుచున్నది.)

తా॥ వాయువుయొక్క యుపసంహరణమే స్వరూపమునుగాఁగలదియును, నిరాధారమును అయినబ్రహ్మమును ఓంకారధ్వనియొక్క నాదముచేత లక్ష్యమునం దుంచి విద్వాంసుఁడు ఎక్కడలయమునుపొందుచున్నాఁడో అక్కడ నాదము లయ మునుపొందుచున్నదని యెఱుఁగవలయును. అనఁగా ఓంకారధ్వన్యాత్మకమైన నాదము తోడ మారుతోపసంహరణాత్మకమైన నిరాలయనిర్విశేషబ్రహ్మమును లక్ష్యమునం చుటచేత ఆబ్రహ్మమునందే నాదము లయమునుపొందును ఆనాద మేదికలదో అదియే యావిష్టుదేవుని పరమపదముగునని తాత్పర్యము.

 నాదమనఁగాఁ బ్రణవమందు పుట్టినధ్వని; రేచక పూరక కుంభకా మలవలనం బుట్టినవాయువు లయమగుపర్యంతమును ఆ నాదముండును. ఆ వాయు వు లయమైనయెడల నిరాలంబమైన బ్రహ్మమందు నాదము లయమగును. రేచక పూరక కుంభకామలవలనఁ బుట్టినవాయువు మనసుతో సంబంధించియున్నది. చిత్తై కాగ్రతఁజేసి మనసును వృత్తిరహితమునుగాఁజేసినచో ఆ వాయువు వెంటనే లయమగును. “దృగ్యుక్తం లీయతేయత్ర మనస్తత్ప్రేవలీయతే దృజ్ఞసోలీయతే యత్ర మారుతం తత్రలీయతే” అనుప్రమాణానుసారముగ మనోమారుతములు లయమగుచున్నవి. (చూడుము యోగము.—పుట 13) మఱియును “మనో గ్రేవసతేబిందుః ప్రాణాగ్రేవసతేకళా ఉభయోర్లీయతేనాదం లయయిత్యుచ్యతే బుధైః” మనసునకగ్రముగానుండు బిందువగుబుద్ధియును ప్రాణమునకగ్రముగానుం డుకళయును లీనమయినప్పుడే నాదమును లయమగును. అట్టినిష్కళయే పరబ్రహ్మ స్వరూపము. అదియే బ్రహ్మస్థానమనియెఱుఁగవలయును.

అరున ఉవాచ.

అద్భుతుఁడు అడుగుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ భిన్నేపంచాత్మకేదేహే స్థితేపంచసుపంచధా

ప్రాణైర్విముక్తేదేహేతు ధర్మాధర్మాక్వగచ్ఛతః॥

౪౮

టీ॥ పంచాత్మకే = పంచభూతాత్మకమైన, దేహే = దేహమునందలి, పంచ గు=పంచభూతములు, పంచధా = అయిదువిధములుగా, భిన్నే = భిన్నములై, స్థితే సతి=ఉన్నవగుచుండఁగా, ప్రాణైః = ప్రాణములచేత, దేహే = దేహము, విముక్తే సతి = విడువఁబడినదగుచునుండఁగా, ధర్మాధర్మా = ధర్మాధర్మములు, క్వ = ఎక్కడకు, గచ్ఛతః=పోవుచున్నవి.

తా॥ ఓ కృష్ణుడా ! పంచభూతాత్మకమైనదేహమునందలి పంచభూతములును అయిదువిధములుగా భిన్నములగుచునుండఁగను దేహము ప్రాణములచేత విడువఁబడిన దగుచునుండఁగను ఆ జీవుఁడు చేసినధర్మాధర్మములు ఎక్కడకుఁ బోవుచున్నవో చెప్పమని తాత్పర్యము.

 ఈ విధముగా అర్జునుఁడు అడిగినప్రశ్నమునువిని చేయఁబడిన పుణ్య పాపములు లింగశరీరముతోఁ గూడియుండునని శ్రీకృష్ణుఁడు ఈ క్రిందిశ్లోకముచేతఁ దెలుపుచున్నాఁడు.

శ్రీభగవానువాచ.

భగవంతుఁ డగుకృష్ణుఁడు చెప్పచున్నాఁడు.

శ్లో॥ ధర్మాధర్మామనశ్చైవ పంచభూతానియానితు

ఇంద్రియాణిచపంచైవ యాశ్చన్యాః పంచదేవతాః॥ ౪౯

శ్లో॥ జీవేనసహగచ్ఛంతి యావత్తత్త్వంనవిందతి

మనసాసర్వధాతావ నిత్యమేవాభిమానినః॥ ౫౦

టీ॥ ధర్మాధర్మా = పుణ్యపాపములు, మనశ్చైవ = మనస్సును, యాని = ఎ, పంచభూతానితు = పంచభూతములును, పంచ = అయిదైన, ఇంద్రియాణిచైవ = ఇంద్రియములును, యాశ్చ = ఏ, అన్యాః = ఇతరములయిన, దేవతాః = దిగ్వాతా ర్కప్రచేతోన్వనులనియెడు దేవతలు, పంచ = అయిదుగురును, మనసా = మనస్సుతో, సర్వధా = సర్వవిధములచేతను, నిత్యమేవ = ఎల్లప్పుడును, యావత్ = ఎంత పర్యంతము, అభిమానినః = మమతాహంకార విషయాభిమానముకలవై, తత్త్వమ్ = వాస్తవమును, నవిందతి = తెలియకుండునో, తావత్ = అంతవఱకును, జీవేనసహ = జీవోపాధియగులింగదేహముతోఁగూడ, గచ్ఛంతి = పోవుచున్నవి.

తా॥ సర్వవిధములచేతను మమతాహంకారవిషయాభిమానులై, బ్రహ్మసాక్షి త్కారముకలవారు ఎంతవఱకుకారో అంతవఱకును పుణ్యపాపములును మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారములనియెడు సంతఃకరణచతుష్టయమును, పృథివ్యక్షేపోవాయాకాశములనియెడు పంచభూతములును, త్వక్చక్షుశ్రోత్రజిహ్వాఘ్రాణములనియెడు పంచేంద్రియములును, అనఁగా జ్ఞానేంద్రియపంచకమును, దిక్కులు వాయువు సూర్యుఁడు ప్రచేతసుఁడు (వరుణుఁడు) అశ్వినీదేవతలు అనునట్టి యింద్రియాభిమాని దేవతలును, జీవోపాధిగల లింగదేహముతోఁగూడ పోవుచున్నవికాని నశించిపోవని యెఱుఁగవలయును. అనఁగా ధర్మాధర్మములు లింగదేహమున్నంతవఱకును లింగదేహముతోఁగూడ పోవుచువచ్చుచుండునని తెలియునది.

శ్రు॥ చక్షుషోవా మూర్ధ్నోవా అన్యేభ్యోవా శరీరదేశేభస్తము
త్రాగంతం ప్రాణోనూత్రాగమతిప్రాణమనూత్రాగమంతం సర్వేప్రాణానూ
త్రాగమంతిసవిజ్ఞానోభవతి సవిజ్ఞానమేవాన్వవక్రామతి తంవిద్యాకర్తృణీ సమన్వా
రభేతేపూర్వప్రజ్ఞాచ ॥ = ఆదిత్యలోకప్రాప్తిహేతువులయిన నేత్రములచేతఁగాని
బ్రహ్మలోకప్రాప్తినిమిత్తమైన శిరస్సుచేతఁగాని అయ్యైకర్తృములకుఁదగినట్లు శరీరా
వయవములనుండిగాని పరలోకముకొఱకు ప్రయాణమై బయలువెడలిన విజ్ఞానా
త్మను అనుసరించి ప్రాణము బయలువెడలుచున్నది. ఆ ప్రాణమును అనుసరించి
సమస్తములైన వాగాదిప్రాణములు బయలువెడలుచున్నవి. అప్పుడు యీ యాత్మ
కర్తృవశముచేత స్వప్నమునందువలె విశేషజ్ఞానము కలవాఁడగుచున్నాఁడు. అంతట
విశేషజ్ఞానముతోఁగూడిన గంతవ్యథానము ననుసరించిపోవుచున్నాడు. అట్లు పర
లోకముకొఱకు పోవుచున్న ఆత్మను అనుసరించి సర్వప్రకారములును గలదియును
విహితమును ప్రతిషిద్ధమును అవిహితమును అప్రతిషిద్ధమును అయిన విద్యయును,
విహితమును ప్రతిషిద్ధమును అవిహితమును అప్రతిషిద్ధమును అయినకర్తృమును,
లెస్సగా అనుసరించి పోవుచున్నవి. మఱియును పూర్వానుభూతవిషయమైన ప్ర
జ్ఞియును (అతీతకర్తృఫలానుభవవాసనయును) అనుసరించిపోవుచున్నది. అనుశ్రుతి
ప్రమాణానుసారముగ తెలియవలయును.

శ్రు॥ ఆ లింగశరీరభంగము ఏలాగున అగునని అర్జునుఁడు ఈ క్రిందిశ్లోక
ముచేత అడుగుచున్నాఁడు.

అర్జున ఉవాచ.

అర్జునుఁడు అడుగుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ స్థావరంజంగమంచైవ యత్క్రించిత్సచరాచరం

జీవాజీవేనసిద్ధ్యంతి సజీవః కేనసిద్ధ్యతి॥

౫౧

టీ॥ స్థావరమ్ = స్థావరము, జంగమంచైవ = జంగమమును, యత్క్రించిత్ =
ఇంకనునితరమును, సచరాచరమ్ = చరాచరములతోఁగూడిన ప్రపంచమునుగుఱించి,
జీవాః = అభిమానవంతులైన విశ్వప్రాజ్ఞతేజసులనుజీవులు, జీవేన = లింగశరీరాభిమా
నము కలతేజస్సుచేత, సిద్ధ్యంతి = సిద్ధించుచున్నారు. సః = ఆ, జీవః = జీవుఁడు, కేన =
ఏ హేతువుచేత, సిద్ధ్యతి = సిద్ధించుచున్నాఁడు.

తా॥ స్థావరజంగమాత్మకమగు జగజ్జాలమునందు అభిమానముగల విశ్వాదిజీవు
లు లింగశరీరాభిమానముగల తేజస్సుచేత సిద్ధించుచున్నారు. అనఁగా విశ్వాద్యభి
మానమును త్యజింతురనుదురుగదా! అట్లగుటచేత అజీవుఁ డేవిధముగ సిద్ధిని పొందును.
ఆ లింగశరీరమునకు భంగమెటులఁ గలుగునని అర్జునుఁడు అడిగెనని తాత్పర్యము.

శ్రీభగవానువాచ.

భగవంతుఁ డగుకృష్ణుఁడు చెప్పచున్నాడు.

శ్లో॥ ముఖనాసికయోర్ధ్వే ప్రాణస్సంచరతేసదా

ఆకాశఃపిబతేప్రాణం సజీవఃకేనజీవతి॥

౫౨

టీ॥ ముఖనాసికయోః=ముఖముయొక్కయు నాసికయొక్కయును, మధ్యే=మధ్యమందు, ప్రాణః=ప్రాణవాయువు, సదా = సర్వకాలములయందును, సంచరతే=సంచరించుచున్నది, ఆకాశః=ఆకాశము, ప్రాణమ్ = ప్రాణమును, పిబతే=త్రాగుచున్నది, సః=ఆ, జీవః=జీవుఁడు, కేన=దేనిచేత, జీవతి=జీవించుచున్నాఁడు.

తా॥ ముఖనాసికములయొక్క మధ్యమందు ఎల్లప్పుడును ప్రాణవాయువు అదృష్టమువలన అజిహమంత్రాత్మకత్వముచేత ఒకదినమునకు ఇరువదియొక్కవేలును ఆరునూరుసంఖ్యగల యుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములచేత సంచరించుచుండును. మఱియును ఎప్పుడైనను యోగమహిమచేత బ్రహ్మసాక్షాత్కారానంతరమందు జీవునకు అదృష్టనివృత్తియగునో ఎప్పుడు ఆకాశము జీవునినిమిత్తముకొఱకు ప్రాణవాయువును గ్రసించునో అప్పుడు ఆజీవుఁడు దేనిచేత జీవించునని తాత్పర్యము.

||౫౩|| బ్రహ్మాండాద్యపాథి విశిష్టమైన యాపరబ్రహ్మమునకు నిరంజనత్వ మేలాగునఁగలుగునని అర్జునుఁడు అడుగుచున్నాఁడు.

అర్జున ఉవాచ.

అర్జునుఁడు అడుగుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ బ్రహ్మాండవ్యాపితంవ్యోమ వ్యోమ్నాచావేష్టితంజగత్

అంతర్బహిశ్చ తద్వ్యోమ కథం దేవోనిరంజనః॥

౫౩

టీ॥ వ్యోమ = ఆకాశము, బ్రహ్మాండవ్యాపితమ్ = బ్రహ్మాండావచ్ఛిన్నమైయున్నది, వ్యోమ్నాచ=ఆకాశముచేత, జగత్=ప్రపంచము, ఆవేష్టితమ్=అంతటను వ్యాప్తమైనది, తద్వ్యోమ=ఆయాకాశము, అంతర్బహిశ్చ = లోపలను వెలుపలను, వర్తతే=ఉన్నది, దేవః=దేవుఁడు, కథమ్=ఎట్లు, నిరంజనః=నిరంజనుఁడు, స్యాత్=అగును.

తా॥ ఆకాశము బ్రహ్మాండావచ్ఛిన్నమైయున్నది. అట్టియాకాశముచేత లోకమంతయును వ్యాపింపజేయఁబడియున్నది మఱియును, ఆయాకాశములోపలను వెలుపలను నిండియున్నది. ఇట్లుండగా ఈశ్వరుఁడు నిరంజనుఁడెట్లయ్యెను. అనఁగా, అన్యప్రకాశనిరపేక్షితుఁడుగావున యెట్లునిరంజనుఁడాయెనని తాత్పర్యము.

ఈ ప్రకారము అర్జునుఁడు అడుగఁగా సంవత్సరముదైన భవవంతుఁడు ఆ కాశాదిసర్వప్రపంచమును కల్పితము కాఁబట్టి సర్వమును అసత్యమనియెడు నభిప్రాయముచేత ప్రత్యుత్తరమును జెప్పచున్నాఁడు.

శ్రీభగవానువాచ.

భగవంతుఁడు అగుకృష్ణమూర్తి చెప్పచున్నాఁడు.

శ్లో॥ ఆ కాశోహ్యవ కాశశ్చ ఆ కాశవ్యాపితంచయత్

ఆ కాశస్యగుణశ్శబ్దో నిశ్శబ్దోబ్రహ్మఉచ్యతే॥

౫౪

టీ॥ ఆ కాశః=ఆ కాశము, అవ కాశశ్చహి=పరిచ్ఛిన్నా కాశము (అనురంధును) యత్=ఏ హేతువువలన, ఆ కాశవ్యాపితమ్=ఆ కాశతన్మాత్రభూతమైన శబ్దము చేత వ్యాప్తమైయున్నది. శబ్దః=శబ్దము, ఆ కాశస్య = ఆ కాశముయొక్క, గుణః=గుణము; బ్రహ్మ = బ్రహ్మము, నిశ్శబ్దః = శబ్దరహితమైనది. ఇతి=ఇట్లని, ఉచ్యతే=చెప్పబడుచున్నది.

తా॥ మహా కాశము పరిచ్ఛిన్నా కాశము అనునట్టియారెండును ఆ కాశము చేతను, ఆ కాశతన్మాత్రభూతమైన శబ్దముచేతను వ్యాప్తమైయుండును. కాఁబట్టి తదుపపాదకత్వముచేత తద్వ్యతిరిక్తముకాదు. మఱియును, “ఆ కాశస్యగుణశ్శబ్దః” అనుప్రమాణానుసారముగ శబ్దము మిథ్యాభూతా కాశమునకు గుణమును పరిణామ్యుపాదానమును కనుక సర్వమును మిథ్యాభూతమేయగును. మఱియును బ్రహ్మము నిశ్శబ్దము నిష్ప్రపంచమును సత్యమును అక్షరమును కావున నట్టిబ్రహ్మకు అసత్య ప్రపంచముతో సంబంధములేదు కనుక నిరంజనత్వము ప్రతిపాదింపఁబడినది. అని తాత్పర్యము.

ఈ విధముగా భగవంతుఁడగుకృష్ణుఁడు చెప్పినవాక్యమును విని అక్షరశబ్దమునకు భగవదభిప్రేతమగునర్థమునుదెలియక లోకప్రసిద్ధమైన వర్ణాత్మకాక్షరములని తలఁచి వర్ణములకు అక్షరత్వము సంభవింపదు అను యభిప్రాయము కలవాఁడై అర్జునుఁడు యీక్రింది శ్లోకముచేత అడుగుచున్నాఁడని తెలియునది.

అర్జునఉవాచ.

అర్జునుఁడు అడుగుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ దంతోష్ఠతాలుజిహ్వనా మాస్పదంతత్రదృశ్యతే

అక్షరత్వంకుతస్తేషాం క్షరత్వంవర్తతేసదా॥

౫౫

టీ॥ తత్ర=ఆయకారాది పంచాశద్వర్ణాత్త కాక్షరములయందు, దంతోష్ఠతా
లుజిహ్వనామ్=దంతములయొక్కయును పెదవులయొక్కయును దవుడలయొక్క
యును జిహ్వయొక్కయును, ఆస్పదమ్=ఆధారము, దృశ్యతే=కనబడుచు
న్నది. తేషామ్=ఆవర్ణములకు, అక్షరత్వమ్=నాశరాహిత్యము, సదా=ఎల్లప్పు
డును, కుతః=ఎట్లు? క్షరత్వమ్=నాశము, వర్తతే=కలుగుచున్నది.

తా॥ ఓకృష్ణఁడా ! ఆయకారాది పంచాశద్వర్ణాత్త కాక్షరములయందు దం
తములయొక్కయును ఓష్ఠములయొక్కయును దవుడలయొక్కయును, జిహ్వయొ
క్కయును, ఆధారము. “అకుహవిసర్జనీయానాంకంఠః ఇచయశానాంతాలు,
ఋతురషాణాంమూర్ధ్నా, శితులసానాందంతాః, ఉపూపద్ధానీయానామోష్ఠా, ఏదై
తోఃకంఠతాలు, ఓదౌతోఃకంఠోష్ఠమ్, వకారస్యదంతోష్ఠమ్” అనుప్రమాణమునను
సరించి కనబడుచున్నది. కావున ఆవర్ణములకు నాశరాహిత్యము ఎట్లుకలుగును?
నాశమేకనబడుచున్నదని తాత్పర్యము.

తా॥ ఈవిధముగా అధికసంశయముకలిగి యడుగుచున్న యర్జునునికి
బోధించుటకై అక్షరశబ్దార్థమును జక్కఁగాదెలుపుచున్నాఁడు.

శ్రీభగవానువాచ.

భగవంతుఁడు చెప్పచున్నాఁడు.

శ్లో॥ అ ఘోషమవ్యంజనమస్వరంచా ప్యతాలుదంతోష్ఠమనాసికంచ
అరేఘజాతంపరమూష్మవర్జితం తదక్షరంనక్షరతేకధంచిత ॥ ౫౬

టీ॥ అ ఘోషమ్=ఘోషసంజ్ఞకలవర్ణములలో నెకటికానిదియును, అ
వ్యంజనమ్=కకారాదివ్యంజనములు కానిదియును, అస్వరమ్=అకారాది షోడశ
స్వరములుకానిదియును, అతాలుదంతోష్ఠమ్=తాలువులు దంతములు ఓష్ఠములు
అనునవియాస్పదములు కానిదియును, అనాసికంచ=నాసికయందుఁబుట్టనిదియును,
అరేఘజాతమ్=రేఘవర్ణములలోఁ బుట్టనిదియును, ఉష్మవర్జితమ్=శ ష స హ లలో
నెకటియునుగానిదియును, పరమ్=సర్వోత్తమమైనదియును, అక్షరమ్=నాశము
లేనిదియును, తత్=సర్వలోకప్రసిద్ధమును, (అయిన) పరమాత్మ=పరబ్రహ్మము,
కధంచిత=ఏవిధముగను, నక్షరతే=నశింపదు.

తా॥ నాశములేనిపరబ్రహ్మము అనఁగా అక్షరపరబ్రహ్మము ఘోషసంజ్ఞ
కలదికాదనియును, కకారాదులలో నెకటియునుకాదనియును, అకారాదిషోడశ
స్వరములలో నెకటియునుకాదనియును, తాలుదంతోష్ఠనాసికములు ఆధారము

గాఁగలవర్ణములలో నెకటియునుకాదనియును, రేఖవలనఁబుట్టలేదనియును, ఉష్ణములగు శ ష స హ లలోనెకటియునుకాదనియును మఱియేమనిన సర్వోత్తమమైనదనియును, సర్వలోకప్రసిద్ధమైనదనియును, ఏవిధముచేతనునశించునది కాదనియును, తెలియవలెనని తాత్పర్యము.

ఇప్పుడు భగవంతుఁడగు కృష్ణునిచేతఁ జెప్పఁబడినబ్రహ్మజ్ఞానమును అనుభవజ్ఞానదార్థ్యముకొఱకు అర్జునుఁడు మరలనడుగుచున్నాఁడని తెలియనది.

అరున ఉవాచ.

అర్జునుఁడు అడుగుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ జ్ఞాత్వాసర్వగతంబ్రహ్మ సర్వభూతనివాసితం

ఇంద్రియాణానిరోధేన కథంసిద్ధ్యంతియోగినః॥

౫౭

టీ॥ యోగినః = యోగులు, బ్రహ్మ = బ్రహ్మమును, సర్వభూతనివాసితమ్ = సర్వభూతములయందు అంతర్యామిరూపముతోనున్నదానినిగాను, సర్వగతమ్ = సర్వమునువ్యాపించినదానినిగాను, జ్ఞాత్వా = తెలిసి, ఇంద్రియాణామ్ = ఇంద్రియములయొక్క, నిరోధేన = నిరోధముచేత, కథమ్ = ఎట్లు, సిద్ధ్యంతి = జ్ఞానానుభవసిద్ధికలవారగుచున్నారు.

తా॥ ఓ కృష్ణుడా ! యోగులు బ్రహ్మమును సర్వభూతములయందును నివసించియున్నదానినిగాను, సర్వమును, పొందినదానినిగాను తెలిసికొని ఎట్లు సిద్ధినిబొందుచున్నారు అనితాత్పర్యము.

శ్రీభగవానువాచ.

సంపత్కరుఁడును పద్మజైశ్వర్యసంపన్నుఁడును అయిన శ్రీకృష్ణుఁడు ఏయుపాయముచేత యోగులు ముక్తులగుదురని యర్జునుఁడడిగిన ప్రశ్నమునకు సమాధానమును జెప్పచున్నాడు.

శ్లో॥ ఇంద్రియాణానిరోధేన దేహపశ్యంతిమానవాః

దేహేనష్టేకుతోబుద్ధి ర్బుద్ధినాశేకుతోజ్ఞతా॥

౫౮

టీ॥ మానవాః = మనుష్యులు, ఇంద్రియాణామ్ = ఇంద్రియములయొక్క, నిరోధేన = నిగ్రహముచేత, దేహే = దేహమునందు, (దేవమ్ = దేవుని) పశ్యంతి = చూచుచున్నారు, దేహే = దేహము, నష్టేనతి = నష్టమైనదగుచునుండఁగా, బుద్ధిః = బుద్ధి, కుతః = ఎట్లు ; బుద్ధినాశేనతి = బుద్ధినశించిన దగుచునుండఁగా, జ్ఞతా = జ్ఞానానుభవము, కుతః = ఎట్లు ?

తా॥ మానవులు అనఁగా యోగులు ఇంద్రియములయొక్క నిరోధముచేత దేహమందు ఈశ్వరుని చూచుచున్నారు. అనఁగా ఇంద్రియనిరోధదార్థ్యముచేత సాక్షాదపరోక్షజ్ఞానము లేకపోయినను ఆయింద్రియనిరోధము అపరోక్షజ్ఞానమునకు సాధనమగునని యెఱుఁగవలయును. మఱియును, దేహమునష్టమైనపుడు దృఢములేదు కనుక బుద్ధియును నష్టమగుననియును, దానివలన తత్త్వజ్ఞానము నీధింపదు కనుక జ్ఞాతయగువానికి అపరోక్షజ్ఞానమెక్కడిదనఁగా ఇంద్రియనిగ్రహముచేత శ్రవణమనన నిధిధ్యాసములు కలుగును. కనుక దానికి కారణమగును. కాఁబట్టి ఆజ్ఞానము ఎంతవఱకు అనుష్ఠేయమని యడిగితివి కనుక దానికి అవధిని యీక్షించి శ్లోకముచేత చెప్పచున్నాఁడు.

శ్లో॥ తావదేవనిరోధస్యా ద్యావత్తత్త్వంనవిందతి

విదితేతుపరేతత్త్వే ఏకమేవానుపశ్యతి॥

౫౯

టీ॥ యావత్ = ఎంతపర్యంతము, తత్త్వమ్ = అపరోక్షజ్ఞానమును, నవిందతి = ఎఱుఁగఁడో, తావదేవ = అంతవఱకే, నిరోధః = సమాధిస్థుఁడై యింద్రియనిరోధము కలవాఁడు, స్యాత్ = అగును, పరే = సర్వోత్తమమైన, తత్త్వే = తత్త్వము, విదితే సతి = తెలియఁబడినదగుచునుండఁగా, ఏకమేవ = ఒక్కబ్రహ్మమునే, అనుపశ్యతి = చూచుచున్నాఁడు.

తా॥ ఎంతదనుక ఆత్మతత్త్వజ్ఞానమును తెలిసికొనఁడో అంతవఱకును సమాధిస్థుఁడై యింద్రియనిరోధముకలవాఁడు కావలయును. మఱియును, అఖిండానందైకబ్రహ్మము తెలియఁబడినదగుచునుండఁగా ఒక్కటియును దేహేంద్రియాదిసాధనరహితమును అయినబ్రహ్మము నెక్కదానినే చూచుచున్నాఁడు. అనఁగా, ఆత్మపృథివిక్తమున నేమియును లేదనియును, బ్రహ్మపరోక్షజ్ఞానము కలిగినపిమ్మట సాధనానుష్ఠానముతోఁ బనిలేనియును, తెలియవలసినదని తాత్పర్యము మఱియును ఎంతదనుక అపరోక్షజ్ఞానముకలుగదో అంతవఱకును గురుశాస్త్రయుక్తులచేత ఇంద్రియనిగ్రహముకలవాడై సమాధిసాధనములను జేయవలసినదనియును, అట్లుచేయనివానికి అపరోక్షబ్రహ్మజ్ఞానము నీధింపదనియును ఈక్రిందిశ్లోకముచేతఁ దెలుపుచున్నాఁడని యెఱుఁగవలయును.

శ్లో॥ నవచ్ఛిద్రగతాదేహః స్సవంతిగళికాశ్చ

నైవం బహువిశుద్ధంస్యా త్పుమాన్బ్రహ్మనవిందతి॥

౬౦

టీ॥ దేహః = దేహములు, నవచ్ఛిద్రగతాః = నవరంధ్రములనుపొందినవి, తస్మాత్ = అందువలన, గళికాశ్చ = చిల్లులుపడినకుండలవలె, స్సవంతి = జ్ఞానమునుగ్రహింపఁ

జేయుచున్నవి, ఏవంశీతే=ఈలాగున, అగుచుండఁగా, బ్రహ్మ=బ్రహ్మమును, విశు
ద్ధమ్=పరిశుద్ధమైనదానినిగా, (నానువశ్యతి = చూచుచుండలేదు.) తస్మాత్=అందు
వలన, బ్రహ్మ=బ్రహ్మమును, పుమా=పురుషుఁడు, నవిందతి=తెలిసికొనఁడు.

తా॥ నవరంద్రములతోఁ గూడిన దేహములు చిల్లులుపడినకుండలవలె జ్ఞానమును
స్రవించఁజేయుచున్నవి కావున బ్రహ్మము పరిశుద్ధమైనదిగాఁ గనఁబడదు. మఱియును
పురుషుఁడు బ్రహ్మమును తెలిసికొనుటలేదు. మఱియును అజ్ఞానకార్యము శరీరమని
యును శరీరము నవచ్ఛిద్రములుగలదనియును అట్టిశరీరమునుండి విషయేచ్ఛలు బయలు
వెడలుచుండుననియును, అట్టిశరీరమునందు జ్ఞానము నిలిచియుండదనియును వృత్తులు
విషయఘటితములనియును తెలియవలయును నవచ్ఛిద్రములుగల దేహమునందు
జ్ఞానము నిలిచియుండదుకనుక విషయయుక్తమైన చిత్తమునకు బ్రహ్మము శుద్ధముగాఁ
దెలియదు. తెలియశక్యముగాని యీశ్వరతత్త్వబింబత్వాదిఘటనలు కలుగనేరవు. ఆ
లాగున బ్రహ్మమందు బింబత్వాదిఘటనలుకలిగిన సుఖదుఃఖాభిమానులైనజీవులు బ్రహ్మ
మును తెలియఁజాలరు. అనఁగా ఆనందానుభవమును పొందరనుట.

 తత్త్వాపరోక్షపర్యంతమును గురూక్తప్రకారము సమాధిసాధనము కర్త
వ్యము. శ్రవణమనననిధిధ్యాసములచేత బ్రహ్మపరోక్షము కలుగుచుండఁగా నపుడు
విధినిషేధాతీతమగుటచేత కర్తానుష్ఠానముతోఁ బనిలేదనియెడు నభిప్రాయముతో శ్రీ
కృష్ణుఁడు ఈక్రిందిశ్లోకమును జెప్పచున్నాఁడు అని యెఱుఁగవలయును.

శ్లో॥ అత్యంతమలినోఽహం దేహీచాత్యంతనిర్మలః

ఉభయోరంతరంజ్ఞాత్వా కస్యశౌచంవిధీయతే॥

౬౧

టీ॥ దేహః=దేహము, అత్యంతమలినః=మిగులమలినమైనది, దేహీచ=జీవుఁ
డు, అత్యంతనిర్మలః=అధికముగామలినరహితుఁడు, ఉభయోః=ఆరెంటియొక్క
యును, అంతరమ్=తారతమ్యమును, జ్ఞాత్వా=తెలిసి, కస్య = దేనికి, శౌచమ్=పరి
శుద్ధత, విధీయతే=విధింపఁబడుచున్నది.

తా॥ దేహము మిగులమలినమైనది అనఁగా దేహము పాంచభౌతికమైనది కనుక
జడత్వముకలది. జీవుఁడు అత్యంతమును నిర్మలుఁడు, అనఁగా అహంకారోపపాదక
మైన సంసారరహితుఁడు. దేహజీవులయొక్క తారతమ్యమును తెలిసికొని అనఁగా
దేహజీవులనిలుకడ కల్పితమని నిజమును తెలిసినపిమ్మట ఆరెంటిలో దేనికి శుచి
త్వము విధింపఁబడుచున్నది? అనఁగా శుచిత్వము దేహమునకా లేక ఆత్మకా? అని
వికల్పించి దేహము మలభాండమగుటచేత జలములు శుద్ధిపఱుపఁజాలవనియును,
జీవాత్మ యెల్లప్పుడును పరిశుద్ధుఁడగుటచేత శౌచాదికర్మలు అనావశ్యకములనియును
తెలియవలసినదని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ పరావృక్షేషుసంజాతా పశ్యంతీభూజలేషుచ
మధ్యమాపశువక్త్రేషు మనుష్యేషుచవై ఖరీ॥

౬౨

టీ॥ వృక్షేషు=వృక్షములయందు, పరా = పరాయను పేరుగలవాక్కు, సంజాతా=పుట్టినది, (అభూత్=అయెను.) భూజలేషుచ=భూమియందును జలములయందును, పశ్యంతీ=పశ్యంతియను పేరుకలది, (అభూత్=అయెను.) పశువక్త్రేషు=పశుపులవక్త్రములయందును, మధ్యమా = మధ్యమమను పేరుకలది, (అభూత్=అయెను.) మనుష్యేషుచ=మనుష్యులయందు, వై ఖరీ=శబ్దరూపమైనవాక్కు, (అభూత్=అయెను.)

తా॥ వృక్షములయందు పరయనువాక్కు ఉండుననియును, భూమియందును జలములయందును పశ్యంతియనువాక్కు కలిగియున్నదనియును, పశుపులవక్త్రములయందు మధ్యమయనువాక్కు కలిగియుండుననియును, మనుష్యులయందు శబ్దరూపమగు వై ఖరీవాక్కు కలిగియుండుననియును తెలియవలసినదని తాత్పర్యము.

గద్య॥ ఇతి శ్రీమత్సహాభారతే శాతసాహస్రసంహితాయాం వైయాసిక్యాం శ్రీమదశ్వమేధపర్వణి శ్రీభగవదుత్తరగీతానూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదేబ్రహ్మప్రతిపాదక యోగోనామ ప్రథమోధ్యాయః.

టీ॥ శాతసాహస్రసంహితాయామ్ = నూరువేలశ్లోకములచేత కూర్పబడినదియును, వైయాసిక్యామ్=వ్యాసప్రోక్తమును (అయిన), శ్రీమత్సహాభారతే=సంపత్కరమైనసహాభారతమును గ్రంథమునందు, శ్రీమదశ్వమేధపర్వణి = సంపత్కరమైనయశ్వమేధపర్వమునందలి, శ్రీభగవదుత్తరగీతానూపనిషత్సు = శ్రీభగవంతునిచేతఁ జెప్పబడినయుత్తరగీత లనువేదాంతములయందు, బ్రహ్మవిద్యాయామ్ = బ్రహ్మజ్ఞానబోధకమైన, యోగశాస్త్రే = యోగశాస్త్రమునందు, శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే = సంపత్కరుఁడైనకృష్ణార్జునులసంవాదమందు, బ్రహ్మప్రతిపాదకయోగోనామ=బ్రహ్మమును ప్రతిపాదించునట్టి యోగమనియెడు, ప్రథమః = మొదటిదైన, అధ్యాయః = అధ్యాయము, ఇతి=ముగిసెను.

తా॥ నూరువేలశ్లోకములుగలదియును, వేదవ్యాసమునివరునిచేతఁబడినదియును అయిన శ్రీమహాభారతమునందలి యశ్వమేధపర్వమునందు శ్రీకృష్ణునిచేతఁ జెప్పబడిన వేదాంతములయందు బ్రహ్మప్రతిపాదకయోగమనియెడు మొదటియధ్యాయము ముగిసెను.

ఓం

శ్రీకృష్ణాయ పరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీభగవదుత్తరగీత—యోగశాస్త్రము.

ద్వితీయోధ్యాయః.

అర్జునఉవాచ.

అర్జునుఁడు అడుగుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ ఆరూఢస్యముముక్షోశ్చ స్వరూపంపరికీర్త్యతే
తత్రారూఢస్యబింద్వైక్యం కథంస్యాదితిపృచ్ఛతి॥

టీ॥ ఆరూఢస్య = ఆరూఢునియొక్కయును, ముముక్షోశ్చ = మోక్షమునంది
చ్ఛగలవానియొక్కయును, స్వరూపమ్ = స్వరూపము, (అనఁగాలక్షణము) పరికీర్త్య
తే = చెప్పబడుచున్నదిగదా. తత్ర = ఆయిరువురిలో, ఆరూఢస్య = ఆరూఢునకు,
బింద్వైక్యమ్ = బిందువుతో నేకత్వము, కథమ్ = ఎట్లు, స్యాత్ = అగును. ఇతి = ఇట్లుని,
పృచ్ఛతి = అడుగుచున్నాఁడు.

తా॥ ఓకృష్ణుడా! ఆరూఢునియొక్కయును, మోక్షమునందిచ్ఛ కలవానియొ
క్కయును లక్షణము చెప్పబడుచున్నదికదా! ఆయిరువురిలోపల ఆరూఢునకు
బిందువుతో నైక్యమెట్లుకలుగుచున్నదని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ జ్ఞాత్వాసర్వగతంబ్రహ్మ సర్వజ్ఞంపరమేశ్వరమ్
అహంబ్రహ్మేతినిర్దేష్టుం ప్రమాణంతత్రకింభవేత్॥

టీ॥ (జీవః = జీవుఁడు) బ్రహ్మ = బ్రహ్మముగాను, సర్వగతమ్ = సర్వమునుపొం
దిన వానినిగాను, సర్వజ్ఞమ్ = సర్వమును దెలిసినవానినిగాను, పరమేశ్వరమ్ =
సర్వోత్తముఁడును సర్వనియామకుఁడును అయినవానినిగాను, జ్ఞాత్వా = తెలిసి
కొని, అహమ్ = నేను, బ్రహ్మేతి = బ్రహ్మమని, నిర్దేష్టుమ్ = నిర్దేశించుటకు, తత్ర =
ఆవిషయమునందు, ప్రమాణమ్ = ప్రమాణము, కిమ్ = ఏది, భవేత్ = అగును.

తా॥ జీవుఁడు బ్రహ్మముగాను, సర్వమును పొందినవానినిగాను సర్వమును
దెలిసినవానినిగాను పరమేశ్వరునిగాను తెలిసికొని నేనుబ్రహ్మమని నిర్దేశించుటకు
ఆవిషయమునందు ప్రమాణమేది? అనఁగా నేనేబ్రహ్మమని నిర్దేశించుటకును ఆబ్ర
హ్మమునందైక్యమగుటకును ప్రమాణమేది యని మఱిల అడిగెనని తాత్పర్యము.

శ్రీభగవానువాచ.

సంపత్కరుండును షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నుండును అయిన

శ్రీకృష్ణుండు చెప్పచున్నాడు.

శ్లో॥ యథాజలంజలేక్షిప్తం క్షీరేక్షీరంఘృతేఘృతం
అవిశేషోభవేత్తద్వజ్జీవాత్పరమాత్మనోః ॥

3

టీ॥ జలే=ఉదకమునందు, క్షీప్తమ్ =ఉంచబడిన, జలంయథా = జలమువలెను, క్షీరే =క్షీరమునందు, క్షీప్తమ్ = ఉంచబడిన, క్షీరంయథా = పాలవలెను, ఘృతే=ఘృతమునందు, క్షీప్తమ్ =ఉంచబడిన, ఘృతంయథా = నేతివలెను, తద్వత్ =అలాగుననే, జీవాత్పరమాత్మనోః = జీవాత్పరమాత్మలకు, అవిశేషః = సమానము, భవేత్ =అగును.

తా॥ జలమునందుంచబడిన జలము భేదపడనివిధముగను, క్షీరమునందుంచబడిన క్షీరమునకు భేదములేనివిధముగను, ఘృతమునందుంచబడిన ఘృతమునకు భేదములేనివిధముగను, జీవాత్పరమాత్మలకుఁ గొంచెమైననుభేదములేదని యెఱుఁగవలయును. మఱియును అవిద్యచేత జీవాత్పరమాత్మలకు భేదమున్నట్లు కనబడినను అవిద్యానివృత్తియైనపిమ్మట ఆ జీవాత్పరమాత్మలకు ఏకత్వమేకాని భేదములేదని తాత్పర్యము. మఱియును ఈ విధముగా ఐక్యజ్ఞానము గురుముఖమువలననే లభించును గాని తక్కినస్వతంత్రయుక్తివిచారమువలనను శాస్త్రపాండిత్యమువలనను అవిద్యానివర్తియై బ్రహ్మపరోక్షజ్ఞానము సంభవింపదు. కాబట్టి సద్గురువుల నాశ్రయించి కృతార్థుండుకావలయునని యీక్రిందిశ్లోకముచేతఁ దెలియఁజేయుచున్నాడని యెఱుఁగవలయును.

శ్లో॥ జీవేపరేణతాదాత్మ్యం సర్వగంజ్యోతిరీశ్వరం
ప్రమాణలక్షణంజ్ఞేయం స్వయమేకాగ్రవేదినా॥

౪

టీ॥ స్వయమ్=అధికారియైనతాను, ఏకాగ్రవేదినా = వృత్తిరహితుఁడై యేకాగ్రచిత్తుఁడై బ్రహ్మనిష్ఠుఁడైనగురువుచేత, ప్రమాణలక్షణమ్ = ప్రమాణస్వరూపము, జ్ఞేయమ్=తెలియఁదగినది, జీవే=జీవునియందు, పరేణ=పరమాత్మతో, తాదాత్మ్యమ్=ఐక్యమును (గురౌ=గురువు, బోధయతిసతి = బోధించుచుండఁగా, స్వయమ్=తాను) సర్వగమ్=సర్వవ్యాపియును, జ్యోతిః=జ్యోతి స్స్వరూపుండును, ఈశ్వరమ్ =సర్వలోకనియామకుండును (అయిన బ్రహ్మమును, నేవితుమ్ = ఐక్యభావముతో నేవించుటకు, అర్హః=తగినవాఁడు, భవతి=అగుచున్నాఁడు.)

తా॥ తానువృత్తిశూన్యుడై, ఏకాగ్రచిత్తుడైన బ్రహ్మనిష్ఠకలగురువుచేతఁ బ్రమాణలక్షణములను దెలియవలయును. మఱియును ఉపదిష్టమైన ప్రమాణలక్షణాదులచేతను, తత్త్వమస్యాదిమహా వాక్యములచేతను, జీవునియందు పరమాత్మతో తాదాత్మ్యమును గురువుబోధింపుచుండఁగా ఆబోధను ఆలకించి యాప్రకారము గురూపదేశమందు నిలిచియుండువాఁడు తనకుఁదానే సర్వవ్యాపియై, పరంజ్యోతిస్స్వరూపమైన యీశ్వరునితో నైక్యమగుట కర్హుఁడగునని తాత్పర్యము.

అర్జున ఉవాచ.

ఇట్లు గురూపదేశానంతరమందు భావిజ్ఞానమునకు కర్తయోగమువలనఁ బ్రయోజనమేమని యర్జునుఁడడుగుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ జ్ఞానేనైవ భవేద్జ్ఞేయం విదిత్వా తత్క్షణేనతు

జ్ఞానమాత్రేణముచ్యేత కింపునర్యోగధారణాత్ ॥

౫

టీ॥ జ్ఞానేనైవ = జ్ఞానముచేతనే, జ్ఞేయమ్ = తెలిసికొనఁ దగినవస్తువును, తత్క్షణేనతు = అక్షణముననే, విదిత్వా = తెలిసికొని, జ్ఞానమాత్రేణ = జ్ఞానముచేత, ముచ్యేతచేత్ = బంధములనుండి విడువఁబడెనేని, అనఁగా ముక్తుఁడయ్యేనేని, యోగధారణాత్ = యోగధారణమువలన, కింపునః = మరలఁ దెలియఁదగినదియేది, భవేత్ = అగును.

తా॥ ఓకృష్ణుడా ! జ్ఞానముచేతనే తెలిసికొనఁదగిన వస్తువును అనఁగా బ్రహ్మమును అప్పుడేతెలిసికొని యాజ్ఞానముచేతనే ముక్తుఁడైనయెడల యోగధారణముచేత ప్రయోజనమేమి ! ఏమియును ప్రయోజనముకనఁబడలేదు. కాఁబట్టి యోగధారణ వ్యర్థమగునుగదా ! అనితాత్పర్యము.

ఈ విధముగా అర్జునుఁడు కర్తయోగము వ్యర్థమగునని శంకింపఁగా నెంతదనుక అపరోక్షానుభవములేదో అంతవఱకును అంతఃకరణవృత్తి శూన్యమగుట కొఱకు దానికిసాధనమైన యోగధారణను అవశ్యముగఁ జేయవలసినదనియును, అపరోక్షజ్ఞానము లభించినపిమ్మట యోగమనియెడు కర్తానుష్ఠానముతోఁ బనిలేదనియును, సంపత్కరుఁడును షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నుఁడును అయిన శ్రీకృష్ణుఁడు ఈ క్రిందిశ్లోకముచేతఁ దెలుపుచున్నాఁడు అని యెఱుఁగవలయును.

శ్రీభగవానువాచ.

భగవంతుఁడు చెప్పచున్నాఁడు.

శ్లో॥ జ్ఞానేనదీపితేదేహే బుద్ధిర్బ్రహ్మసమన్వితం

బ్రహ్మజ్ఞానాగ్నినావిద్యాన్నిర్దహేత్కర్తృబంధనమ్ ॥

౬

టీ॥ విద్యా=అత్తజ్ఞానముకల పండితుఁడు, జ్ఞానేన = అత్తజ్ఞానముచేత, దేహే=దేహము, దీపితేనతి = ప్రకాశింపఁబడిన దగుచుండఁగా, బుద్ధిః=నిశ్చయాత్మకమైనబుద్ధి, బ్రహ్మసమన్వితంసత్ = బ్రహ్మముతోగూడినదగుచునుండఁగను (అనఁగా అసంభావనాశూన్యుడై) బ్రహ్మజ్ఞానాగ్నినా=బ్రహ్మజ్ఞానమనియెడు నిష్పచేత, కర్మబంధమ్=కర్మమనియెడు పాశమును, నిర్దహేత్ =దహించును.

తా॥ ఓ అర్జునుఁడా ! బ్రహ్మజ్ఞానముకలపండితుఁడు, ఆ బ్రహ్మజ్ఞానముచేత దేహముప్రకాశించు చుండఁగను నిశ్చయాత్మకమైనబుద్ధి బ్రహ్మమునుగూడినదగుచు నుండఁగను అసంభావన విపరీతభావన అన్యధాభావన అనునవిలేని వాఁడగును. పిమ్మట బ్రహ్మజ్ఞానమనియెడు నిష్పచేత కర్మబంధమును కాల్చివేయును.

తై॥ ఈ విషయమే “యథైథాంసేనమిద్ధోగ్ని ర్భస్మసాతుగుతేర్జున జ్ఞానాగ్నిస్సర్వకర్తాణి భస్మసాతుగుతేతథా—భగవద్గీత—4 అధ్యాయము 37 శ్లోకము.” అని యుద్ధకాలమునందుఁ జెప్పఁబడినగీతలలోని నాల్గవయధ్యాయమునందుఁ గూడఁ జెప్పఁబడియె. ఆ నాల్గవయధ్యాయమునందలి యాశ్లోకమును భగవంతుఁ డే యభిప్రాయముతో నేనిమిత్తముగఁ జెప్పినదియును వివరించెదను. ఎట్లు నినః—ఓ కృష్ణుడా ! సముద్రమునుదాటినట్లు జ్ఞానియగువాఁడు పుణ్యపాపముల నుతరించునని చెప్పితివికదా ! పుణ్యపాపములు దాటిన దాటనిమ్ము. పుణ్యపాపములను అతిక్రమించినమాత్రముచేత పుణ్యపాపములకు నాశమెట్లుకలుగునని అర్జునుఁడు అడిగెనేమోయని తలఁచి శ్రీకృష్ణుఁడు ఆశ్లోకముచేత సమాధానమును చెప్పెను. “శ్రు ॥ భిద్యతేహృదయగ్రంథి ఛిద్యంతే సర్వసంశయాః క్షీయంతే చాస్యకర్తాణి తస్మిన్దృష్టిపరావరే ॥ —బ్ర ౪ అ ౧ పా ౧౩ సూ ॥ తదధిగమ ఉత్తరపూర్వార్వాఘఁమోరశ్లేష వినాశౌతద్వ్యపదేశాత్, ౧౪ సూ ॥ ఇతరస్యాప్యేవ మసంశ్లేషఃపాతేతు, ౧౫ సూ ॥ అనారబ్ధకార్యేవవతు పూర్వేతదవధేః” — శ్రు ॥ అసంసారియైన యాపరబ్రహ్మము చూడఁబడినవాఁడగుచునుండఁగా అవిద్యా వాసనామయమైన హృదయగ్రంథి భేదింపఁబడుచున్నది. అజ్ఞానవిషయములయిన సర్వసంశయములును భేదింపఁబడుచున్నవి. ఈ బ్రహ్మవేత్తయొక్క ఆగామిసంచితములయిన పుణ్యపాపకర్మములు అన్నియునునశించుచున్నవి—౧౩ సూ ॥ శ్రుతియందుఁజెప్పఁబడియుండుటవలన బ్రహ్మప్రాప్తికలుగుచునుండఁగా ఆగామిసంచితములగుపాపములకు అశ్లేషవినాశములు అగుచున్నవి—౧౪ సూ ॥ పాపమునకు వలెనే పుణ్యమునకుఁగూడ అశ్లేషవినాశములు కలుగుచున్నవి. బంధహేతువులైన ధర్మాధర్మములకు విద్యాసామర్థ్యమువలన అశ్లేషవినాశములు కలుగుచున్నవి. కనుక

బ్రహ్మవేత్తకు శరీరపాతమునందు ముక్తికలుగుచున్నది—౧౫ సూ॥ ఆగామిసంచి తములగు పుణ్యపాపములుమాత్రమే బ్రహ్మజ్ఞానమువలన నశించుచున్నవి. దేహవసా నమువలకును ఉండునని శ్రుతియందుఁ జెప్పఁబడియుండుటవలన బ్రహ్మజ్ఞానికిఁ గూడ ప్రారబ్ధకర్తృముమాత్రము శరీరపాతమువలకును ఉండును.—అనుశ్రుతి సూ త్రప్రమాణముల ననుసరించి విచారింపఁగా చక్కఁగాఁ బ్రబ్ధిలింపఁజేయఁబడిన అగ్ని హోత్రుఁడు కట్టెలను భస్మముగాఁజేయునట్లు, జ్ఞానాగ్ని, ప్రారబ్ధకర్తృముల కంటె ఇతరములగు ఆగామిసంచిత పుణ్యపాపములను భస్మముగాఁ జేయునని తెలియవలయును.

శ్లో॥ “శ్రు॥ దస్యతావదేవచిరంయావన్నవిమోక్ష్యే, అథసంపత్స్యే”—
 “బ్ర॥ ౪ అ ౧ పా ౧౯ సూ॥ భోగేనత్వితరేక్షపయిత్యాథసంపత్స్యేతే” = బ్రహ్మత్వ జ్ఞానముకలవాఁడు ఎంతవఱకు ప్రారబ్ధకర్తృముచేత విడువఁబడఁడో అనఁగా బ్రహ్మ జ్ఞానియొక్క శరీర మెంతవఱకుండునో అంతవఱకును ప్రారబ్ధకర్తృముండును, కనుక దేహపాతానంతరమందు బ్రహ్మము పొందఁబడగలదు. అనఁగా ముక్తుఁడగుచున్నాఁ డనుట. సూ॥ ధర్మాధర్మరూపములగు ప్రారబ్ధకర్తృములను అనుభవముచేత నశింపఁజేసి బ్రహ్మవేత్తయగువాఁడు బ్రహ్మమును పొందుచున్నాఁడు. అనునట్టి శ్రుతిసూత్రప్రమా ణానుసారముగ జ్ఞానము కలుగఁజేయుటకును కారణమైన దేహమును కలుగఁజేసిన కర్తృములకు అట్టిదేహము నశించినవెంటనే నాశముకలుగునని యెఱుఁగవలయును.

శ్లో॥ బ్ర॥ ౩ అ ౩ పా ౩౩ సూ॥ యావదధికారమవశ్శీతి రాధికారికా త్వాత్ = అధికారిక పురుషులకు అధికారమున్నంతవఱకును ఉనికికలదు. అనుప్రమా ణానుసారముగ అధికార పురుషులగు వసిష్ఠుఁడు అపాంతరతముఁడు మొదలుగాఁగల వారలకు జ్ఞానమును కలుగఁజేయునట్టి దేహమునకు కారణములయిన కర్తృము లేవి కలవో అవియే మఱియొకదేహమును కలుగఁజేయుచున్నవని తెలియవలయును. మఱియును, అధికారము అనేకజన్మములను కలుగఁజేయునట్టిదికూడ అయియుం డును. ఉపాసకులగువారలకు బలవత్ప్రారబ్ధఫలముగలకర్తృము అనేకజన్మములదనుక నుండుననియును, ఇతరులకు అనఁగా జ్ఞానులకు అట్లుండదనియును, ఇదివఱకు ఆరంభింపఁబడిన ఫలముగలకర్తృములు (ప్రారబ్ధకర్తృములు) అనుభవించుటవఱకును ఉండుననియును, అనుభవము ఒకజన్మముతోడనే నశించుటయును, అనేకజన్మ ములను కలుగఁజేసి నశించుటయును కలదనియును, తెలియవలయును.

శ్లో॥ మఱియును, వైనజెప్పఁబడిన విధముగఁ తత్త్వజ్ఞానమునుపొందినవానికి ఇరకమీదటజేయఁదగిన కార్యము లేదని యాక్రిందిశ్లోకముచేతఁ జెప్పచున్నాఁడని యెఱుఁగవలయును.

శ్లో॥ తతఃపవిత్రంపరమేశ్వరాఖ్య మద్వైతరూపంవిమలంబరాభం
యథోదకేతోయమనుప్రవిష్టం తథాత్మరూపంనిరుపాధిసంస్థమ్॥

టీ॥ తతః=తత్త్వజ్ఞానముకలిగినపిమ్మట, ఉదకే=అపరిచ్ఛిన్నమైనయదకము నందు, అనుప్రవిష్టమ్=ప్రవేశింపఁబడిన, తోయంయథా=ఉదకము ఏవిధముగానో, తథా=ఆవిధముగా, పవిత్రమ్ = పావనమైనదియును, పరమేశ్వరాఖ్యమ్ = పరమేశ్వరుఁడను పేరుకలదియును, అద్వైతరూపమ్=సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేద శూన్యమును, విమలంబరాభమ్=నిర్మలమైనయాకాశముయొక్క కాంతివంటికాంతిగలదియును, నిరుపాధిసంస్థమ్ = ఉపాధిరహితమైయున్నదియును అగు, ఆత్మరూపమ్ = ఆత్మస్వరూపమును, భావయేత్ = భావనచేయవలయును.

తా॥ అటుపిమ్మట మహిమాదకమందుప్రవేశ పెట్టఁబడినయదకమువలె జీవాత్మ కూడ భేదరహితమైనదగుచున్నదని యెఱుఁగవలయును; మఱియును, ఆత్మస్వరూపమును, పరిశుద్ధమైనదియును, పరమేశ్వరసంజ్ఞకలదియును, నిర్మలమైనయాకాశమువలెదేనియొక్కయును సంబంధములేనిదియును, సజాతీయ విజాతీయస్వగతభేదశూన్యమును, ఉపాధిరహితమైనదియును, అయిన దానినిగాభావనచేయవలయును మఱియును నిర్మలాకాశమువలె పరిశుద్ధమైన యద్వయబ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానము కలిగినపిమ్మట జలముతోజలముచేరునటుల, ఉపాధిరహితుఁడైన పరమాత్మను బొందుచున్నాఁడు. అనఁగానాజీవుఁడు సత్సంస్కారవిశేషములచేతఁ బాపాధికకృత్యత్వాదిభేదరహితుఁడై పరమాత్మస్వరూపుఁడగుచున్నాఁడని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ ఈవిధముగా ఇష్టదుఃఖేషుఁబడినయదాహరణమువలన తత్త్వజ్ఞానము కలుగుననిచెప్పి యోగధారణములేనివానికి జీవబ్రహ్మైక్యముకలుగుట దుర్లభమని యీక్రిందిశ్లోకముచేతఁ బెప్పించుచున్నాఁడని యెఱుఁగవలయును.

శ్లో॥ ఆకాశవత్సూక్ష్మశరీరఆత్మ నదృశ్యతేవాయువదంతరాత్మా

సబాహ్యకాభ్యంతరనిర్మలాత్మా జ్ఞానోల్కయాపశ్యతీచాంతరాత్మా॥

టీ॥ ఆత్మా = పరమాత్మ, ఆకాశవత్ = ఆకాశమువలె, సూక్ష్మశరీరః = సూక్ష్మమైనశరీరముకలవాఁడు కనుక నే, నదృశ్యతే=చూడఁబడుచుండలేదు, అంతరాత్మా = అంతర్యామియగుపరమాత్మ, వాయువత్ = వాయువువలె, నదృశ్యతే = చూడఁబడుచుండలేదు, సబాహ్యకాభ్యంతరనిర్మలాత్మా=బాహ్యభ్యంతరములయందు నిర్మలమైనమనస్సుకలవాఁడును, అంతరాత్మాచ = అంతర్ముఖమైన చిత్తముకలవాఁడును, అయినజీవుఁడు, జ్ఞానోల్కయా=ఆత్మజ్ఞానమనియెడుదీపముచేత, (ఐక్యమ్ = ఏకత్వమును) పశ్యతి=చూచుచున్నాఁడు.

తా॥ ఓ అర్జునుడా! ఆత్మ ఆకాశమువలె సూక్ష్మమైన శరీరముకలవాడవు కనుకనే అనఁగా ఆత్మ అతీంద్రియము కనుక కనబడఁడు. మఱియును, ఆత్మ వాయువువలెను కనబడఁడు. అయినప్పటికిని బాహ్యభ్యంతరములయందు నిర్మలమైన మనస్సుకలవాడవును, అంతర్ముఖమైనచిత్తముకలవాడవును, అయినజీవుడవు, జ్ఞాన మనియెడుదీపముచేత జీవబ్రహ్మైక్యమునుచూచుచున్నాడని తాత్పర్యము. అనఁగానిర్వికల్ప సమాధికలవాడవై స్వస్వరూపానుభవము కలవాడగుచున్నాడని తెలియునది.

అర్జున మఱియును, అర్చిరాదిమార్గముచేత లోకాంతరప్రాప్తియనియును, దానిచేత నేముక్తియనియును, చెప్పనట్టిమతమును నిరాకరించుటకొఱకు “శ్రు॥ ఆత్మా బ్రహ్మ సమశ్చ తే” అనునట్టి శ్రుతిప్రమాణానుసారముగ పూర్వము చెప్పబడిన జ్ఞానులకుఁ గలుగు ముక్తిస్వరూపమును ఈక్రిందిశ్లోకముచేతఁ జెప్పచున్నాడని తెలియవలెను.

శ్లో॥ యత్రయత్రమృతోజ్ఞానీ ఏకదానేకమృత్యునా
యథాసర్వగతంవ్యోమ తత్రతత్రలయంగతః॥

టీ॥ సర్వగతమ్ = సర్వమునుపొందియున్న, వ్యోమయథా = ఆకాశమువలె యత్రయత్ర = ఎక్కడెక్కడ, ఏకదా = ఏకకాలముందు, అనేక మృత్యునా = అపమృత్యువులచేత, మృతః = మరణమును పొందినట్టి, జ్ఞానీ = బ్రహ్మజ్ఞుని, తత్రతత్ర = ఎక్కడక్కడ—అనఁగా బ్రహ్మమునందే, లయమ్ = లయమును, గతః = పొందిన వాడని, భవేత్ = అగును.

తా॥ సర్వవస్తువులయందును అవిచ్ఛిన్నమైన యాకాశమువలె ఎక్కడెక్కడ తగినకాలమునందు కాలమృత్యువుచేతఁగాని ఆకాలముందు అపమృత్యువు చేతఁగాని మరణమును బొందునట్టి జ్ఞాని బ్రహ్మమునందు లయమును పొందుచున్నాడని యెఱుఁగవలయును. మఱియును, జ్ఞానులకు దేశకాలాద్యపేక్షమరణము అక్కరలేదనియును, సర్వవ్యాఘ్రాది దుష్టజింతువులవలనను మూఢాదిదుర్జనులవలనను సంప్రాప్తమైన యపమృత్యునిమిత్రకమైన ప్రాయశ్చిత్తము జ్ఞానాధికులకుఁ బనిలేదనియును ఎఱుఁగవలయును. మఱియును, కనబడుచున్న ఘటమరంబులకు నాశము సంభవించునపుడు అందుండునట్టి యాకాశములు మహాకాశముతోఁ గలియువిధముగ జ్ఞానులు శరీరోపాధులతోఁ గూడి యెచ్చోట నెవ్విధంబున మృతఁబొందినను పరిపూర్ణబ్రహ్మముతోఁ గలియుచున్నారని యెఱుఁగవలయును.

శ్లో॥ మఱియును, జీవుడొక్కడేయయ్యును అనేకదేహములతో సంబంధముకలవాడై యుండుటవలన అనేకులవలె గనబడుచున్నాడేకాని వాస్తవముగ నానాత్వములేదనియును, పరోక్షత్వము అణుమాత్రమైనను సంభవింపదని నిశ్చయించి జీవునకు వ్యాపకత్వమును ఈక్రిందిశ్లోకముచేత సాధించుచున్నాడని యెఱుగవలయును.

శ్లో॥ శరీరవ్యాపకంవ్యోమ భువనానిచతుర్దశ
నిశ్చలోనిర్మలోదేహీ సర్వవ్యాపీనిరంజనః॥

౧౦

టీ॥ వ్యోమ=ఆకాశము, (యథా=ఏవిధముగా) శరీరవ్యాపకమ్ = శరీరమునందు వ్యాపించినదియును, చతుర్దశ = పదునాలుగైన, భువనాని = లోకములను, (వ్యాపకమ్ = వ్యాపించినదియును, భవతి = అగుచున్నదో, తథా = ఏవిధముగా) దేహీ=జీవుడు, నిశ్చలః = చలనరహితుడును, నిర్మలః = మలినరహితుడును, (అనగా పూర్వమునందుఁజెప్పఁబడిన యైదువిధములగుమలములు లేనివాడును,) సర్వవ్యాపీ=సర్వమునందును, వ్యాపించినవాడును, నిరంజనః = జడసంబంధశూన్యుఁడును, (భవతి=అగుచున్నాడు.)

తా॥ ఆకాశము శరీరముందును పదునాలుగులోకములయందును వ్యాపించి యుండువిధముగ జీవుడుకూడ చలనరహితుడును మలినరహితుడును, సర్వమునందును వ్యాపించియున్నవాడును, జడసంబంధశూన్యుఁడును, అయియున్నాడని, అనగా జగత్తు అవిద్యాపరిణామము కనుక ఆజగత్తున కుపాదానమైన యవిద్యయందు ప్రతిఫలించినవాడు విద్యాభాసకజీవుడే గనుక ఆజీవునకు వ్యాపకత్వమేకాని అణుత్వములేదని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ మఱియును, ఈవిధముగా బ్రహ్మజ్ఞానులయొక్క ముక్తిస్వరూపమును దెల్పి తత్త్వజ్ఞానసాధనానుష్ఠానముగలవానికి ఆయనుష్ఠాపనే సర్వపాపనివర్తికమని యీక్రిందిశ్లోకముచేత చెప్పచున్నాడని యెఱుగవలయును.

శ్లో॥ ముహూర్తమపియోగ శ్చేన్నాసాగ్రేమనసాసహ
సర్వంతరతిపాప్తానం తస్యజన్మశతార్జితమ్॥

౧౧

టీ॥ యోగః = జ్ఞానసాధనానుష్ఠానమైనయోగము, నాసాగ్రే = నానీకముయొక్కయగ్రభాగమునందు, మనసాసహ = మనస్సుతోఁగూడ, ముహూర్తమపి = క్షణమునేపైనను (స్యాచ్ఛేత్ = అయ్యెనేని, సః = ఆయోగము) తస్య = అట్టివానియొక్క, జన్మశతార్జితమ్ = సూరుజన్మములనుండి యార్జింపఁబడిన, పాప్తానమ్ = పాపమును, సర్వమ్ = సమస్తమును, తరతి = నశింపఁజేయుచున్నది.

తా॥ జ్ఞానసాధనానుష్ఠానమైనయోగము తుణమునేపైనను నాసాగ్రమునం
దు నిశ్చలమనస్సుతో నుండెనేని ఆయోగము, అట్లుభేచరీముద్ర యనుయోగము
కలవానియొక్క నూరుజన్మములనుండి యార్జింపఁబడిన పాపమును సర్వమును
నశింపఁజేయుచున్నదని తాత్పర్యము.

అథా మఱియును సద్యోముక్తియనియును క్రమముక్తియనియును ముక్తి
రెండువిధములైయున్నది. అరెంటిలో సద్యోముక్తి “యత్రయత్ర మృతోజ్ఞానీ,
నతస్యప్రాణాఉత్క్రామంతి, తత్త్రైవసర్వంవిలీయతే,” అనియెడు శ్రుతిస్మృతి
ప్రమాణములచేత ఇదివరకే ప్రతిపాదించఁబడియె. ఇప్పుడు “శ్లో॥ బ్రహ్మణాసహతే
సర్వే సంప్రాప్తేప్రతిసంక్షయే అజస్యాంతేకృతాత్మానః ప్రవిశంతిపరంపదమ్.” =
బ్రహ్మలోకమునకు అర్చిరాదిమార్గముచేత బోయినవారందఱును మహాప్రళయము
సంభవించుచుండఁగా బ్రహ్మతోఁగూడ ధన్యులై పరమపదమును పొందుచున్నారు
అనియెడు స్మృతిప్రమాణమును అనుసరించి క్రమముక్తిని నిరూపించుటకొఱకు అర్చి
రాదిమార్గమునఁ బోయినవారికి పునరావృత్తిలేదనియును, ధూమాదిమార్గముచేతఁ
బోయినవారికి పునరావృత్తియనియును, నిరూపించుటకై యోగధారణముచేతనే
యారెండుమార్గముల స్వరూపమును చెప్పఁదలచి యర్చిరాదిమార్గ స్వరూపమును
యీక్రిందిశ్లోకముచేతఁ దెలుపుచున్నాఁడని యెఱుఁగవలయును.

అథా భేచరీముద్రః—పర్వతగుహప్రదేశంబున ఆసనంబున సమాసీనుండై
పద్మాసనమునందుకూర్చొని అర్థోస్తీలితలోచనుండై నవద్వారంబులఁ జిత్తంబుచే
నిరోధించి విషయములతోఁగూడ యింద్రియములను ప్రత్యాహారము గావించి కుండలీ
శక్తిని మేలుకొలిపి ప్రాణవాయునిరోధముచేసి తాలుపులమధ్యప్రదేశంబున జిహ్వ
మూలంబులగ్నంబగుటఁగావించి బహిరంతరములయందును ఉర్ధ్వాధోభాగంబులయం
దును భావాభావరూపంబులయందును సంయోగింపని మనోదృష్టిన్వహించి దంతం
బులచేతం దంతంబులస్పృశింపక మనస్సును ఉర్ధ్వముఖముగ మూర్ధ్నియందుంచి
వృత్తిరహితముచేయవలయును. ఇదియ భేచరీముద్ర. ఈముద్ర తెలియువఱకు అతి
కష్టమనియు తెలిసినపిమ్మట అతిసులభమనియు అనుభవజ్ఞులు చెప్పుదురు.

శ్లో॥ దక్షిణేపింగళానాడి వహ్నిమండలగోచరా

దేవయానమితిజ్ఞేయా పుణ్యకర్తానుసారిణీ॥

౧౨

టీ॥ దక్షిణే = దక్షిణభాగమునందు, వహ్నిమండలగోచరా = అగ్నిమండలగోచ
రమైనదియును, పుణ్యకర్తానుసారిణీ = పుణ్యకర్తములను అనుసరించినదియును,
పింగళా = పింగళయను నామధేయముకలదియును, (అయిన) నాడి = నాడి, దేవ
యానమితి = దేవయానమని, జ్ఞేయా = తెలియఁదగినది.

తా॥ దేహముయొక్క దక్షిణభాగముందు అగ్నిమండల గోచరమైనదియును పుణ్యకర్తములను అనుసరించినదియును, పింగళ యనుపేరుకలదియును, అయిన నాడియే దేవయానమని యెఱుంగవలయును. అనఁగా పింగళయనునాడి పునరావృత్తిరహితమైన బ్రహ్మలోకమును కలిగించుననియును ఇదియే అర్చిరాదిమార్గమని యను తాత్పర్యము.

పింగళనాడి :— కుడిముక్కునందుండి వాసనలనుగ్రహించును ; యిదియే సూర్యనాడి ; యీనాడియు ముక్కునుండి కపాలముదనుక పోవును కనుక నిదియు వాసనలను గ్రహింపఁజేయును. ఈయిడాపింగళానాడులు సుషుమ్నతోఁగూడ నాధారచక్రమునుండి యూర్ధ్వముఖముగాఁబోయి భూమధ్యమందుఁజేరి గంగాయము నాయనుపేరులు కలవియగును. వీనివలననే ప్రాణవాయువునకు సంచారము కలుగును. గంగాయమునాసరస్వతులు కలియుష్ఠానము గనుక భూమధ్యమునకుఁ ద్రివేణీసంగమ మనుపేరు కలిగెను.

అర్చిరాదిమార్గము :—ఇది ' సగుణబ్రహ్మపాసకులు బ్రహ్మలోకమునకుఁ బోవుమార్గము. “ అగ్నిర్జ్యోతిరహశ్శుక్ల ష్టణ్ణాసాఉత్తరాయణమ్ తత్రప్రయాతా గచ్ఛన్తి బ్రహ్మబ్రహ్మవిదోజనాః ” భగవద్గీత 8 అ. 24 శ్లో॥ తేజస్సు పగలు శుక్లపక్షము ఉత్తరాయణము దేవయానము పింగళానాడి తేజోమార్గము—ఈమార్గమునబోవు వారు యోగాభ్యాసముచేత వైరాగ్యము పరమోపశాంతియును కలిగి సంకల్పరహితులయి మనస్సన్యాసముగలవారై క్రమముగా సూర్యలోకమునుపొంది అనంతరము బ్రహ్మలోకముఁ జేరి ముక్తులగుచున్నారు. దీనినే సూర్యమార్గమనియు నివృత్తిమార్గమనియుఁ జెప్పదురు.

 మఱియును ఇరకమీదటిశ్లోకముచేత ధూమాదిమార్గమునకు సాధనమైన యిడానాడియొక్క స్వరూపము చెప్పఁబడుచున్నదని యెఱుంగవలయును.

శ్లో॥ ఇడాచవామనిశ్వాసో సోమమండలగోచరా

పితృయానమితిజ్ఞేయా వామమాశ్రిత్యతిష్ఠతి॥

౧౩

టీ॥ వామనిశ్వాసః=ఎడమభాగమునందు శ్వాసముకలదియును, సోమమండలగోచరా = చంద్రమండలగోచరమైనదియును (అయిన), ఇడాచ = ఇడయనునాడి, పితృయానమితి=పితృయానమని, జ్ఞేయా = తెలియఁదగినది; సా=ఆయిడానాడి, వామమ్=వామభాగమును, ఆశ్రిత్య=ఆశ్రయించి, తిష్ఠతి=ఉన్నది.

తా॥ ఇడానాడి యనఁగా వామనిశ్వాసము. అది చంద్రమండలగోచరమైనదై పితృయానమని చెప్పఁబడును. ఆ యిడానాడి వామభాగమును ఆశ్రయించియున్నది.

ఇడయనునాడి మూలాధారముమొదలుకొని బ్రహ్మరంధ్రపర్యంతమును వ్యాపించి యుండుననియును, ఆనాడియే పితృయానమనియును, పునరావృత్తిని కలిగించునట్టి ధూమాదిమార్గమనియును చెప్పబడునని తాత్పర్యము.

ఇడానాడి:—ఎడమముక్కునందుండి వాసనలనుగ్రహించును. ఇదియే చంద్రనాడి. ఈనాడి ముక్కునుండి కపాలముదనుక పోవును గనుక వాసనలనుగ్రహింపఁ జేయును.

ధూమాదిమార్గము:—“అగ్ని హోత్రంతపస్సత్యం వేదానాంచానుపాలనమ్ ఆతిథ్యంవై శ్యదేవంచ ఇష్ట మిత్యభిధీయతే” అగ్ని హోత్రములు తపస్సులు సత్యవాక్పరిపాలన వేదపఠనము అతిథి అభ్యాగతులకు ఆతిథ్యమిచ్చుట వైశ్యదేవకర్త చేయుట మొదలుగాఁగలకర్తలుచేయువారికి పితృలోకమునకుఁ బోవుమార్గము తాముచేయు అగ్ని హోత్రముద్వారా కలుగును. “ధూమారాత్రిస్తథాకృష్ణ ష్టాస్థాదక్షిణాయ నమ్ తత్రచాన్ద్రమసంజ్యోతి ర్యోగీప్రాప్యనివర్తతే” భగవద్గీత. అ. 8 శ్లో॥ 25 పాగరాత్రి కృష్ణపక్షము దక్షిణాయనము పితృయానము యిడానాడి యీమార్గమునఁ బోవువారు చంద్రలోకముఁజేరి అచ్చట పుణ్యఫలమనుభవించి “క్షీణేపుణ్యేమర్త్య లోకంవిశన్తి” అనున్యాయము చొప్పున మేఘమందుఁబడి జలమై ఆజలరూపము న ఓషధులలోజేరి అన్నమై తద్వారాశుక్లంబై స్త్రీగర్భంబునంజేరి గర్భనరకమును భవించి జననమై కర్మలుసేయుచు చచ్చుచు పుట్టుచుందురు. ఈమార్గమునఁ బోవు వారికి పుణ్యక్షయానంతరము పునర్జన్మముకలదు. దీనినే ప్రవృత్తిమార్గమనియు చంద్రమార్గమనియుఁ జెప్పుదురు.

 అపరోక్షజ్ఞానముగలవారు సాధనచతుష్టయసంపత్తిఁగలవారై శ్రవణ కునననిదిధ్యాసలచేత బ్రహ్మవేత్తలై వైరెండుమార్గములనువిడిచి అనఁగా అర్చిరాది ధూమాదిమార్గములను విడిచి జీవన్ముక్తులై పిమ్మట విదేహముక్తులగుదురు.

 ఈవిధముగా ఇడాపింగళానాడులయొక్క స్వరూపములను జెప్పెను కనుక ఇక సుషుమ్నానాడిస్వరూపమును వివరింపఁదలచి తత్సంబంధియైన బ్రహ్మ నాడియొక్క స్వరూపమును యీక్రిందిశ్లోకముచేతఁ దెలుపుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ దేహస్యపశ్చిమేభాగే వీణాదండస్వరూపభృత్

ధీర్ఘాస్థిమూర్ధ్నిపర్యంతం బ్రహ్మదండితికథ్యతే॥

౧౪

టీ॥ దేహస్య = శరీరముయొక్క, పశ్చిమేభాగే = వెనుకటిదైనభాగమునందు, వీణాదండస్వరూపభృత్ = వీణాదండమువలె, మూర్ధ్నిపర్యంతమ్ = శిరస్సువఱకును వ్యాపించిన, ధీర్ఘాస్థి = పొడుగైనయెముక (అనఁగా వెన్నెముక), బ్రహ్మ దండితి = బ్రహ్మదండియని, కథ్యతే = చెప్పబడుచున్నది.

తా॥ శరీరముయొక్క వెనుకటిభాగమునందు వీణాదండముయొక్క యాకృతి వంటి యాకారముగలదై, శిరస్సులోని సహస్రారవర్యంతమును వ్యాప్తమైయున్న పొడుగు నెముకయే నడివీపుననుండు వెన్నెముకయగును ; దీనినే బ్రహ్మదండియని చెప్పదురు. బ్రహ్మైక్యప్రతిపాదకమైన బ్రహ్మనాడియుండెడిస్థానము గనుక బ్రహ్మదండియని చెప్పబడెను.

తా॥ ఈక్రిందిశ్లోకముచేత సుషుమ్ననాడీస్వరూపమును చెప్పచున్నాడు.

శ్లో॥ తస్యాంతేసుషిరంసూక్ష్మం బ్రహ్మనాడీతిసూరిభిః॥ ౧౫

టీ॥ తస్య = ఆబ్రహ్మదండమనియెడునెముకయొక్క, అంతే = అంతమందు, సూక్ష్మం = సూక్ష్మమైన, సుషిరం = రంధ్రము, అస్తీ = కలదు. ఆరంధ్రమందుండెడి నాడి, సూరిభిః = పెద్దలచేతను, బ్రహ్మనాడీ = బ్రహ్మైక్యప్రతిపాదకమగునాడి, ఇతి = ఇట్లుని, కథ్యతే = చెప్పబడుచున్నది.

తా॥ బ్రహ్మదండమనియెడు వెన్నెముకయొక్క అంతరమందు సూక్ష్మమైన బిలము కలదు. అందుండెడి సుషుమ్ననాడియే బ్రహ్మనాడియని చెప్పబడునని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ ఇడాపింగళయోర్మధ్యే సుషుమ్నాసూక్ష్మరూపిణీ
సర్వప్రతిష్ఠితంతస్త్రి సర్వగంసర్వతోముఖమ్॥ ౧౬

టీ॥ ఇడాపింగళయోః = ఇడాపింగళలనియెడునాడులయొక్క, మధ్యే = మధ్య యందు, సుషుమ్నా = సుషుమ్నమనియెడునాడి, సూక్ష్మరూపిణీ = సూక్ష్మమైన స్వరూపముగలది, భవేత్ = అగును; తస్త్రి = ఆ సుషుమ్ననాడియందు, సర్వం = సర్వస్వరూపమును, సర్వగం = సమస్తమునుపొందినదియును, సర్వతోముఖం = విశ్వతోముఖమును (అయిన బ్రహ్మము), ప్రతిష్ఠితం = ఉంచబడెను.

తా॥ ఇడాపింగళనాడులనడుమను సుషుమ్ననాడి అతిసూక్ష్మమైయుండును. ఆమూలాధార స్వాధిష్ఠాన మణిపూరక అనాహత విశుద్ధ ఆజ్ఞేయ సహస్రారచక్ర వర్యంతము కుండలీశక్తియని ప్రసిద్ధినిపొందిన 'సుషుమ్ననాడియొక్క అగ్రమందు సర్వాత్మకమై సర్వవ్యాపకమై విశ్వతోముఖమై యుండునట్టి తేజస్సు బ్రహ్మజ్యోతి ప్రతిష్ఠితమై యున్నదని తాత్పర్యము. ఇందుకు "తస్మాన్నిఖాయామధ్యే" అని శ్రుతి ప్రమాణము.

సుషుమ్నః—శరీరముయొక్క వెనుకటిభాగమున వీణాదండమువలె శిరస్సు వర్యంతమును వెన్నెముకయన్నది. దానినిబ్రహ్మదండియని చెప్పదురు. ఆ వెన్నెముక

మధ్యను గొట్టమువలె సూక్ష్మరూపముగనుండు రంధ్రమందు సుషుమ్నానాడి యుండును. ఆనాడి ఇడాపింగళనాడులకు మధ్యయుండినదై సుషుమ్నాయనుపేరఁ బరగుచున్నది. ఈసుషుమ్నయే బ్రహ్మత్వైక్యప్రతిపాదకమైనది గనుక బ్రహ్మనాడి యని చెప్పఁబడెను. ఈసుషుమ్న కంతర్గతముగా కుండలీశక్తి గలదు. ఈవీణాదండమునకు వీణకుమెట్లువలెనే యొకటిమీదనుకటిగా ముప్పదిమూడు పూసలుండును. అందు మొదటియేఁడింటినే మెడపూసలని కడమయిరువదియీఁటింటిని వెన్నుపూసలనియుఁ జెప్పదురు. ఈవెన్నెముకకే బ్రహ్మదండి మేరువు ననుపేరులు. ఈపూసలనడుమ నాళముండును. ఈనాళముగుండ సుషుమ్న అధోముఖముగ మూలాధారమునకు వచ్చి మనస్సును విషయములకుపోవునట్లుచేసి తాను తిరుగా యూర్ధ్వముఖముగా వ్యాపించుచు వెన్నుపూసలను మెడపూసలనుదాఁటి పెద్దనాళముతోఁ గలియును. ఈపెద్దనాళమునకేబ్రహ్మరంధ్రమనిపేరు. ఈసుషుమ్న సర్పాకారముగానున్నందున వెన్నుపామనిచెప్పదురు. ఈసుషుమ్న కడుకోమలమయినదియు బహుమృదువైనదియును గావున నేయపాయమునుగలుగకుండ శిరస్సునందలి కపాలకుహరమనెడి దట్టమయిన యెముకలపెట్టెలో నిమడ్చఁబడి యతిజాగ్రతతోఁ గాపాడవలసినవచ్చెను. ఈసుషుమ్నయందెడుస్థానము బ్రహ్మరంధ్రము. ఇదియెప్రాణాధారము. ఈసుషుమ్న అతికోమలమును సుకుహరమునై, యిడాపింగళలనునాడులతో మూలాధారము నుండి యూర్ధ్వముఖముగాఁబోయి “కుండలీశక్తి” యనుపేరితోఁ గపాలకుహరమునఁ బ్రవేశించి యచటనుండి నాలుకకొనకుఁజేరి “సరస్వతి” యనుపేరిటఁ బ్రసీధి మగుచున్నది. ఈసుషుమ్న మూలాధారమునుండి సహస్రారము దనుక వ్యాపించుచు ఖచ్చిమాఖిముఖమై భూమధ్యమందు యిడాపింగళనాడులతోఁ గలిసియుండును. ఆస్థానమే త్రివేణీసంగమము త్రికూటము, ఆజ్ఞాచక్రము, అనిచెప్పఁబడును. సుషుమ్న తెల్లనిరంగుగలదిగాన శుక్లనాడియని పరబ్రహ్మమునుగుఱించిన జ్ఞానమునకుసాధకము గావున బ్రహ్మనాడియనియును జెప్పఁబడును.

ఉత్తరదేశమందు కాశీమహాక్షేత్రమునకు సమీపమున ప్రయాగలో సరస్వతి గుప్తగామినిగా నున్నది. అటులనే సుషుమ్నాయను గుప్తగామినియని తలంచునది.

వెన్నెముకయందుండెడి ముప్పదిమూడు పూసలనే ముప్పదిముగ్గురు దేవతావరులనియు శరీరమందలి ముప్పదిమూడుకోట్లరోముంబులే ముప్పదిమూడు కోట్లదేవతలనియుఁ జెప్పచున్నారు. ఇంద్రుఁడు, బ్రహ్మ, అష్టవసువులు, ఏకాదశరుద్రులు, వ్యాదశాదిత్యులు, మొత్తమున ముప్పదిముగ్గురు దేవతావరులని తెలియునది.

మఱియును, శ్రు॥ శతంచై కాచహృదయస్యనాడ్యః తాసాంమూర్ధాన
మభినిస్సుతై కా తయోర్ధ్వమాయన్నమృతత్వమేతి” = మాంసపిండభూతమైన
హృదయసంబంధమైన నాడులు నూటయొక్కటియై యున్నవి. అనాడులలో ఒకటి
శిరస్సునుగుఱించి బయలువెడలి పోయినది. అనాడీమార్గముచేత బయలువెడలిపో
వువాఁడు మోక్షమును పొందుచున్నాఁడు. అనియెడు శ్రుతిప్రమాణానుసారముగ
ఆగుఱుమన్నాడీమార్గమునుబట్టి పోవువారికి బ్రహ్మప్రాప్తిని నిరూపించుటకొఱకు ఆ
కుండలికి సకలజీవాత్మకత్వము, సకలజగదాత్మకత్వము, సకలజగదాధారకత్వము,
సకలవేదాత్మకత్వము, సకలవేదాధారకత్వముగలదని యీక్రిందిశ్లోకముచేతఁ దెలుపు
చున్నాఁడని యెఱుఁగవలయును.

శ్లో॥ తస్యామధ్యగతాస్సూర్య సోమగ్ని పరమేశ్వరాః
భూతాలోకాదిశఃక్షేత్ర సముద్రాఃపర్వతాశ్శిలాః॥ ౧౭

శ్లో॥ ద్వీపాశ్చనిమ్న గావేదా శాస్త్రవిద్యాకలాక్షరాః॥ ౧౮

శ్లో॥ స్వరమంత్రపురాణాని గుణాస్తత్వాదయోపిచ
బీజంబీజాత్త కాస్తేషాం క్షేత్రజ్ఞాఃప్రాణవాయవః॥ ౧౯

శ్లో॥ సుషుమ్నాంతర్గతంవిశ్వం తస్మిన్ పర్వంప్రతిష్ఠితం॥ ౨౦

టీ॥ సూర్యసోమగ్నిపరమేశ్వరాః=సూర్యుఁడు చంద్రుఁడు అగ్నిదేవుఁడు
పరమేశ్వరుఁడు అనువారలును, భూతాః = చరాచరాత్మకమైనజీవులు, లోకాః =
చతుర్దశభువనములు, దిశః=పూర్వాది అష్టదిక్కులు, క్షేత్రః = వారణాసిమొదలగు
క్షేత్రములు, సముద్రాః=లవణాదిసముద్రములు, పర్వతాః = పర్వతములు, శిలాః=
శిలలు, ద్వీపాః=జింబూద్వీపము మొదలయినద్వీపములు, నిమ్నగాః = గంగాదినదులు,
వేదాః = ఋక్యజుస్సామాధర్వణంబులనువేదంబులు, శాస్త్రవిద్యాః = మీమాంసాది
శాస్త్రములు, కలాః=చతుష్షష్టికళలు, అక్షరాః = అకారాదివర్ణములు, స్వరమంత్ర
పురాణాని=ఉదాత్తాదిస్వరములు గాయత్య్రాదిమంత్రములు బ్రాహ్మ్యదిపురాణము
లు, సత్త్వాదయః=సత్త్వరజస్తమోగుణములు మొదలుగాఁగల, గుణాః = గుణములు,
బీజమ్=బీజము, బీజాత్త కాః=బీజాత్మకులయిన, క్షేత్రజ్ఞాః = క్షేత్రజ్ఞులు, తేషాం=
వారియొక్క, ప్రాణవాయవః = సమానవ్యాసాదానప్రాణాపానంబులనియెడు
పంచప్రాణంబులును నాగకూర్మకృకురదేవదత్తధనుంజయులనెడు ఉపవాయువులును
(అనునవి అన్నియు), తస్యాః = ఆగుఱుమన్నాడియొక్క, మధ్యగతాః = మధ్య
భాగమునుపొందినవి అయియున్నవి ; విశ్వమ్ = ప్రపంచము, సుషుమ్నాంతర్గతమ్=

సుషుమ్నానాడియొక్క మధ్యమునుపొందినది అయివున్నది; తస్మిన్=ఆ సుషుమ్నానాడియందు, సర్వమ్=అంతయును, ప్రతిష్ఠితమ్=ఉంచబడినది.

తా॥ సూర్యుడు, చంద్రుడు, అగ్ని, పరమేశ్వరుడు, చరాచరాత్మకమైన భూతములు, అనఁగాజీవులు, పదునాలుగులోకములు, తూర్పుదిక్కుమొదలుగాఁగల దిక్కులు, కాశీక్షేత్రము మొదలుగాఁగల క్షేత్రములు, లవణసముద్రము మొదలుగాఁగల సముద్రములు, సప్తకులపర్వతములు, శిలలు, జింబూద్వీపము మొదలయిన ద్వీపములు, గంగానది మొదలుగాఁగలనదులు, ఋగ్వేదము మొదలుగాఁగలవేదములు, మీమాంసశాస్త్రము మొదలుగాఁగలశాస్త్రములు చతుష్షష్ఠికళలు, అకారాదివర్ణములు, ఉదాత్తాదిస్వరములు, గాయత్ర్యాదిమహామంత్రములు, బ్రాహ్మ్యదిపురాణములు, సత్వాదిగుణములు, క్షేత్రజ్ఞులగుజీవులు, వారియొక్కపంచప్రాణములు, నాగాది వాయువులు, మొదలగుసర్వమును సుషుమ్నానాడికి మధ్యగతములయినవి. మఱియును సకలజగజ్జాలములును సుషుమ్నాంతర్గతమయిన కుండలినీశక్తికి అంతర్భూతమని చెప్పబడెను; కావున, ఆ సుషుమ్నానాడియందే సకలజగత్తులు నుండును అని తాత్పర్యము.

 ఈవిషయమంతయును “తస్యాంతేసుషిరంసూక్ష్మం తస్మిన్ సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్” ఆహృదయపుండరీకముయొక్కమధ్యమందుసూక్ష్మమైనరంధ్రముకలదు. దానియందు ఉపాసనానుగ్రహముకొఱకు సర్వస్వరూపమగుబ్రహ్మము ప్రతిష్ఠింపబడియున్నది. అనునట్టిశ్రుతిబోధించుచున్నదని యెఱుఁగవలయును.

 దక్షిణోత్తరభాగములయందుండి హృదయమువలనబయలు వెడలిన ఇడపింగళ అనురెండునాడులను అడ్డుపఱచి ఆహృదయమునందుండియే హృదయాగ్రమూలకముగ సూర్యగమనశీలమైన సుషుమ్నయనునాడిచేత హృదయసంబంధమైన ప్రాణవాయువును, కంఠావలంబితమును శ్లసదృశమును అయిన మాంసఖండమును పొందించి అక్కడనుండి యామార్గముచేత ప్రాణవాయువును కనుబొమలనడుమ ప్రవేశపెట్టి ప్రమాదములేనివాఁడై బ్రహ్మరంధ్రమునుండి బయలు వెడలి సర్వజ్ఞుఁడును, సనాతఁనుఁడును, అయినపరమ పురుషుని పొందుచున్నాఁడనియును, అట్లుకనుబొమలనడుమ ప్రాణవాయువును ప్రవేశపెట్టుటకు పూర్వమునందే భూమిజయమునుకూడా చేయవలసిన దనఁగా పృథివ్యజ్ఞేజోవాయ్యాకాశములనియెడు నైదుభూతములను స్వాధీనచేష్టలుకలవానినిగాఁ జేయవలసినదని యెఱుఁగవలయును. అయితే పంచభూతములను స్వాధీనములునుగాఁ జేసికొనులక్షణమును సూచించుటకుఁగాను సర్వమును సుషుమ్నమందే ప్రతిష్ఠింపబడియున్నది. అని యీశ్లోకముచేతచెప్పినారు.

ఈ క్రింది శ్లోకముచేతఁగూడ ఆనుషుమ్నానాడియే జగదుత్పత్తికి కారణమని ఆనాడీస్వరూపమునే వివరించిచెప్పచున్నాఁడని యెఱుఁగవలయును.

శ్లో॥ నానానాడీప్రసరగం సర్వభూతాంతరాత్మని

ఊర్ధ్వమూలమధశ్శాఖా వాయుమార్గేణసర్వగమ్॥

౨౧

టీ॥ సర్వభూత = సర్వప్రాణులయొక్క, అంతరాత్మని = అంతరాత్మయందున్నదై, నానానాడీప్రసరగమ్ = సర్వనాడుల కుత్పత్తిస్థానమై, ఊర్ధ్వమూలమ్ = ఊర్ధ్వముఖములయినమూలముకలదై, అధశ్శాఖమ్ = క్రిందికివచ్చినశాఖలుగలదియై, వాయుమార్గేణ = ప్రాణాదివాయుమార్గముచేత, సర్వగమ్ = సర్వమునుపొందినదై, తిష్ఠతి = ఉన్నది.

తా॥ ఆనుషుమ్నానాడి, సర్వప్రాణులయొక్కయును, అంతరాత్మయందున్నదియును, సర్వనాడులకుత్పత్తిస్థానమును, ఊర్ధ్వముఖములయిన శాఖలుకలదియును, హిరణ్యగర్భాదిసృష్టిపరంపరలును, అథోముఖమువలనఁగలిగినదేవతిర్యగాదిశాఖలు గలిగినదియును, ప్రాణాదివాయుమార్గముచేత సర్వమును వ్యాపించినదియును, అయినదై జగదుపాదానకారణమగుచున్నది.

అంతః ఈ విషయమంతయును యీ క్రిందివాక్యములచేత వివరింపఁబడుచున్నది. ఎట్లనిన :— “శ్రు ॥ ఊర్ధ్వమూలోహ్యవాక్శాఖిషోశ్వత్థస్సనాతనః తదేవశుక్రంతద్రబ్ధప్తుతదేవా మృతముచ్యతే ” = నిర్వికల్పకశుద్ధపరబ్రహ్మమే వేరుగాఁగలదియును, మహదహంకారాదులే కొమ్ములుగాఁగలదియును, పురాతనము నగు శబళబ్రహ్మమే ముక్తిప్రదము. ఇందుకు పురాణవాక్యప్రమాణము—“ శ్లో॥ అవ్యక్తమూలప్రభవస్తస్యైవానుగ్రహ్యాత్థితః బుద్ధిస్కంధమయశ్చైచ ఇంద్రియాంతరకోటరః మహాభూతప్రశాశ్చవిషయైఃపత్రవాంస్తథా ధర్మాధర్మసుపుష్పశ్చసుఖదుఃఖఘలోదయః ఆజీవ్యస్సర్వభూతానాం బ్రహ్మవృక్షస్సనాతనః ఏతద్రబ్ధప్తువనంచైవబ్రహ్మచరతినిత్యశః ఏతచ్ఛిత్వాచభిత్వాచజ్ఞానేనపరమాసినా తతశ్చాత్మరతింప్రాప్య యస్తాన్నావర్తతేపునః॥ ” = అవ్యాకృతము మూలప్రకృతి మాయ యనెడువేరునుండి పుట్టి యావేరుగట్టిదగుటంజేసి క్రమముగావిస్తరించి పెరుగుచున్నదియును, బుద్ధి యనెడు వేరునుండి పుట్టి యావేరుగట్టిదగుటంజేసి క్రమముగా విస్తరించి పెరుగుచున్నదియును, బుద్ధియనెడు మ్రానుకలదియును, (లోకములోనఁ జెట్లుకు మానునుండి కొమ్ములు పెరుగునట్లుబుద్ధినుండి సమస్తవికారములును బుట్టునుగాన బుద్ధి మ్రానుగాఁ జెప్పఁబడినది) నేత్రేంద్రియాదిరంద్రములే తొట్టలుగాఁగలదియును, పృథివ్యాదిపంచభూతములే పెద్దకొమ్ములుగాఁగలదియును, శబ్దాదివిషయములే యాకులుగాఁ

గలదియును, ధర్తాధర్తములనెడు మంచిపుష్పములుకలదియును, సుఖదుఃఖముల
నెడు పండ్లుకలదియును, వృక్షముపక్షులకువలె సమస్తప్రాణులకు బీవనాధారమై
నదియును చిరకాలమునకు బ్రహ్మజ్ఞానము గలిగినపిమ్మటఁ బోవునదియగుటంబట్టి
బహుపురాతనమైనదియు నగుబ్రహ్మమే యధిష్ఠానముగాఁ గనబడు సంసారమనెడు
వృక్షమే పరమాత్మకు విహారస్థానమగు వనమైనది — అనఁగా బ్రహ్మమే యవిద్య
వలన సంసారిత్యమును బొందినట్లుండుననుట. లేకబ్రహ్మవనం, అనఁగా :— సం
సారవృక్షమునకు బ్రహ్మమే వనమువంటిది. వృక్షమునకు వనమువలె సంసారము
నకు పరబ్రహ్మమే యధిష్ఠానము. అనఁగా పరబ్రహ్మమందు అధ్యస్తమనుట. ఇట్టి
సంసారవృక్షమును అహంబ్రహ్మాన్మీయనెడు దృఢజ్ఞానరూపమగు కత్తిచేత ఛేదిం
చినవాఁడు ప్రతిబంధకములనన్నిటిని దొలంగుటంజేసి కేవలాత్మనిష్ఠుఁడై మఱల సం
సారబంధముకలుగుటకు వీలులేని కైవల్యపదమునుబొందును. మఱియును. అ, శ్వ,
త్థ, అనుపదములలో అ = న = కాదు, శ్వ = శ్వః = రేపు, త్థ = థ = స్థాతా = ఉండు
నది, అనఁగా, శ్వఃనస్థాతా = రేపటికి (ఉత్తరక్షణమువఱకును) ఉండునది కానిది.
అట్టి సంసారవృక్షమును బాగుగఁదెలిసినవాఁడే వేదవేదాంతార్థములను దెలిసికొని
నవాఁడు. ఏలయంటే :— బ్రహ్మమనెడు మూలము (వేరు) గల సంసారవృక్షము
నకంటె నిఁకఁదెలియవలసినది యణుమాత్రమైనను వేఱులేదుగదా. సంసారమునకు
మూలమగుబ్రహ్మమునే (స్వస్వరూపమునే) తెలిసికొనిన కృతకృత్యతకలుగుచుండినను
సమూలసంసార వృక్షజ్ఞానముకలవాఁడు వేదార్థవేత్తయని యిందు స్తుతిచేయఁబ
డినదని గ్రహింపవలయును.

 బ్రహ్మోపస్థానముచేత నితరనాడులయొక్క యాధిక్యమును చెప్ప
చున్నాడు.

శ్లో॥ ద్విసప్తతినహస్రాణి నాడ్యస్సుర్వాయుగోచరాః

కర్తూర్గేణసుషిరా స్తిర్యజ్చస్సుషిరాత్తకాః ॥

౨౨

శ్లో॥ తతశ్చోర్ధ్వగతానాంతు సర్వద్వారాణిరోధయన్

వాయునాసహజీవోర్ధ్వ గామీమోక్షమవాప్నుయాత్ ॥ ౨౩

టీ॥ వాయుగోచరాః = వాయుసంచారమున కనుకూలములైన, ద్విసప్తతిన
హస్రాణి = డెబ్బదిరెండువేల, నాడ్యః = నాడులు, కర్తూర్గేణ = కర్తూర్గముచేత,
సుషిరాః = (పునరావృత్తిప్రాపకములైన) రంధ్రములుగలవి. తతః = అందువలన,
తిర్యజ్చః = తిర్యగ్భూతములైన, సుషిరాత్తకాః = రంధ్రములేస్వరూపముగాఁగలవి,
ఉర్ధ్వగతానాంతు = ఉర్ధ్వభాగమునందు వ్యాపించిన నాడులయొక్క, సర్వద్వారాణి

= సకలములయిన ద్వారములను, రోధయః = ధారణయను ప్రాణాయామముచేత ముఖాదిద్వారములనడ్డగించుచు, జీవః = జీవుఁడు, వాయునాసహ = సుషుమ్నానిర్గతములయిన వాయువులతోడ, ఊర్ధ్వగామీ = ఊర్ధ్వగమనముగలవాఁడును, బ్రహ్మపరోక్షజ్ఞానముకలవాఁడును, (అయి) మోక్షమ్ = మోక్షమును, ఆపుయాత్ = పొందును.

తా॥ వాయుసంచారమున కనుకూలములైన డెబ్బదిరెండువేలనాడులు కర్మమార్గముచేత పునరావృత్తిప్రాపకములై సుషిరములు (రంధ్రములు) కలవియగుచున్నవి. కావున అడ్డముగవ్యాపించినవై సుషిరాత్మకములయిన రంధ్రప్రదములు ఊర్ధ్వరోగతభాగముల యందంతటను వ్యాప్తములయిన నాడులద్వారములలో వాయుధారణయను ప్రాణాయామముచేత ముఖాదిద్వారములవలన నడ్డగించుచు, జీవుఁడు సుషుమ్నాంతర్గతమైన వాయువుతోడి నూర్ధ్వగమనముకలవాఁడగుచు బ్రహ్మపరోక్షజ్ఞానముకలవాఁడై బ్రహ్మైక్యమును పొందును. ఈవిషయమును “శ్రు॥ తయోర్ధ్వమాయన్నమృతత్వమేతి” — ఆనాడీమార్గముచేత బయలువెడలిపోవువాఁడు మోక్షమునుపొందుచున్నాఁడు. అనుశ్రుతి ప్రమాణానుసారముగఁ దెలియవలయును. మఱియును, ముందుగ కుంభకప్రాణాయామముచేత ప్రాణాపానముల సెక్కటిగాఁజేసి స్థాపించి అనంతరమందు ఇడ పింగళ యనునట్టినాడులను వదలి సుషుమ్నమునునాడిచేత ప్రాణవాాయువును కనుబొమలమధ్యమందు చక్కఁగ లంబికాంతమునకుఁ దెచ్చియుంచి పిమ్మట శీర్షకపాలమును భేదించి వేదోక్తక్రమముగ పృథివ్యజ్ఞేజోవాయాకాశాక్షరమృత్యువులను జయించిపోవువాఁడు సర్వజ్ఞత్వాదిలక్షణములు కల పరమాత్మను పొందుచున్నాఁడని యెఱుఁగవలయును.

ఇట్టికుంభలిశక్తి జగత్తునకు ఆధారమైన దగుటచేత ఉపాదానకారణమగుటవలన ఆసుషుమ్నమందే యింద్రపురమగు స్వర్గాదులు కల్పింపఁబడెనని యీక్రిందిశ్లోకముచేత చెప్పచున్నారు.

శ్లో॥ అమరావతీతునాసాగ్రే పూర్వస్యాందిశివర్తతే

అగ్నిలోకస్తథాజ్ఞేయశ్చక్షుస్తేజోవతీపురీ॥

౨౪

టీ॥ తత్ర = ఆనాడీవిశేషమందు, పూర్వస్యామ్ = తూర్పుదైన, దిశి = దిక్కునందు, నాసాగ్రే = నాసాగ్రమందు, అమరావతీ = ఇంద్రాదులునివసించునట్టి యింద్రలోకమునందలి యమరావతియనుపట్టణము, వర్తతే = ఉన్నది, తథా = అలాగుననే, చక్షుః = దక్షిణనేత్రము, తేజోవతీ = అగ్నిదేవునియొక్క, పురీ = పట్టణము, అగ్నిలోకః = అగ్న్యాదిదేవతావాసమైన లోకమును, వర్తతే = ఉన్నది.

తా॥ ఆనాడీవిశేషమందు పూర్వదిక్కున నాసాగ్రమందు ఇంద్రాదిదేవతలు నివసించుటకుఁ దగిన యమరావతీపట్టణమున్నది. ఆవిధముగానే దక్షిణనేత్రమున అగ్నిదేవునియొక్క పట్టణము అగ్నిదిదేవతావాసమైనలోకమును ఉన్నది. ఈ విషయమంతయును, “శ్రు॥ ముఖాదింద్రశ్చాగ్నిశ్చ ప్రాణాద్వాయురజాయత.”= ముఖమువలన ఇంద్రాద్గులును, ప్రాణమువలన వాయువును పుట్టెను. “చక్షుస్సుర్యోఅజాయత” అనియెడు శ్రుతులుబోధించుచున్నవి.

శ్లో॥ యామ్యాసంయమనీశ్రోత్రే యమలోకఃప్రతిష్ఠితః

నైఋత్యామధతత్పార్శ్వే నైఋతోలోకఆశ్రితః॥ ౨౫

టీ॥ శ్రోత్రే = దక్షిణకర్ణమందు, యామ్యా = యమసంబంధమైన, సంయమనీ = సంయమనిపట్టణము, యమలోకశ్చ = యమలోకమును, ప్రతిష్ఠితః = ప్రతిష్ఠింపఁబడెను; అథ = పిమ్మట, తత్పార్శ్వే = ఎడమచెవియొక్క పార్శ్వమునందు, నైఋత్యామ్ = నిఋఋతిదిక్కునందలి, నైఋతః = నిఋఋతిసంబంధమైన, లోకః = లోకము, ఆశ్రితః = ఆశ్రయింపఁబడెను.

తా॥ దక్షిణకర్ణమందు యమసంబంధమైన సంయమనిపట్టణము కలదనియును, ఎడమచెవియొక్క పార్శ్వభాగమునందు నైఋతిదిక్కునందుండునట్టి నిఋఋతిలోకము కలదనియును, తాత్పర్యము.

శ్లో॥ విభావతీప్రతీచ్యాంతు పృష్ఠేవారుణికాపురీ

వాయోగ్ధవతీకర్ణ పార్శ్వేలోకఃప్రతిష్ఠితః॥ ౨౬

టీ॥ ప్రతీచ్యామ్ = పడమటిదిక్కునందు, పృష్ఠే = పృష్ఠభాగమునందు, విభావతీ = విభావతియను పేరుకలదియును, వారుణికా = వరుణదేవుని సంబంధమైనదియును అయిన, పురీ = పట్టణము, వర్తతే = ఉన్నది, కర్ణ పార్శ్వే = కర్ణములపార్శ్వభాగమునందు, వాయోః = వాయువుయొక్క, గంధవతీ = గంధవతియనునామధేయముగల పట్టణము, లోకశ్చ = వాయులోకమును, ప్రతిష్ఠితః = ప్రతిష్ఠింపఁబడెను.

తా॥ పడమటిదిక్కునందుండునట్టిదియును, వరుణదేవునిసంబంధమైనదియును, అయినవిభావతి యను పేరుకలపట్టణము పృష్ఠభాగమునందున్నదియును, వామకర్ణ సమీపమందు వాయుదేవునిసంబంధమైన గంధవతియనుపట్టణమును వాయులోకమును ఉన్నవనియును, తాత్పర్యము.

శ్లో॥ సౌమ్యేపుష్పవతీసౌమ్యా సోమలోకస్తుకంతతః

వామకర్ణేతువిజ్ఞేయా దేహమాశ్రిత్యతిష్ఠతి॥ ౨౭

టీ॥ సౌమ్యే=ఉత్తరదిక్కునందు, కంఠతః=కంఠముమొదలుకొని, వామకర్ణేతు=ఎడమచేవివఱకును, దేహమ్=వామభాగదేహమును, ఆశ్రిత్య=ఆశ్రయించి, సౌమ్య=కుబేరసంబంధమైన, పుష్పవతీ=పుష్పవతియనుపట్టణము, సోమలోకస్తు=సోమలోకమును, తిష్ఠతి=ఉన్నది, (ఇతి=ఇట్లుని) విజ్ఞేయా=తెలియఁదగినది.

తా॥ ఉత్తరపుదిక్కునందు కంఠముమొదలుకొని వామకర్ణమువఱకును దేహమును ఆశ్రయించి కుబేరసంబంధమైన పుష్పవతియనియెడు పట్టణమును సోమలోకమును కలవని యెఱుఁగవలయును అని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ వామచక్షుషి ఐశానం శివమస్తిమనోన్తయం

మూర్ధ్నిబ్రహ్మపురీజ్ఞేయా బ్రహ్మాండందేహమాశ్రితమ్॥ ౨౮

టీ॥ వామచక్షుషి = వామనేత్రమునందు, ఐశానం = ఈశ్వరసంబంధమైనదియును, మసౌన్తయమ్=మసౌన్తయమనియెడునామధేయముకలదియును అయిన, శివమ్=శివలోకము, అస్తి = ఉన్నది; మూర్ధ్ని = శిరస్సునందు, బ్రహ్మపురీ=బ్రహ్మపట్టణముఅని, జ్ఞేయా = తెలియఁదగినది; బ్రహ్మాండమ్ = సకలజగజ్జౌలము, దేహమ్=దేహమును, ఆశ్రితమ్=ఆశ్రయించినది, భవతి=అగుచున్నది.

తా॥ వామనేత్రమందు ఈశ్వరసంబంధమైనదియును, మసౌన్తయమనియెడునామధేయముకలదియును, అయిన శివలోకము ఉన్నదనియును, శిరస్సునందు బ్రహ్మపట్టణమున్నదనియును, సకలజగజ్జౌలమును దేహమును ఆశ్రయించియున్నదనియును తాత్పర్యము.

శ్లో॥ పాదాధస్తుశివోనంతః కాలాగ్నిఃప్రళయాత్తకః

అనామయమధశ్చోర్ధ్వం మధ్యమంతుబహిశ్శ్రితమ్॥ ౨౯

టీ॥ పాదాధః = పాదములక్రింద, అనంతః = అనంతుఁడనుపేరుకల, శివః=శివుఁడు, ప్రళయాత్తకః=ప్రళయాత్తకుఁడైన, కాలాగ్నిః = కాలానలము, (ప్రళయాత్తకుఁడైనకాలాగ్నిరుద్రుఁడు. అనఁగా ఆరుద్రుఁడే త్రిలోకములను దహించువాఁడు.) అస్తి=కలఁడు, అధశ్చ=అధోభాగమునందును, ఊర్ధ్వమ్=ఊర్ధ్వభాగమునందును, మధ్యమమ్=మధ్యదేశమందును, బహిః = బాహ్యదేశములయందును, అనామయమ్ = నిరంజనమును మంగళాత్మకమును శివస్వరూపమును అయినబ్రహ్మము, శ్రితమ్=ఆశ్రయింపఁబడెను.

తా॥ పాదములక్రింద అనంతుఁడును ప్రళయకాలాగ్నిరుద్రుఁడును అనునట్టి శివుఁడు కలఁడు. అట్టి కాలాగ్నిరుద్రునిక్రింద నేమియుండునని శంకించుకొని దానికి

సమాధానమును చెప్పచున్నాఁడు. ఎట్లనిన :— అధోదేశోర్ధ్వదేశములయందును మధ్యదేశమందును బాహ్యదేశమందును అనఁగా సర్వస్థలములయందును నిరంజనమును మంగళాత్మకమును శివస్వరూపమును అయిన బ్రహ్మస్వరూపము వ్యాపించి యున్నదని తాత్పర్యము

మఱియును ఈక్రిందిశ్లోకముచేత కాలాగ్నిరుద్రునిమీఁద అతలాది లోక కల్పనమును జెప్పచున్నాఁడని తెలియునది.

శ్లో॥ అధఃపదోతలంవిద్యా త్పాదేచవితలంవిదుః

నితలంపాదసంధౌచ సుతలంజంఘముచ్యతే॥

30

శ్లో॥ మహాతలంచజానుస్స్యా దూరుదేశేరసాతలం

కటిస్తలాతలంప్రోక్తం సప్తపాతాళసంజ్ఞయా॥

31

టీ॥ పదః=పాదముయొక్క, అధః = అధోదేశమందు, అతలమ్ = అతలమును లోకమును, విద్యాత్ = తెలియవలయును ; పాదేచ=పాదమునందు, వితలమ్=వితలలోకమును, విదుః = చెప్పచున్నారు, పాదసంధౌచ=పాదములయొక్క సంధియందు, నితలమ్=నితలలోకమును, విద్యాత్=తెలియవలయును, సుతలమ్=సుతలలోకము, జంఘమ్=జంఘాప్రదేశము (ఇతి=ఇట్లని) ఉచ్యతే=చెప్పబడుచున్నది, జానుః=జానుప్రదేశము, మహాతలంచ=మహాతలలోకము, స్యాత్=అగును. ఊరుదేశే=ఊరుప్రదేశమునందు, రసాతలమ్=రసాతలలోకము, స్యాత్=అగును. కటిః=కటిప్రదేశము, తలాతలమ్ = తలాతలలోకము, (ఇతి = ఇట్లని) ప్రోక్తమ్ = చెప్పబడెను. పాతాళసంజ్ఞయా = పాతాళలోకములనియెడు గుర్తుచేత, సప్త = ఏడులోకములును, జ్ఞేయాః=తెలియఁదగినవి.

తా॥ ఆపరబ్రహ్మముయొక్క పాదములయొక్క యధఃప్రదేశము అతలలోకమనియును, పాదము వితలలోకమనియును, గుల్ఫములు నితలలోకమనియును, జంఘలు సుతలమనియును, జానువులు మహాతలమనియును, తొడలు రసాతలమనియును, కటిప్రదేశము తలాతలమనియును, సప్తపాతాళలోకములను దెలిసికొనవలసినదని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ కాలాగ్నినరకం ఘోరం మహాపాతాళసంజ్ఞయా

పాతాళంనాభ్యధోభాగే భోగీంద్రఫణమండలం

వేష్టితస్సర్వతోనంత స్సంబిభ్రజ్జీవసంజ్ఞకః॥

32

టీ॥ ఘోరమ్ = భయంకరమైనదియును, కాలాగ్నినరకమ్ = కాలాగ్నివలె దుఃఖకరమును, భోగీంద్రఫణమండలమ్ = ఆదిశేషునిపడగలయొక్క మండలముకలది

యును, మహాపాతాళసంజ్ఞయా = మహాపాతాళమనుసంజ్ఞతోఁ గూడినదియును (అయిన) పాతాళమ్ = పాతాళలోకము, నాభ్యధోభాగే = బొడ్డునకుక్రిందనున్న ప్రదేశమునందు, వర్తతే = ఉన్నది, తమ్ = ఆలోకమును, సర్వతః = అంతటను, వేష్టితః = చుట్టుకొన్నదై, జీవసంజ్ఞికః = జీవుఁడనియెడుసంజ్ఞికలదై, అనంతః = అనంతుఁడను పేరుగలసర్పరాజు, సంభిభ్రత్ = లెస్సగాధరించెను.

తా॥ భయంకరమైనదియును, కాలాగ్నివలెదుఃఖమును కలిగించునదియును, అయిన మహాపాతాళమనియెడులోకము నాభికి క్రిందిభాగమునందు ఆదిశేషునిపడగలచేత వ్యాప్తమైయున్నది. అట్టిలోకమును జీవసంజ్ఞికలయనంతుఁడు అంతటను చుట్టుకొని భరించుచున్నాఁడని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ భూలోకోనాభిదేశస్తు భువర్లోకస్తుకుక్షితః

హృదయంస్వర్గలోకస్తు సూర్యాదిగ్రహతారకాః॥

33

టీ॥ నాభిదేశస్తు = నాభిదేశము, భూలోకః = భూలోకము, కుక్షితః = కుక్షి ప్రదేశమునందు, భువర్లోకః = భువర్లోకము, హృదయమ్ = హృదయము, స్వర్గలోకః = స్వర్గలోకము, (తత్ర = ఆస్వర్గలోకమునందు), సూర్యాదిగ్రహతారకాః = సూర్యుఁడుమొదలుగాఁగలగ్రహములును, అశ్విన్యాదినక్షత్రములును, సంతి = కలవు.

తా॥ నాభిదేశము భూలోకమనియును, భువర్లోకము కుక్షిప్రదేశమనియును, స్వర్గలోకము హృదయప్రదేశమనియును, ఆస్వర్గలోకమునందు సూర్యాదిగ్రహములును అశ్విన్యాదినక్షత్రములును కలవనియును తాత్పర్యము.

శ్లో॥ సూర్యసోమసనక్షత్రో బుధశ్శుక్రఃకుజాంగిరాః

మందస్తుసప్తమోజ్యేయో ధ్రువోంతస్స్వర్గలోకతః॥

34

టీ॥ సూర్యః = సూర్యుఁడు, సోమః = చంద్రుఁడు, సనక్షత్రః = నక్షత్రములతోఁగూడిన, బుధః = బుధుఁడు, శుక్రః = శుక్రుఁడు, కుజః = అంగారకుఁడు, అంగిరాః = బృహస్పతిః, సప్తమః = ఏడవవాఁడగు, మందః + తు = శనియును, (తత్ర = ఆస్వర్గలోకమునందు, అన్తి = కలరు.) స్వర్గలోకతః = స్వర్గలోకముయొక్క, 'అంతః = అంతమందు, ధ్రువః = ధ్రువుఁడు అని, జ్యేయః = తెలియఁదగినది.

తా॥ సూర్యుఁడు, చంద్రుఁడు, నక్షత్రములతోఁ గూడుకొనినబుధుఁడు, శుక్రుఁడు, కుజుఁడు, బృహస్పతి, ఏడవవాఁడగుశని అనునట్టిగ్రహములు ఆస్వర్గలోకమునం దున్నారనియును, ఆస్వర్గలోకముయొక్క అంతమందు ధ్రువలోకమున్నదనియును, తాత్పర్యము.

 మఱియును ఇట్లుకల్పించుకొనవలయునని తత్ప్రకారమును ఈక్రింది శ్లోకముచేత వివరించుచున్నాఁడని యెఱుఁగవలయును.

శ్లో॥ హృదయేకల్పయేద్యోగీ తస్మింతస్వర్వసుఖంలభేత్ ॥ 31

టీ॥ యోగీ = యోగియగువాఁడు, హృదయే = హృదయమునందు, (ఏతత్ = దీనిని, సర్వమ్ = సమస్తమును,) కల్పయేత్ = కల్పింపవలయును. (ఏవంచేత్ = ఈలాగు అయ్యేనేని), తస్మిన్ = ఆహృదయమునందు, సర్వసుఖమ్ = సమస్తసుఖ సముదాయమును, లభేత్ = పొందును.

తా॥ యోగియగువాఁడు ఇప్పుడు చెప్పినదానిని సర్వమును హృదయమునందు కల్పించినయెడల ఆహృదయమునందు సర్వసుఖములను పొందునని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ హృదయేచమహర్లోకో జనలోకస్తుకంఠతః

తపోలోకోభ్రువోర్మధ్యే మూర్ధ్ని సత్యంప్రతిష్ఠితమ్ ॥ 32

టీ॥ హృదయేచ = హృదయమునందు, మహర్లోకః = మహర్లోకము, కంఠతః = కంఠమందు, జనలోకః = జనలోకము, భ్రువోః = కనుబొమలయొక్క, మధ్యే = మధ్య మందు, తపోలోకః = తపోలోకము, మూర్ధ్ని = శిరస్సునందు, సత్యమ్ = సత్యలోకము, ప్రతిష్ఠితమ్ = ఉంచబడెను.

తా॥ హృదయమునందు మహర్లోకము కంఠమునందు జనలోకము కనుబొమల నడుమ తపోలోకము శిరస్సునందు సత్యలోకము ఉంచబడెను అని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ ఏవంబ్రహ్మాండనిలయం తస్మిన్ దేహేప్రతిష్ఠితమ్ ॥ 32

టీ॥ ఏవమ్ = యీవిధముగా, బ్రహ్మాండనిలయమ్ = బ్రహ్మాండం బంతయును, తస్మిన్ దేహే = యీదేహమందే, ప్రతిష్ఠితమ్ = కల్పింపబడినది.

తా॥ ఈప్రకారము బ్రహ్మాండంబంతయును, యీదేహమందే కల్పింపబడెను.

 ఇదివఱకుఁ జెప్పబడిన శ్లోకములచేత స్వర్గలోకాది కల్పనాప్రకారము చెప్పబడెను కనుక ఈక్రిందిశ్లోకములచేత వాని లయక్రమము జెప్పబోవు చున్నాఁడని తెలియవలయును.

శ్లో॥ బ్రహ్మాండరూపిణీపృథ్వీ తోయమధ్యేప్రళీయతే

అగ్నినాపీయతేతోయం వాయునాగ్రస్యతేనలః ॥ 33

శ్లో॥ ఆకాశంతుపిబేద్వాయుం మనస్యాకాశమేవచ

బుద్ధ్యాహంకారచిత్తేచ క్షేత్రజ్ఞఃపరమాత్మని ॥ 34

శ్లో॥ తుర్యంచతుర్యాతీతంచ శివస్థానమనామయం

గ్రసేత్సమస్తమాత్మేతి ధ్యాయంశ్చపరమాంగతిమ్॥

౪౦

టీ॥ బ్రహ్మాండరూపిణీ=బ్రహ్మాండమేస్వరూపముగాఁగల, పృథ్వీ=భూమి, తోయ
కుద్యే=ఉదకమధ్యమందు, ప్రలీయతే = అణఁగిపోవుచున్నది, తోయమ్ = ఉదకము,
అగ్నినా=అగ్నిచేత, పీయతే=పానముచేయఁబడుచున్నది, అనలః=అగ్ని, వాయు
నా = వాయువుచేత, గ్రస్యతే = గ్రసింపఁబడుచున్నది, ఆకాశంతు = ఆకాశము,
వాయుమ్ = వాయువును, పిబేత్ = పానముచేయును, మనసి = మనస్సునందు,
ఆకాశమ్=ఆకాశము, లీయతే = అణఁగిపోవుచున్నది, ఆమనస్సు బుద్ధియందును,
బుద్ధిః = బుద్ధి, అహంకారః = అహంకారమందును, ఆయహంకారము, చిత్తేచ=
చిత్తమందును, ఆచిత్తము, తేత్రజ్ఞః=తేత్రజ్ఞునియందును, ఆతేత్రజ్ఞఁడు, పరమా
త్మని = పరమాత్మయందును, ఆపరమాత్మ, తుర్యమ్ = తుర్యమందును, ఆతుర్యము తు
ర్యాతీతమందును, తుర్యాతీతమ్ = ఆతుర్యాతీతము, ఆనామయమ్ = నిరామయమైన,
శివస్థానమ్ = శివస్థానమందును, సమస్తమ్ = సర్వమును, ఆత్మ = ఆత్మయందును,
గ్రసేత్ = గ్రసింపఁబడును, ఇతి = ఇట్లుని, ధ్యాయః = ధ్యానము చేయుచు, పర
మామ్=సర్వోత్తమమైన, గతిమ్=స్థితిని, ప్రాప్నోతి=పొందుచున్నాఁడు.

తా॥ బ్రహ్మాండరూపమగుభూమి, ఉదకమందు లీనమగుచున్నదనియును, అగ్ని
యం దుదకము లీనమగుచున్నదనియును, వాయువునందు అగ్ని లీనమగుచున్నదని
యును, ఆకాశమునందు వాయువు లీనమగుచున్నదనియును, ఆకాశము మన
స్సునందు లీనమగుచున్నదనియును, మనస్సు బుద్ధియందు లీనమగుచున్నదనియును,
బుద్ధి అహంకారమునందు లీనమగుచున్నదనియును, అహంకారము చిత్తమునందు
లీనమగుచున్నదనియును చిత్తము తేత్రజ్ఞునియందు లీనమగుచున్నదనియును, తేత్ర
జ్ఞఁడు పరమాత్మయందు లీనమగుచున్నాఁడనియును, పరమాత్మ తుర్యమునందు లీన
మగుచున్నాఁడనియును, తుర్యము అనామయమును తుర్యాతీతమును అయినశివస్థాన
మునందు లీనమగుచున్నదనియును, సర్వమును పరమాత్మయందు లీనమగుచున్నదని
యును, అంతయును పరమాత్మస్వరూపమే యనియును ధ్యానముచేయువాఁడు
సర్వోత్తమమైనగతిని అనఁగా మోక్షమును పొందుచున్నాఁడని తాత్పర్యము.

ఈవిధముగా యోగాభ్యాసముచేత సిద్ధించిన బ్రహ్మైక్యానుసంధా
నమువలన సకలదురితనివృత్తియగునని యీక్రిందిశ్లోకముచేతఁ జెప్పచున్నాఁడని
తెలియవలెను.

శ్లో॥ అహంబ్రహ్మేతియోధ్యాయే దేకాగ్రమనసాసకృత్
సర్వంతరతిపాప్తానం కల్పకోటిశతైఃకృతమ్॥

౪౧

టీ॥ యః=ఎవ్వఁడు, అహమ్ = నేను, బ్రహ్మేతి=బ్రహ్మనని, సకృత్=ఒక్క
మాటయినను, ఏకాగ్రమనసా = నిర్మలమైనమనస్సుచేత, ధ్యాయేత్ = ధ్యానమును
జేయుచున్నాఁడో, (సః=వాఁడు), కల్పకోటిశతైః=అనేకనూరులకోట్లకల్పములందు,
కృతమ్ = చేయఁబడిన, సర్వమ్ = సమస్తమైన, పాప్తానమ్ = పాపమును, తరతి=
దాటుచున్నాఁడు.

తా॥ ఈశ్లోకముచేత జీవునకుఁ గలుగునట్టి ముక్తిస్వరూపమును జెప్పచున్నాఁ
డు. ఎట్లనినః—ఎవ్వఁడు నిశ్చలమైనమనస్సుచేత నేనుబ్రహ్మనని ధ్యానమునుజేయు
నో అట్టివాఁడు అనేకనూరులకోట్లకల్పములయందుఁ చేయఁబడిన పాపమును సర్వ
మును పోగొట్టుకొనుచున్నాఁ డని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ ఘటసంవృతమాకాశం లీయమానంఘటేయథా
లీయతేచమహాకాశే తద్వజ్జీవోమహాత్మని॥

౪౨

టీ॥ ఘటసంవృతమ్=ఘటావృతమైన, ఆకాశమ్ = ఆకాశము, ఘటే=ఘట
మునందు, లీయమానంసత్=అణఁగినదగుచు, యథా=ఏవిధముగా, మహాకాశే=
మహాకాశమునందు, లీయతే = లీనమగుచున్నదో, తద్వత్ = అలాగుననే, జీవః=జీ
వుఁడు, మహాత్మని=పరమాత్మయందు, లీయతే=లీనమగుచున్నాఁడు.

తా॥ ఘటమునందుఁ జేరియున్న యాకాశము ఘటమునందు లీనమైనదగుచు
మహాకాశమునం దేవిధముగా లీనమగుచున్నదో యావిధముగా జీవుఁడు పరమాత్మ
యందు లీనమగుచున్నాఁ డని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ ఘటాకాశమివాత్మానం విలయంవేత్తితత్త్వతః
సగచ్ఛతినిరాలంబం జ్ఞానలోక్యంనసంశయః॥

౪౩

టీ॥ యః=ఎవ్వఁడు, ఆత్మానమ్ = ఆత్మను, ఘటాకాశమివ = ఘటాకాశము
వలె, తత్త్వతః = యథార్థముగా, విలయమ్ = విలయమును, వేత్తి = తెలిసికొనుచు
న్నాఁడో, సః=వాఁడు, నిరాలంబమ్ = నిరాధారమైనదియును, జ్ఞానలోక్యమ్ = జ్ఞాన
ముచేతఁజూడఁదగినదియును అయిన బ్రహ్మమును, గచ్ఛతి=పొందుచున్నాఁడు, సం
శయః=సందేహము, న=లేదు.

తా॥ ఏవురుఁడు ఘటాకాశము మహాకాశమందు లీనమైనవిధముగఆత్మ
పరమాత్మయం దైక్యమును పొందుచున్నాఁ డని తెలిసికొనుచున్నాఁడో అట్టివాఁడు
పరమాత్మను పొందుచున్నాఁ డనుటకు సందేహమేమియును లేదని తాత్పర్యము.

 జ్ఞానయోగమునకు సమాసములేదని యీక్రిందిశ్లోకముచేతఁ దెలుపుచున్నాఁడని యెఱుఁగవలయును.

శ్లో॥ అధీత్యచతురోవేదా ధర్మశాస్త్రాణిమానవః

యోవైబ్రహ్మనజానాతి దర్శిపాకరసంయథా॥

౪౪

టీ॥ యోవై=ఏ, మానవః = మానవుఁడు, చతురః = నాలుగైన, వేదాః = వేదములను, ధర్మశాస్త్రాణి=ధర్మశాస్త్రములను, అధీత్య=చదివి, బ్రహ్మ=బ్రహ్మమును, నజానాతి=ఎఱుఁగఁడో, సః=వాఁడు, పాకరసమ్=పాకముయొక్కరుచిని, దర్శి=గరిటె, సంయథా=ఏవిధముగా, నజానాతి= ఎఱుఁగఁడో, తథా = ఆవిధముగా, నజానాతి=ఎఱుఁగఁడు.

తా॥ లోకములో నేపురుషుఁడు నాలుగువేదములను సకలధర్మశాస్త్రోక్తములను చదివి బ్రహ్మమును దెలిసికొనఁడో వాఁడు పాకరసమును దెలియని గరిటెవంటివాఁడని తాత్పర్యము.

 బ్రహ్మజ్ఞానము కలుగువఱకును శ్రాతకర్మమును జేయవలసినదనియును అపరోక్షానుభవము కలిగినపిమ్మట కర్మానుష్ఠానమును జేయవలసినదనియును, ఈక్రింది శ్లోకముచేతఁ దెలుపుచున్నాఁడని యెఱుఁగవలయును.

శ్లో॥ అనంతకర్మశౌచంచ జపయజ్ఞస్తథైవచ

తీర్థయాత్రానుగమనం యావత్తత్త్వంనవిందతి॥

౪౫

టీ॥ అనంతకర్మశౌచంచ = అనంతములగుకర్మములయొక్క పరిశుద్ధతయును, జపయజ్ఞశ్చ = జపయజ్ఞమును, తథైవ = ఆవిధముగానే, తీర్థయాత్రానుగమనమ్= తీర్థయాత్రలను జేయుటయును, యావత్ = ఎంతదనుక, తత్త్వమ్ =వాస్తవమును అనఁగా బ్రహ్మతత్త్వమును, నవిందతి=తెలియఁడో, తావత్=అంతవఱకును, అనుష్ఠేయమ్=అనుష్ఠింపఁదగినది.

తా॥ అనంతములగు కర్మములచేతనైన పరిశుద్ధతయును జపయజ్ఞములును తీర్థయాత్రలకుఁ బోవుటయును తత్త్వజ్ఞానమునకు సాధనములు కనుక తత్త్వజ్ఞానము కలుగువఱకును జేయవలసినదే కాని తత్త్వజ్ఞానము కలిగినపిమ్మటఁ జేయనక్కరలేదని తాత్పర్యము.

 ఈక్రిందిశ్లోకముచేతఁ దేహములు భిన్నములయినను ఆత్మయొక్కటియే యని సదృష్టాంతముగాఁ దెలుపుచున్నాఁడని యెఱుఁగవలయును.

శ్లో॥ గవామనేకవర్ణానాం క్షీరస్యాప్యేకవర్ణతా

క్షీరవద్భాతివిజ్ఞానం దేహీనాంచగవాంసంయథా॥

౪౬

టీ॥ గవామ్ = గోవులు, అనేకవర్ణానామపి = అనేకవర్ణములుకలవయినప్పటికిని, ఊరస్య = ఊరమునకు (పాలకు), ఏకవర్ణతా = ఏకాకారము, యథా = ఏవిధముగా, భవతి = అగుచున్నదో, తథా = అవిధముగా, దేహినామ్ = దేహులకు, విజ్ఞానమ్ = విజ్ఞానాత్మ, గవామ్ = గోవులయొక్క, ఊరవత్ = పాలవలె, ఏకమ్ = ఏకాకారమైనదై, భాతి = ప్రకాశించుచున్నది.

తా॥ గోవులు అనేకవర్ణము లయినప్పటికిని వానియొక్క ఊరము లన్నియును ఏకాకారములయి యున్నవిధముగ శరీరములు అనేకములుగానుండినను ఆత్మస్వరూప మొక్కటియేయని తాత్పర్యము.

 మఱియును, బ్రహ్మజ్ఞానరహితునియొక్క తపస్సు మొదలగునవి నిర్భకములని యీక్రిందిశ్లోకముచేతఁ జెప్పచున్నాఁడని యెఱుఁగవలయును.

శ్లో॥ తపేద్వర్షసహస్రాణి ఏకపాదస్థితోనరః

ఏకస్యధ్యానయోగస్య కళాంనార్హతిషోడశీమ్॥

౪౭

టీ॥ నరః = మానవుఁడు, ఏకపాదస్థితః = ఒంటికాలియందున్నవాఁడై, వర్షసహస్రాణి = అనేకవేలసంవత్సరములు, తపేత్ (+అపి) = తపస్సు చేసినప్పటికిని, తత్ = ఆతపస్సు, ఏకస్య = ఒక్కటియైన, ధ్యానయోగస్య = ధ్యానయోగముయొక్క, షోడశీమ్ = పదునాఱవదైన, కళామ్ = కళతో, నార్హతి = సమానముకాదు.

తా॥ మానవుఁడు ఒంటికాలియందు నిలిచి తపస్సుచేసినప్పటికిని ఆతపస్సు ధ్యానయోగముయొక్క పదునాఱవభాగమునకుఁ గూడ దగదని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ బ్రహ్మహత్యానహస్రాణి వీరహత్యాశతానిచ

ఏకేనధ్యానయోగేన దహత్యగ్నిరివేంధనమ్॥

౪౮

టీ॥ బ్రహ్మహత్యానహస్రాణి = అనేకవేలబ్రహ్మహత్యలను, వీరహత్యాశతానిచ = అనేకసూరులవీరహత్యలను, ఏకేన = ఒక్కటియైన, ధ్యానయోగేన = ధ్యానయోగముచేత, అగ్నిః = అగ్ని, ఇంధనమివ = కట్టెలనువలె, దహతి = కాల్చివేయచున్నాఁడు.

తా॥ ధ్యానయోగమును జేయుచున్నవాఁడు తనదు ధ్యానయోగముచేత అనేకవేలబ్రహ్మహత్యలను అనేకసూరుల వీరహత్యలను అగ్ని హోత్రుఁడు కట్టెలను కాల్చినవిధముగఁ గాల్చుచున్నాఁడని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ అశ్వమేధసహస్రాణి వాజపేయశతానిచ

ఏకస్యధ్యానయోగస్య కళాంనార్హతిషోడశీమ్॥

౪౯

టీ॥ అశ్వమేధసహస్రాణి = అనేకవేలయశ్వమేధయాగములును, వాజపేయశ
తాని+చ = అనేకసూరులవాజపేయయాగములును, ఏకస్య=ఒక, ధ్యానయోగస్య
= ధ్యానయోగముయొక్క, షోడశీమ్ = పదునాఱవదగు, కళామ్ = కళనుగుఱించి,
నార్హతి=తగదు.

తా॥ అనేకవేలయశ్వమేధయాగములును అనేకసూరులవాజపేయయాగము
లును ఒక్కటియగు ధ్యానయోగముయొక్క పదునాఱవభాగమునకుఁ గూడ సమా
నము కావని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ చతుర్వేదధరోవిప్ర సూక్ష్మబ్రహ్మనవిందతి
వేదశాస్త్రభరాత్రాంత ససై బ్రాహ్మణగార్దభః॥ ౫౦

టీ॥ యః=ఏ, విప్రః = బ్రాహ్మణుఁడు, చతుర్వేదధరః = నాలుగువేదములను
ధరించినవాఁడై, సూక్ష్మబ్రహ్మ = సూక్ష్మమగు బ్రహ్మమును, నవిందతి = ఎఱుఁ
గఁడో, వేదశాస్త్రభరాత్రాంతః = వేదశాస్త్రములయొక్క భారముచేత ఆక్రమింపఁ
బడిన, ససై =ఆవిప్రుఁడు, బ్రాహ్మణగార్దభః = బ్రాహ్మణఖరము, స్యాత్ =అగును.

తా॥ విబ్రాహ్మణుఁడు నాలుగువేదములను ధరించినవాఁడై సూక్ష్మమైనబ్రహ్మ
మును దెలిసికొనఁడో అట్టిబ్రాహ్మణుఁడు అనఁగా వేదశాస్త్రములనియెడు భారము
తోఁ గూడుకొన్న బ్రాహ్మణుఁడు గాడిదెవంటివాఁడగునని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ యథాఖరశ్చందనభారవాహా సారస్యవాహానతుచందనస్య
వీనంహిశాస్త్రాణిబహూన్యధీత్య సారంనజానన్ ఖరవద్వహేత్సః॥

టీ॥ యథా = ఏవిధముగా, చందనభారవాహః = చందనభారమును వహిం
చునట్టి, ఖరః = గాడిదె, చందనస్య = చందనముయొక్క, సారస్య = సారమును,
వాహః = వహించునట్టిది, నతు = కాదో, ఏవమ్ = ఈవిధముగా, బహూని = అనేక
ములయిన, శాస్త్రాణి = శాస్త్రములను, అధీత్య = అధ్యయనమునుచేసి, సారమ్ =
సారమును, నజానన్ = ఎఱుఁగని, సః = ఆబ్రాహ్మణుఁడు, ఖరవత్ = గాడిదవలె,
వహేత్ = వహించును.

తా॥ చందనపుకట్టెలను మోయుచున్నగాడిదె చందనగంధమును తెలిసికొ
ననివిధముగ అనేకములయిన శాస్త్రములను చదివి వానిసారమును దెలియనివాఁడు
గాడిదెతో సమానుఁడని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ ఆహారనిద్రాభయమైధునాని సామాన్యమేతత్పశుభిర్నరాణామ్
జ్ఞానీనరాణామధికోవిశేషో జ్ఞానేనహీనఃపశుభిస్సమానః॥ ౫౧

టీ॥ నరాణామ్ = మనుష్యులకును, పశుభిః = పశువులకును, ఆహారనిద్రాభయ
మైధునాని = ఆహారము నిద్రభయముమైధునము అనునవి, సామాన్యమ్ = సమానము.
నరాణామ్ = నరులలో, జ్ఞానీ = బ్రహ్మజ్ఞానముకలవాఁడు, అధికోవిశేషః = అధికమయి
నవాఁడు. జ్ఞానేన = జ్ఞానముచేత, హీనః = హీనుఁడు, పశుభిః = పశువులతో,
సమానః = సమానుఁడు, భవతి = అగుచున్నాఁడు.

తా॥ ఆహారము నిద్ర భయము సంభోగము ననునవి పశువులకును మనుష్యు
లకుఁగూడ సమానముగ నుండుగుణములు పశువులకంటెను మనుష్యునియందు
జ్ఞానమొక్కటి యధికము. అట్టిజ్ఞానమే లేనిచో మనుష్యుఁడును పశువుతో
సమానుఁడే యగుననియును అట్టివాఁడే నరపశువనియును తాత్పర్యము.

శ్లో॥ అహంబ్రహ్మేతినియతం మోక్షే ధ్యేయం మహాత్మభిః

ద్వేపదేబంధమోక్షాయ నిర్తమేతి మమేతిచ

మమేతిబధ్యతేజంతు ర్నిర్తమేతివిముచ్యతే॥

౫౩

టీ॥ అహమ్ = నేను, బ్రహ్మేతి = బ్రహ్మనని, నియతమ్ = నియమముగా,
మోక్షే = మోక్షమునందు, అనఁగా మోక్షమునకుగాను, మహాత్మభిః = మహానుభా
వులచేత, ధ్యేయమ్ = ధ్యానముచేయఁదగినది, నిర్తమేతి = నాదికాదనియు,
మమేతి = నాదియనియును, ద్వే = రెండగు, పదే = పదములు. బంధమోక్షాయ =
బంధముకొఱకును మోక్షముకొఱకును, భవతః = అగుచున్నవి; జంతుః = జింతువు,
మమేతి = మమయనుపదముచేత, బధ్యతే = బంధింపఁబడుచున్నాఁడు, నిర్తమేతి =
నాదికాదనుటచేత, విముచ్యతే = విడిచిపెట్టఁబడుచున్నాఁడు.

తా॥ మహాత్ములగువారు ప్రతిదినమునందును సర్వకాలములయందును తప్పక
నేనుబ్రహ్మనని ధ్యానముచేయవలయును; నాది యనుటచేత బంధముకలు
గుననియును, నాదికాదనుటచేత బంధరహితుఁ డగుననియును, కావున నాదికాద
నుటచేత బద్ధుఁడు కాఁడనియును తాత్పర్యము.

శ్లో॥ మనసోహ్యన్తనీభావాత్ ద్వైతం నైవోపలభ్యతే

యదాయాత్మన్తనీభావం తదాతత్పరమంపదమ్॥

౫౪

టీ॥ మనసః = మనస్సునకు, ఉత్తనీభావాత్ = ఆశారాహిత్యమువలన, ద్వై
తమ్ = ద్విధాభావము, నైవోపలభ్యతే = పొందఁబడదు; యదా = ఎప్పుడు, ఉత్తనీ
భావమ్ = ఆశారాహిత్యమును, యాతి = పొందుచున్నాఁడో, తదా = అప్పుడు, తత్
= ఆ, పరమమ్ = శ్రేష్ఠమైన, పదమ్ = పదమును, యాతి = పొందుచున్నాఁడు.

తా॥ మనస్సునకు ఆశారాహిత్యమగుటవలన ద్వైతప్రపంచము కనబడదు. ఎప్పుడు ఆశరహితమగునో అప్పుడాపరమపదమును అనఁగా మోక్షమును పొందునని తాత్పర్యము.

ఈక్రిందిశ్లోకముచేత బ్రహ్మవిచారము చేయనివానికి సర్వమును వ్యర్థమని చెప్పచున్నాడని యెఱుఁగవలయును.

శ్లో॥ హన్యాన్ముష్టిభిరాకాశం తుధార్తఃఖండయేత్త్య్రహం

నాహంబ్రహ్మేతిజానాతి తస్యముక్తిర్నజాయతే॥

౫౫

టీ॥ తుధార్తః=ఆకలిచేత పీడింపఁబడినవాఁడు, ముష్టిభిః=పిడికిడులచేత, హన్యాత్=కొట్టుటవలన, త్య్రహమ్=మూఁడుకాలములయందును, ఆకాశమ్=ఆకాశమును, ఖండయేత్=ఖండించునుగాక; అహమ్=నేను, బ్రహ్మేతి=బ్రహ్మనని, యః=ఎవ్వఁడు, నజానాతి=గురైఱుఁగఁడో, తస్య=అతనికి, ముక్తిః=మోక్షము, నజాయతే=కలుగదు.

తా॥ ఎవ్వఁడైనను వేదశాస్త్రములనన్నింటిని చక్కఁగా సంపూర్ణముగా చదివెయిండియును నేనేబ్రహ్మస్వరూపమని ఏఱుఁగఁడోవానికి సకలవేదశాస్త్రములను చదువుటవలన శ్లో॥ శబ్దబ్రహ్మణి నిష్టాతో ననిష్టాయాత్పరేయది శ్రమస్తస్యశ్రమఫలో హ్యధేనుమివరక్షతః॥''=శబ్దబ్రహ్మమందు అనఁగా వేదశాస్త్రములయందు నిష్ఠకలవాఁడై పరబ్రహ్మమందు నిష్ఠుఁడుకాని వానిశ్రమకు గొడ్డుబోతు అయిన యావును కాపాడుచున్నవాని శ్రమకు శ్రమకంటె వేఱగుఫలము లేనివిధముగ శ్రమమే ఫలముగాని యితరమగు ఫలమేమియును లేదు. అనియెడు శ్రీమద్భాగవత వచనప్రమాణానుసారముగ ప్రయోజనమేమియును లేదని యెఱుఁగవలయును. మఱియును ఆకలికొన్నమనుజుఁడు పిడికిళ్లచేత ఆకాశమును పగులఁగొట్టినను ఆకలితీరనివిధముగ సకలవేదశాస్త్రపురాణములను కష్టించి చదివినను నేనుబ్రహ్మననితెలిసికొననివానికి పాఠశ్రమయేకాని ముక్తిదొరకదని తాత్పర్యము.

గద్య॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే శాతసాహస్రసంహితాయాం వైయాసిక్యాం శ్రీమదశ్వమేధపర్వణి శ్రీభగవదుత్తరగీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే సుజ్ఞానయోగోనామ బ్రహ్మసందర్శనయోగోనామ ద్వితీయోధ్యాయః॥

టీ॥ వైయాసిక్యామ్=వేదవ్యాసమునివరునిచేతఁ జేయఁబడినదియును, శాతసాహస్రసంహితాయామ్ = నూరువేలశ్లోకములుకలదియును ఛందోబద్ధశాస్త్రమును

(అయిన) శ్రీమహాభారతే = సంపత్కరమైన మహాభారతమునందలి, శ్రీమదశ్వమేధపర్వణి = సంపత్కరమైనయశ్వమేధపర్వమునందు, శ్రీభగవదుత్తరగీతాను = సంపత్కరుడైన భగవంతునిచేత ఉత్తరకాలమునందుజెప్పబడిన యుత్తరగీతలనెడు; ఉపనిషత్సు=వేదాంతములయందు, శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే = శోభాయుక్తమైన కృష్ణార్జునుల సంవాదరూపమైన, బ్రహ్మవిద్యాయామ్ = బ్రహ్మవిద్యయందు, యోగశాస్త్రే = యోగశాస్త్రమునందు, అనగా బ్రహ్మజ్ఞానవిషయకోపాయమును దెలుపునట్టి గ్రంథమునందు, సుజ్ఞానయోగోనామ = సుజ్ఞానమనియెడు పేరుకల, లేక, బ్రహ్మసందర్శనయోగోనామ = బ్రహ్మసందర్శనమును పేరుకల, ద్వితీయః = రెండవదైన, అధ్యాయః=అధ్యాయము, ఇతి=ముగిసెను.

తా॥ వేదవ్యాసమునివరునిచేతఁ జేయఁబడినదియును నూరువేలశ్లోకములు కలదియును ఛందోబద్ధశాస్త్రమును అయినశ్రీమహాభారతమునందలి యశ్వమేధపర్వమునందు సంపత్కరుడగు భగవంతునిచేత యుద్ధానంతరమందు జెప్పఁబడిన వేదాంతములయందు శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదరూపమైన బ్రహ్మజ్ఞానమునందు యోగశాస్త్రమునందు అనగా బ్రహ్మజ్ఞానవిషయకోపాయములను దెలుపునట్టి గ్రంథమునందు సుజ్ఞానయోగమనియెడు పేరుకల లేక బ్రహ్మసందర్శనయోగమనియెడు పేరుకల రెండవభాగము ముగిసెను.

ఓం

శ్రీకృష్ణాయ పరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీభగవదుత్తరగీత—యోగశాస్త్రము.

తృతీయోధ్యాయః.

శ్లో॥ యోగీవ్యర్థక్రియాలాప పరిత్యాగేనశాంతధీః

తృతీయేశరణంయాతి హరిమేవేతికీర్త్యతే॥

౧

టీ॥ యోగీ = యోగియగువాఁడు, వ్యర్థక్రియాలాపపరిత్యాగేన = వ్యర్థమైనక్రియలయొక్కయును సల్లాపములయొక్కయును పరిత్యాగముచేత, శాంతధీః = శాంతమైనబుద్ధికలవాఁడై, హరిమ్ = నారాయణుని, శరణమ్ = శరణమును, యాతి = పొందుచున్నాఁడు, ఇతి = ఇట్లని, తృతీయే = మూడవ యధ్యాయమునందు, కీర్త్యతే = చెప్పబడుచున్నది.

తా॥ యోగియగువాఁడు వ్యర్థములయినక్రియలను సల్లాపములను విడిచి పెట్టి శాంతమైనబుద్ధికలవాఁడై నారాయణుని శరణమును పొందుచున్నాఁడని యీ మూడవయధ్యాయమునందుఁ జెప్పబడుచున్నదని తాత్పర్యము.

శ్రీభగవానువాచ.

సంపత్కరుఁడును షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నుఁడును అగు

శ్రీకృష్ణుఁడు చెప్పచున్నాఁడు.

శ్లో॥ అనంతశాస్త్రంబహువేదితవ్య మల్పశ్చ కాలోబహవశ్చవిఘ్నః

యత్సారభూతంతదుపాసితవ్యం హంసోయథాక్షీరమివాంబుమిశ్రమ్॥

టీ॥ బహు = అధికముగా, వేదితవ్యమ్ = తెలియఁదగినవి, అనంతశాస్త్రమ్ = అంతములేనిశాస్త్రములు—అనఁగా శాస్త్రములనంతములు; కాలశ్చ = కాలము అనఁగా ఆయుర్దాయము, అల్పః = స్వల్పమైనది, విఘ్నః = అంతరాయములు, బహవశ్చ = అనేకములు, కాపున, హంసః = హంస, అంబుమిశ్రమ్ = ఉదకముతోఁ గూడుకొనిన, క్షీరమివ = పాలనువలె, సారభూతమ్ = శ్రేష్ఠమైనది, యత్ = ఏది యో, తత్ = అది, ఉపాసితవ్యమ్ = నేమింపఁదగినది.

తా॥ శాస్త్రములు అనంతములయి యున్నవి. ఇంతియేకాక ఆశాస్త్రముల యందుఁ జెలియఁదగిన విషయములు ఇంకను విశేషములయి యున్నవి. జీవితకా

లము మిగులస్వల్పమైనది, విఘ్నములన్నసో అనేకములు. కావున శాస్త్రముల నన్నిటిని జదివి వానిరహస్యముల నన్నిటిని దెలిసికొనుట సాధ్యముకాదు కనుక ఉదకముతోఁ గలిసియున్న తీరమును గ్రహించి యుదకమును విడిచిపెట్టునట్టి హంస వలె బుద్ధిమంతుఁడగువాఁడు వేదశాస్త్రసారమగుబ్రహ్మమును దెలిసి యుపాసించవలసినదని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ పురాణంభారతంవేద శాస్త్రాణివివిధానిచ

పుత్రిదారాదిసంసారో యోగాభ్యాసస్యవిఘ్నకృత్ ॥ 3

టీ॥ పురాణమ్ = పురాణము, భారతమ్ = భారతము, వేదః = వేదము, వివిధాని = అనేకములయిన, శాస్త్రాణిచ = శాస్త్రములును, పుత్రిదారాదిసంసారః = పుత్రిలు భార్య మొదలుగాఁగల సంసారము, అనునవియన్నియును, యోగాభ్యాసస్య = యోగాభ్యాసమునకు, విఘ్నకృత్ = విఘ్నమును జేయును.

తా॥ పురాణములు భారతము వేదము అనేకములయినశాస్త్రములు పుత్రిలు భార్య మొదలుగాఁగల సంసారము అనునవి యోగాభ్యాసమునకు విఘ్నమును జేయునవి యని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ ఇదంజ్ఞానమిదంజ్ఞేయం తత్సర్వంజ్ఞాతుమిచ్ఛతి

అపివర్షసహస్రాణీ శాస్త్రార్థంనాధిగచ్ఛతి॥ ౪

టీ॥ ఇదమ్ = ఇది, జ్ఞానమ్ = జ్ఞానము, ఇదమ్ = ఇది, జ్ఞేయమ్ = తెలియఁదగినది, ఇతి = ఇట్లని, తత్ = ఆ, సర్వమ్ = సర్వమును, జ్ఞాతుమ్ = తెలిసికొనుటకు, యః = ఎవ్వఁడు, ఇచ్ఛతి = కోరుచున్నాఁడో, సః = వాఁడు సహస్రవర్షాణి + అపి = వేయిసంవత్సరము లయినప్పటికిని, శాస్త్రార్థమ్ = శాస్త్రముయొక్క అర్థమును, నాధిగచ్ఛతి = తెలిసికొనఁజాలఁడు.

తా॥ ఇదిజ్ఞానమనియును ఇదిజ్ఞేయమనియును తెలియుటకొరకు ఎవ్వఁడు యిచ్ఛయించునో అట్టివాఁడు వేయిసంవత్సరములు జీవించియున్నప్పటికిని శాస్త్రార్థమును తెలిసికొనఁజాలఁ దని తాత్పర్యము.

~~తా॥~~ ఈప్రకారం బయినచోఁ జేయఁదగినకార్యం బేదియని యర్జునుఁ డడుగునేమోయని తలఁచి యీక్రిందిశ్లోకముచేత శ్రీకృష్ణుఁడు సమాధానమును జెప్పచున్నాఁడని యెఱుఁగవలయును.

శ్లో॥ విజ్ఞాయాత్మరతంత్రాత్రం జీవితంచచలాచలం

విహాయశాస్త్రజాలాని యస్సత్యంతదుషాస్యతామ్॥ ౫

టీ॥ అక్షరతంత్రాత్రమ్=అక్షరతంత్రాత్రమైనదానిని, విజ్ఞాయ = తెలిసికొని, జీవితమ్ = జీవితమును, చలాచలమ్ = మిగులచపలమైనదానినిగా, విజ్ఞాయ = తెలిసికొని, శాస్త్రజాలాని = శాస్త్రజాలములను, విహాయ = విడిచిపెట్టి, సత్యమ్ = యథార్థమైనది, యత్ = ఏదియో, తత్ = దానిని, ఉపాస్యతామ్ = సేవింపవలయును.

తా॥ అక్షరతంత్రాత్రమగు బ్రహ్మమును తెలిసికొని జీవితమును మిగులచపలమైనదానినిగాఁ తెలిసికొని శాస్త్రసముదాయములను విడిచిపెట్టి సత్యమైనది యేదియో దానిని సేవింపవలసిన దని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ పృథివ్యాంయానిభూతాని జిహ్వాపస్థనిమిత్తకమ్

జిహ్వాపస్థపరిత్యాగే పృథివ్యాంకింప్రయోజనమ్॥

౬

టీ॥ పృథివ్యామ్ = భూమియందు, భూతాని = భూతములు, యాని = ఏవి, (సన్తి=కలవో) తత్ = ఆభూతసముదాయము, జిహ్వాపస్థనిమిత్తకమ్ = జిహ్వాపస్థలేనిమిత్తముగాఁగలది అయియున్నది, జిహ్వాపస్థపరిత్యాగే = జిహ్వాపస్థలయొక్కపరిత్యాగముకలుగుచునుండఁగా, పృథివ్యామ్ = భూమియందు, ప్రయోజనమ్ = ప్రయోజనము, కిమ్ = ఏమి, (అస్తి=కలదు).

తా॥ భూమియందలి భూతములన్నియును జిహ్వాపస్థలేనిమిత్తముగాఁగలవి కనుక జిహ్వాపస్థలను పరిత్యజించినయెడల భూమియందు కాఁదగిన కార్యమేదియును లేదని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ తీర్థానితోయరూపాణి దేవాన్పాషాణమృత్సయాన్

యోగినోనప్రపద్యంతే ఆత్మధ్యానపరాయణాః॥

౭

టీ॥ ఆత్మధ్యానపరాయణాః = ఆత్మధ్యానమునందాసక్తికల, యోగినః = యోగులు, తోయరూపాణి = ఉదకరూపములయిన, తీర్థాని=తీర్థములను, పాషాణమృత్సయాన్ = శిలాకుయములును మృత్తియములును (అయిన), దేవాన్ = దేవతలను, నప్రపద్యంతే=సేవింపరు.

తా॥ ఆత్మధ్యానపరాయణులయినయోగులు ఉదకరూపములయినతీర్థములను శిలాకుయములును మృత్తియములును అయినదేవతలను సేవింపరు అని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ అగ్నిర్దేవోద్విజాతీనాం మునీనాంహృదిదైవతం

ప్రతిమాస్వల్పబుద్ధీనాం సర్వత్రవిదితాత్మనామ్॥

౮

టీ॥ ద్విజాతీనామ్ = బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యులకు, అగ్నిః = అగ్నిహోత్రుఁడు, దేవః = దేవుఁడు, మునీనామ్ = మునులకు, హృది = హృదయమునందు, దైవతమ్ = దై

వము, అస్తీ=కలఁడు, స్వల్పబుద్ధీనామ్=మందబుద్ధులకు అనఁగా అజ్ఞానులకు, ప్రతి
మా=విగ్రహము, దైవతమ్ = దైవము, భవతి = అగుచున్నాఁడు, విదితాత్మనామ్ =
ఆత్మతత్త్వమునుదెలిసినవారికి, సర్వత్ర=అంతటనుదైవము, అస్తీ=కలఁడు.

తా॥ బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యులకు అగ్ని హోమాశ్రయము దేవుఁడు. మునులకు
హృదయమునందు దైవముకలఁడు. స్వల్పమైనబుద్ధికలవారికి అనఁగా మందబుద్ధులకు
విగ్రహము దైవమైయున్నది. బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నులకు అనఁగా ఆరూఢయోగులకు
“ శ్రు॥ సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ ” కనుబడుచున్న యీ ప్రపంచమంతయును బ్రహ్మమే
—అనునట్టి శ్రుతిప్రమాణానుసారముగ సర్వస్థలములయందును దైవముకలఁడని
తాత్పర్యము.

తా॥ సూర్యుఁడుదయించి యందఱకును కనబడుచున్నను గ్రుడ్డివానికిఁ
గనబడనివిధముగ అజ్ఞానికి జ్ఞాననేత్రములేదు కనుక సర్వస్థలములయందును పరి
పూర్ణమైయున్న బ్రహ్మముకనబడదని యీక్రిందిశ్లోకముచేతఁ దెలుపుచున్నాఁడని
యెఱుఁగవలయును.

శ్లో॥ సర్వత్రావస్థితంశాంతం నప్రపశ్యేజ్ఞానార్దనం

జ్ఞానచక్షుర్విహీనత్వా దంధస్సూర్యమివోదితమ్॥

౯

టీ॥ సర్వత్ర = అంతటను, అవస్థితమ్ = ఉన్నటువంటివాఁడును, శాంతమ్=
నిర్వికారుఁడును, (అయిన) జ్ఞానార్దనమ్ = వాసుదేవుని, ఉదితమ్ = ఉదయించిన,
సూర్యమ్ = సూర్యుని, అంధఇవ = గ్రుడ్డివానివలె, జ్ఞానచక్షుర్విహీనత్వాత్=జ్ఞాన
నేత్రములేనివాఁడగుటవలన, నప్రపశ్యేత్=చూడఁడు.

తా॥ సర్వస్థలములయందును వ్యాపించియున్నవాఁడును నిరాకారుఁడును
అయినవాసుదేవుని ఉదయించినసూర్యుని గ్రుడ్డివాఁడు చూడలేనివిధముగ అవివేకి
యగువాఁడు జ్ఞాననేత్రములేనివాఁడగుటవలన జూడఁజాలఁడని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ యత్రయత్రమనోయాతి తత్రతత్రపరంపదం

తత్రతత్రపరంబ్రహ్మసర్వత్రసమవర్తతే॥

౧౦

టీ॥ యత్రయత్ర = ఏయేవిషయములయందు, మనః = మనస్సు, యాతి =
పోవుచున్నదో, తత్రతత్ర=అక్కడక్కడ, పరంపదమ్ = పరమపదము, అస్తీ=కలదు,
తత్రతత్ర=అక్కడక్కడ, పరంబ్రహ్మ = పరంబ్రహ్మము, అస్తీ = కలదు, సర్వత్ర =
అంతటను, పరంబ్రహ్మ=పరంబ్రహ్మము, సమవర్తతే=ఉన్నది.

తా॥ మనస్సు ఏయేవిషయములమీదికి పోవుచున్నదో అక్కడక్కడ పరమ పదమున్నదనియును అక్కడక్కడ పరబ్రహ్మమున్నదనియును, తాత్పర్యము—అ సంగఘటాదివిషయములు స్ఫురించుచున్నను ఆస్ఫురణానుభవమే బ్రహ్మమని తెలియు నది. సర్వమును బ్రహ్మమునుగాఁ దలచుచున్నయోగికి సర్వమును ప్రత్యక్షమగుచుం దునని స్పష్టము.

శ్లో॥ దృశ్యతేదృశిరూపాణి గగనంచాతినిర్మలం

అహమిత్యక్షరంబ్రహ్మ పరమంవిష్ణుమవ్యయమ్॥

౧౧

టీ॥ యః = ఎవ్వఁడు, అహమితి = నేనని, భావయేత్ = భావనచేయునో, తస్య=అట్టివానికి, దృశి=దృక్కునందు, రూపాణి = రూపములు, దృశ్యతే=కనబడు చున్నవి; అతినిర్మలమ్=మిగులనిర్మలమైన, గగనమ్ = ఆకాశము, నీలమివ = నల్లని ధానివలె, దృశ్యతే=కనబడుచున్నది; (యస్య=ఎవనికి, ఆత్మానమ్ =తనను,) అక్ష రమ్ = నాశములేనిదియును, పరమమ్ = సర్వోత్తమమును, అవ్యయమ్ = నాశము లేనిదియును, విష్ణుమ్=సర్వవ్యాపకమును అయిన, బ్రహ్మ = బ్రహ్మమునుగా, జానాతి తెలిసికొనుచున్నాఁడో, తస్య=అతనికి, కిమపి = ఏదియును, నదృశ్యతే = కనబడు చుండలేదు.

తా॥ ఏవురుషుఁడు నేననియెడునభిమానముకలవాఁడగునో వానికి జ్ఞానమందు నామరూపాత్మకములయిన వస్తువులు కనబడుచున్నవి. మిగుల నిర్మలమగు నాకా శము నల్లనిదానివలెఁ గనబడుచున్నది. ఎవ్వఁడు తనను నాశరహితమును సర్వో త్తమమును శాశ్వతమును సర్వవ్యాపకమును అయినబ్రహ్మమునుగాఁ దలచుచున్నాఁ డో వానికి బ్రహ్మముకంటె నితరమేదియును కనబడదని తాత్పర్యము. అతినిర్మల మైన యాకాశ మనేకవిధదృశ్యజౌలములతోఁ గనబడునట్లు నేను బ్రహ్మననియెడు నక్షరస్వరూపజ్ఞానము కలవాఁడే యీకనబడుచుండు నానావిధనామరూపాత్మక ములతోడనిత్యపరమాత్మవస్తువును ప్రత్యక్షముగాఁ జూచుచున్నాఁడని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ దృశ్యతేతుదివాకారం దివాకారంవిచింతయేత్

ఆత్మమధ్యేదివాకారం దివామధ్యేపిచాత్మకమ్॥

౧౨

టీ॥ దివాకారమ్ = పగటివలెప్రకాశించుచున్నయాకృతి, దృశ్యతేతు=చూడఁ బడుచున్నయెడల, ఆత్మానమ్ = తనను, దివాకారమ్ = పగటివలెఁబ్రకాశించుచున్న యాకారముకలవానినిగా, విచింతయేత్ = ఆలోచింపవలసినది; ఆత్మమధ్యే = తన యందు, దివాకారమ్ = ఆత్మస్వరూపమును, దివామధ్యే = పరమాత్మమధ్యయందు, ఆత్మకమ్=తనరూపమును, విచింతయేత్=ఆలోచింపవలయును.

తా॥ పగటివలెఁ బ్రకాశించుచున్న పరమాత్మస్వరూపము కనఁబడినయెడల తనను పగటివలెఁ బ్రకాశించుచున్న పరమాత్మనుగానే యాలోచింపవలయును. మఱియు నిటులనే ఆత్మమధ్యమందుతనను తనయందాత్మను జూడవలయునని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ దృశ్యతేచేత్థగాకారం ఖగాకారంచింతయేత్

సకలం నిష్కళంసూక్ష్మం మోక్షద్వారేణ నిర్గతమ్॥

౧౩

టీ॥ ఖగాకారమ్=హంసస్వరూపమగుజీవాకారము, దృశ్యతేచేత్ = చూడఁ బడినయెడల, తదా=అప్పుడు, ఆత్మానమ్ = తనను, ఖగాకారమ్=పరమాత్మస్వరూప మునుగా, విచింతయేత్=అలోచింపవలయును; అపిచ=యింతయగాక, ఆత్మానమ్= తనను, సకలమ్ = సంపూర్ణుఁడును, నిష్కళమ్ = నిరవయవుఁడును, సూక్ష్మమ్= సూక్ష్మరూపుఁడును, మోక్షద్వారేణ నిర్గతమ్ = మోక్షద్వారముచేతబయలు వెడలి న వాఁడును అని, విచింతయేత్=అలోచింపవలయును అనఁగా తలంపవలెను.

తా॥ హంసస్వరూపమగు జీవాకారము చూడఁబడినయెడల అప్పుడు తనను సంపూర్ణుఁడును నిరవయవుఁడును సూక్ష్ముఁడును మోక్షద్వారమునుండి బయలు వెడలి నవానినిగా భావింపవలయును. అట్లు భావించి తననే బ్రహ్మమునుగా తలప వలయునని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ అపవర్గస్య నిర్వాణం పరమం విష్ణుమవ్యయమ్

సర్వతోజ్యోతిరాకాశం సర్వభూతాధివాసినమ్॥

౧౪

శ్లో॥ సర్వత్ర పరమాత్మానం బ్రహ్మాత్మ పరమవ్యయమ్

ఆహంబ్రహ్మేతి యస్సర్వం విజానాతి చ సర్వదా॥

౧౫

శ్లో॥ హన్యాత్స్వయమరీన్సర్వా న్సర్వాశే సర్వవిక్రయా

సర్వం నిషేధం కృత్వాపి కర్తృభిర్న సబధ్యతే॥

౧౬

టీ॥ బ్రహ్మాత్మా = బ్రహ్మభూతుఁడైన, యః = ఎవ్వఁడు, అపవర్గస్య = మోక్ష ముయొక్క, నిర్వాణమ్ = గుభిరూపమును, పరమమ్ = సర్వోత్తమమును, విష్ణుమ్ = సర్వవ్యాపకమును, అవ్యయమ్ = నాశములేనిదియును, సర్వతః = అంతటను, జ్యోతిః=ప్రకాశమును కలిగించునదియును, ఆకాశమ్=అంతటను ప్రకాశించుచున్నది యును, సర్వభూతాధివాసినమ్ = సర్వభూతములకును ఆధారమైనదియును, సర్వత్ర = అంతటను, పరమాత్మానమ్ = పరమేశ్వరరూపమైనదియును, పరమ్ = శ్రేష్ఠమును, అవ్యయమ్=శాశ్వతమును, సర్వమ్ = సర్వరూపమును అయిన, బ్రహ్మ = బ్రహ్మము,

అహమ్=నేను, ఇతి=అని, సర్వదా = సర్వకాలములయందును, విజ్ఞానాతి = తెలిసి
కొనుచున్నాఁడో, సః = వాఁడు, స్వయమ్=తానుగానే, సర్వాత్ = సమస్తము
లయిన, అరీత్=శత్రువులను అనఁగా కామక్రోధలోభమోహమదమాత్సర్యములనెడు
శత్రువులను, హన్యాత్ = చంపును, అపిచ=ఇంతయకాక, సర్వాశీ = నియమము
లేక సర్వమునుభుజించువాఁడును, సర్వవిక్రయా = నియమము లేక సర్వమునువిక్ర
యించువాఁడును అయినప్పటికిని, సర్వమ్ = సమస్తమైన, నీషేధమ్ = నిషిద్ధకృత్యము
లను, కృత్వాపి=చేసియును, కర్తృభిః = కర్తృములచేత, నసబధ్యతే=బంధింపబడఁడు.

తా॥ బ్రహ్మభూతుడైన యేవురుషుఁడు, తనను, మోక్షసుఖమును కలుగఁజే
యునట్టిదియును, సర్వోత్తమమును, సర్వవ్యాపకమును, నాశరహితమును, అంత
టను ప్రకాశమును గలిగించునదియును, అంతటను ప్రకాశించుచున్నదియును, సర్వ
భూతములకును నివాసమును, అంతటను నిండియున్నదియును, శ్రేష్ఠమును శాశ్వత
మును, అయిన బ్రహ్మమునుగాఁదలంచుచున్నాఁడో అట్టివాఁడు స్వయముగానే
అనఁగా సహాయమేదియును లేకయే కామక్రోధలోభ మోహమదమాత్సర్యములని
యెడుశత్రువులను జియించును. మఱియును ఇంతయకాక నియమములేక సర్వమును
భుజించినను సర్వపదార్థములను విక్రయించినను సకలనిషిద్ధకార్యములను జేసినను
కర్తృములచేత బంధింపబడఁడని తాత్పర్యము.

 త్షణమాత్రమయినను బ్రహ్మనిష్ఠయందుండుటవలనఁ గలిగెడు ఫలము
మఱిదేనిచేతను కలుగదని యీక్రిందిశ్లోకములచేతఁ దెలుపుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ నిమిషంనిమిషార్థంవా జ్ఞానినోధ్యాత్మచింతయా
క్రతుకోటిసహస్రాణాం ధ్యానమేకంవిశిష్యతే॥

౧౭

టీ॥ జ్ఞానినః=బ్రహ్మజ్ఞానికి, నిమిషమ్=క్షణమాత్రమైనను, నిమిషార్థంవా=అర
నిమిషమైనను, అధ్యాత్మచింతయా = ఆత్మధ్యానముచేత, యత్ = ఏ, ఫలమ్=ఫల
ము, జాయతే=కలుగుచున్నదో, తత్ = ఆఫలము, క్రతుకోటిసహస్రాణామ్ = అనేక
వేల కోట్లయజ్ఞములయొక్క, కరణేన = చేయుటచేత, నజాయతే = పుట్టదు, తతః=
అందువలన, ఏకమ్ = ఒక్కమైన, ధ్యానమ్ = ఆత్మధ్యానము, విశిష్యతే=అధికమైన
వగుచున్నది.

తా॥ బ్రహ్మజ్ఞానికి త్షణమునేపైనను అరనిమిషమునేపైనను ఆత్మధ్యానము
చేత ఏఫలముకలుగుచున్నదో అట్టిఫలము అనేకవేలకోట్లయజ్ఞములను చేయుటచేతఁ
గూడ కలుగదు కనుక ఆత్మధ్యానము అన్నిటికంటె నధికమైనదని తాత్పర్యము

శ్లో॥ నిమిషంనిమిషార్థంవా శీతాశీతనివారణమ్

అచలాకేశవేభక్తి ర్విభవైఃకింప్రయోజనమ్॥

౧౮

టీ॥ నిమిషమ్ = క్షణమునేపైనను, నిమిషార్థంవా = అరనిమిషమయినను, శీతా శీతనివారణమ్ = శీతోష్ణములనివృత్తిని, కృత్వా = చేసి, కేశవే = నారాయణునియందు, అచలా = అచంచలమైనటువంటి—అనఁగా చలించనటువంటి, భక్తిః = భక్తి, స్యాచ్ఛేత్ = అయ్యెనేని, విభవైః = విశ్వర్యములతో, ప్రయోజనమ్ = పని, కిమ్ = ఏమి, అస్తీ = కలదు.

తా॥ క్షణమునేపైనను అరక్షణమునేపైనను శీతోష్ణములను సహించి కేశ పునియందు అనఁగా నారాయణునియందెవ్వనికి అచంచలభక్తికలదో అట్టివానికి విశ్వర్యములతోఁ బనియేమనితాత్పర్యము.

శ్లో॥ నిమిషంనిమిషార్థంవా యత్రతిష్ఠతియోగినః

తత్రతత్రకురుక్షేత్రం ప్రయాగోనైమిశంవనమ్॥

౧౯

టీ॥ నిమిషంవా = క్షణమునేపైనను, నిమిషార్థంవా = అరక్షణమునేపైనను, యత్రయత్ర = ఎక్కడెక్కడ, యోగినః = యోగులు, తిష్ఠతి = ఉన్నారో, తత్ర తత్ర = అక్కడక్కడ, కురుక్షేత్రమ్ = కురుక్షేత్రము, ప్రయాగః = ప్రయాగయను క్షేత్రము, నైమిశమ్ = నైమిశమనుపేరుగల, వనమ్ = వనము, భవతి = అగుచున్నది.

తా॥ క్షణమునేపైనను అరక్షణమునేపైనను యోగులు అనఁగా స్వానుభవముకల బ్రహ్మజ్ఞానులు నివసించియున్నచోటు కురుక్షేత్రము ప్రయాగనైమిశారణ్యము అనియెడు పుణ్యక్షేత్రములవంటి దగునని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ భిక్షాన్నందేహరక్షార్థం కంఠాశీతనివారణమ్

అశ్మానంచహిరణ్యంచ శాకంశాల్యోదనంతథా

సమానంచింతయేద్యోగీసూక్ష్మతత్త్వమపేక్షతే॥

౨౦

టీ॥ దేహరక్షార్థమ్ = దేహసంరక్షణకొఱకు, భిక్షాన్నమ్ = భిక్షాన్నమును, శీత నివారణమ్ = శీతమునుపోగొట్టునట్టి, కంఠా = బొంతయునుకోరుతూ, అశ్మానమ్ = తాయియును, హిరణ్యంచ = బంగారమును, తథా = ఆవిధముగా, శాకమ్ = కూర యును, శాల్యోదనమ్ = శాల్యన్నమును, సమానమ్ = సమముగా, యః = ఏ, యోగీ = యోగియగువాఁడు, చింతయేత్ = తలంచునో, సః = ఆయోగి, సూక్ష్మతత్త్వమ్ = సూక్ష్మమైనతత్త్వమును, అపేక్షతే = కోరుచున్నాఁడు.

తా॥ దేహసంరక్షణముకొఱకుమాత్రము భిక్షున్నమునుగోరుతూ, శీతబాధను పోగొట్టుటకుగాను బొంతను ధరించినవాడై, తాతిని బంగారమును శాకమును శాల్యన్నమును సమముగాఁ దలచునట్టి యోగి సూక్ష్మతత్త్వమును తెలిసినవాఁ డగుచున్నాడని తాత్పర్యము. భిక్షున్నము ఇంద్రియప్రీతికొఱకు గాదనియు, వస్త్రము అలంకారార్థము గాదనియు తెలియవలయును.

శ్లో॥ తస్మాద్బ్రహ్మవిదేదేయం యద్యస్తివస్తుకించిత్

కుక్షౌతిష్ఠతియస్యాన్నం యోగాభ్యాసేనజీర్యతే

సనిస్తరతిదాతారం దశపూర్వాన్దశపరాన్॥

౨౦

టీ॥ కించిత్ = కొంచెమైనను, యత్ = ఏ, వస్తు = వస్తువు, అస్తి = కలదో, తత్ = ఆవస్తువును, బ్రహ్మవిదే = బ్రహ్మవేత్తకొఱకు, దేయమ్ = ఈయఁదగినది; యస్య = ఎవనియొక్క. అన్నమ్ = అన్నము. యతేః = యతియొక్క, కుక్షౌ = కుక్షీయందు, తిష్ఠతి = ఉన్నదో, యోగాభ్యాసేన = యోగాభ్యాసముచేత, జీర్యతే = జీర్ణమగుచున్నదో, సః = ఆయతి, దాతారమ్ = దాతను, దశపూర్వాన్ = పదిమందినిపూర్వులను, దశపరాన్ = పదిమందిని పిమ్మటవారిని, నిస్తరతి = తరింపఁ జేయుచున్నాఁడు.

తా॥ ఎదైనను కొంచెము ధనమున్నను దానిని యతికి సమర్పింపవలయును. యోగాభ్యాసముకలయతియొక్క కుక్షీయందు అన్నమునుపెట్టి జీర్ణింపఁజేసినవాఁడు అనఁగా యతికి అన్నమునుపెట్టినవాఁడు పదిమందినిపూర్వులను పదిమంది పిమ్మటవారిని తరింపఁజేయుచు తానుకూడ తరించునని తాత్పర్యము. ముయ్యేడు తరమువారు అనఁగా యిరువదియొక్కతరమువారును తరింతురనితెలియవలయును.

శ్లో॥ యతిర్యస్యగృహేభుంక్తే తస్యభుంక్తేహరిస్స్వయం

హరిర్యస్యగృహేభుంక్తే తస్యభుంక్తేజగత్త్రియమ్॥

౨౧

టీ॥ యతి = సన్న్యాసి, యస్య = ఎవ్వనియొక్క, గృహే = గృహముందు, భుంక్తే = అన్నమునుతినుచున్నాఁడో, తస్య = అతనియొక్క, గృహే = గృహమునందు, హరిః = నారాయణుఁడు, స్వయమ్ = స్వయముగా, భుంక్తే = భుజించుచున్నాఁడు; యస్య = ఎవ్వనియొక్క, గృహే = గృహమునందు, హరిః = నారాయణుఁడు, భుంక్తే = అనుభవించుచున్నాఁడో, తస్య = అతనియొక్క, గృహే = గృహమునందు, జగత్త్రియమ్ = లోకత్రయమును, భుంక్తే = అన్నమునుతినుచున్నది.

తా॥ సన్న్యాసి ఎవ్వనియొక్క గృహమునందు భుజించుచున్నాఁడో అతనియొక్క గృహమునందు నారాయణుఁడు భుజించుచున్నాఁడు. ఎవ్వనియొక్క గృహమునందు నారాయణుఁడు భుజించుచున్నాఁడో అతనిగృహమునందు లోకత్రయమును భుజించుచున్నదని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ యతిహస్తేజలందద్యా ద్భైక్షందద్యాత్పునఃపునః

తద్భైక్షంమేరుణాతుల్యం తజ్జలంసాగరోపమమ్॥

౨౩

టీ॥ యతిహస్తే = యతియొక్కహస్తమందు, జలమ్ = ఉదకమును, దద్యాత్ = ఈయవలయును; పునఃపునః = మాటిమాటికిని, భైక్షమ్ = భిక్షాన్నమును, దద్యాత్ = ఈయవలయును, తత్ = ఆ, భైక్షమ్ = భిక్షాన్నము, మేరుణా = మేరుపర్వతముతో, తుల్యమ్ = సమానము. భవతి = అగుచున్నది; తత్ = ఆ, జలమ్ = ఉదకము, సాగరోపమమ్ = సముద్రముతో సమానమైనది, భవతి = అగుచున్నది.

తా॥ యతియొక్కహస్తమందుదకమును సమర్పింపవలయును. మఱియును యతికి భిక్షమును సమర్పింపవలయును. ఆభిక్షము మేరువుతో సమానమైనదియును ఆజలము సముద్రముతో సమానమైనదియును అగునని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ ద్వేబ్రహ్మణీవేదితవ్యే శబ్దబ్రహ్మపరంచతత్

శబ్దబ్రహ్మణినిష్ఠాతః పరబ్రహ్మధిగచ్ఛతి॥

౨౪

టీ॥ శబ్దబ్రహ్మ = శబ్దబ్రహ్మము, తత్ = ఆ, పరంచ = పరబ్రహ్మయును అనునట్టి, ద్వే = రెండువిధములయిన, బ్రహ్మణీ = బ్రహ్మములు, వేదితవ్యే = తెలియఁదగినవి, శబ్దబ్రహ్మణి = శబ్దబ్రహ్మమునందు, నిష్ఠాతః = ఉన్నవాఁడు, పరబ్రహ్మ = పరబ్రహ్మమును, అధిగచ్ఛతి = పొందుచున్నాఁడు.

తా॥ శబ్దబ్రహ్మముపరబ్రహ్మము అనునట్టి రెండువిధములయిన బ్రహ్మములు తెలియఁదగినవి. శబ్దబ్రహ్మమునందున్నవాఁడు పరబ్రహ్మమును పొందుచున్నాఁడని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ ధ్యానాఖ్యయోగారణిదీపితేన పంచాత్మకంధర్మగుణేంధనేన

యోగాగ్నినావాయుసమన్వితేన దగ్ధంయుగాంతేఖిలకర్తృబంధమ్॥

టీ॥ ధ్యానాఖ్యయోగారణి = ధ్యానమనియెడుపేరుకల యోగమనియెడు అరణియందు, దీపితేన = ప్రజ్వలింపఁజేయఁబడినదియును, పంచాత్మకమ్ = పంచభూతాత్మకమై, ధర్మగుణేంధనేన = ధర్మగుణమనియెడుకట్టెలతోను, వాయుసమన్వితేన = వాయువుతోకూడినదయిన, యోగాగ్నినా = యోగమనియెడునిప్పుచేత, యుగాంతే = యుగాంతమందు, అఖిలకర్తృబంధమ్ = సమస్తమైనకర్తృబంధములును, దగ్ధమ్ = కాల్పఁబడును.

తా॥ ధ్యానమనియెడుపేరుగల యోగారణియందు ప్రజ్వలింపఁజేయఁబడినదియును, పంచభూతాత్మకమై ధర్మగుణమనియెడు కట్టెలతోను వాయువుతోను కూడిన యోగమనియెడు నిప్పుచేత సమస్తకర్తృబంధములు దహించఁబడును. అనఁగా యోగాగ్ని సమస్తసంచితకర్తృములను కాల్చివేయునని తెలియవలయును.

శ్లో॥ అహిమివజనయోగం సర్వదావర్జయేద్యః
కుణపమివచనారీం త్యక్తకామోవిరాగీ
విషమివవిషయాప్తిం మన్యమానోదురంతాం
జగతిపరమహంసో ముక్తిభావంసమేతి॥

౨౬

టీ॥ యః=ఎవ్వఁడు, జనయోగమ్ = జనసంబంధమును, అహిమివ = సర్పమునువలె, సర్వదా = సర్వకాలములయందును, వర్జయేత్ = విడిచిపెట్టునూ, యః=ఎవ్వఁడు, త్యక్తకామః = విడువఁబడినకోర్కెగలవాఁడును, విరాగీ = విరాగము కలవాఁడును, (భూత్వా = అయి), నారీమ్=స్త్రీని, కుణపమివచ = శవమునువలె, వర్జయేత్=విడిచిపెట్టునూ, దురంతామ్ = దుఃఖము అంతమందుగల, విషయాప్తిమ్=విషయప్రాప్తిని, విషమివ=విషమునువలె, మన్యమానః=తలచుచున్నవాఁడై, యః=ఎవ్వఁడు, వర్జయేత్=విడిచిపెట్టునూ, సః=అటువంటి, పరమహంసః=సన్న్యాసీ, జగతి=జగత్తునందు, ముక్తిభావమ్=మోక్షమును, సమేతి=పొందుచున్నాఁడు.

తా॥ సర్పముతోఁ జెలిమివిడుచునటుల ఉత్తముఁడగు సన్న్యాసీ సర్వకాలములయందును జనసంబంధమును విడువవలయును; విరాగియై స్త్రీనిశవమునువలె చూడవలయును. మఱియును, విషమునువిడిచినవిధముగ దుఃఖాంతమైనభోగేచ్ఛను విడువవలయును. ఇట్టి పరమహంస యవశ్యముగ ముక్తినిపొందునని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ యథారవిస్సర్వరసాన్ప్రభుం క్తే హుతాశనశ్చాపిహిసర్వభక్షః
తథైవయోగీవిషయాన్ప్రభుం క్తే నలిప్యతేకర్తృశుభాశుభాభ్యామ్॥

టీ॥ రవిః=సూర్యుఁడు, యథా=ఏవిధముగా, సర్వరసాన్ = సకలరసములను, ప్రభుం క్తే=అనుభవించుచున్నాఁడో, యథా = ఏవిధముగా, హుతాశనశ్చాపిహి = అగ్నిహోత్రుఁడు, సర్వభక్షః = సర్వమునుభక్షించువాఁడు, (భవతి=అగుచున్నాఁడో), తథైవ=అటులనే, (యః=ఎవ్వఁడు), విషయాన్=విషయములను, ప్రభుం క్తే=అనుభవించుచున్నాఁడో, (సః = అటువంటి,) యోగీ = యోగియగువాఁడు, కర్తృశుభాశుభాభ్యామ్ = శుభాశుభకర్తృములచేత, నలిప్యతే = లిప్తుండుకానేరఁడు.

తా॥ సూర్యుఁడు రసములనుభుజించినప్పటికిని మేధ్యామేధ్యసంయోగము కలవాఁడు కానివిధముగను, అగ్నిహోత్రుఁడు సర్వభక్షకుఁడయ్యును మేధ్యామేధ్యసంబంధము లేనివాఁడగువిధమునను, యోగియగువాఁడు విషయములను అనుభవించినను శుభాశుభకర్తృములచేత బద్ధుఁడుకానేరఁడని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ సమానంచింతయేద్యోగీ యదిచింత్యమపేక్షతే

సర్వచింతావినిర్ముక్తం తన్నిత్యమచలంద్రువమ్॥

౨౮

టీ॥ యోగీ = యోగియగువాఁడు, సర్వచింతావినిర్ముక్తమ్ = సర్వవిచారములచేతనువిడువఁబడినదియును, నిత్యమ్ = నిత్యమును, అచలమ్ = చలనరహితమును, ద్రువమ్ = శాశ్వతమును, చింత్యమ్ = విచారింపఁదగినదియును అయిన, తత్ = ఆబ్రహ్మమును, అపేక్షతేయది = కోరినయెడల, సర్వమ్ = సమస్తమును, సమానమ్ = సమానముగా, చింతయేత్ = విచారింపవలయును.

తా॥ యోగియగువాఁడు సర్వవిచారములచేతను విడువఁబడినదియును నిత్యమును చలనరహితమును శాశ్వతమును, విచారింపఁదగినదియును, అయిన బ్రహ్మమును అపేక్షించినయెడల సర్వమును సమానముగా ఆలోచింపవలయును అనఁగా తలంచవలెను అని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ భూతవస్తున్యశోచిత్వే సిద్ధేచాగామివస్తుని

సిద్ధేచనిరపేక్షత్వే పునర్జన్మనవిద్యతే॥

౨౯

టీ॥ భూతవస్తుని = గతించినవస్తువు, అశోచిత్వే సతి = వ్యసనమునుపొందఁదగినది కానిదగుచునుండఁగను, సిద్ధే = సంప్రాప్తమైనవస్తువునందును, ఆగామివస్తునిచ = రాఁదగినవస్తువునందును, నిరపేక్షత్వే = అపేక్షారాహిత్యము, సిద్ధే సతి = సిద్ధమైనదగుచునుండఁగను, పునః = మరల, జన్మ = జన్మము, నవిద్యతే = లేదు.

తా॥ గతించినవస్తువునందు దుఃఖములేమియును సంప్రాప్తమైనవస్తువునందును రాఁదగినవస్తువునందును అపేక్షారాహిత్యము కలుగుచునుండఁగా మరల జన్మము కలుగదు. అనఁగా ముక్తుఁడగును అని యెఱుఁగవలసినదని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ జన్మమృత్యుసుఖదుఃఖవర్జితం జాతినీతికులగోత్రదూరగం

చిద్వివర్తజగతోస్యకారణం తత్సదాహమితిమానమాశ్రయ॥ ౩౦

టీ॥ జన్మమృత్యుసుఖదుఃఖవర్జితమ్ = జననము మరణము గుఱుము దుఃఖము అనువానిచేతవిడువఁబడినదియును, జాతినీతికులగోత్ర దూరగమ్ = జాతి నీతి కులము గోత్రము అనునవిలేనిదియును, అస్య = ఈ, వివర్తజగతః = వివర్తకారమైనజగత్తునకు, కారణమ్ = సాధనమును, చిత్ = స్వయంప్రకాశమానమును, అయిన, తత్ = ఆపరబ్రహ్మము, అహమ్ = నేను, ఇతి = ఇట్లని, సదా = ఎల్లప్పుడును, మానమ్ = మానమును, ఆశ్రయః = ఆశ్రయించుము.

తా॥ జననము మరణము శుఖము దుఃఖము అనునవిలేనిదియును, జాతి నీతి కులము గోత్రము అనునవియును లేనిదియును, వివర్తజగత్తునకు కారణమును, స్వయంప్రకాశమును అయిన పరబ్రహ్మము నేనని తలచి సర్వకాలములయందును మానమును ఆశ్రయింపుమని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ సత్యచిద్ధనమఖండమద్వయం సర్వదృశ్యరహితం నిరామయం
యత్పదం విమలమక్షరం శివంతత్సదా హమితి మానమాశ్రయ॥ ౩౦

టీ॥ సత్యచిద్ధనమ్ = సద్ధనమును చిద్ధనమును అయినదియును, అఖండమ్ = తెంపులేనిదియును అనగా అఖండాకారమును, అద్వయమ్ = ఏకమును అనగా ద్వయదోషరహితమును, సర్వదృశ్యరహితమ్ = సకలదృశ్య ప్రపంచరహితమును, నిరామయమ్ = నిర్వికారమును, విమలమ్ = నిర్మలమును, అక్షరమ్ = నాశరహితమును, శివమ్ = మంగళకరమును అయిన, పదమ్ = స్థానము, యత్ = ఏదికలదో, తత్ = ఆపరబ్రహ్మము, అహమితి = నేనని, సదా = ఎల్లప్పుడూ, మానమ్ = మానమును, ఆశ్రయ = ఆశ్రయింపుము.

తా॥ సద్ధనమును చిద్ధనమును అఖండమును అద్వయమును సమ స్తప్రపంచరహితమును నిరామయమును నిర్మలమును నాశరహితమును మంగళకరమును అయిన స్థానమేదికలదో ఆపరబ్రహ్మమే నేనని తలచి సర్వకాలములయందును ఆశ్రయింపుము అని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ పూర్ణమద్వయమఖండచేతనం విశ్వభేదకలనాదివర్జితం
అద్వితీయపరసంవిదంశకం తత్సదా హమితి మానమాశ్రయ॥ ౩౧

టీ॥ పూర్ణమ్ = సంపూర్ణమును, అద్వయమ్ = రెండవదిలేనిదియును, అఖండచేతనమ్ = తెంపులేనిచేతనమును, విశ్వభేదకలనాదివర్జితమ్ = విశ్వభేదకలనశూన్యమును, అద్వితీయపరసంవిదంశకమ్ = భేదరహితమును పరమజ్ఞానరూపమును, అయిన, తత్ = ఆపరబ్రహ్మము, అహమితి = నేనని, సదా = సర్వకాలములయందును, మానమ్ = మానమును, ఆశ్రయ = ఆశ్రయింపుము.

తా॥ పరిపూర్ణమును, అద్వయమును, అఖండమును, అచేతనమును, ప్రపంచముకంటె భిన్నము కానిదియును, అద్వితీయమును, పరమజ్ఞానరూపమును, అయిన పరబ్రహ్మము నేనని సర్వకాలములయందును దలచి మానము నాశ్రయించి యుండవలసినదని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ ఆత్మయోగమవోచద్యో భక్తియోగశిరోమణిం
తం వందే పరమానందం నందనందనమీశ్వరమ్॥

33

టీ॥ యః = ఏభగవంతుఁడు, భక్తియోగశిరోమణిమ్ = శ్రేష్ఠమైన భక్తియోగమైన, ఆత్మయోగమ్ = ఆత్మయోగమును, అవోచత్ = చెప్పెను, పరమానందమ్ = పరమానందస్వరూపుఁడును, ఈశ్వరమ్ = సర్వజగన్నియామకుఁడును, నందనందనమ్ = నందునకు పుత్రుఁడును (అయిన) తమ్ = ఆశ్రీకృష్ణభగవానుని, వందే = నమస్కరించుచున్నానని అర్జునుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.

తా॥ భక్తియోగములలో శ్రేష్ఠమైన యాత్మయోగము నుపదేశించినవాఁడును, పరమానందరూపుఁడును, నందపుత్రుఁడును, సర్వజగన్నియామకుఁడును అయిన శ్రీకృష్ణభగవానుని నమస్కరించుచున్నానని అర్జునుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు అని తాత్పర్యము.

గద్య॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే శాతసాహస్రసంహితాయాం వైయాసీశ్యాం శ్రీమదశ్వమేధపర్వణి శ్రీభగవదుత్తరగీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే తుర్యజ్ఞానయోగోనామ తృతీయోధ్యాయః॥

టీ॥ శాతసాహస్రసంహితాయామ్ = ఛందోబద్ధములయిన నూరువేల శ్లోకములు కలదియును, వైయాసీశ్యామ్ = వ్యాసప్రోక్షమును (అయిన) శ్రీమహాభారతే = సంపత్కరమైన మహాభారతమునందలి, అశ్వమేధపర్వణి = అశ్వమేధపర్వమునందు, శ్రీభగవదుత్తరగీతాసు = సంపత్కరుఁడగు భగవంతునిచేతఁ జెప్పఁబడిన, ఉపనిషత్సు = వేదాంతములయందు, బ్రహ్మవిద్యాయామ్ = బ్రహ్మజ్ఞానమందు, యోగశాస్త్రే = యోగశాస్త్రమునందు. (బ్రహ్మజ్ఞానసాధనములను బోధించునట్టి గ్రంథమునందు) శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే = శ్రీకృష్ణార్జునులసంభాషణమందు, తుర్యజ్ఞానయోగోనామ = తుర్యజ్ఞానయోగమును పేరుకల, తృతీయః = మూడవదైన, అధ్యాయః = భాగము, ఇతి = ముగిసెను.

తా॥ నూరువేల శ్లోకములు కలదియును వ్యాససంబంధమైనదియును అయిన మహాభారతమునందలి యశ్వమేధపర్వమునందు కృష్ణార్జునుల సంవాదరూపమును బ్రహ్మజ్ఞానవిషయకోపాయములను దెలుపునదియును అయిన యుత్తరగీతలయందు తుర్యజ్ఞానమనియెడు మూడవ అధ్యాయము ముగిసెను.

ఓం

శ్రీకృష్ణాయనమః.

శ్రీభగవదుత్తరగీత—యోగశాస్త్రము.

చతుర్థోధ్యాయః.

అర్జున ఉవాచ.

అర్జునుఁడు అడుగుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ ఓంకారస్యతుమాహాత్మ్యం రూపంస్థానంపరం తథా
తత్సర్వం శ్రోతుమిచ్ఛామి బ్రూహి మేపురుషోత్తమ॥

టీ॥ హే పురుషోత్తమ = పురుషశ్రేష్ఠుఁడవైనయోకృష్ణుఁడా ! ఓంకారస్య
తు = ఓంకారముయొక్క, మాహాత్మ్యమ్ = మహిమము, రూపమ్ = రూపము, తథా =
అటులనే, పరమ్ = సర్వోత్తమమైన, స్థానమ్ = స్థానము, అనునట్టి, తత్ = ఆ, సర్వ
మ్ = సమస్తమును, శ్రోతుమ్ = వినుటకొఱకు, ఇచ్ఛామి = యిచ్ఛయించుచున్నాను.
మే = నాకొఱకు, బ్రూహి = చెప్పుము.

తా॥ పురుషోత్తముఁడైనయోకృష్ణా ! ఓంకారముయొక్క మహిమము రూ
పము స్థానము మొదలగునవియన్నియును వినవలయునని కోరుచున్నాను. కాఁబట్టి
నాకుఁజెప్పమని తాత్పర్యము.

శ్రీభగవానువాచ.

సంపత్కరుఁడును పద్గుణైశ్వర్యసంపన్నుఁడును అయిన కృష్ణుఁడుచెప్పచున్నాఁడు.

శ్లో॥ సాధుపార్థమహాబాహో యన్తాంత్ర్యంపరిపృచ్ఛసి
విస్తరేణప్రవక్ష్యామి తత్తేనిగదితంశ్రుణు॥

టీ॥ మహాబాహూ = అధికమయిన భుజిబలముకల, పార్థ = ఓఅర్జునుఁడా !
యత్ = దేనినయితే, త్వమ్ = నీవు, మామ్ = నన్ను, సాధు = చక్కఁగా, పృచ్ఛసి =
అడుగుచున్నావో, తత్ = దానిని, విస్తరేణ = అధికముగా, తే = నీకొఱకు, ప్రవక్ష్యా
మి = చెప్పచున్నాను, నిగదితమ్ = చెప్పబడుదానిని, శ్రుణు = వినుము.

తా॥ అధికమైన పరాక్రమముగల యోయర్జునుడా ! నీవు చక్కనిప్రశ్న
మును జేసితివి. కావున నీకు సర్వమును సంపూర్ణముగఁ జెప్పెదను. సావధానచిత్తుఁ
డవై వినుమని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ పృథివ్యగ్నిశ్చబుగ్వేదో భూరిత్యేవపితామహః
అకారేతులయంప్రాప్తే ప్రథమేప్రణవాంశకే॥

3

టీ॥ ప్రథమే=మొదటిదైన, ప్రణవాంశకే = ప్రణవభాగమైన, అకారేతు = అకారము, లయమ్ = లయమును, ప్రాప్తేసతి = పొందినదగుచునుండగా, పృథివి = భూమియును, అగ్నిశ్చ=అగ్నియును, బుగ్వేదః = బుగ్వేదమును, భూః=భూలోకమును, పితామహః=బ్రహ్మ, ఇత్యేవ=ఇట్లని, భవతి=అగుచున్నది.

తా॥ మొదటిప్రణవభాగమైన యకారము లయమునుపొందినదగుచునుండగా భూమి యగ్ని బుగ్వేదము బ్రహ్మ అనునవికలుగుచున్నవని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ అంతరిక్షంయజుర్వేదో భువోవిష్ణుస్సనాతనః
ఉకారేతులయంప్రాప్తే ద్వితీయేప్రణవాంశకే॥

౪

టీ॥ ద్వితీయే = రెండవదైన, ప్రణవాంశకే = ప్రణవభాగమైన, ఉకారేతు = ఉకారము, లయమ్ = లయమును, ప్రాప్తేసతి=పొందినదగుచునుండగా, అంతరిక్షమ్=అంతరిక్షలోకము, యజుర్వేదః = యజుర్వేదము, భువః=భువర్లోకము, సనాతనః=ప్రాచీనుడైన, విష్ణుః=విష్ణువును, జాయంతే=పుట్టుచున్నారు.

తా॥ రెండవప్రణవభాగమైన యుకారము లయమునుపొందినదగుచునుండగా అంతరిక్షలోకము యజుర్వేదము భువర్లోకము సనాతనుడగువిష్ణువును పుట్టుచున్నారని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ ద్యౌస్సూర్యస్సామవేదశ్చ స్వరిత్యేవమహేశ్వరః
మకారేతులయంప్రాప్తే తృతీయేప్రణవాంశకే॥

౫

టీ॥ తృతీయే=మూడవదైన, ప్రణవాంశకే = ప్రణవభాగమైన, మకారేతు=మకారము, లయమ్ = లయమును, ప్రాప్తేసతి = పొందినదగుచునుండగా, ద్యౌః=ద్యులోకము, సూర్యః=సూర్యుడు, సామవేదశ్చ = సామవేదమును, స్వః=స్వర్గలోకము, మహేశ్వరః=మహేశ్వరుడు, ఇత్యేవ = ఇట్లని, జానీయాత్ = తెలియవలయును.

తా॥ ప్రణవమునందలి మూడవభాగమగు మకారము లయమునుపొందినదగుచునుండగా ద్యులోకము సూర్యుడు సామవేదము స్వర్గలోకము మహేశ్వరుడు అనునవి పుట్టినని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ అకారఃపీతవర్ణశ్చ రజోగుణసముద్భవః
ఉకారశ్శుక్లవర్ణశ్చ స్పర్శగుణసముద్భవః॥

౬

టీ॥ అకారః=అకారము, పీతవర్ణశ్చ = పచ్చనివర్ణముకలదియును, రజోగుణ సముద్భవః = రజోగుణమువలనఁబుట్టినదియును, భవతి = అగుచున్నది. ఉకారః= ఉకారము, శుక్లవర్ణశ్చ = శుక్లవర్ణముకలదియును, సత్త్వగుణసముద్భవః = సత్త్వగుణమువలనఁబుట్టినదియును, భవతి=అగుచున్నది.

తా॥ అకారము పచ్చనివర్ణముకలదియును రజోగుణమువలనఁ బుట్టినదనియును, ఉకారము శుక్లవర్ణముకలదియును సత్త్వగుణమువలనఁ బుట్టినదనియును తెలియవలయునుఅనితాత్పర్యము.

శ్లో॥ మకారఃకృష్ణవర్ణశ్చ తమోగుణసముద్భవః॥ 2

శ్లో॥ అకారేచఉకారేచ మకారేచధనంజయ

ఇదమేకంసునిష్పన్న మోమితిజ్యోతిరూపకమ్॥ ౩

టీ॥ మకారః=మకారము, కృష్ణవర్ణశ్చ = కృష్ణవర్ణముకలదియును, తమోగుణసముద్భవః=తమోగుణమువలనఁబుట్టినదియును, భవతి = అగుచున్నది. ధనంజయ =ఓ అర్జునుఁడా ! అకారేచ=అకారమునందును, ఉకారేచ =ఉకారమునందును, మకారేచ =మకారమునందును, జ్యోతిరూపకమ్ = జ్యోతిస్స్వ రూపమైనదియును, ఏకమ్=ఒక్కటియును, అయిన, ఇదమ్ =ఈ; ఓమితి = ఓంఅనునక్షరము, సునిష్పన్నమ్=పుట్టినది, భవతి=అగుచున్నది.

తా॥ మకారము కృష్ణవర్ణముకలదియనియును, తమోగుణమువలనఁ బుట్టినదియును తెలియవలయును; మఱియును, ఓఅర్జునుఁడా ! అకారోకారమకారములనునట్టి మూఁటియందును జ్యోతిరూపమగు సోంకారము పుట్టెనని యెఱుఁగవలయునని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ త్రిస్థానంచత్రిమాత్రంచ త్రిబ్రహ్మత్ర్యక్షరంతథా
త్రిమాత్రమర్థమాత్రంచ ప్రణవస్యవిశేషతః॥ ౪

శ్లో॥ అష్టాంగంచచతుష్పాదం త్రిస్థానంపంచదైవతమ్

ఓంకారంయోనజానాతి బ్రాహ్మణోనసబ్రాహ్మణః॥ ౫

టీ॥ ప్రణవస్య=ప్రణవముయొక్క, త్రిస్థానమ్ = మూఁడువిధములయినస్థానములను, త్రిమాత్రమ్=మూఁడుమాత్రలను, త్రిబ్రహ్మ = బ్రహ్మత్రయమును, త్ర్యక్షరమ్ = అక్షరత్రయమును, త్రిమాత్రమ్ = మాత్రత్రయమును, అర్థమాత్రంచ = అర్థమాత్రమును, విశేషతః = విశేషముగా, అష్టాంగంచ = అష్టాంగములను, చతుష్పాదమ్ = పాదచతుష్టయమును, త్రిస్థానమ్ = స్థానత్రయమును, పంచదైవతమ్=దేవతాపంచక

మును కల, ఓంకారమ్ = ఓంకారమును, యః = ఏ, బ్రాహ్మణః = బ్రాహ్మణుడు, నజానాతి=ఎఱుగఁడో, సః = వాఁడు, బ్రాహ్మణః = బ్రాహ్మణుడు, న = కాఁడు.

తా॥ ప్రణవముయొక్క స్థానత్రయమును, బ్రహ్మత్రయమును, అక్షరత్రయమును, త్రిమాత్రులను, అర్థమాత్రమును, అష్టాంగములను, చతుష్పాదములను, స్థానత్రయమును, దేవతాపంచకమును, ప్రణవస్వరూపమును, ఏబ్రాహ్మణుఁడు ఎఱుగఁడో వాఁడు బ్రాహ్మణుఁడు కాఁడని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ ఓమిత్యేవపరంరూపం పరంబ్రహ్మప్రవర్తితం

ఓంకారేతుప్రవిష్టోహం ప్రభవఃప్రళయస్తథా॥

౧౧

శ్లో॥ ప్రణవేసర్వగందేవ మేకీకృత్యసమభ్యసేత్॥

౧౨

టీ॥ ఓమిత్యేవ=ఓం అనియెడునక్షరము, పరమ్ = సర్వోత్తమమైన, రూపమ్ = రూపముగల, పరంబ్రహ్మ = పరబ్రహ్మస్వరూపమై, ప్రవర్తితమ్ = ప్రవర్తింపఁజేయఁబడినది; ఓంకారేతు=ఓంకారమునందు, అహమ్ = నేను, ప్రవిష్టః=ప్రవేశించినవాఁడను; ప్రళయః=ప్రళయము, తథా=ఆవిధముగానే, ప్రభవః = పుట్టెను; సర్వగమ్ = సమస్తమునుపొందిన, దేవమ్ = దేవుని, ఏకీకృత్యమ్ = ఒక్కటిగాఁజేసి, ప్రణవే=ప్రణవమునందు, సమభ్యసేత్=అభ్యసించవలయును.

తా॥ సర్వోత్తమమైన రూపముగల పరబ్రహ్మస్వరూపమయిన ఓం అను నక్షరమునందు నేను ప్రవేశించియున్నాను. ఆయోంకారమునందు ప్రళయముకలుగుచున్నది. అట్టియోంకారమునందు బ్రహ్మమును ఏకీభవింపఁజేసి అభ్యసించవలసినదని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ భూర్భువస్స్వతిమంత్రేణ శరీరంపరిశుద్ధ్యతే

శరీరీప్రణవంధ్యాయే త్సర్వాజ్ఞాననివర్తకమ్॥

౧౩

టీ॥ భూర్భువస్స్వతిమంత్రేణ=భూర్భువస్స్వఅనునట్టిమంత్రముచేత, శరీరమ్ = శరీరము, పరిశుద్ధ్యతే = పరిశుద్ధికలదిగా చేయఁబడుచున్నది, శరీరీ = శరీరముకలవాఁడు, సర్వాజ్ఞాననివర్తకమ్=సమస్తమైనయవివేకమునునివర్తింపఁజేయునట్టి, ప్రణవమ్=ప్రణవమును, ధ్యాయేత్=ధ్యానముచేయవలయును.

తా॥ “భూర్భువస్సువః” అనునట్టి మంత్రముచేత శరీరము పరిశుద్ధికలదిగాఁజేయఁబడుచున్నది. దేహముకలవాఁడు సమస్తమైన యవివేకమును పోగొట్టునట్టి ప్రణవమును ధ్యానము చేయవలయునని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ రేచకోచ్చాస్సనిశ్వాసః పూరకఃపరిచక్షతే

తద్రోధఃకుంభకశ్చైవ ప్రాణాయామస్సఉచ్యతే॥

౧౪

టీ॥ ఉచ్చాస్సనిశ్వాసః = ప్రాణవాయువును బయలుగకు విడుచుట లోపలికిఁ బీల్చుట అనునవి, రేచకః = రేచకమనియును, పూరకః = పూరకమనియును, పరిచక్షతే = చెప్పఁబడుచున్నవి; తద్రోధః = ఆప్రాణవాయువును లోనికి బయలుగకుఁ బోనీ యక నిలుపుట, కుంభకః = కుంభకమనియును, పరిచక్షతే = చెప్పఁబడుచున్నది, సః = అది, ప్రాణాయామః = ప్రాణాయామమని, ఉచ్యతే = చెప్పఁబడుచున్నది.

తా॥ రేచక పూరక కుంభకములను జేయుటయే ప్రాణాయామమనఁబడునని యెఱుఁగవలయునని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ ప్రణవస్సశిరోహ్యత్తా తల్లక్ష్యంబ్రహ్మఉచ్యతే

అప్రమత్తస్సవేత్తవ్యం శరవత్తన్తయోచ్యతే॥

౧౫

టీ॥ సశిరః = శిరస్సుతోఁగూడిన, ప్రణవః = ప్రణవము, ఆత్మా = షరమాత్మ, స్యాత్ = అగును, తల్లక్ష్యమ్ = ఆప్రణవముయొక్క-లక్ష్యము, బ్రహ్మ = బ్రహ్మము, ఇతి = ఇట్లని, ఉచ్యతే = చెప్పఁబడుచున్నది. అప్రమత్తః = ప్రమాదములేని వాఁడై, శరవత్ = బాణమువలె, తన్తయః = ఆబ్రహ్మమయఁడై, సః = వాఁడు, వేత్తవ్యమ్ = తెలిసికొనదగునని, ఉచ్యతే = చెప్పఁబడుచున్నది.

తా॥ శిరస్సుతోఁగూడిన ప్రణవము బ్రహ్మమని చెప్పఁబడును. బ్రహ్మము ఆ ప్రణవమునకు లక్ష్యమనఁబడును, బాణమును సంధానముచేయునపుడు లక్ష్యమును కనిపెట్టువిధముగ లక్ష్యమగు బ్రహ్మమును కనిపెట్టవలసినదని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ నివర్తంతేక్రియాస్సర్వా స్తస్మిన్దృష్టేపరావరే

ఓంకారప్రభవావేదా ఓంకారప్రభవాస్స్వరాః॥

౧౬

టీ॥ సర్వాః = సమస్తములయిన, క్రియాః = క్రియలు, తస్మిన్ = ఆ, పరావరే = కారణకార్యరూపమును ఓంకారవాచ్యమును అయినబ్రహ్మము, దృష్టే సతి = చూడఁబడినదగుచునుండఁగా, నివర్తంతే = మరలిపోవుచున్నవి, వేదాః = వేదములు, ఓంకారప్రభవాః = ఓంకారమువలనఁబుట్టినవి, స్వరాః = స్వరములు, ఓంకారప్రభవాః = ఓంకారమువలనఁబుట్టినవి.

తా॥ కార్యకారణరూపమును ఓంకారవాచ్యమును అయినబ్రహ్మము చూడఁ బడినదగుచునుండఁగా సర్వక్రియలును నివి ర్తించిపోవుచున్నవి. వేదములు ఓంకారము వలనఁ బుట్టినవి. స్వరములు ఓంకారమువలనఁబుట్టినవి అని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ ఓంకారప్రభవంసర్వం త్రైలోక్యంసచరాచరమ్

ఓమిత్యేవపరంరూపం హృత్పద్మేచవ్యవస్థితమ్॥

౧౭

టీ॥ సచరాచరమ్ = చరాచరములతోఁగూడిన, త్రైలోక్యమ్ = ముల్లోకములును, సర్వమ్ = సమస్తమును, ఓంకారప్రభవమ్ = ఓంకారమువలనఁబుట్టినవి, ఓమిత్యేవ = ఓం అనునట్టి, పరమ్ = సర్వోత్తమమైన, రూపమ్ = రూపము, హృత్పద్మేచ = హృదయమునియెడుపద్మమునందు, వ్యవస్థితమ్ = ఉంచఁబడియున్నది.

తా॥ చరాచరాత్మకములయిన ముల్లోకములును ఓంకారమువలనఁబుట్టినవి. ఓమనియెడునక్షరస్వరూపము హృత్పద్మమునం దున్నదని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ తస్మాత్తదభ్యసేదేకం సర్వగంపరమేశ్వరమ్

హ్రస్వోదహతిపాపాని దీర్ఘోమోక్షప్రదాయకః॥

౧౮

టీ॥ తస్మాత్ = ఆయోంకారమువలన సర్వమును పుట్టినదికనుక, ఏకమ్ = ఒక్కటియును, సర్వగమ్ = సర్వస్వరూపమును, పరమేశ్వరమ్ = పరమేశ్వరస్వరూపమును, అయిన, తత్ = ఆప్రణవమును, అభ్యసేత్ = అభ్యసించవలయును; హ్రస్వ = హ్రస్వము, పాపాని = పాపములను, దహతి = కాల్చివేయుచున్నది, దీర్ఘః = దీర్ఘము, మోక్షప్రదాయకః = మోక్షమునిచ్చునది, భవతి = అగుచున్నది.

తా॥ ఓంకారమువలననే సర్వమును పుట్టినది కనుక ఒక్కటియును పరమేశ్వరస్వరూపమును సర్వమునుపొందినదియును అయినప్రణవమును అభ్యసించవలయును, హ్రస్వము సకలపాపములను కాల్చివేయుచున్నది. దీర్ఘము మోక్షమును గలుగజేయునది యగుచున్నది.

శ్లో॥ అవాచ్యంప్రణవస్యార్థం యస్తంవేదసవేదవిత్

ఓంకారప్రభవోవిష్ణుః త్రినేత్రోవచసాంపతిః॥

౧౯

టీ॥ యః = ఎవ్వఁడు, అవాచ్యమ్ = చెప్పశక్యముగాని, తత్ = ఆ, ప్రణవస్య = ప్రణవముయొక్క, అర్థమ్ = అర్థమును, వేద = తెలిసికొనుచున్నాఁడో, సః = వాఁడు, వేదవిత్ = వేదమునుదెలిసినవాఁడు, భవతి = అగుచున్నాఁడు; విష్ణుః = విష్ణుమూర్తియును, త్రినేత్రః = పరమశివుఁడును, వచసాంపతిః = బ్రహ్మదేవుఁడును, ఓంకారప్రభవః = ఓంకారమువలన బుట్టినవారు.

తా॥ చెప్పనలవి కానిప్రణవార్థము నెవ్వఁడుతెలిసికొనుచున్నాఁడో వాఁడు వేదార్థమును దెలిసినవాఁ డగుచున్నాఁడు. బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు మువ్వురును ఓంకారమువలనఁ బుట్టినవారని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ తస్యోచ్చారణమాత్రేణ పరంబ్రహ్మాధిగచ్ఛతి
ద్రువమగ్నిమయంరూపంతద్దేహేసమధిస్థితమ్॥

— ౨౦

టీ॥ తస్య = ఆప్రణవముయొక్క, ఉచ్చారణమాత్రేణ = ఉచ్చారణముచేత, పరంబ్రహ్మ = పరబ్రహ్మమును, అధిగచ్ఛతి = పొందుచున్నాఁడు, ద్రువమ్ = శాశ్వతమైనదియును, అగ్నిమయమ్ = అగ్నివికారమయిన, రూపమ్ = రూపముకలదియును అయిన, తత్ = ఆప్రణవము, దేహే = దేహమునందు, సమధిస్థితమ్ = నిలిచియున్నది.

తా॥ ఆప్రణవముయొక్క ఉచ్చారణమాత్రముచేతనే పరబ్రహ్మమునుపొందుచున్నాఁడు. శాశ్వతమును అగ్నిమయమును అయినప్రణవము దేహమునందున్నదని యెఱుఁగవలయునని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ ఇంద్రియాణిపశున్వాత్వా ఆత్మనై వతుతుష్యతి॥

— ౨౧

శ్లో॥ హృత్పద్మకర్ణికామధ్యే శుద్ధందీపశిఖాకృతి

అంగుష్ఠమాత్రమచలం ధ్యాయేదోంకారమిశ్వరమ్॥ — ౨౨

టీ॥ ఇంద్రియాణి = ఇంద్రియములనియెడు, పశున్ = పశువులను, హత్వా = చంపి, ఆత్మనై వతు = ఆత్మచేతనే, తుష్యతి = సంతోషించుచున్నాఁడు. శుద్ధమ్ = పరిశుద్ధమును, దీపశిఖాకృతి = దీపశిఖయొక్క ఆకారమువంటి ఆకారముకలదియును, అంగుష్ఠమాత్రమ్ = అంగుష్ఠపరిమితకలదియును, అచలమ్ = చలింపనిదియును, ఈశ్వరమ్ = ఈశ్వరస్వరూపమును అయిన, ఓంకారమ్ = ఓంకారమును, హృత్పద్మకర్ణికామధ్యే = హృత్పద్మకర్ణికయొక్క మధ్యమందు, ధ్యాయేత్ = ధ్యానముచేయవలయును.

తా॥ ఇంద్రియములనియెడు పశువులనుజంపి పరిశుద్ధమైనదియును, దీపశిఖవంటి యాకారముకలదియును, అంగుష్ఠమాత్రమును, అచలమును, ఈశ్వరస్వరూపమును, అయినయోంకారమును హృదయపద్మముయొక్క కర్ణికామధ్యయందు ధ్యానముచేయవలయునని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ హృదయకమలమధ్యే దీపవద్వేదసారం

ప్రణవమయమతర్క్యం యోగిహృద్ధ్యానగమ్యం

అజహరిశివయోగం సర్వభూతస్థమేకం

సకృదపిమనసామాం ధ్యాయతేయస్సముక్తః॥

— ౨౩

టీ॥ హృదయకమలమధ్యే = హృత్పండురీకముయొక్క మధ్యమందు, దీపవత్ = దీపమువలె ప్రకాశించుచున్నవాఁడును, వేదసారమ్ = వేదముయొక్కసారమగువేదాంతస్వరూపుఁడును, ప్రణవమయమ్ = ప్రణవస్వరూపుఁడును, అతర్క్యమ్ =

ఉహింపనలవి కానివాఁడును, యోగిహృద్ధ్యానగమ్యమ్ = యోగులయొక్క హృదయమునందు ధ్యానముచేత పొందఁదగినవాఁడును, అజహరిశివయోగమ్ = బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరుల సంబంధముకలవాఁడును, సర్వభూతస్థమ్ = సకలభూతములయందును అంతర్యామిరూపముతోనున్నవాఁడును, ఏకమ్ = ఒక్కఁడును (అయిన) చామ్ = నన్ను, సకృదపి = ఒక్కమాటయినను, మనసా = మనస్సుచేత, యః = ఎవ్వఁడు, ధ్యాంతే = ధ్యానమును జేయుచున్నాఁడో, సః = వాఁడు, ముక్తః = ముక్తినిజెందినవాఁడు, భవతి = అగుచున్నాఁడు.

తా॥ హృత్పండరీకమధ్యమందు దీపమువలెఁ బ్రకాశించుచున్నవాఁడును, వేదాంతస్వరూపుఁడును, ప్రణవస్వరూపుఁడును, ఉహింపనలవి కానివాఁడును, యోగులయొక్క హృత్పద్మమునందు ధ్యానయోగముచేత పొందఁదగినవాఁడును బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులనెఁడు త్రిమూర్తులసంబంధముకలవాఁడును, సర్వభూతములయందును అంతర్యామిరూపముతోనున్నవాఁడును, అద్వితీయుఁడును, అయిన నన్ను యెవ్వఁడు మనస్సుచేత ధ్యానముచేయుచున్నాఁడో వాఁడు ముక్తుఁడగుచున్నాఁడని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ ఇడాయాం వాయుమారోప్య పూరయిత్వోదరస్థితం

తతోగ్నిందేహమధ్యస్థం ధ్యాయేజ్జ్వాలావళీవృతమ్॥ ౨౪

టీ॥ ఉదరస్థితమ్ = ఉదరమందున్న, వాయుమ్ = వాయువును, పూరయిత్వా = పూరించి, ఇడాయామ్ = ఇడయందు, ఆరోప్య = ఆరోపించి, తతః = పిమ్మట, దేహమధ్యస్థమ్ = దేహమధ్యమందున్నదియును, జ్వాలావళీవృతమ్ = జ్వాలావళులచేత ఆవరింపఁబడినదియును అయిన, అగ్నిమ్ = అగ్నిని, ధ్యాయేత్ = ధ్యానముచేయవలెను.

తా॥ ఉదరమందున్న వాయువును పూరించి యిడానాడియం దారోపించి దేహమధ్యమందున్నదియును జ్వాలావళులచేతఁ జుట్టఁబడినదియును అయిన అగ్నిని ధ్యానముచేయవలసినదని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ రేచకంబిందుసంయుక్త మగ్నిమండలసంస్థితమ్

ధ్యాయేచ్ఛ రేచయేత్పశ్చ న్నాదంపింగళమాఘ్నయాత్॥ ౨౫

టీ॥ బిందుసంయుక్తమ్ = బిందువుతోఁగూడియున్నదియును, అగ్నిమండలసంస్థితమ్ = అగ్నిమండలమందున్నదియును అయిన, రేచకమ్ = రేచకమును, ధ్యాయేత్ = ధ్యానముచేయవలయును, రేచయేచ్ఛ = రేచనమునుకూడచేయవలయును, పశ్చాత్ = పిమ్మట, పింగళమ్ = పింగళమును, నాదమ్ = నాదమును, ఆఘ్నయాత్ = పొందును.

తా॥ బిందువుతోఁగూడియున్నదియును అగ్నిమండలమందున్నదియును అయిన రేచకమును ధ్యానముచేయవలయును, మరియును రేచకప్రాణాయామమునుకూడ ఆచరింపవలయును. అనంతరమందు పింగళమునునట్టి నాదమును పొందవలసినదని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ బ్రహ్మతుపూరకోజ్ఞేయః కుంభకోవిష్ణురుచ్యతే
రేచకస్తుతథాజ్ఞేయో క్షరాక్షరమయశ్శివః॥

—౨౬

టీ॥ పూరకః = పూరకప్రాణాయామము, బ్రహ్మతు = బ్రహ్మమని, జ్ఞేయః = తెలియఁదగినది, కుంభకః = కుంభకప్రాణాయామము, విష్ణుః = విష్ణువని, ఉచ్యతే = చెప్పఁబడుచున్నది, తథా = అవిధముగానే, రేచకస్తు = రేచకప్రాణాయామము, క్షరాక్షరమయః = క్షరాక్షరస్వరూపుఁడైన, శివః = శివుఁడని, జ్ఞేయః = తెలియఁదగినది.

తా॥ పూరకప్రాణాయామముబ్రహ్మమనియును కుంభకప్రాణాయామమువిష్ణువనియును రేచకప్రాణాయామము క్షరాక్షరస్వరూపుఁడగు శివుఁడనియును తాత్పర్యము.

శ్లో॥ దేహోదేవాలయఃప్రోక్తో జీవోదేవస్సనాతనః

త్యజేదజ్ఞాననిర్తాల్యం సోహంభావేనపూజయేత్॥

—౨౭

టీ॥ దేహః = దేహము, దేవాలయః = దేవాలయము, ఇతి = ఇట్లని, ప్రోక్తః = చెప్పఁబడినది; జీవః = జీవుఁడు, సనాతనః = ప్రాచీనుఁడైన, దేవః = దేవుఁడు; అజ్ఞాననిర్తాల్యమ్ = అవివేకమనియెడుమాలిన్యమును, త్యజేత్ = విడువవలయును; తతః = పిమ్మట, సోహంభావేన = ఆబ్రహ్మమే నేననియెడుతలంపుచేత, పూజయేత్ = పూజింపవలయును.

తా॥ దేహము దేవాలయమనియును జీవుఁడు సనాతనుండగు దేవుఁడనియును తెలిసికొని అవివేకమనియెడు నిర్తాల్యమును విడిచిపెట్టి ఆబ్రహ్మమే నేననియెడు తలంపుచేత పరబ్రహ్మమును పూజింపవలయునని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ బహిర్భాగమ్యతియఃకశ్చి త్యక్త్వాదేహస్థమిశ్వరమ్

స్వగృహేపాయసంత్యక్త్వా భిక్షౌమటతిదుర్త్తిః॥

—౨౮

టీ॥ యః = ఎవ్వఁడో, కశ్చిత్ = ఒకఁడు, దేహస్థమ్ = దేహమందున్న, ఈశ్వరమ్ = ఈశ్వరుని, త్యక్త్వా = విడిచిపెట్టి, బహిః = వెలుపల, భాగ్యమ్యతి = తిరుగుచున్నాఁడో, సః = ఆ, దుర్త్తిః = దుష్టబుద్ధికలవాఁడు, స్వగృహే = స్వగృహమునందు, పాయసమ్ = క్షీరాన్నమును, త్యక్త్వా = విడిచిపెట్టి, భిక్షౌ = భిక్షునుగురించి, అటతి = తిరుగుచున్నాఁడు.

తా॥ దేహమందున్న యీశ్వరుని విడిచిబయలుపనున్న దేవునిగుఱించి తిరుగువాఁడు స్వగృహమునందు క్షీరాన్నమును విడిచిపెట్టిభిక్షున్నముకొఱకు పొరుగిండ్లకుఁ దిరుగువానితో సమానుఁడని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ శిలామృద్దారుపాత్రేషు దైవబుద్ధిఃప్రకల్పితః

అకల్పితస్స్వయంజ్యోతి రాత్మానోదేవతానకిమ్॥

—౨౯

టీ॥ శిలామృద్ధాదు పాత్రేషు=శిలయొక్కయును మృత్తుయొక్కయును దారువు
యొక్కయును పాత్రలయందు, వైవబుద్ధిః = దేవుడనియెడుబుద్ధి, ప్రకల్పితః=కల్పింపఁ
బడినది, భవతి=అగుచున్నది, స్వయంజ్యోతిః=స్వయంప్రకాశమానమైన, ఆత్మా =
పరమాత్మ, నః = మనకు, అకల్పితః = కల్పింపబడని, దేవతా = దేవుడు, నకిమ్=
కాఁడాయేమి ? అగుననుట.

తా॥ శిలలచేతను మృత్తుచేతను మ్రానుచేతను చేయఁబడినవిగ్రహములయందలి
దేవతాబుద్ధి కల్పితమైనదనియు స్వయంప్రకాశమానమైన పరమాత్మ అకల్పితమైన
దేవుడనియును తాత్పర్యము.

శ్లో॥ నాభిమూలేస్థితంపద్మం నాశంతస్యదశాంగుళం
కోమలంతస్యతన్నాశం నిమ్నపద్మమథోముఖం
కదళీపుష్పసంకాశం చంద్రకాంతసమప్రభమ్॥

30

టీ॥ నాభిమూలే=నాభిమూలమునందు, పద్మమ్ = కమలము, స్థితమ్=ఉన్నది.
తస్య = ఆపద్మముయొక్క, నాశమ్ = నాశము, దశాంగుళమ్ = పదియంగుళములపరి
మితికలది; తస్య = ఆపద్మముయొక్క, తన్నాశమ్ = ఆనాశము, కోమలమ్ =మృదు
వైనది; అథోముఖమ్=క్రిందిముఖముగల, నిమ్నపద్మమ్=లోతైనపద్మము, కదళీపుష్ప
సంకాశమ్ = అరటిపువ్వువంటిదియును, చంద్రకాంతసమప్రభమ్ = చంద్రకాంత
మణియొక్కకాంతితోసమానమగు కాంతికలదియును, భవతి=అగుచున్నది.

తా॥ నాభిమూలమందు పద్మమున్నది. ఆపద్మముయొక్క నాశము పదియం
గుళములపరిమితికలది. మఱియును ఆనాశము మిగులకోమలమయినది. మఱియును ఆ
పద్మము నిమ్నమును అథోముఖమును కలది యని తెలియునది, ఆపద్మము అరటి
పువ్వుతో సమానమైనదనియును చంద్రకాంతములయొక్క కాంతివంటి కాంతి
కలదియనియును తెలియవలయునని తాత్పర్యము.

అర్జున ఉవాచ.

అర్జునుఁడు అడుగుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ దుర్విజ్ఞేయం దురారాధ్యం దుష్ప్రగమ్యం జనార్దన
అథోముఖం యథాభూత్వా హృదయే కేన గచ్ఛతి॥

31

టీ॥ దుర్విజ్ఞేయమ్ = తెలిసికొనశక్యముకానిదియును, దురారాధ్యమ్ = ఆరా
ధింపశక్యముకానిదియును, దుష్ప్రగమ్యమ్ = పొందశక్యముకానిదియును, అథోము
ఖమ్ = క్రిందిభాగమునందుముఖముకలదియును అయినపద్మమును, హేజనార్దన ! = ఓ
కృష్ణుడా ! యథా=ఏవిధముగా, భూత్వా=అయి, హృదయే=హృదయమందు, కేన
=దేనిచేత, గచ్ఛతి=పొందుచున్నాఁడు.

తా॥ తెలిసికొనశక్యముకానిదియును ఆరాధింపనలవికానిదియును పొందుటకు వీలులేనిదియును అధోముఖమును అయినపద్మమును ఓకృష్ణుడా హృదయమునందు దేనిచేతపొందుచున్నాఁడని తాత్పర్యము.

శ్రీభగవానువాచ.

సంపత్కరుఁడును పద్మజైశ్వర్యసంపన్నుఁడును అయినకృష్ణుఁడు చెప్పచున్నాఁడు.

శ్లో॥ అధోముఖంతుహృత్పద్మ ముద్ధృత్యప్రణవేనతు

గత్వాతుపద్మకోశాఁత మేకస్సేవ్యోపునఃపునః॥

3-9

టీ॥ అధోముఖంతు=అధోముఖమైన, హృత్పద్మమ్ = హృదయపుండరీకమును, ప్రణవేనతు=ప్రణవముచేతను, ఉద్ధృత్య = లేవనెత్తి, పద్మకోశాంతమ్ = పద్మకోశముయొక్కతుదను, గత్వా=పొంది, ఏకః=ఒక్కఁడైన పరమేశ్వరుఁడు, పునఃపునః = మాటిమాటికిని, సేవ్యః=సేవింపఁదగినవాఁడు, భవతి=అగుచున్నాఁడు.

తా॥ అధోముఖమైన హృత్పద్మమును ప్రణవముచేత లేవఁదీసి పద్మకోశముయొక్కతుదనుపొంది యొక్కఁడైన పరమశివుఁడు అనఁగా పరమాత్మ మాటిమాటికిని సేవింపఁదగినవాఁడని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ తతఃపశ్చాద్భవేత్పద్మం సర్వగాత్రసుఖావహమ్॥

33

టీ॥ తతఃపశ్చాత్ = అటుపిమ్మట, పద్మమ్ = హృదయకమలము, సర్వగాత్రసుఖావహమ్=సర్వావయవములకును సుఖమునుగలిగించునది, భవతి = అగుచున్నది.

తా॥ అటుపిమ్మట ఆపద్మము సర్వావయవములయందును సుఖమునుకలుగఁజేయునది యగుచున్నదని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ హృదిస్థితంపంకజమప్తపత్రం సకేసరంకర్ణికమప్యలీనం

అంగుష్ఠమాత్రంమునయోవదంతి ధ్యాయేతివిష్ణుంపురుషంపురాణమ్॥

టీ॥ హృది=హృదయమునందు, స్థితమ్ = ఉన్నటువంటి, పంకజమ్ =పద్మము, అప్తపత్రమ్=ఎనిమిదిదళములుగలది; సకేసరమ్ = కింజల్కములతోఁగూడినది; కర్ణికమపి=కర్ణికగలదైనప్పటికిని, అలీనమ్ = లీనమైనదికాదు, (అపిచ=ఇంతియగాక, తత్=ఆపద్మము), అంగుష్ఠమాత్రమ్ = అంగుష్ఠమాత్రపరిమితకలది, భవతి =అగుచున్నది; తస్మిన్=ఆపద్మమునందు. పురుషంపురాణమ్ =పురాణపురుషుఁడైన, విష్ణుః=విష్ణువును, ధ్యాయేతి=ధ్యానముఁజేయుమని, మునయః=మునులు, వదంతి=చెప్పచున్నారు.

తా॥ ఆపద్మము హృదయమందున్నది. ఎనిమిదిదళములుకలది. ఇంతియగాక కేసరములును కర్ణికయును కలదైయున్నది. అంగుష్ఠమాత్రపరిమితకలది. ఆపద్మమునందు పురాణపురుషుఁడగు విష్ణువును ధ్యానముచేయవలసినదని మునులుచెప్పచున్నారు అని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ అష్టపత్రంతుహృత్పద్మం ద్వాత్రింశతుక్రసుమంతథా
తత్రమధ్యస్థితంధ్యాయే దింద్రదాద్యాన్దిశిదేవతాః॥

3౫

టీ॥ హృత్పద్మమ్=హృదయపుండరీకము, అష్టపత్రమ్=ఎనిమిదిదళములుగలది
తథా=అటులనే, ద్వాత్రింశతుక్రసుమమ్ = ముప్పదిరెండుపుష్పములుగలది, తత్ర=
ఆపద్మమునందు, మధ్యస్థితమ్=మధ్యభాగమునందున్నపరమేశ్వరుని, దిశి = దిక్స్ముదా
యమునందలి, ఇంద్రదాద్యాక్ = ఇంద్రుఁడు మొదలుగాఁగల, దేవతాః=దేవతలను, ధ్యా
యేత్=ధ్యానముచేయవలయును.

తా॥ హృదయపుండరీకము ఎనిమిదిదళములును ముప్పదిరెండుకుసుమములును
కలది. ఆపద్మముయొక్క మధ్యయం దున్నపరమేశ్వరుని దిగ్దేవతలయిన ఇంద్రుడు
లను ధ్యానముచేయవలసినదని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ తస్యమధ్యగతోభాను ర్భానుమధ్యగతశశీ
శశిమధ్యగతోవహ్ని ర్వహ్నిమధ్యగతాప్రభా॥

3౬

టీ॥ భానుః=సూర్యుఁడు, తస్య = ఆపద్మముయొక్క, మధ్యగతః = మధ్యను
పొందెను ; శశి = చంద్రుఁడు, భానుమధ్యగతః=సూర్యమధ్యమును పొందినవాఁడు;
వహ్ని=అగ్ని, శశిమధ్యగతః = చంద్రమధ్యమునుపొందినవాఁడు ; ప్రభా = కాంతి,
వహ్నిమధ్యగతా=అగ్నిమధ్యమందు పొందినది.

తా॥ సూర్యుఁడు ఆపద్మముయొక్కమధ్యను పొందెను; చంద్రుఁడు భానుమ
ధ్యమును పొందియున్నాఁడు; అగ్ని హోత్రుఁడు చంద్రమధ్యమును పొందియుండెను.
కాంతి అగ్నిమధ్యమందు పొందియున్నదని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ ప్రభామధ్యగతంపీఠం నానారత్నప్రవేష్ఠితం
అనేకరత్నసంకీర్ణం జ్వలనార్కసమప్రభమ్॥

3౭

టీ॥ పీఠమ్=పీఠము, ప్రభామధ్యగతమ్ = కాంతియొక్క మధ్యమునుపొందియు
న్నది, తత్ = ఆపీఠము, నానారత్నప్రవేష్ఠితమ్ = అనేకములయిన రత్నములచేతఁ
జెక్కఁబడినదియును, అనేకరత్నసంకీర్ణమ్=అనేకములయినరత్నములచేతవ్యాప్తమై
నదియును, జ్వలనార్కసమప్రభమ్=అగ్నియొక్కయును సూర్యునియొక్కయును,
కాంతివంటి కాంతికలదియును, భవతి=అగుచున్నది.

తా॥ ఆపీఠము కాంతియొక్కమధ్యమును పొందియున్నది. ఆపీఠము నానా
విధములయిన రత్నములచేతఁ జెక్కఁబడినదియును అనేకములయిన రత్నములచేత
వ్యాప్తమైనదియును, అగ్నియొక్కయును సూర్యునియొక్కయును కాంతివంటి
కాంతికలదియును, అగుచున్నదని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ తస్యమధ్యస్థితందేవం నారాయణమనామయం
శ్రీవత్సకౌస్తుభోరస్కం ముక్తాహరోపశోభితమ్॥

3౮

టీ॥ తస్య=ఆపీఠముయొక్క, మధ్యస్థితం=మధ్యయందున్నవాఁడును, దేవం=స్వయంప్రకాశుఁడును, అనామయమ్=కలుషరహితుఁడును, శ్రీవత్సకౌస్తుభోరస్కమ్=శ్రీవత్సకౌస్తుభములు ఊమ్మునందుఁగలవాఁడును, ముక్తాహరోపశోభితం=ముత్యాల హారములచేత ప్రకాశించుచున్నవాఁడును అయిన, నారాయణమ్=నారాయణుని.

తా॥ ఆపీఠముయొక్కమధ్యమందున్నవాఁడును, స్వయంప్రకాశమానుఁడును, నిరామయఁడును, శ్రీవత్సకౌస్తుభములు ఊమ్మునందుఁగలవాఁడును, ముత్యాలహారములచేత ప్రకాశింపఁజేయఁబడినవాఁడును అయిన నారాయణుని అని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ అనేకసూర్యసంకాశం మకుటాధిష్టమస్తకం

శంఖంచక్రంగదాపద్మం ముసలంఖడ్గమేవచ॥

3౯

శ్లో॥ ధనురాద్యాయుధోపేత మష్టబాహుధరంహరిం

శుద్ధస్ఫటికసంకాశం చంద్రకాంతసమప్రభమ్॥

౪౦

టీ॥ అనేకసూర్యసంకాశమ్=అనేకమందిసూర్యులతోసమానమైన కాంతి కలవాఁడును, మకుటాధిష్టమస్తకమ్=కిరీటముతోఁగూడిన శిరస్సుగలవాఁడును, శంఖమ్=శంఖము, చక్రమ్=చక్రము, గదా=గద, పద్మమ్=పద్మము, ముసలమ్=ముసలమనునాయుధము, ఖడ్గమేవచ=ఖడ్గమును, ధనుః=ధనుస్సు, ఆద్యాయుధోపేతమ్=మొదలుగాఁగల యాయుధములతోఁగూడినవాఁడును, అష్టబాహుధరమ్=ఎనిమిది భుజములనుధరించినవాఁడును, శుద్ధస్ఫటికసంకాశమ్=పరిశుద్ధమైన స్ఫటికముయొక్క కాంతివంటి కాంతికలవాఁడును, చంద్రకాంతసమప్రభమ్=చంద్రకాంతమణులయొక్క కాంతితోసమానమైన కాంతికలవాఁడును అయిన నారాయణుని.

తా॥ అనేకమందిసూర్యులతోసమానమైన కాంతికలవాఁడును, కిరీటముచేత అలంకరింపఁబడిన శిరస్సుకలవాఁడును, శంఖము చక్రము గద ఖడ్గము పద్మము ముసలము ధనుస్సు మొదలుగాఁగల యాయుధములతోఁగూడుకొన్నవాఁడును, ఎనిమిది భుజములు కలవాఁడును, భక్తులపాపమును హరించువాఁడును, పరిశుద్ధమైన స్ఫటికము యొక్క కాంతివంటి కాంతికలవాఁడును చంద్రోపలముతో సమమైన కాంతికలవాఁడును అయిన నారాయణుని అని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ పద్మకింజల్కసదృశం తప్తకాంచనసన్నిభం

కృతేశ్వేతంహరింవింద్యా త్రైతాయాంరక్తవర్ణకమ్॥

౪౧

టీ॥ పద్మకింజల్కసదృశమ్=పద్మమునందలికింజల్కములతో సమానమైనవాఁడును, తప్తకాంచనసన్నిభమ్=పుటమువేయఁబడిన బంగారము అనఁగా అవరంజి

తో సమానమైన కాంతికలవాడును అయిన నారాయణుని, కృతే=కృతయుగమునందు, శ్వేతమ్=తెల్లనివానినిగాను, త్రేతాయామ్ = త్రేతాయుగమునందు, రక్షవర్ణకమ్=ఎఱ్ఱనివర్ణముకలవానినిగాను, వింద్యాత్=తెలియవలయును.

తా॥ పద్మమునందలి కింజల్కము. (కేశరము) లతో సమానమైన కాంతికలవాడును, పుటమువేయఁబడిన బంగారము అనఁగా అపరంజియొక్క కాంతివంటి కాంతికలవాడును, అయిన నారాయణుని కృతయుగమునందు తెల్లవానినిగాను త్రేతాయుగమునందు ఎఱ్ఱనివర్ణముగలవానినిగాను తెలియవలయునని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ ద్వాపరే శ్యామవర్ణంచ పీతవర్ణం కలాయుగే

శుద్ధం సూక్ష్మం నిరాకారం నిర్వికల్పం నిరంజనమ్॥

౪౨

శ్లో॥ అప్రమేయమజందేవం తంవింద్యాత్పురుషోత్తమం

తైలాగ్నివర్తిసంయోగ మధూమజ్యోతిరూపకమ్॥

౪౩

టీ॥ ద్వాపరే=ద్వాపరయుగమునందు, శ్యామవర్ణంచ = నల్లనివర్ణముగలవానినిగాను, కలాయుగే=కలియుగమునందు, పీతవర్ణంచ = పచ్చనివర్ణముగలవానినిగాను, వింద్యాత్=తెలియవలయును, శుద్ధమ్=పరిశుద్ధుఁడును, సూక్ష్మమ్=సూక్ష్మరూపుఁడును, నిరాకారమ్ = ఆకారరహితుఁడును, నిర్వికల్పమ్ = వికల్పములేనివాఁడును, నిరంజనమ్=జడసంబంధశూన్యుఁడును, అప్రమేయమ్=ఇంతపరిమితకలవాఁడని తెలియ శక్యముకానివాఁడును, అజమ్ = పుట్టువులేనివాఁడును, దేవమ్ = స్వయంప్రకాశమానుఁడును, తైలాగ్నివర్తిసంయోగమ్=తైలముఅగ్నివర్తి అనువానియొక్క సంబంధముకలదై, అధూమమ్=ధూమము లేనిదై, జ్యోతిరూపకమ్=వెలుతురుయొక్క ఆకృతికలవాఁడునుఅయిన, తమ్=ఆ నారాయణుని, పురుషోత్తమమ్=పురుషశ్రేష్ఠునిగా, వింద్యాత్=తెలియవలయును.

తా॥ ద్వాపరయుగమునందు నల్లనివర్ణముకలవాఁడనియును, కలియుగమునందు పచ్చనివర్ణముకలవాఁడనియును, తెలియవలయును. పరిశుద్ధుఁడును, సూక్ష్మ స్వరూపుఁడును, ఆకారరహితుఁడును, వికల్పములేనివాఁడును, జడసంబంధశూన్యుఁడును, ఇంతపరిమితకలవాఁడని తెలియశక్యముకానివాఁడును, జన్మములేనివాఁడును, స్వయంప్రకాశమానుఁడును, తైలాగ్నివర్తులును పొగయునులేని జ్యోతి స్వరూపుఁడును, అయిన నారాయణుని పురుషోత్తమునిగాఁ దెలియవలయునని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ తాదృశంపరమందూపం స్మరేత్సార్ధహ్యానన్యధీః

కారణంయోగవిజ్ఞాన హేతుసాధనవర్జితమ్॥

౪౪

టీ॥ తాదృశమ్ =పైనచెప్పఁబడినవిధముకలదియును, పరమమ్=సర్వోత్తమును, కారణమ్=సర్వమునకును కారణమైనదియును, యోగవిజ్ఞాన హేతుసాధన

వర్జితమ్ = యోగము విజ్ఞానము హేతువు సాధనము అనునవిలేనిదియును, అయిన, రూపమ్ = రూపమును, హేపార్థ ! = ఓ అర్జునుడా! అనన్యధీః = ఇతరబుద్ధిలేనివాడవై, స్మరేత్ = స్మరింపవలయును.

తా॥ పైన జెప్పబడినవిధముకలదియును, శర్వోత్తమమును, సర్వమునకును కారణమును, యోగము విజ్ఞానము సాధనము అనునవిలేనిదియును, అయినరూపమును, ఓ అర్జునుడా ! ఇతరవిషయమునందు బుద్ధిలేనివాడవై అనగా యితరచింతలుమాని చిత్తైకాగ్రతకలవాడవై ధ్యానముచేయవలసినదని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ భిన్నే కుంభే యథా కాశో మహా కాశే విలీయతే

విభిన్నే ప్రకృతే దేహే తథా త్తాపరమాత్మని॥

౪౫

టీ॥ కుంభే = ఘటము, భిన్నే సతి = బ్రద్ధలయినదగుచునుండగా, ఆ కాశః = ఆశాశము, యథా = ఏవిధముగా, మహా కాశే = మహా కాశమునందు, విలీయతే = లయమయిపోవుచున్నదో, తథా = ఆవిధముగా, ప్రకృతే = ప్రాకృతమైన, దేహే = దేహము, విభిన్నే సతి = భిన్నమైనదగుచునుండగా, ఆత్మా = జీవాత్మ, పరమాత్మని = పరమాత్మయందు, విలీయతే = అణగిపోవుచున్నది.

తా॥ ఘటము బ్రద్ధలయినదగుచునుండగా ఆఘటాకాశము మహాకాశమునందు ఏవిధముగా లయమై పోవుచున్నదో ఆవిధముగా ప్రాకృతమైనదేహము పోయినదగుచునుండగా ఆత్మ పరమాత్మయందు లయమగుచున్నదని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ అశ్వారూఢో గజారూఢో సంగ్రామే సంకటే తథా

ఏతదేవ సదా ధ్యాయీ పరబ్రహ్మధిగచ్ఛతి॥

౪౬

టీ॥ అశ్వారూఢః = అశ్వము నెక్కినవాడయ్యును, గజారూఢః = ఏనుగునెక్కినవాడయ్యును, సంగ్రామే = యుద్ధమునందును, సంకటే = సంకటములయందును కష్టములయందును దుఃఖములయందును, తథా = ఆవిధముగా, ఏతదేవ = ఈపరబ్రహ్మరూపమునే, సదా = సర్వకాలములయందును, ధ్యాయీ = ధ్యానమును జేయువాడు, పరబ్రహ్మ = పరబ్రహ్మమును, అధిగచ్ఛతి = పొందుచున్నాడు.

తా॥ అశ్వము నెక్కినవాడయ్యును, గజము నెక్కినవాడయ్యును, సంగ్రామమునందును, సంకటమునందును, ఈపరబ్రహ్మస్వరూపమునే ధ్యానమును జేయువాడు పరబ్రహ్మమును పొందుచున్నాడని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ ఆసీనో వా శయనో వా గచ్ఛన్తి వృద్ధా శుచిః

తస్మాత్ సర్వప్రయత్నేన యోగయోక్తో భవార్జున॥

౪౭

టీ॥ అర్జున = ఓ అర్జునుడా! ఆసీనో వా = కూర్చుండియున్నవాడవయ్యును, శయనో వా = శయనించినవాడవయ్యును, గచ్ఛన్తి = పోవుచున్నవాడవయ్యును,

26942
25.3.72

తిష్ఠన్ = నిలిచినవాడవయ్యును, అశుచిః = అపరిశుద్ధుడవయ్యును, సదా = సర్వ కాలములయందును, తస్మాత్ = అందువలన, సర్వప్రయత్నేన = సకలప్రయత్నములచేతను, యోగయుక్తః = యోగముతోఁగూడుకొన్నవాడవు, భవ = అగును.

తా॥ ఓఅర్జునుడా ! కూర్చున్న వుడును, పరున్న వుడును, పోవుచున్న వుడును, నిలుచున్న వుడును, పరిశుద్ధుడవైన వుడును, అపరిశుద్ధుడవైన వుడును అనఁగా సర్వకాలములయందును సర్వవిధప్రయత్నములచేతను యోగమును అవలంబించి యుండుమని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ అంతస్సంగంబహిస్సంగ మాత్మసంగంపరిత్యజేత్
సర్వసంగనివృత్తాత్తా పశ్యేదాత్మానమాత్మని॥

౪౮

టీ॥ అంతస్సంగమ్ = లోపలిసంబంధమును, బహిస్సంగమ్ = బాహ్యమునందలి సంబంధమును, ఆత్మసంగమ్ = మనస్సంబంధము, పరిత్యజేత్ = విడిచిపెట్టవలయును, సర్వసంగనివృత్తాత్తా = సమస్తసంబంధములనుండియును మరలినమనస్సుకలవాడు, ఆత్మానమ్ = తనను, ఆత్మని = పరమాత్మయందు, పశ్యేత్ = చూడవలయును.

తా॥ లోపలిసంబంధమును బాహ్యమునందలిసంబంధమును మనస్సంబంధమును పరిత్యజింపవలయును. సర్వసంబంధములనుండి మరలినయాత్మకలవాడు తనను పరమాత్మయందుఁ జూడవలయును. అనఁగా పరమాత్మకును తనకును భేదములేదని యెఱుఁగవలయునని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ విషయాసక్తచిత్తానా మంధస్యేందూదయంయథా
గీతాసారమిదంశాస్త్ర ముక్తంమోక్షార్థసిద్ధయే॥

౪౯

టీ॥ విషయాసక్తచిత్తానామ్ = విషయములయందాసక్తమైనమనస్సుకలవారికి, అంధస్య = గ్రుడ్డివానికి, ఇందూదయంయథా = చంద్రోదయమువంటి, ఇదమ్ = ఈ, గీతాసారమ్ = గీతాసారమునునట్టి, శాస్త్రమ్ = శాస్త్రము, మోక్షార్థసిద్ధయే = మోక్షమునీధించుటకొఱకు, ఉక్తమ్ = చెప్పఁబడెను.

తా॥ విషయములయందు అనఁగా స్రక్చందనవనితాదులయం దాసక్తమైన చిత్తముకలవారికి, గ్రుడ్డివానికి ప్రకాశమును కలిగించునట్టి చంద్రోదయమువంటి యీగీతాశాస్త్రము మోక్షము నీధించుటకొఱకుఁ జెప్పఁబడెనని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ తత్రస్థితంబ్రహ్మశాస్త్రం వేదశాస్త్రసునిశ్చితం

ఇదంశాస్త్రంమయాప్రోక్తం గుహ్యంవేదార్థవిస్తరమ్॥

౫౦

టీ॥ తత్ర = ఆబ్రహ్మవిషయమునందు, స్థితమ్ = ఉన్నదియును, బ్రహ్మశాస్త్రమ్ = బ్రహ్మప్రతిపాదకశాస్త్రమును, వేదశాస్త్రసునిశ్చితమ్ = వేదసాస్త్రములచేతని శ్చయింపఁబడినదియును, గుహ్యమ్ = రహస్యమైనదియును, వేదార్థవిస్తరమ్ = వేదార్థములయొక్కయాధిక్యముకలదియును, అయిన, ఇదమ్ = ఈ, శాస్త్రమ్ = శాస్త్రము, మయా = నాచేత, ప్రోక్తమ్ = చెప్పఁబడినది.

తా॥ బ్రహ్మవిషయమునందున్నదియును బ్రహ్మప్రతిపాదకమును వేదశాస్త్రములచేతఁ జక్కఁగ నిశ్చయింపఁబడినదియును, మిగులరహస్యమైనదియును, వేదసారమును, ఆయిన యీగీతాశాస్త్రము నాచేతఁజెప్పఁబడినదని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ యఃపఠేత్పరయాభక్త్యా సగచ్ఛేద్విష్ణుసామ్యతాం
ఏతత్పుణ్యం పాపహరం ధన్యందుస్స్వప్ననాశనమ్॥

౫౧

టీ॥ పుణ్యమ్ = పావనమైనదియును, పాపహరమ్ = పాపమునుపోఁగొట్టునట్టిదియును, ధన్యమ్ = కృతార్థమును, దుస్స్వప్ననాశనమ్ = దుస్స్వప్నములనుపోఁగొట్టునట్టిదియును అయిన, ఏతత్ = ఈగీతాశాస్త్రమును, యః = ఎవ్వఁడు, పరయా = సర్వోత్తమమైన, భక్త్యా = భక్తిచేత, పఠేత్ = పఠించునో, సః = వాఁడు, విష్ణుసామ్యతామ్ = విష్ణుసామ్యమును, గచ్ఛేత్ = పొందును.

తా॥ పావనమైనదియును, పాపమునుపోఁగొట్టునట్టిదియును, కృతార్థమును, దుస్స్వప్నములనుపోఁగొట్టునట్టిదియును, అయిన యీగీతాశాస్త్రమును ఎవ్వఁడు భక్తిచేత పఠించునో వాఁడు విష్ణుసామ్యమును పొందునని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ పఠతాః శృణ్వతాంచైవ విష్ణోర్మాహాత్మ్యముత్తమం
అష్టాదశపురాణాని దశవ్యాకరణానిచ॥

౫౨

శ్లో॥ క్షణమాత్రస్య యోగస్య కళాన్వార్హతిషోడశీం
నిర్మధ్యచతురోవేదాన్మునినాభారతంకృతమ్॥

౫౩

టీ॥ పఠతామ్ = పఠించుచున్నవారలకును, శృణ్వతాంచైవ = వినుచున్నవారలకును, విష్ణోః = విష్ణుదేవునియొక్క, మాహాత్మ్యమ్ = మహిమము, ఉత్తమమ్ = శ్రేష్ఠమైనది; అష్టాదశ = పదునెనిమిదైన, పురాణాని = పురాణములును, దశ = పదియైన, వ్యాకరణానిచ = వ్యాకరణములును, క్షణమాత్రస్య = క్షణమాత్రమైన, యోగస్య = యోగముయొక్క, షోడశీమ్ = పదునారవదైన, కళామ్ = కళనుగుఱించి, నార్హతి = తగదు; మునినా = వేదవ్యాసమునివరునిచేత, చతురః = నాలుగైన, వేదాః = వేదములు, నిర్మధ్య = చక్కఁగఁబరిశీలించఁబడి, భారతమ్ = భారతమునుగ్రంథము, కృతమ్ = చేయఁబడినది.

తా॥ పఠించుచున్నవారలకును వినుచున్నవారలకును విష్ణుదేవునియొక్కమాహాత్మ్యము మిగులశ్రేష్ఠమైనది. పదునెనిమిదగు పురాణములును పదియగు వ్యాకరణములును క్షణమాత్రమైనయోగముయొక్క పదునాఱవభాగమునకుఁగూడఁ దగవు. వేదవ్యాసమునివరుఁడు నాలుగువేదములను చక్కఁగనాలొచించి మహాభారతమునునట్టి గ్రంథమును జేసెనని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ భారతోదధిమంధస్య గీతానిర్మధనస్యచ
సారముద్భృత్యతంకృష్ణో అర్జునస్యముఖేహుతమ్॥

౫౪

టీ॥ భారతోదధిమంధస్య = భారతమనియెడు సముద్రమును మధించునట్టి, గీతా నిర్మథనస్య = గీతానిర్మథనముయొక్క, సారమ్ = సారమును, ఉద్భృత్య = వైకిలేవ దీసి, కృష్ణః = కృష్ణుడు, తమ్ = ఆ సారమును, అర్జునస్య = అర్జునునియొక్క, ముఖే = ముఖమునందు, హుతమ్ = హోమా మును జేసెను.

తా॥ భారతమనియెడు సముద్రమును గీతయనియెడు కవ్యముచేత మధించి సారమునెత్తి అర్జునునకు శ్రీకృష్ణుడు పదేడించెనని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ పూజాకోటిసమస్తోత్త్రం స్తోత్రకోటిసమంజపం

జపకోటిసమంధ్యానం ధ్యానకోటిసమోలయః॥

౫౫

టీ॥ స్తోత్రమ్ = స్తోత్రము, పూజాకోటిసమమ్ = కోటిపూజలకు సమమైనది, జపమ్ = జపము, స్తోత్రకోటిసమమ్ = కోటిస్తోత్రములకు సమమైనది, ధ్యానమ్ = ధ్యానము, జపకోటిసమమ్ = కోటిజపములకు సమమైనది, లయః = లయము, ధ్యానకోటి సమమ్ = కోటిధ్యానములకు సమమైనది.

తా॥ స్తోత్రముకోటిసంఖ్యాకమగు పూజకు సమానమైనదనియును, జపము కోటి సంఖ్యాకస్తోత్రమునకు సమమైనదనియును, ధ్యానము కోటిసంఖ్యాకమగు జపమునకు సమానమైనదనియును, లయము అనఁగా మనోలయము కోటిసంఖ్యాకధ్యానము నకు సమానమైనదనియును తాత్పర్యము.

గద్య॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే శాతసాహస్ర్యాం సంహితాయాం వైయాసిక్యాం శ్రీమదశ్వమేధపర్వణి శ్రీభగవదుత్తరగీతానూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే గీతాసారయోగోనామ చతుర్థోధ్యాయః॥

టీ॥ శాతసాహస్ర్యామ్ = నూటవేలశ్లోకములు కలదియును, సంహితాయామ్ = ఛందోబద్ధశాస్త్రమును, వైయాసిక్యామ్ = వ్యాసప్రోక్తమును అయిన, శ్రీమహాభారతే = సంపత్కరమైన మహాభారతమును నట్టి గ్రంథమునందు, శ్రీమదశ్వమేధపర్వణి = సంపత్కరమైన యశ్వమేధపర్వమునందు, శ్రీభగవదుత్తరగీతాను = సంపత్కరుడైన భగవంతునిచేత యుద్ధానంతరమందుఁ జెప్పఁబడిన, ఉపనిషత్సు = ఉపనిషత్తులయందు, బ్రహ్మవిద్యాయామ్ = బ్రహ్మవిద్యయనునట్టి, యోగశాస్త్రే = యోగశాస్త్రమునందు, శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే = కృష్ణార్జునులసంవాదమునందు, గీతాసారయోగోనామ = గీతాసారమును, చతుర్థః = నాల్గవదైన, అధ్యాయః = భాగము, ఇతి = ముగిసెను.

తా॥ నూరువేలశ్లోకములు కలదియును, ఛందోబద్ధశాస్త్రమును అయిన మహాభారతమునందలి అశ్వమేధపర్వమునందు అనఁగా యుద్ధానంతరకాలమునందు భగవంతునిచేతఁ జెప్పఁబడినదియును బ్రహ్మప్రతిపాదకమును అయిన యోగశాస్త్రమునందు గీతాసార మనుపేరుగల నాల్గవయధ్యాయము ముగిసెను.

శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

26992
21.2.73

www.mohanpublications.com

మోహన్ పబ్లికేషన్స్ లో లభించు

పుస్తకముల పట్టిక
(Book List)

ఆధ్యాత్మిక, జ్యోతిష, వాస్తు, ఆయుర్వేద, మంత్రశాస్త్రాది
అనేక విషయాలు తెలుసుకోండి...

ఫేస్బుక్ **మోహన్ పబ్లికేషన్స్** పేజ్ లైక్ చేయండి.

Like us to follow :

MOHAN PUBLICATIONS

Rajamahendravaram

అజంతా హోటల్ ఎదుట, కోటగుమ్మం, రాజమహేంద్రవరం - 533101.

WWW.MOHANPUBLICATIONS.COM

మావద్ద లభించు గ్రంథములు

1. ప్రతకథలు - పూజలు

1. శ్రీ వినాయక వ్రతం	వెల రూ.10-00
2. శ్రీ విఘ్నేశ్వరపూజా-పుణ్యాహవాచనం	30-00
3. శ్రీ విఘ్నేశ్వరపూజ (కాణిపాకక్షేత్రమాహాత్మ్యంతో)	10-00
4. సంకష్టహరచతుర్థి శ్రీమహాగణపతి వ్రతం	30-00
5. వరలక్ష్మీ వ్రతం	10-00
6. కేదారేశ్వర వ్రతం	10-00
7. త్రినాథ వ్రతం(కలర్)	10-00
8. త్రినాథవ్రతం(సాదా)	5-00
9. క్షీరాబ్ధి వ్రతం	12-00
10. మంగళ గౌరీవ్రతం	10-00
11. వైభవలక్ష్మీ వ్రతం ఫోటో యంత్రంతో	25-00
12. శ్రీలక్ష్మీ కుబేర వ్రతం (ఫోటో యంత్రంతో)	25-00
13. కనకమహాలక్ష్మీ వ్రతం (కామేశ్వరీపాటతో)	25-00
14. సంతోషీమాతా వ్రతం	25-00
15. ఏడు శనివారాల వ్రతం	25-00
16. సత్యనారాయణవ్రతం	25-00
17. శ్రీ సువర్చలాహనుమద్దీక్ష	30-00
18. శివదీక్ష	10-00
19. కాత్యాయనీ వ్రతం	20-00
20. సౌభాగ్య గౌరీవ్రతం	20-00
21. తిరుప్పావై (ధనుర్మాసవ్రతం)	36-00
22. స్త్రీల ప్రతకథలు	36-00
23. స్త్రీలప్రతకథలుస్థూలాక్షరి (నేడునూరిగంగాధరరావుగారి)	54-00
24. పెళ్ళి పాటలు - స్త్రీలపాటలు (కామేశ్వరీపాటతో)	36-00
25. సర్వదేవతా పూజావిధానం	25-00
26. ఆరువ్రతాలు	30-00
27. రాహుకాలంలోదుర్గాదేవీపూజా	10-00

28. తులసి నిత్యపూజ, తులసీఉపయోగాలు	10-00
29. శ్రీ చక్ర రహస్య విజ్ఞానమ్	36-00
30. శ్రీచక్ర పూజావిధానం(పెద్దది)	36-00
31. లక్ష్మీ - గౌరీ నిత్యపూజ	10-00
32. శ్రీ సరస్వతీ నిత్యపూజ	10-00
33. శ్రీ దుర్గానిత్యపూజ	10-00
34. కాలభైరవ నిత్యపూజ	10-00
35. శివపూజ	10-00
36. వీరభద్ర పూజ	10-00
37. ఆంజనేయ నిత్యపూజ	10-00
38. నాగేంద్ర స్వామి పూజ	10-00
39. సుబ్రహ్మణ్య నిత్యపూజ	10-00
40. రామదేవుని కథ	10-00
41. శివదేవుని కథ	10-00
42. లక్ష్మీనరసింహపూజ	10-00
43. వేంకటేశ్వరపూజ	10-00
44. బ్రహ్మాంగారి నిత్యపూజ	10-00
45. సూర్య నిత్యపూజ	10-00
46. నవగ్రహ నిత్యపూజ	10-00
47. రుక్మిణీ కల్యాణం	25-00
48. ఉమామహేశ్వర వ్రతం	36-00
49. శ్రీ కామేశ్వరీ వ్రతం	36-00
50. 16 సోమవారముల వ్రతము	25-00
51. పార్వతీకల్యాణం	25-00
52. సహస్రకమలవర్తి వ్రతము	25-00
53. పంచముఖ ఆంజనేయ పూజావిధానము	36-00
54. అష్టనాగపూజ	36-00
55. పూజలు ఎందుకుచేయాలి ?	36-00
56. ఏ దేవునికి ఏపుష్పాలతో పూజించాలి?	36-00
57. ఏ దేవునికి ఏప్రసాదం నైవేద్యం పెట్టాలి?	36-00
58. ఏదేవునికి ఏవిధముగాబీపారాధనచెయ్యాలి?	36-00
59. ఏదేవునికి ఎన్ని ప్రదక్షిణలుచేయాలి ?	36-00
60. హనుమద్ వ్రతం	36-00
61. పంచాయతన పూజ	63-00
62. 28 వ్రతములు	120-00

63. కలశపూజలు (92కేసారి)	150-00
64. కలశపూజలు (విడివిడిగా) (ప్రింటులో)
65. ప్రాంకార మహాయజ్ఞం (ప్రింటులో)
66. గోమాత	40-00

2. స్తోత్రాలు-సుప్రభాతములు సహస్రనామములు

1. శ్రీ లలితా విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రాలు పురాణపండ రాధాకృష్ణమూర్తిగారి సంకలనం	45-00
2. లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రములు (హిందీ) ,,	50-00
3. లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రములు (ఇంగ్లీషు) ,,	50-00
4. స్థూలాక్షరీలలితావిష్ణుసహస్రనామస్తోత్రములు(పత్రికసైజ్)	99-00
5. లలితావిష్ణు (కేస్ బైండ్) 1/8 డెమ్మి	63-00
6. స్థూలాక్షరీ లలితావిష్ణు (క్రాస్సైజు)కేస్బైండ్	108-00
7. సర్వదేవతా స్తోత్రమంజరి	120-00
8. సకలదేవతా అష్టోత్తరశతనామావళి: (63)	24-00
9. విష్ణుసహస్రనామస్తోత్రమ్ (క్రాస్)	25-00
10. లలితా సహస్రనామ స్తోత్రమ్ (క్రాస్)	36-00
11. లలితా సహస్రనామములు	24-00
12. లక్ష్మీ సహస్రనామములు	24-00
13. దుర్గా సహస్రనామములు	24-00
14. ఆంజనేయ సహస్రనామములు	24-00
15. శివ సహస్రనామములు	24-00
16. విష్ణు సహస్రనామములు	24-00
17. గణపతి సహస్రనామములు	24-00
18. సుబ్రహ్మణ్య సహస్రనామములు	24-00
19. గాయత్రి సహస్రనామములు	24-00
20. లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రాలు	24-00
21. శ్రీరామా సహస్రనామములు	24-00
22. సరస్వతి సహస్రనామములు	24-00
23. సూర్యసహస్రనామములు & ఆదిత్యహృదయం	24-00
24. శ్రీవేంకటేశ్వరసహస్రనామములు	24-00
25. మణిభీషవపర్ణన (పెద్దది)	24-00
26. సంద్యావందనం	24-00
27. మంత్రపుష్పమ్
28. త్రిభాషా హనుమాన్ చాలీసా	15-00
29. హనుమాన్ చాలీసా	10-00

30. మణిబీష్టపవర్ణన (పాకెట్)	10-00
31. ఆరు చాలీసాలు	10-00
32. శివారాధన (శివస్తోత్రాలు)	10-00
33. వేంకటేశ్వర సుప్రభాతం (పాకెట్)	10-00
34. ఆరుదండకాలు	5-00
35. వేంకటేశ్వర గోవిందనామములు	5-00
36. అష్టలక్ష్మీ స్తోత్రమ్ కనకధారాస్తోత్రమ్	10-00
37. దేవీఖడ్గమాలాస్తోత్రమ్ (మహిషాసురమర్దినీస్తోత్రంతో)	10-00
38. సుందరకాండ (పాకెట్)	10-00
39. భగవద్గీత మూలం	27-00
40. రామరక్షాస్తోత్రమ్	15-00
41. స్తోత్ర రత్నావళి	36-00
42. పురాణపండ లలితా-విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రమ్(మినీ)	10-00
43. పురాణపండ లలితాసహస్రనామస్తోత్రమ్(మినీ)	10-00
44. పురాణపండ విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రమ్	10-00
45. పురాణపండ ఆదిత్య హృదయం	10-00
46. మంత్రపుష్పం (మినీ)	10-00
47. శివానందలహరి-సౌందర్యలహరి	36-00
48. కుజదోషం	10-00
49. కాలసర్ప దోషం	10-00
50. మీ అప్పులు తీరాలా?	10-00
51. దృష్టిదోషాలు నివారణ	10-00
52. పంచసూక్తములు	10-00
53. సంధ్యావందనం	10-00
54. రుద్రనమకమ్-చమకమ్	10-00
55. గాయత్రీమంత్రాలు	10-00
56. హయగ్రీవ స్తోత్రమాల	10-00
57. దక్షిణామూర్తి స్తోత్రమాల	10-00
58. ద్వాదశ జ్యోతిర్లింగాలు - పంచారామాలతో	10-00
59. శ్రీసూక్తం పురుష సూక్తం	10-00
60. నవగ్రహస్తోత్రమాల	36-00
61. మహాన్యాసమ్	36-00
62. సుందరకాండ గానామృతం	36-00
63. గోమాతపూజావిధానము	10-00
64. ఆనందసిద్ధి - 1 శ్రీదేవీ స్తోత్రమాల	108-00

65. ఆనందసిద్ధి - 2 ఏ సమస్యకు ఏ స్తోత్రమ్ పారాయణచేయాలి	108-00
66. ఆనందసిద్ధి-3 మానసదేవీ స్తోత్రమాల	108-00
67. శ్రీ కాలభైరవ రక్షా కవచమ్	63-00
68. అర్చన	40-00
69. నిత్యదేవతార్చన	40-00
70. సర్వదేవతా స్తోత్ర నిధి	99-00
71. శ్రీచక్ర నవవరణార్చన	63-00
72. చండీ సప్తశతి పారాయణ క్రమం	99-00
73. శ్రీదేవి స్తోత్ర రత్నావళి 32 దేవి స్తోత్రాలకు తాత్పర్యంతో	99-00
74. వనదుర్గా మంత్రానుష్ఠాన క్రమమ్	63-00
75. శ్రీ కాలభైరవ వ్రతము	63-00

3. శ్రీ సాయి దత్త గ్రంథములు

1. శ్రీ సాయిబాబా సచ్చరిత్ర	120-00
2. సంపూర్ణ శ్రీ గురు చరిత్ర	120-00
3. శ్రీ సాయిఆరాధన-షిర్డివైభవం	120-00
4. శ్రీ సాయిబాబా జీవిత చరిత్ర (క్రొన్)	63-00
5. శ్రీ గురుచరిత్ర (క్రొన్)	63-00
6. నవనాథ చరిత్ర	99-00
7. శ్రీసాయిచరిత్ర (భైండు) ప్రయాణపుపారాయణగ్రంథం	63-00
8. శ్రీగురుచరిత్ర (భైండు) ప్రయాణపుపారాయణగ్రంథం	63-00
9. సత్యదత్తవ్రతం దత్తాత్రేయపూజాకల్పం,సహస్రంతో	30-00
10. అనఘాదేవీ వ్రతం	30-00
11. భక్తుల ప్రశ్నలకు బాబా జవాబులు	30-00
12. శ్రీ సాయిపూజాకల్పం (సహస్రంతో)	25-00
13. శ్రీ సాయిభజనమాల	20-00
14. శ్రీ సాయి భజన్స్	20-00
15. శ్రీ సాయిభక్తి గీతాలు	20-00
16. శిరిడిహారతులు (భావంతో)	20-00
17. "శ్రీసాయి"కోటి	27-00
18. "శ్రీసాయిరామ్"కోటి	20-00
19. శ్రీ సాయినాథ స్తోత్రమంజరి	10-00
20. శ్రీ సాయివేయినామాలు	8-00
21. శ్రీ సాయి హారతులు (పాకెట్)	15-00
22. శ్రీ సాయి స్తవనమంజరి	10-00
23. హిందీ శ్రీ సాయి హారతులు	15-00

24. శని సింగణాపూర్ క్షేత్రమాహాత్మ్యం	63-00
25. ఇంగ్లీషు శ్రీ సాయిహారతులు	15-00
26. షిరిడి దర్శనం-శ్రీసాయి వైభవం	99-00
27. సాయిసత్యవ్రతం	30-00
28. సాయి అనుగ్రహమ్	120-00
29. నవగురువారాల వ్రతకల్పము	15-00
30. శ్రీదత్తలీలామృతము	99-00
31. హృదయంలో సాయి	15-00
32. శ్రీషిరిడిసాయి లీలామృతం(శ్రీసచ్చరిత్ర)	120-00
33. గజాననమహరాజ్ చరిత్ర	99-00

4. జ్యోతిషాలు

1. 'కాలచక్రం' గంటలపంచాంగం (గార్గ్యేయ)	72-00
2. గ్రహభూమి పంచాంగము (గార్గ్యేయ)	108.00
3. ఆనందసిద్ధి పంచాంగం (వై.వి.శాస్త్రి)	63.00
4. ములుగు వారి రాశిఫలితాలు (12రాశులువారికి)	50.00
5. ములుగు వారి రాశిఫలితాలు విడివిడిగాఓక్కొక్కటి	12.00
6. కాలచక్రంజ్యోతిషక్యాలండర్	25.00
7. గ్రహబలం క్యాలండర్ (శ్రీనివాసగార్గ్యేయ-భక్తిటివి)	25.00
8. శుభమస్తు (పిడపల్లి) క్యాలండర్	25.00
9. సాదా క్యాలండర్	5.00
10. పాకెట్ క్యాలండర్	15.00
11. తాజకనీలకంఠీయమ్	100-00
12. కేరళ జ్యోతిష రహస్యాలు	180-00
13. జ్యోతిష బ్రహ్మ రహస్యాలు	180-00
14. మానసాగరి జాతకపద్ధతి	180-00
15. వరాహమిహిర జాతకపద్ధతి	180-00
16. వధూవర వివాహమైత్రిద్వాదశకూటములు	99-00
17. సింపుల్ రెమిడీస్	180-00
18. శంభు హోరప్రకాశిక	250-00
19. పూర్వ పరాశరి	100-00
20. పరాశర జ్యోతిషవిజ్ఞాన సర్వస్వం	200-00
21. ప్రశ్న సింధు	99-00
22. నక్షత్ర విశేష ఫలితాలు	63-00
23. సూర్యసిద్ధాంతపంచాంగగణితంచేయడంఎలా?	180-00
24. ధృక్సిద్ధాంతపంచాంగగణితం చేయడంఎలా?	180-00

25. ఆయుర్దాయ నిర్ణయం	63-00
26. జాతక గణిత ప్రవేశిక	63-00
27. జ్యోతిషమర్కబోధిని	63-00
28. జ్యోతిష ప్రశ్నోత్తరమాల	63-00
29. ముహూర్తం నిర్ణయించడంఎలా?	63-00
30. జాతక మకరందం	63-00
31. జ్యోతిష సరస్వతి	63-00
32. మీజననకాల విశేషాలు	63-00
33. ముహూర్త విజ్ఞాన భాస్కరం	63-00
34. జ్యోతిష స్వయంబోధిని	63-00
35. శుభముహూర్త శిరోమణి	63-00
36. నక్షత్ర ఫలమంజరి	36-00
37. పంచాంగం చూసే విధానం	36-00
38. సర్వార్థ జ్యోతిషం	36-00
39. ప్రాథమిక జ్యోతిషం	36-00
40. నవరత్నములు శుభయోగములు	36-00
41. శుభశకునాలు	30-00
42. హస్తరేఖాఫలితాలు	36-00
43. సంఖ్యల్లో భవిష్యత్	36-00
44. ముహూర్త దీపిక	99-00
45. పుట్టుమచ్చలు ఫలితాలు	30-00
46. కలలు ఫలితాలు	30-00
47. జాతక చక్రం వేయడం ఎలా?	36-00
48. మానసాగరి (ప్రాచీనజ్యోతిషగ్రంథం) -పుచ్చాశ్రీనివాసరావు	250-00
49. జ్యోతిషశాస్త్ర చిట్కాలు	120-00
50. గుప్తా శతాబ్ది పంచాంగం (1940-2050)	999-00
51. ప్రశ్నచండేశ్వరమ్	63-00
52. ద్వాదశభావ ఫలచంద్రిక	250-00
53. జ్యోతిష శతయోగరత్నావళి (సూర్యయోగాలఫలితాలు)	120-00
54. అంగసాముద్రికం	36-00
55. హస్త సాముద్రికం	63-00
56. లాల్ కితాబ్	99-00
57. శకునశాస్త్రం	63-00
58. ఆధునికప్రశ్నశాస్త్రం	120-00
59. పరాశరజ్యోతిష ప్రశ్నజ్యోతిషం	180-00

60. అష్టకవర్గ (కొండపల్లి)	63-00
61. బృహత్ జాతకం (ప్రాచీనప్రతికిపునర్ముద్రణ)	250-00
62. లగ్నరత్నాకరం	63-00
63. షట్పంచాశిక	120-00
64. 40 రోజుల్లో జ్యోతిషం నేర్చుకొనండి	270-00
65. 40 రోజుల్లో సాముద్రికం నేర్చుకొనండి	180-00
66. 40 రోజుల్లో సంఖ్యాశాస్త్రం	180-00
67. 40 రోజుల్లో నక్షత్ర (నాడీ) ఫలితములు	270-00
68. 40 రోజుల్లో వైద్యజ్యోతిషం నేర్చుకోండి	250-00
69. మీ పుట్టినతేదీ అద్భుతరహస్యాలు (సాయిగణపతిరెడ్డి)	270-00
70. కె.పి.జ్యోతిషం (పరిచయం)	63-00
71. ముహూర్తచింతామణి	99-00
72. సూర్యచంద్ర గ్రహణములు	63-00
73. ప్రసిద్ధవ్యక్తుల జాతకాలు (వేరేకొండప్ప)	180-00
74. అదృష్టరెమెడిస్	144-00
75. గ్రహసంచార ఫలనిర్ణయదీపిక	63-00
76. జ్యోతిష రెమిడిస్	300-00
77. జాతకమార్తాండం పాతప్రతికి యథాతథం (కొండపల్లి)	250-00
78. జ్యోతిషవిద్యాప్రకాశిక పాతప్రతికి యథాతథం (కొండపల్లి)	250-00
79. నాడీజ్యోతిషం	63-00
80. నక్షత్రపారిజాతం (గోరసవీరభద్రాచార్య)	63-00
81. లగ్నపారిజాతం (గోరసవీరభద్రాచార్య)	63-00
82. గౌతమసంహిత	63-00
83. హోరరత్నమాల	63-00
84. జాతకఫల మణిమంజరి	200-00
85. పుష్యర పంచాంగం (2013-14 నుండి 2024-25)	560-00
86. దశాభుక్తిఫల నిర్ణయం	250-00
87. వింత జ్యోష్యములు	63-00
88. షోడశవర్గులు	200-00
89. రవిగ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
90. చంద్ర గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
91. కుజ గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
92. బుధ గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
93. గురు గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
94. శుక్ర గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00

95. శని గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
96. రాహు & కేతు గ్రహముల సమస్త ప్రభావములు	99-00
97. ఆధునిక గ్రహములు-ఉపగ్రహములు సమస్త ప్రభావములు	99-00
98. ముహూర్తమార్తాండం	63-00
99. లఘుజాతకం	63-00
100. జాతకాలంకారము	63-00
101. మేషలగ్న ఫలితములు	99-00
102. వృషభ లగ్న ఫలితములు	99-00
103. మిథున లగ్న ఫలితములు	99-00
104. కర్కాటక లగ్న ఫలితములు	99-00
105. సింహలగ్న ఫలితములు	99-00
106. కన్యలగ్న ఫలితములు	99-00
107. తుల లగ్న ఫలితములు	99-00
108. వృశ్చిక లగ్న ఫలితములు	99-00
109. ధనుస్సు లగ్న ఫలితములు	99-00
110. మకర లగ్న ఫలితములు	99-00
111. కుంభ లగ్న ఫలితములు	99-00
112. మీన లగ్న ఫలితములు	99-00
113. నారద సంహిత	200-00
114. పంచాంగపీఠికలేఖకాగణితం	250-00
115. తారాబలం - చంద్రబలం (వేరే కొండప్ప)	99-00
116. సులభలగ్న సాధన (చిత్రాలగురుమూర్తిగుప్తా)	200-00
117. రాహు కేతువుల యోగము	99-00
118. ఛాయాగ్రహములు	99-00
119. జ్యోతిషవిజ్ఞాన దీపిక	63-00

జి.వి.రామన్ గారి గ్రంథములు

120. జ్యోతిష విద్యారంభం	50-00
121 గ్రహభావ బలములు	50-00
122. కాలచక్రదశ	50-00
123. అనుభవ ప్రశ్నాజ్యోతిషం	50-00
124. జ్యోతిషశాస్త్రంలో వాతావరణ భూకంపాలు	50-00
125. పురోగామి జాతకం	50-00
126. భావార్ధరత్నాకరం	75-00
127. భారతీయజ్యోతిష సర్వస్వం	75-00
128. అష్టకవర్గ పద్ధతి:	75-00

129. జ్యోతిషశాస్త్రంలో సందేహాలు,సమాధానాలు	75-00
130. ప్రశ్నతంత్ర	75-00
131. ముహూర్తం	75-00
132. విశిష్ట జాతకములు	125-00
133. భారతీయఫలితజ్యోతిషం	125-00
134. 300 ముఖ్యమైన యోగములు	125-00
135. జాతకంపరిశీలించడంఎలా ?	300-00

రాష్ట్రపతి అవార్డుగ్రహీత, మహామహోపాధ్యాయ, వాచస్పతి

శ్రీ మధురకృష్ణమూర్తిగారి గ్రంథములు

136. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-1	200-00
137. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-2	200-00
138. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-3	200-00
139. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-4	200-00
140. భావార్థరత్నాకరము	100-00
141. ముహూర్త చింతామణి	100-00
142. ముహూర్త చింతామణి-పార్వ2	200-00
143. స్వప్న శాస్త్రము	36-00
144. శతయోగమంజరి	50-00
145. వ్రతనిర్ణయకల్పవల్లి	250-00
146. దైవజ్ఞవల్లభం	75-00
147. వసంతరాజశకునమ్ (బృహత్శకునశాస్త్రం)	250-00
148. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-1	100-00
149. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-2	200-00
150. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-3	100-00
151. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-4	200-00
152. అనుభవసులభవాస్తు - 1	50-00
153. అనుభవసులభవాస్తు - 2	100-00
154. పంచాంగ వివేకము	99-00
155. వశిష్ట సంహిత	360-00
156. పంచపక్షి శాస్త్రం (కేస్బైండి)	200-00

5. వాస్తులు

1. 40 రోజుల్లో “వాస్తువిద్య” నేర్చుకొనండి	180-00
2. వాస్తుశాస్త్ర రహస్యములు	200-00
3. వాస్తునుబట్టి మీ ఇల్లు	63-00
4. మీరూ మీ వాస్తు	63-00

5. గృహవాస్తు చిట్కాలు	63-00
6. వాస్తు పూజ	63-00
7. వాస్తు సూత్రములు	63-00
8. వాస్తుశాస్త్ర రహస్యాలు	63-00
9. గృహవాస్తు వర్ణులు	99-00
10. విశ్వకర్మవాస్తు శాస్త్రరీత్యా మీ ఇంటి ప్లానులు	63-00
11. విశ్వకర్మ వాస్తుశాస్త్రరీత్యా మీఇండ్లఆయములు	99-00
12. విశ్వకర్మ వాస్తు శాస్త్రం(చిత్రాలగురుమూర్తిగుప్తా)	180-00
13. ఆధునిక గృహవాస్తు	99-00
14. శుభవాస్తు	270-00
15. వాస్తుయంత్ర రత్నావళి	120-00
16. వాస్తుశాస్త్రం	120-00
17. హౌస్ ప్లాన్స్	63-00
18. గృహనిర్మాణ వాస్తు	63-00
19. వాస్తు రెమెడీస్	63-00
20. గృహవాస్తు దర్పణం	63-00
21. జ్యోతిష-గృహవాస్తుచంద్రిక	200-00
22. వాస్తురత్నాకరం (క్రిందపల్లి)	63-00
23. వాస్తుశిరోమణి	120-00
24. వాస్తుసంగ్రహమ్	63-00
25. పంచవాస్తు పారిజాతం	120-00
26. వాస్తుడిండిమమ్	63-00
27. వాస్తుదుందిభి	120-00
28. విశ్వకర్మవాస్తుప్రకాశిక (కేస్బైండి)	250-00
29. కృష్ణవాస్తుశాస్త్రము	63-00
30. జలివాస్తు,శల్యవాస్తు (దంతూరిపండరీనాథ్)	99-00
31. మయవాస్తు (గోరసపీఠభద్రాచార్య)	120-00
32. వాస్తు జ్యోతి	63-00
33. మన ఇల్లు-మనవాస్తు	99-00
34. వాస్తవ వాస్తుపూజావిధానము	108-00
35. వాస్తు దర్పణం	120-00

6. మంత్ర-శాస్త్రాలు

1. మంత్రసాధన	63-00
2. తంత్రజాలం	63-00
3. మంత్రశక్తి	63-00

4. దత్తాత్రేయ తంత్రవిద్య	63-00
5. దత్తాత్రేయ మూలికాతంత్రమ్	63-00
6. తాంత్రిక పంచాంగం	63-00
7. యక్షిణీ తంత్రం	63-00
8. మంత్రానుష్ఠాన చంద్రిక	63-00
9. సర్వదేవతా మంత్రకవచములు	63-00
10. మంత్రాక్షరాలరహస్యం (బీజాక్షరనిఘంటువు)	63-00
11. సర్వదేవతా మంత్రరత్నావళి	63-00
12. సదాచార దీపిక	63-00
13. యోగినీ-వామకేశ్వరతంత్రం	63-00
14. ప్రపంచసారతంత్రం	63-00
15. బదనిక తంత్రమ్	63-00
16. ఉచ్చిష్ట గణపతి తంత్రమ్	63-00
17. గుప్త సాధన తంత్రం	63-00
18. గంధర్వ తంత్రమ్	63-00
19. సౌందర్యలహరి (మంత్రయంత్రరత్నావళి)	63-00
20. యంత్ర మంత్ర తంత్ర	63-00
21. పాశుపత తంత్రం	99-00
22. పంచదశ మహాఘ్న తంత్రం	99-00
23. రుద్రాష్టాధ్యాయః	99-00
24. మంత్రసిద్ధి	120-00
25. పరశురామతంత్రమ్	108-00
26. శ్రీలలితావిలోమ పంచదశీ	108-00
27. శ్రీ గురు తంత్రం	108-00
28. గాయత్రీ తంత్రమ్	108-00
29. మహాశక్తి మంత్ర తంత్ర రహస్యాలు	150-00
30. శ్రీ దుర్గ తంత్రమ్	200-00
31. మహామృత్యుంజయఅమృతపాశుపతమ్	200-00
32. సర్ప (నాగ)తంత్రం	250-00
33. హవన తంత్రం	250-00
34. షోడశనిత్యతంత్రం	250-00
35. శాక్తీయతంత్రం	250-00
36. రుద్రయామళతంత్రం	250-00
37. లక్ష్మీప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
38. హిరణ్యకూలినీ తంత్రమ్	250-00

39. మాయాప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
40. శ్రీ విశ్వరూప ప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
41. స్వర్ణాకర్షణభైరవతంత్రం	250-00
42. కాశీవిశాలాక్షి తంత్రం	250-00
43. శాంతితంత్రమ్	250-00
44. యంత్రసిద్ధి	360-00
45. శ్రీ లక్ష్మీ తంత్రమ్	360-00
46. మంత్రమహోదధి (స్త్రీదేవతాఙ్కమ్)	360-00
47. మంత్రమహోదధి (పురుషదేవతాఙ్కమ్)	360-00
48. మంత్రశాస్త్రం (గ్రంథము)	360-00
49. ప్రత్యంగిరాకృత్యాతంత్రం	360-00
50. కామధేనువు తంత్రం	360-00
51. శూలినీదుర్గాతంత్రం	360-00
52. శ్రీవిద్య రహస్యం	290-00
53. కులార్ణవ తంత్రమ్	150-00
54. ఆచార్య సిద్ధ నాగార్జునతంత్రం (ఒరిజనల్)	390-00
55. సిద్ధమూలిక రహస్యం (మంత్ర,యంత్రసహితం)	63-00

7. గ్రంథాలు - ఆరాధనలు

1. భగవద్గీత శ్లోక తాత్పర్య సహితం	54-00
2. భగవద్గీత (వచనం)	99-00
3. భగవద్గీత శ్లోకతాత్పర్యం-కేసుబైండింగ్	72-00
2. గణేశ ఆరాధన 1	99-00
3. గణేశోపాసన 2	99-00
4. నవగ్రహవైభవం	99-00
5. నవగ్రహ రెమెడీస్	99-00
6. నవగ్రహ వేదం	99-00
7. శనిగ్రహారాధన	99-00
8. ఆదిత్యారాధన	99-00
9. సుబ్రహ్మణ్యారాధన	99-00
10. శ్రీ శివ ఆరాధన	99-00
11. లక్ష్మీ ఆరాధన	99-00
12. హనుమదారాధన	99-00
13. లలితారాధన	99-00
14. శ్రీ చక్రారాధన	99-00
15. గాయత్రీ ఆరాధన	99-00

16. వీరభద్రారాధన	99-00
17. కుజగ్రహారాధన	99-00
18. భైరవారాధన	99-00
19. దైవారాధన	99-00
20. గీతారాధన (భగవద్గీత శ్లోకతాత్పర్యసహిత)	99-00
21. శ్రీవేంకటేశ్వరాధన	99-00
22. హయగ్రీవారాధన	99-00
23. లక్ష్మీనరసింహారాధన	99-00
24. శ్రీ బాలాత్రిపురసుందరీ స్తోత్ర కదంబం	99-00
25. దేవీ లీలామృతం	99-00
26. పురాణపండ సుందరకాండ వచనం	99-00
27. పురాణపండ రామాయణం	99-00
28. పురాణపండ భారతం	99-00
29. పురాణపండ భాగవతం	99-00
30. (సూరి) వాల్మీకి రామాయణం	99-00
31. కాలసర్ప యోగం	99-00
32. నిత్య జీవితములో రుద్రాక్షలు	99-00
33. నిత్య జీవితములో నవరత్నాలు	99-00
34. వేదసూక్తములు	99-00
35. వేమన పద్యసారామృతం	99-00
36. పండగలు పర్వదినాలు	99-00
37. సూక్తిరత్నాలు	99-00
38. హనుమచ్ఛ్రిత్ర	99-00
39. నవగ్రహ దర్శనమ్	99-00
40. నిత్యజీవితంలో నవగ్రహాలు	99-00
41. సాలగ్రామములు	99-00
42. గురుశుక్ర ప్రభావము చంద్రకళానాడి	99-00
43. శనిగ్రహరెమిడిస్	99-00
44. జాతకసుధాసారము-జాతకమోక్షప్రదాయిని	99-00
45. వివాహజ్యోతిషమంజరి-మ్యారేజ్మ్యాచింగ్గైడ్ (సాయిగణపతిరెడ్డి)	99-00
46. మీపుట్టినతేదీనిబట్టి మీజీవితరహస్యాలు (న్యూమరాలజీ లైఫ్గైడ్) ..	99-00
47. మీఅదృష్టానికి (పేరు) నేమ్కరక్షన్ ..	99-00
48. న్యూమరాలజీ రెమిడిస్	99-00
49. మూకపంచశతీ	99-00
50. శ్రీరామకర్ణామృతం	99-00

51. రహస్యకుక్కుటశాస్త్రం	300-00
52. ఉపాసన విధానం	99-00
53. పంచమవేదం మహాభారతం	99-00
54. దేవుళ్ళు డాట్ కామ్	99-00
55. గణపతిభాష్యం	99-00
56. యజుర్వేద ఉపనయనవివాహప్రయోగమంజరి	99-00
57. నవయోగులు	99-00
58. ఆంధ్రప్రదేశ్లోనిదర్శించవలసిన ప్రముఖదర్గాలు	99-00
59. సకలదేవతాఅష్టోత్తరాలు(పెద్దది)-(180అష్టోత్తరశతనామావళులతో)	99-00
60. సకలదేవతా అష్టోత్తరశతనామావళులు (కేస్బైండింగ్)	216-00
61. సకలదేవతా సహస్రనామములు	99-00
62. ఆధ్యాత్మిక సూక్తి నిధి	99-00
63. బ్రాహ్మణులు గోత్రాలు,ప్రవరలు	99-00
64. సర్వదేవతాస్వరూపుడు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు	99-00
65. శ్రీ లక్ష్మీసన్నిధి	99-00
66. శ్రీలక్ష్మీగణపతి హోమకల్పం	99-00
67. మార్షల్ఆర్ట్స్ 9 (కరాటే,కుంగ్ఫూనేర్పుకోండి)	99-00
68. మ్యాజిక్గైడ్	99-00
69. చదరంగం	99-00
70. పంచముఖ హనుమత్ వైభవం	63-00
71. గరుడపురాణం	40-00
72. మాఘపురాణం	36-00
73. శివపురాణం	36-00
74. వైశాఖపురాణం	36-00
75. కార్తీక పురాణం	36-00
76. కార్తీక పురాణం (చిన్నది)	25-00
77. సర్వకార్యసిద్ధికి రామాయణపారాయణ	63-00
78. పెద్దబాలశిక్ష	50-00
79. గాయత్రీ మహిమ	36-00
80. వృక్షదేవతలు	63-00
81. యాజుష స్కార్త సంస్కార చంద్రిక	200-00
82. సనాతనవైదిక బ్రాహ్మణస్మార్తాగమకల్పమ్	150-00
83. చతుర్వేదములు	120-00
84. నవగ్రహారాధన	120-00
85. తాళపత్ర సమాహార గోపురం	120-00
86. మనుధర్మ శాస్త్రం (వచనంలో...) (కేస్బైండు)	250-00

87. మానవధర్మములు	120-00
88. వేదమంత్ర సంహిత	120-00
89. సహస్రలింగార్చన	120-00
90. శ్రీ శివగీత	120-00
91. ద్వాదశఉపనిషత్తులు	120-00
92. పురాణపండవారి సౌందర్యలహరి	(కేస్ బైండింగ్) 250-00
(శ్లోకతాత్పర్యసహిత విపులవ్యాఖ్యతో)	సాదా 120-00
93. బృహత్ శివ స్తోత్ర రత్నాకరము	200-00
94. బృహత్ దేవీ స్తోత్రరత్నాకరము	200-00
95. బృహత్ విష్ణు స్తోత్రరత్నాకరము	200-00
96. కేదారనాథ్ బదరీనాథ్ యాత్రాగైడు	63-00
97. దక్షిణావృత శంఖములు	63-00
98. 108 దివ్యదేశాల విష్ణుక్షేత్రదర్శని	36-00
99. ధర్మసింధువు(కేస్ బైండింగ్)	270-00
100. భారతీయ శైవక్షేత్రయాత్రాదర్శిని	99-00
101. చిలుకూరి బాలాజీచరిత్ర	36-00
102. భగవత్ స్తుతి	63-00
103. సూర్యోపాసన	36-00
104. కాశీఖండం	250-00
105. దేవీభాగవతం	360-00
106. శ్రీ ఆంజనేయం	216-00
107. ధర్మసందేహాలు	216-00
108. ఆధ్యాత్మిక దైవిక వస్తువులు	250-00
109. రామాయణం	600-00
110. పోతన భాగవతం	900-00
111. శివమంత్రములు	63-00

8. వైద్య గ్రంథాలు

1. ఆహారం ఆరోగ్యం	36-00
2. మూలికావైద్య చిట్కాలు	36-00
3. ఆయుర్వేద వైద్య చిట్కాలు	30-00
4. గృహవైద్య రహస్యాలు	36-00
5. గృహవైద్యసారం	36-00
6. హోమియోవైద్యం (ద్వాదశలవణచికిత్స)	63-00
7. ప్రకృతివైద్యం	36-00
8. ఆహారం-వైద్యం	99-00

9. సంపూర్ణ ఆయుర్వేద-చిట్కా వైద్యం	99-00
10. ఆయుర్వేదమ్	36-00
11. ఆయుర్వేద మూలికావైద్యబీపిక	99-00
12. దుంపకూరలు, ఆకుకూరలు, కాయగూరలు (వాడకం - ఉపయోగాలు)	99-00
13. ఏకమూలికావైద్యం	99-00
14. అష్టాంగ హృదయం (4భాగాలు)	1200-00
15. రహస్యసిద్ధయోగవైద్యసారమ్	99-00
16. ప్రాథమిక హోమియోవైద్యం	99-00
17. ఒబెసిటీ	99-00
18. హెల్త్గైడ్	99-00
19. ఆయుర్వేదం-జీవనవేదం	99-00
20. పుడ్థేరపి	63-00
21. న్యాచురల్థేరపి	99-00
22. సంపూర్ణఆరోగ్యానికి 20ని॥	63-00
23. కీళ్ళనొప్పులు మీ సమస్యలైతే...	99-00
24. యోగామంత్ర	63-00
25. యోగా మండే టు సండే	63-00
26. హెర్బల్ మెడిసిన్-హెల్త్టుడే	99-00
27. హెల్త్ఫైల్	108-00
28. వస్తుగుణపాఠం	250-00
29. రసాయన వాజీకరణ తంత్రం	150-00
30. వస్తుగుణ మకరందం	400-00
31. నాటువైద్యం -(కేస్బైండ్)	360-00
32. నాటువైద్యం (చిన్నది)	99-00
33. ప్రాణాయామము-యోగ	63-00

9. అయ్యుష్ష - భవానీ రకాలు

1. శ్రీ అయ్యుష్ష లీలామృతం	30-00
2. శ్రీ అయ్యుష్ష భజనపాటలు	63-00
3. శ్రీ అయ్యుష్ష పూజాకల్పం	20-00
4. శ్రీ అయ్యుష్ష భక్తి గీతాలు	20-00
5. హారతిగైకొనుమా	40-00
6. శ్రీ అయ్యుష్ష దీక్ష F	10-00
7. శ్రీ అయ్యుష్ష భజనమాల F	10-00
8. శ్రీ అయ్యుష్ష నిత్యపూజ P	10-00

9. శ్రీ అయ్యప్ప నిత్యనియమావళి P	10-00
10. భవానీదీక్ష (శ్రీ భవానీ లీలామృతం)	36-00
11. దేవీలీలామృతం	99-00
12. శ్రీ దేవీ పూజాకల్పం	20-00
13. దేవీ భక్తిగీతాలు	20-00
14. భవానీదీక్ష P	10-00
15. దేవీ భక్తిమాల F	10-00
16. శ్రీ అయ్యప్ప భజనావళి	120-00
17. అయ్యప్పపూజావిధి (జేసుదాసుసాంగ్స్‌తో)	24-00

10. భజనలు - కీర్తనలు

1. అన్నమయ్య కీర్తనలు	20-00
2. శ్రీరామదాసు కీర్తనలు	20-00
3. సర్వదేవతా మంగళహారతులు	20-00
4. వసుంధర మంగళ హారతులు	25-00
5. సాభాగ్య దేవతా మంగళహారతులు	36-00
6. సర్వదేవతా భజనలు	36-00
7. చిట్టి పొట్టి పాటలు	10-00
8. జాతీయ గీతాలు	10-00
9. దేశభక్తి గీతాలు	36-00
10. పండుగలు-పుణ్యక్షేత్రాలు భక్తిగీతాలు	36-00
11. గొజ్జిళ్ళపాటలు,లాలిపాటలు,కోలాటపాటలు	36-00
12. అన్నమయ్య సంకీర్తనలు	99-00
13. పెళ్ళిపాటలు-స్త్రీలపాటలు	36-00
14. భక్తానంద భజనకీర్తనలు(ఓల్డ్‌సినిస్టెల్)	36-00
15. సర్వదేవతాభక్తిమణిమాల	36-00
16. బతుకమ్మ ఉయ్యాల పాటలు	36-00
17. అన్నమయ్య సంకీర్తనావిధి(1000కీర్తనలు)	270-00

11. హిట్స్ సాంగ్స్

1. ఘంటసాల భక్తిగీతాలు-భగవద్గీత	36-00
2. ఎస్.పి.బాలు భక్తిగీతాలు	36-00
3. ఘంటసాల సుమధురగీతాలు	99-00
4. పి. సుశీల సుమధురగీతాలు	99-00

5. ఎస్.పి. బాలు సుమధురగీతాలు	99-00
6. ఎస్.జానకి సుమధురగీతాలు	99-00
7. వేటూరి సుందరరామమూర్తిహిట్స్	99-00
8. సర్వదేవతా సినీభక్తిగీతాలు	99-00

12. స్త్రీలకు ఉపయుక్త పుస్తకములు

1. శ్రీకాంతామణి వంటలు (వెజ్)	63-00
2. శ్రీకాంతామణి వంటలు (నాన్ వెజ్)	63-00
3. శాకాహార వంటలు	30-00
4. మాంసాహారవంటలు	30-00
5. చిట్టిచిట్కాలు	30-00
6. అందానికి చిట్కాలు	30-00
7. పిల్లల పేర్లు (పెద్దది)	30-00
8. పిల్లల పేర్లు (చిన్నది)	10-00
9. లేటెస్ట్ ఎంబ్రాయిడరీ శాలీబోర్డర్స్	36-00
10. లేటెస్ట్ ఎంబ్రాయిడరీ డిజైన్స్	36-00
11. చిన్నారులకు చిరుతిళ్ళు	30-00
12. పసందైన ఫాస్ట్ ఫుడ్ వంటలు	30-00
13. వలావ్లు, ఫ్లైడ్ రైస్లు, వెరైటీరైస్లు	30-00
14. వేపుళ్ళు-ఇగుర్లు	30-00
15. బ్రేక్ ఫాస్ట్ వంటలు	30-00
16. పండుగలలో చేసుకొనే పిండివంటలు	30-00
17. మైక్రోవేవ్ వంటలు	99-00
18. సర్వదేవతాభక్తిమాల	36-00
19. పిల్లలపేర్లు (బాబు)	36-00
20. పిల్లలపేర్లు (పాప)	36-00
21. మోడ్రన్ మెహంది (గోరింటాకు డిజైన్స్)	36-00
22. మోడ్రన్ పిల్లలపేర్లు	99-00
23. నోరూరించే నాన్ వెజ్ వంటలు	99-00
24. మోడ్రన్ టైలరింగ్ (లేడీస్ & జంట్స్)	99-00

వివిధ రకాలు

ఎందరోమహానుభావులు	270-00
యోగాసనాలు	36-00
సూర్యనమస్కారములు	36-00
పొడుపు కథలు (చిన్నవి)	10-00

హిందీ-తెలుగు-స్వబోధిని	20-00
ఇంగ్లీషు-తెలుగు-స్వబోధిని	20-00
జనరల్ నాలెడ్జ్	20-00
నూరు ఎక్కాలు	10-00
1-100 టేబుల్ బుక్	10-00
1-100 టేబుల్ బుక్ (క్రాస్ సైజు)	4-50
శ్రీరామకోటి	27-00
శ్రీశివకోటి	27-00
మేజిక్	30-00
అంకెలతో గారడీ	30-00
హృదయస్పందన (కవితలు)	30-00
వాత్స్యయన కామసూత్రాలు	36-00
ఎ.పి.టూరిస్ట్ గైడు	36-00
ఇంద్రజాల రహస్యాలు	30-00
మహేంద్రజాల రహస్యాలు	30-00
శరీరభాష (బాడీ లాంగ్వేజ్)	99-00
క్రియాయోగం	36-00
ఆనందంగా జీవిద్దాం	99-00
హరిశ్చంద్ర నాటకం	50-00
వాత్సయనకామసూత్రాలు	99-00
పంచసాయకం	99-00
రతిరహస్యాలు	99-00
అనంగరంగం (కంభంపాటి స్వయంప్రకాష్)	99-00
శృంగారకేళి (కంభంపాటి స్వయంప్రకాష్)	99-00
గాయత్రీవిజ్ఞాన్	99-00
చింతామణి (నాటకం)	50-00
బాలనాగమ్మ	50-00
కాళహస్తి స్త్రీల వ్రతకథలు	36-00
కాళహస్తి రామాంజనేయ యుద్ధం(బదిరెడ్డి)	50-00
కాళహస్తి గోవింద నామాల భగవద్గీత	36-00
కాళహస్తి గృహవాస్తు చింతామణి	99-00
కాళహస్తి గృహవాస్తు మర్కాలు (భైండు)	63-00
రామరాయవాస్తుశాస్త్రం(ముద్దగడరామారావు)	90-00
ఎం.ఎస్.ఆర్.హనుమాన్ చాలీసా	10-00
ఎం.ఎస్.ఆర్.సుందరకాండ	80-00
బ్రహ్మంగారిజీవితచరిత్ర (జవంగుల)	125-00
శ్రీ ఆదిశంకరాచార్య దివ్యచరితామృతం	40-00

కాశీరామేశ్వర మజలీ కథలు	63-00
శ్రీలలితాసహస్రనామము(భాస్కరభాష్యం)	600-00
ప్రకృతిసిద్ధాంతములు-వేదవిజ్ఞానము-ఫలితజాతక సూత్రములు	595-00
ముదుండి విశ్వనాథరాజుగారి గ్రంథములు	
విశ్వకర్మ ప్రకాశము	80-00
ప్రాచీనవాస్తుశాస్త్రాలు-ఆధునికవాస్తుపరిశీలన	250-00
నారద సంహిత	150-00
వాస్తురాజవల్లభము-మూలానువాదము	60-00
మయమతము - వచనము	80-00
బృహత్సంహిత - వచనము	160-00
వాస్తువిజ్ఞానజ్యోతి
పురోహిత దర్శని (గోరసవీరభద్రాచార్య)
విశ్వకర్మవాస్తువిద్యారహస్యములు
వాస్తు విజ్ఞాన చంద్రిక
మహాదశా పారిజాతం
వాస్తు నారాయణీయం	120-00
యోగావళీఖండం	120-00
ముహూర్తసింధువు	150-00
సర్వార్థచంద్రిక (4భాగాలు)	1208-00
మీరే సూర్యమరాలజిప్ట్ (డావూడ్)	370-00
నిర్ణయసింధు (2భాగాలు)	590-00
సాయి...	45-00
శ్రీ దుర్గానందలహరి	200-00
ఆరతిసాయిబాబా	11-00
ప్రతిష్ఠకల్పః(సాగి నరసింహమూర్తి)	500-00
తాజుద్దీన్ బాబా సచ్చరిత్ర	100-00

**సుమారు 100 సం॥రాలునాటి ప్రాచీన ప్రతులు తిరిగి
ఈ క్రింది గ్రంథములు ప్రచురించబడినవి.**

శ్రీరామ మంత్రానుష్ఠానము	300-00
శ్రీరామనవరాత్రోత్సవకల్పః	300-00
సీతారామ కథా సుధ అయోధ్యకాండ	200-00
సీతారామ కథా సుధ బాలకాండ	150-00
అరణ్యకాండ	100-00
శ్రాద్ధము ఎందుకు పెట్టాలి ? షోడశ సంస్కారములు	200-00
స్మార్త కాపర్ణి కారికలు	200-00
నవుంసక సంజీవనము, వైద్య శిరోమణి	200-00
విషవైద్య చింతామణి	200-00

హేమాద్రి సూరిణా ప్రాయశ్చిత్తాధ్యాయః	300-00
సర్వమూలికా గుణరత్నాకరం	300-00
ఆపస్తంబీయ ధర్మసూత్రాలు	300-00
సర్వశాంతి దర్పణం - అపర ప్రయోగ దర్పణం	200-00
గణకరంజని	200-00
సంతాన దీపిక	200-00
తిథినిర్ణయ కాణ్డః	250-00
ముహూర్త దర్పణం	200-00
జ్యోతిష శాస్త్ర రత్నము (శ్రీపతిజాతక పద్ధతి)	250-00
లఘుతాచకము	200-00
శ్రీ వైఖనస పైతృమేదిక ప్రయోగః	300-00
స్మృతి రత్నాకరము (ధర్మశాస్త్రం)	400-00
జాతకామృతతసారం	300-00
జాతక బోధిని	300-00
సంగీత విద్యాదర్పణం	300-00
సంగీత సర్వార్థసారసంగ్రహం	300-00
ముహూర్త మార్తాండం(చీకతాత్పర్యం)	450-00
జాతకరహస్యం	200-00
రాజమార్తాండం	200-00
ఆయుర్దాయదీపిక	200-00
వైద్యామృతం	200-00
అనుపానమంజరీ	200-00
నవగ్రహశాంతి విధానం-ఉదకశాంతి విధిః	200-00
చికిత్సరత్నము	200-00
స్వరచింతామణి	200-00
ద్వాదశలోహ భస్మవిధానం	200-00
దైవజ్ఞయశో విభూషణం	200-00
అనుపాన రత్నకరము	200-00
కాలామృతము	250-00
దైవజ్ఞకర్ణామృతము	300-00
రసేంద్ర చింతామణి	300-00
రసరత్న సముచ్ఛయం	300-00
వస్తుగుణరత్నాకరము	300-00
హోరానుభవదర్పణము	360-00
విశ్వకర్మ ప్రకాశిక వాస్తుశాస్త్రము	250-00
స్త్రీజన కల్పవల్లి	450-00
సంగీత సర్వార్థ సంగ్రహం	300-00
సంగీత సుధాసంగ్రహము	250-00
అర్క ప్రకాశము	200-00
సంగీత మార్తాండము	200-00
సంగీత ప్రథమబోధిని	200-00

వైద్యకల్పతరువు	200-00
రసప్రదీపిక	250-00
గణకానందము	250-00
శ్రీ లలితాసహస్రనామావళిః-వివరణాత్మక భావంతో	200-00
నవచండీ వేదోక్త శ్రీ దేవీ పూజాకల్పం	200-00
శ్రీ గాయత్రీ అనుష్ఠాన తత్త్వప్రకాశిక	360-00
సంగీతమార్తాండము	250-00
సారావళి	360-00
భేషజకల్పము	200-00
గురుశిష్య ఆయుర్వేద వైద్యచింతామణి	360-00
జాతకమణి	200-00
సర్వశకున ప్రకాశిక	200-00
యాజుష ప్రయోగ చంద్రిక	250-00
శిక్షావల్లీ-ఆనందవల్లీ-భృగువల్లీ	300-00
వసంతరాజ శకునము	250-00
తోట్టి వైద్యం	450-00
జ్యోతిష సిద్ధాంత సంగ్రహము (పంచాంగ గణితం)	300-00
సహస్ర యోగప్రకాశిక	300-00
శ్రీవిద్యారహస్యం	290-00
మహర్షుల చరిత్ర 1,3 300+300	
వేంకట సోమయాజీయం అను ధర్మశాస్త్రకాండము	250-00
శ్రీఆంజనేయం	216-00
రాశితుల్యవత్సర ఫలితం	200-00
నాడి జ్యోతిష విశ్లేషణ	400-00
రహస్యకుక్కుటశస్త్రం	300-00
స్త్రీ ధర్మరత్న బాండాగారము	200-00
శైవోత్సవరత్నాకరం	300-00
యాజుషప్రయోగ చింతామణి	300-00
సుస్వర ఋగ్వేద ప్రయోగదర్శిని	300-00
ఆయుర్వేద వైద్య సంగ్రహం	300-00
వశిష్ట సంహిత	360-00
హోమియోపతి గృహవైద్యం	200-00
వ్రతచూడామణి	300-00
వైశ్యధర్మప్రకాశిక	300-00
ఆలయ నిత్యార్చన పద్ధతి	200-00
స్త్రుతిముక్తాఫలం	300-00
ఆపస్తంబయల్లాజీయమ్	300-00
జ్యోతిషశాస్త్రసంగ్రహము	200-00
కర్మవిపాకాఖ్యాయం	360-00
ముహూర్త రత్నావళి	250-00
సుదివిలోచనం	300-00
ఉత్తర కాలామృతం	200-00
సర్వవిషయ సర్వస్వసంగ్రహం	200-00

అరుదైన పాత పంచాంగములు, వ్రతకథలు,
పురాణములు, ఆరాధన గ్రంథములు,
సుప్రభాతములు, మహాత్మ్యములు, సహస్రనామములు,
పూజావిధానములు, స్తోత్రాలు, ప్రామాణిక గ్రంథములు,
కథలు, జ్యోతిష, వాస్తు, వైద్య, మంత్రశాస్త్రాది ఆధ్యాత్మిక
గ్రంథములకు

మోహన్ పబ్లికేషన్స్

ఆధ్యాత్మిక గ్రంథనిలయం

కోటగుమ్మం, అజంతా హోటల్ ఎదుట,
రాజమహేంద్రవరం.

www.mohanpublications.com

From :

☎ : 0883-246 25 65

MOHAN PUBLICATIONS

Fort Gate, Opp : Ajanta Hotel

Rajahmundry-533 101 (a.p.)

mohan
PUBLICATIONS

ఆధ్యాత్మిక గ్రంథనిలయం

ఉచిత Pdf బుక్స్ కై : - www.granthanidhi.blogspot.in

ఆధ్యాత్మిక, జ్యోతిష, వాస్తు, ఆయుర్వేద,
మంత్రశాస్త్రాది అనేక విషయాలు
తెలుసుకొండి... ఫ్రీబుక్స్
MOHAN PUBLICATIONS
పేజ్ లైక్ చేయండి.

granthanidhi
THE TREASURE OF PAGES
FIRST EVER TELUGU FREE E-BOOKS
DOWNLOADING WEB PORTAL
www.granthanidhi.com

Kinige.com

మా ఇ-బుక్స్ కినిగె ద్వారా కానుకగా
చేసుకొనే వచ్చును.

dailyhunt

మా ఇ-బుక్స్ డైలీహంట్ ద్వారా
అత్యధిక డిస్కంట్ ఆఫర్ లతో లభించును.